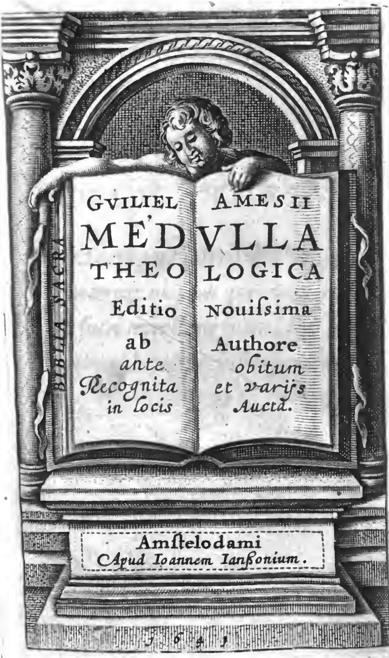

BIBLIA SACRA
GVILIEL AMESII
MEDVLLA
THEOLOGICA
Editio Nouissima
ab Authore
ante obitum
Recognita et varijs
in locis Aucta.
Amstelodami
Apud Ioannem Ianssonium.
1641

EPISTOLA
DEDICATORIA.

Piis & benignis Mercatoribus, qui variorum inopum juvenum ſtudia in ſacri miniſterii ſpem, ſuis ſumptibus liberaliter ſuſtentarunt:

D. Da-

D. Davidi Nuyts.
D. Davidi de Weert.
D. Johanni de Marees.
D. Antonio Gommaris.
D. Laurentio de Groot.
D. Guiljelmo van der Elst.
D. Michaeli Fais.
D. Petro de Vos.
D. Johanni Duyts.
D. Jacobo van Horen.
D. Johanni van der Marckt.

& cæteris eadem gratia conjunctis.

NOn est mihi dubium (Viri observandi) quin plurimum apud vos valeat divina illa Domini nostri admonitio: *Attendite ne justitiam vestram exerceatis coram hominibus, ut spectemini ab eis. Quum præstabis eleemosynam, ne curato buccina cani coram te. Ne noverit sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Hinc mihi (ut verum fatear) scrupulum sensi injectum, & hæsitationem seriam, an in propatulum

tulum esset proferendum; quod vos (ex præscripto Domini) fecistis in occulto. Sed tamen quum primarius Domini Apostolus non dubitarit *notam facere omnibus gratiam Dei præstitam Ecclesiis Macedonum*, 2. *Corinth.* 8. & præsens Ecclesiæ conditio hoc flagitare videatur, ut ista gratia omnibus modis promoveretur; nonnullam potius vim modestiæ vestræ faciendam esse putavi, quam ab hoc officio abstinendum, quo fieri forsan potest (quod Apostolus prædicat de Corinthiis) ut *ex vobis ortus Zelus provocaret complures*, 2. *Cor.* 9. 2. Splendor quidem, & species quæstus mundani major est in vulgari aliqua negotiatione, sed si omnia bene expendantur, neutrius Indiæ societas comparari potest cum societate hac cœlesti, ubi exponuntur carnalia caduca, & recipiuntur spiritualia, eaque in æternum permansura, secundum illud Domini: *facite vobis amicos ex mamona injusto, ut quum defeceritis, recipiant vos in æterna illa tabernacula.*

Causam justam dixi, quare nomina vestra in ista tabula volui comparere. Accedit tamen & illa, quod ante septennium nonnullos ex vestris alumnis meæ fidei commendastis, quæ prima fuit occasio medullam istam Theologiæ extrahendi, ut eorum usui posset inservire: cui etiam consilio successum omnem non defuisse, testatum vobis fecisse spero quorundam sub hac instituendi ratione progressus. Quum igitur (ex more) de aliqua hujus libelli inscriptione cogitabam, vobis eam deberi putabam, qui incepti hujus primi quasi authores fuistis. Quod ut æqui bonique consulatis, obnixè rogo.

2. Corinth. 9. 10. 11. Qui autem suppeditat semen serenti, & panem ad escam suppeditet, & multiplicet sementem vestram, & augeat fructus justitiæ vestræ, Vobis omni modo ditatis ad omnem benignitatem, quæ per nos efficit, ut gratiæ agantur Deo.

Vestri studiosissimus

GUILIELMUS AMESIUS.

PRÆ-

PRÆMUNITIO BREVIS AUTHORIS,

de Conſilii ſui ratione.

Quamvis illud mihi non arrogem, ut omnes obloquutorum cogitationes animo meo complectar, varias tamen reprèhenſiones prævideo, in quas conatus iſte (ab optimo certè animo profectus) pro ſæculi genio eſt incurſurus: quarum etiam præcipuis breviter occurrere decrevi.

Quibuſdam, & eis quidem non indoctis, totum hoc diſplicet ſcribendi genus,

genus, quo Theologiæ summa in compendium aliquod redigatur. Grandia scilicet volumina quærunt, in quibus laxè possint vel habitare, vel vagari. Quos ego considerare vellem, omnibus non esse vel otium tam pingue, vel ingenium tam vastum, ut perdicem in montibus & sylvis persequerentur; sed postulare potius multorum conditionem, ut nidus ipse, aut sedes rei quam sectantur sine ambagibus demonstretur.

Quidam autem id non totum reprehendunt, si præcipua capita oratorio modo tractentur, punctim autem in singulis particulis insistendum esse non arbitrantur. At verò quum fertur quasi torrens oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, parum tamen teneas, parum apprehendas, nusquam invenias in quo constanter

acquie-

acquiescas: sed quum certæ regulæ traduntur, habet semper Lector, ad singulos quasi passus, locum notatum, ubi pedem figat. Erunt etiam qui methodi & Logicæ formæ curam, ut curiosam ac molestam damnabunt. Sed istis mens sanior est optanda: quoniam intelligentiæ, judicii ac memoriæ artem ab iis rebus amovent, quæ solæ ferè intelligi, sciri, ac memoriæ infigi merentur.

Non deerunt ex altera parte, qui majorem Logicæ artis accurationem desiderabunt. Quibus nec potui ego si voluissem, ex propria mea imperfectione, planè satisfacere, nec volui certè in omnibus quantum potui, propter aliorum defectus.

Non paucos futuros suspicor, quibus supervacaneum prorsus videbitur, & actum agere, institutiones hujusmodi

jusmodi edere, post tot summorum virorum in eodem genere labores. In quorum etiam sententiam & ego pedibus irem, si quidquam hujus generis extaret, quod omnibus omni ex parte placeret. Quod tamen non ita accipi vellem, quasi unquam mihi in mentem venisset, tale quidquam de hoc scripto sperare; sed quod non desperem fieri posse ut duo saltem aut tres subinde in nostra incidant, qui hic aliquid inveniant aptius ipsis ad pietatem erudiendis & excitandis, quam in doctioribus aliorum scriptis observarunt. Quæ conjectura si non fallat, magnum operæ pretium fecisse me existimabo.

Obscuritatis ut arguar à minus exercitatis, non possum non exspectare. Quos vellem ego à Cyro didicisse, radiorũ τὰς διαφάσεις latis luminibus

nibus non tam esse suaves. *Lumen certè contractum, quamvis exiguum videri possit, magis tamen illustrat (si quis propius accedat & attendat) quam quod nimia sua dilatatione quasi dissipatur.*

Stili ariditas, & verborum quorundam asperitas vitio magno ab iisdem vertetur. Ego verò in illa hæresi profiteor me versari, ut quum propositum est docere, duobus verbis non dicendum esse putem, quod uno dici potest: & eligendam esse clavem quæ maximè aperit, quamvis sit lignea, si aurea non suppetat ejusdem efficaciæ.

Postremo si qui sint, qui practica quædam, præcipue in posteriore parte hujus Medullæ, latius vellēt explicari, iis posthac (si Deus dederit) satisfacere studebimus peculiari tractatu, quem jam affectum habemus, de quæstioni-

ſtionibus, quæ caſus conſcientiæ ſolent vocari.

Qui alia adhuc vel culpant, vel deſiderant, rogatos eos velim, ut candidè mihi cogitata ſua impertire dignentur, aut apologiæ juſtæ, aut emendationi debitæ materiam optatam præbitura.

THEO-

THEOLOGIÆ LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Theologiæ definitione vel natura.

I.

THEOLOGIA est doctrina Deo vivendi. *Ioh. 6. 68. Verba vitæ æternæ Act. 5. 20. Verba vitæ hujus. Rom. 6. 11. Colligite vos vivere Deo.*

2. *Doctrina* vocatur, non quasi aliena hic esset intelligentiæ, scientiæ, sapientiæ, artis, aut prudentiæ appellatio; hæc enim omnia cuilibet accuratæ disciplinæ, & præcipuè Theologiæ insunt: sed quia hæc disciplina non est ex natura, & indagine humana, (ut reliquæ,) sed ex revelatione & institutione divina. *Isai. 51. vers. 4. Doctrina à me prodibit. Matth. 21 25. E cœlo: quare ergo non credidistis ei. Ioh. 9. 29. Nos scimus, Deum esse loquutum Mosi. Gal. 1. 11. 12. Euangelium non est secundum hominem. Neque enim ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per revelationem. Ioh. 6. 45.*

3. Reliquarum artium principia, nobis innata, sensu, observatione, experientia & inductione possunt excoli, & ad perfectionem deduci: sed Theologiæ principia solida, quæ studio & indu-

ſtria poſſint ad perfectionem promoveri, nobis non inſunt à natura. Mat. 16. 17. *Caro & ſanguis hoc non detexit tibi.*

4. Cum autem omnis ars conſiſtat ex regulis, quibus actus aliquis creaturæ dirigitur, & vita ſit actuum omnium nobiliſsimus, circa aliud non poteſt propriè verſari, quam circa *vitam.*

5. Quandoquidem verò illa creaturæ ſit, vita perfectiſsima, quæ maximè ad Deum vivum, ac vivificantem appropinquat, idcircò Theologicæ vitæ natura eſt *vivere Deo.*

6. *Deo vivitur*, quando vivitur ſecundum voluntatem Dei, in gloriam Dei, Deo intus agente. 1 Petr. 4. 2. 6. *Vt voluntati Dei vivat: ſecundum Deum*, Gal. 2. 19. 20. *Vt vivam Deo: vivit in me Chriſtus*, 2 Cor. 4. 10. *Vt vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat*, Phil. 1. 20. *Magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſeu per vitam, ſeu per mortem.*

7. Vita hæc, una & eadem, quoad eſſentiam à ſuo principio permanet in æternum, Ioh. 3. 36. & 5. 24. *Qui credit in filium habet vitam æternam*, 1. Ioh. 3. 15. *Vitam æternam in ſe manentem.*

8. Quamvis autem in hac vita tam *beatè* quam *benè* vivere contineatur, potiores tamen ſunt partes εὐζωΐας, quam εὐδαιμονίας: & illud quod pręcipuè ac ultimo ſpectari debet, non eſt beatitudo, quæ reſpicit noſtrum commodum, ſed bonitas illa quæ ad Dei gloriam refertur. Rectius igitur definitur Theologia per vitam illam bonam, qua Deo vivimus, quam per beatam, qua nobis vivimus: ſicut ab Apoſtolo per ſynecdochen vocatur *doctrina quæ eſt ſecundum pietatem*, 1 Tim. 6. 3.

9. Hæc porrò vita, cum ſit ſpiritualis actus totius hominis, quo fertur ad Deum habendum, & ſecundum voluntatem ejus conſtet, hæc autem propria voluntatis eſſe conſtet, ſequitur primum & proprium Theologiæ ſubjectum eſſe voluntatē, Prov. 4. 23. *Ex corde prodeunt actiones vitæ.* 23. 26. *Cedo cor tuum mihi.*

10. Cùm

10. Cùm autem hæc vita, & voluntas sit verè & propriè praxis nostra perfectissima: Theologiam non communi tantum illa ratione, qua omnes disciplinæ pro fine habent suam ἐυπραξίαν, sed præcipuè, strictè, ac præ aliis omnibus esse *practicam*, non speculativam, patet ex sese.

11. Neque revera quidquam est in Theologia, quod non ad finem ultimum, aut ad media illum finem spectantia refertur: cujus generis omnia directè tendunt ad praxin.

2. Praxis ista vitæ, tam perfectè in Theologia continetur, ut nullum sit in Oeconomicis, Ethicis, Politicis, aut Iuridicis, catholicæ veritatis præceptum, ad benè vivendum spectans, quod non propriè spectat ad Theologiam.

13. Theologia igitur est omnium artium ordine doctrinæ accuratæ, pro nostro proficiendi modo, ultima, sed dignitate prima, & quoad summũ finem directrix, vel architectonica à Deo singulariter profecta, de Deo, & rebus divinis agens, & ad Deum tendens, hominemque deducens: quo respectu, non minus rectè θεοζωΐα vel θεουργία potest vocari, quam Theologia.

CAP. II.

De Theologiæ distributione; vel partibus.

1. THeologiæ duæ sunt partes; fides, & observantia. 2. Tim. 1 13. *Expressam formam teneto sanorũ sermonum, quos à me audisti, cũ fide, & charitate.* 1. Tim. 1. 19. *Habens fidem, & bonam conscientiam.* Psal. 37. 3. *Confide in Iehova, & fac bonum.* Ex istis partibus constabat Theologia Pauli. Act. 24. 14. 15. 16. *Credo omnibus quæ scripta sunt, & spem habeo in Deo: & exercito me ad conscientiam habendam sine offensa.* Eædem partes fuerunt Theologiæ Abraham, Genes. 15. 6. & 17. 1. *Credidit Abraham*

Causam justam dixi, quare nomina vestra in ista tabula volui comparere. Accedit tamen & illa, quod ante septennium nonnullos ex vestris alumnis meæ fidei commendastis, quæ prima fuit occasio medullam istam Theologiæ extrahendi, ut eorum usui posset inservire: cui etiam consilio successum omnem non defuisse, testatum vobis fecisse spero quorundam sub hac instituendi ratione progressus. Quum igitur (ex more) de aliqua hujus libelli inscriptione cogitabam, vobis eam deberi putabam, qui incepti hujus primi quasi authores fuistis. Quod ut æqui bonique consulatis, obnixè rogo.

2. Corinth. 9. 10. 11. Qui autem suppeditat semen serenti, & panem ad escam suppeditet, & multiplicet sementem vestram, & augeat fructus justitiæ vestræ, Vobis omni modo ditatis ad omnem benignitatem, quæ per nos efficit, ut gratiæ agantur Deo.

Vestri studiosissimus

GUILIELMUS AMESIUS.

PRÆ-

PRÆMUNITIO
BREVIS AVTHORIS,
de Consilii sui ratione.

Qvamvis illud mihi non arrogem, ut omnes obloquutorum cogitationes animo meo complectar, variæ tamen reprehensiones prævideo, in quas conatus iste (ab optimo certè animo profectus) pro sæculi genio est incursurus: quarum etiam præcipuis breviter occurrere decrevi.

Quibusdam, & eis quidem non indoctis, totum hoc displicet scribendi genus,

genus, quo Theologiæ summa in compendium aliquod redigatur. Grandia scilicet volumina quærunt, in quibus laxè possint vel habitare, vel vagari. Quos ego considerare vellem, omnibus non esse vel otium tam pingue, vel ingenium tam vastum, ut perdicem in montibus & sylvis persequerentur; sed postulare potius multorum conditionem, ut nidus ipse, aut sedes rei quam sectantur sine ambagibus demonstretur.

Quidam autem id non totum reprehendunt, si præcipua capita oratorio modo tractentur, punctim autem in singulis particulis insistendum esse non arbitrantur. At verò quum fertur quasi torrens oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, parum tamen teneas, parum apprehendas, nusquam invenias in quo constanter

acquie-

acquiescas: sed quum certæ regulæ traduntur, habet semper Lector, ad singulos quasi passus, locum notatum, ubi pedem figat. Erunt etiam qui methodi & Logicæ formæ curam, ut curiosam ac molestam damnabunt. Sed istis mens sanior est optanda: quoniam intelligentiæ, judicii ac memoriæ artem ab iis rebus amovent, quæ solæ ferè intelligi, sciri, ac memoriæ infigi merentur.

Non deerunt ex altera parte, qui majorem Logicæ artis accurationem desiderabunt. Quibus nec potui ego si voluissem, ex propria mea imperfectione, planè satisfacere, nec volui certè in omnibus quantum potui, propter aliorum defectus.

Non paucos futuros suspicor, quibus supervacaneum prorsus videbitur, & actum agere, institutiones hu-

juſmodi edere, poſt tot ſummorum virorum in eodem genere labores. In quorum etiam ſententiam & ego pedibus irem, ſi quidquam hujus generis extaret, quod omnibus omni ex parte placeret. Quod tamen non ita accipi vellem, quaſi unquam mihi in mentem veniſſet, tale quidquam de hoc ſcripto ſperare; ſed quod non deſperem fieri poſſe ut duo ſaltem aut tres ſubinde in noſtra incidant, qui hic aliquid inveniant aptius ipſis ad pietatem erudiendis & excitandis, quam in doctioribus aliorum ſcriptis obſervarunt. Quæ conjectura ſi non fallat, magnum operæ pretium feciſſe me exiſtimabo.

Obſcuritatis ut arguar à minus exercitatis, non poſſum non exſpectare. Quos vellem ego à Cyro didiciſſe, radiorũ τὰς διαφάσεις latis lumi-

nibus

nibus non tam esse suaves. *Lumen certè contractum, quamvis exiguum videri possit, magis tamen illustrat (si quis propius accedat & attendat) quam quod nimia sua dilatatione quasi dissipatur.*

Stili ariditas, & verborum quorundam asperitas vitio magno ab iisdem vertetur. Ego verò in illa hæresi profiteor me versari, ut quum propositum est docere, duobus verbis non dicendum esse putem, quod uno dici potest: & eligendam esse clavem quæ maximè aperit, quamvis sit lignea, si aurea non suppetat ejusdem efficaciæ.

Postremo si qui sint, qui practica quædam, præcipue in posteriore parte hujus Medullæ, latius vellēt explicari, iis posthac (si Deus dederit) satisfacere studebimus peculiari tractatu, quem jam affectum habemus, de quæstioni-

ſtionibus, quæ caſus conſcientiæ ſolent vocari.

Qui alia adhuc vel culpant, vel deſiderant, rogatos eos velim, ut candidè mihi cogitata ſua impertire dignentur, aut apologiæ juſtæ, aut emendationi debitæ materiam optatam præbitura.

THEO-

THEOLOGIÆ
LIBER PRIMUS.

CAP. I.
De Theologiæ definitione vel natura.

I.

THEOLOGIA est doctrina Deo vivendi. *Ioh. 6. 68. Verba vitæ æternæ Act. 5. 20. Verba vitæ hujus. Rom. 6. 11. Colligite vos vivere Deo.*

2. *Doctrina* vocatur, non quasi aliena hic esset intelligentiæ, scientiæ, sapientiæ, artis, aut prudentiæ appellatio; hæc enim omnia cuilibet accuratæ disciplinæ, & præcipuè Theologiæ insunt: sed quia hæc disciplina non est ex natura, & indagine humana, (ut reliquæ,) sed ex revelatione & institutione divina. *Isai. 51. vers.* 4. *Doctrina à me prodibit. Matth. 21 25. E cœlo: quare ergo non credidistis ei. Ioh. 9. 29. Nos scimus, Deum esse loquutum Mosi. Gal. 1. 11. 12. Euangelium non est secundum hominem. Neque enim ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per revelationem. Ioh. 6. 45.*

3. Reliquarum artium principia, nobis innata, sensu, observatione, experientia & inductione possunt excoli, & ad perfectionem deduci: sed Theologiæ principia solida, quæ studio & indu-

ſtria poſſint ad perfectionem promoveri, nobis non inſunt à natura. Mat. 16. 17. *Caro & ſanguis hoc non detexit tibi.*

4. Cum autem omnis ars conſiſtat ex regulis, quibus actus aliquis creaturæ dirigitur, & vita ſit actuum omnium nobiliſsimus, circa aliud non poteſt propriè verſari, quam circa *vitam.*

5. Quandoquidem verò illa creaturæ ſit, vita perfectiſsima, quæ maximè ad Deum vivum, ac vivificantem appropinquat, idcircò Theologicæ vitæ natura eſt *vivere Deo.*

6. *Deo vivitur*, quando vivitur ſecundum voluntatem Dei, in gloriam Dei, Deo intus agente. 1 Petr. 4. 2. 6. *Vt voluntati Dei vivat: ſecundum Deum*, Gal. 2. 19. 20. *Vt vivam Deo: vivit in me Chriſtus*, 2 Cor. 4. 10. *Vt vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat*, Phil. 1. 20. *Magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſeu per vitam, ſeu per mortem.*

7. Vita hæc, una & eadem, quoad eſſentiam à ſuo principio permanet in æternum, Ioh. 3. 36. & 5. 24. *Qui credit in filium habet vitam æternam*, 1. Ioh. 3. 15. *Vitam æternam in ſe manentem.*

8. Quamvis autem in hac vita tam *beatè* quam *benè* vivere contineatur, potiores tamen ſunt partes εὐζωΐας, quam εὐδαιμονίας: & illud quod præcipuè ac ultimo ſpectari debet, non eſt beatitudo, quæ reſpicit noſtrum commodum, ſed bonitas illa quæ ad Dei gloriam refertur. Rectius igitur definitur Theologia per vitam illam bonam, qua Deo vivimus, quam per beatam, qua nobis vivimus: ſicut ab Apoſtolo per ſynecdochen vocatur *doctrina quæ eſt ſecundum pietatem*, 1 Tim. 6. 3.

9. Hæc porrò vita, cum ſit ſpiritualis actus totius hominis, quo fertur ad Deum habendum, & ſecundum voluntatem ejus conſtet, hæc autem propria voluntatis eſſe conſtet, ſequitur primum & proprium Theologiæ ſubjectum eſſe voluntatẽ, Prov. 4. 23. *Ex corde prodeunt actiones vitæ.* 23. 26. *Cedo cor tuum mihi.*

10. Cùm

10. Cùm autem hæc vita, & voluntas sit verè & propriè praxis nostra perfectissima: Theologiam non communi tantum illa ratione, qua omnes disciplinæ pro fine habent suam ἐνέργειαν, sed præcipuè, strictè, ac præ aliis omnibus esse *practicam*, non speculativam, patet ex sese.

11. Neque revera quidquam est in Theologia, quod non ad finem ultimum, aut ad media illum finem spectantia refertur: cujus generis omnia directè tendunt ad praxin.

12. Praxis ista vitæ, tam perfectè in Theologia continetur, ut nullum sit in Oeconomicis, Ethicis, Politicis, aut Iuridicis, catholicæ veritatis præceptum, ad benè vivendum spectans, quod non propriè spectat ad Theologiam.

13. Theologia igitur est omnium artium ordine doctrinæ accuratæ, pro nostro proficiendi modo, ultima, sed dignitate prima, & quoad summũ finem directrix, vel architectonica à Deo singulariter profecta, de Deo, & rebus divinis agens, & ad Deum tendens, hominemque deducens: quo respectu, non minus rectè θεοζοΐα vel θεουργία potest vocari, quam Theologia.

CAP. II.

De Theologiæ distributione; vel partibus.

1. THeologiæ duæ sunt partes; fides, & observantia. 2. Tim.1 13. *Expressam formam teneto sanorũ sermonum, quos à me audisti, cũ fide, & charitate.* 1. Tim.1.19. *Habens fidem, & bonam conscientiam.* Psal. 37. 3. *Confide in Iehova, & fac bonum.* Ex istis partibus constabat Theologia Pauli. Act. 24. 14. 15. 16. *Credo omnibus quæ scripta sunt, & spem habeo in Deo: & exercito me ad conscientiam habendam sine offensa.* Eædem partes fuerunt Theologiæ Abraham. Genes. 15. 6. & 17. 1. *Credidit Abra-*

 ham

ham Iehova. Indesinenter ambula coram me, & esto integer. Easdem postulat Christus à suis discipulis, dum præter fidem, requirit, ut *observarent omnia quæ præcepit. Matth.* 28.20. Easdem tractat Paulus in epistola ad Rom. qua summam Theologiæ cōtineri constat. Easdem denique in Ecclesiis voluit doceri. *Tit.* 3. 8. *Hæc volo te asseverare: ut qui crediderunt Deo, curent bene agendo præire.*

2. Partitionis hujus proprium est (quod in genuina artis cujuslibet distributione requiritur) ut fluat ex objecti natura. Cum enim vitæ spiritualis (quod objectum proprium est Theologiæ) principium, & actus primus sit fides, & secundus actus, vel operatio ex illo principio emanans sit observantia, necessariò sequitur, istas duas genuinas esse Theologiæ partes, nec ullas alias esse quærendas.

3. In veteri Testamento (accommodatè ad statum legalem, & servilem) videtur aliquando partitio quædam Theologiæ institui, in *reverentiam* Dei, & *observantiam* præceptorum ejus: secundum illud *Eccl.* 12, 15. *Summa est: Deum ipsum reverere & præcepta ejus observa: quia hoc est totum hominis. Sed* metonymice includi in priore parte fidem, apparet ex *Prov.* 3. 5. 7. *Fiduciam habe in Iehova, ex toto animo tuo, reverere Iehovam, & recede à malo.*

4 Partes istæ duæ, usu quidem, & exercitio, semper conjunguntur: natura tamen, & præceptis distinguuntur.

5. Sic etiam distinguuntur, ordine naturæ, ut fides primum locum teneat, & observantia spiritualis posteriorem. Actiones enim vitales nullæ possunt elici, nisi principio vitæ prius ingenerato.

6. Ex duarum istarum partium reliquiis duæ apud Philosophos quosdam enatæ sunt Theologiæ. Metaphysica, & Ethicâ. Metaphysica enim est Peripateticorum fides, & Ethica est eorum obser-

observantia. Hinc utrique harum disciplinarum illud tribuunt, quod summum hominis bonum tradat. De Ethica hoc omnibus notum est. De Metaphysica autem, quam etiam *Theologiam* appellant, sic Suarez Disp. 1. sect. 5. n. 43. *In perfectissimo actu metaphysica beatitudo hominis consistit. Contemplatur summum bonum, & ultimum finem simpliciter. Divina contemplatio formaliter, seu elicitive, ad hanc scientiam pertinet.* Theologia igitur in istis partibus recte tradita, Metaphysica & Ethica sua sponte evanescunt, postquam ejus distributioni illustre testimonium præbuerunt.

CAP. III.

De Fide.

1. Fides est acquiescentia cordis in Deo, tanquam in authore vitæ vel salutis æternæ: id est, ut per ipsum ab omni malo liberemur, & omne bonum consequamur. *Iesaia 10. 20. Innitetur Iehovæ, sancto Israëlis in fide. Psal. 37. 5. Devolve super Iehovam viam tuam, & confide in eo. Ier. 17. 7. Benedictus vir ille, qui fiduciam habet in Iehova, & cujus confidentia est Iehova.*

2. Credere vulgò significat actum intellectus, assensum testimonio præbentis: sed quoniam cõsequenter voluntas moveri solet, & extendere sese ad amplectendum bonum ita probatum, idcircò fides etiam hunc voluntatis actum designat satis aptè: quomodo hoc in loco necessariò intelligitur. Est enim receptio boni sub ratione boni, & intima unio cum eodem. *Iohan 1. 12. Quotquot exceperunt eum: qui credunt.*

3. Hinc fides fertur in bonum, quod per istam fit nostrum, est actus electionis, est actus totius hominis, quæ actui intellectus nullo modo conveniunt. *Ioh. 6. 35. Qui venit ad me: qui credit in me.*

 4. Quam-

4. Quamvis igitur fides præsupponat semper notitiam Euangelii, nulla tamen datur in quoquã cognitio salutifera, & ab illa quæ in quibusdam non salvandis reperitur, diversa, nisi consequenter ad actum istum voluntatis, & ab ipso dependens. Ioh. 7. 17. & 8. 31. 32. 1. Ioh. 2. 3.

5. Fides illa verè Christiana, quæ locum habet in intellectu, nititur semper testimonio divino, quâ est divinum: ita autem recipi nequit, nisi ex pio voluntatis affectu erga Deum, Ioh. 3. 33. *Qui recipit ejus testimonium, is obsignavit Deum veracem esse.* Rom 4. 20. *Corroboratus fuit fide, tributa gloria Deo.*

6. Neque tamen quod testimonio solo nitatur, eò est incertior & magis dubia; sed certior quavis humana scientia, ex sua natura: quia in suum objectum sub formali ratione infallibilitatis fertur: quamvis propter imperfectionem habitus ex quo fluit fides, infirmior sæpè appareat assensus fidei, quam scientiæ in hoc vel illo subjecto.

7. Deus verò est objectum fidei, non ut in se consideratur, sed quatenus ipsi per ipsum, benè vivimus. 1. Tim. 4. 10. *Speramus in Deo vivo, qui est conservator omnium hominum, maxime vero fidelium.*

8. Christus quâ redemptor est fidei objectum mediatum, sed non ultimum: credimus enim per Christum in Deum Rom. 6. 11. *Vivere Deo per Christum.* 1. Cor. 3. 4. *Fiduciam habemus, per Christum, apud Deum.* 1 Petr. 1. 21. *Per eum credentes in Deum.*

9. In Scripturis, vel promissionibus, *enunciationes* continent & exhibent objectum fidei, vocanturque objectum fidei per Metonymiam adjuncti. *Bonum*, quod proponitur assequendum quâ tale, est finis & effectum fidei, non propriè objectum ipsum. Illud verò, cujus vi nitimur, in assecutione boni illus, est proprium objectum fidei. 1 Cor. 1. 23. *Prædicamus Christum. & 2. 2. non statui quicquam scire inter vos, nisi Iesum Christũ.* 2 Cor. 5. 19. *Deus in Christo.*

10. Fide

10. Fide hac divina, quæ ſpectat ad voluntatem Dei & ſalutem noſtram, nulli homini ſimpliciter credendum, ſed ſoli Deo, Rom. 3. 4. *Omnis homo mendax.* 1 Corint. 2. 5. *ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum.*

11. Authoritas igitur Dei eſt propria & immediata ratio omnis veritatis hunc in modum credendæ: unde illud ſolenne apud Prophetas ubique, *Verbum Iehovæ. Sic dicit Iehova.*

12. Hinc ultima reſolutio fidei, quatenus denotat rem credendam, eſt in autoritatem Dei, vel divinam revelationem. 2 Pet. 1. 20. 21. *Si illud primum noveritis, nullam prophetiam Scripturæ eſſe propriæ explicationis, &c.* Ioh. 9. 29. *Nos ſcimus Deum eſſe loquutum Moſi.* Sicut ultima ejus reſolutio, quatenus deſignat actum credendi, eſt in operationem & perſuaſionem internam Spiritus S. 1 Cor. 12. 3. 11. *Neminem poſſe dicere Ieſum Dominum, niſi per ſpiritum ſanctum.*

13. Fides iſta, quâ credimus non tantum Deum, aut Deo, ſed in Deum, eſt vera ac propria fiducia: non qua hac voce notatur certa & abſoluta perſuaſio de bono futuro, ſed qua ſignificat electionem & apprehenſionem ſufficientis ac idonei medii, ac in quo perſuaſio & expectatio talis fundatur. Quo ſenſu dicuntur homines fiduciam habere in ſapientia, potentia, amicis ac opibus ſuis. Pſal. 78. 22. *non crediderunt in Deum, neque confiſi erant in ſalute ejus.*

14. Indicatur hoc paſsim phraſibus illis Scripturæ, quibus fidei ſolidæ natura vera explicatur:

סָמַךְ שָׁעַן עַל אֶל , בָּטַח cum ב constr.

πιστεύειν ἐπὶ vel *εἰ* Prov. 3. 5. Eſa. 10. 20. & 50. 10. Pſa. 71. 6. Eſa. 31. 1. Pſal. 37. 3. 5. & 62. 7. Rom. 10. 11.

15. Credere igitur in Deum, eſt credendo ad-

 hærere

hærere Deo, inniti Deo, acquiescere in Deo, tanquam in vita ac salute nostra omnisufficiente. Deut. 30. 20. *Adhærendo ei: nam ipse est vita tua.*

16. Hinc assensus ille generalis, quem Pontificii fidem statuunt, non est fides: quia ipsis fatentibus, potest esse sine ulla vita. Iacob. 2. 17.

17. Assensus verò specialis, quo statuimus, Deum esse nostrum Deum in Christo, non est actus primus fidei, sed actus ex fide emanans. Nulla enim est major in te, quam alio, certitudo hujus veritatis, nec verior ejus apprehensio, antequam te ad Deum fide singulariter applicaveris. Rom. 5. 1. 2. *Iustificati ex fide, pacem habemus erga Deum: gloriamur de Deo.*

18. Fides etiam cum sit primus actus vitæ nostræ, quâ Deo in Christo vivimus, consistat necesse est in unione cum Deo, quam nullo modo facere potest assensus adhibitus veritati, quæ est de Deo.

19. Crediturus etiam porrò cum ex miseriæ sensu, & omnimodæ liberationis, cum in se, tum in aliis, defectu, necesse habeat, se dedere Deo in Christo, tanquam servatori sufficienti, & fideli, deditionem istam facere non potest ullo modo per assensum intellectus, sed per consensum voluntatis.

20. Quamvis in Scripturis aliquando assensus veritati quæ est de Deo & Christo, Iohan. 1. 50. habetur pro vera fide, includitur tamen semper specialis fiducia: atque adeò omnibus in locis ubi sermo est de salutari fide, vel præsupponitur fiducia in Messiam, & indicatur tantum determinatio, vel applicatio ejus ad personam Iesu Christi; vel per assensum illum designatur, tanquam effectum per suam causam. Ioh. 11. 25. 26. 27. *Qui credit in me, vivet? credis hoc? ait illi: Etiam Domine, ego credo te esse Christum illum, Filium Dei illum, qui in mundum venturus erat.*

21. Quod

21. Quod verò fiducia dicitur fructus fidei, verum eſt de fiducia prout reſpicit Deum in futurū, & eſt ſpes firma: ſed prout reſpicit Deum in Chriſto in præſentia ſe offerentem, eſt ipſa fides. Hinc etiám oriuntur tituli illi, quos Scriptura fidei ſalvificæ tribuit, quod ſit πεποίθησις, παῤῥησία, 2. Cor. 3. 4. & 5. 6. 7. 8. Eph. 3. 12. 1. Pet. 1. 13. 1. Ioh. 5. 13. 14. πληροφορία Rom. 4. 21. Col. 2. 3. ὑπόστασις Hebr. 11. 1.

22. Quod autem vera fides à quibuſdam partim in *intellectu*, partim in *voluntate* collocatur; illud minus accuratè dicitur, quia eſt una & ſimplex virtus, & actus elicit homogenios, non partim ſcientiæ, & partim affectuum. 1. Corinth. 13. Aſſenſus autem ille ſolidus Euangelii promiſſionibus adhibitis, dicitur fides, & fiducia, partim quia parit fidem, qua eſt aſſenſus generalis: partim quia fluit ex illa fiducia, quâ eſt aſſenſus ſpecialis, & ſolidus, apprehendens gratiæ jam factæ poſſeſſionem actualem. Sic enim nititur fiducia cordis, tanquam medio, vel tertio argumento, cujus vi ſola concluſio talis poteſt inferri. Docet etiam experientia, particularem iſtam certiorationem intellectus in quibuſdam deeſſe, ad tempus, qui tamen fidem veram in cordibus ſuis habent interim latentem.

CAP. IV.

De Deo, & ejus eſſentia.

1. IN præcedente diſputatione egimus de Fide, jam de Deo, qui eſt objectum, ut agamus, ordinis ratio poſtulat: quod ut paullò accuratius fiat, primum de cognitione Dei dicemus.

2. Deus prout in ſe eſt, à nemine, niſi à ſemetipſo poteſt apprehendi, 1. Tim. 6. 16. *Lucē habitans inacceſſam, quem vidit nemo hominum neq; videre poteſt.*

3. Prout ſemetipſum nobis revelavit, concipi-

tur quasi ex dorso, non de facie. Exodi 33. 23. *Videbis posteriora mea : facies autem mea videri non potest*, ænigmaticè, non clarè, hoc est nostro more & modo. 1. *Corinth.* 13.12. *Per speculum, per ænigma, aliquatenus.*

4. Quia nostro more necessariò explicantur illa quæ ad Deum spectant, hinc frequens in istis rebus est modus ille loquendi, qui dicitur *ἀνθρωποπάθεια*.

5. Quia nostro modo etiam ad captum humanum explicantur, hinc multa dicuntur de Deo secundum conceptus nostri rationem, potius quam ex ipsius natura.

6. Aliter eum cognoscere non possumus, ita ut vivamus: neque opus habemus, ut bene vivamus. *Exod.* 33. 19. 20.

7. Quod revelatum est de Deo, sufficit nobis ad benè vivendum. *Deut.* 29.29. *Quæ revelata sunt, nobis, & filiis nostris usque in seculum revelata sunt, ut faciamus omnia verba hujus legis.*

8. Hoc autem quod sciri potest de Deo, est ejus sufficientia, & efficientia. *Rom.* 4. 21. *Plenè persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam efficere.*

9. Hæ duæ sunt columnæ fidei, consolationis fulcra, pietatis incitamenta, & religionis veræ certissimæ notæ. *Ibidem.*

10. Sufficientia Dei est, qua ipse in sese, sibi & nobis satis habet. Hinc etiam omnisufficiens appellatur. *Genes.* 17. 1. Qua perfectè excludit omnem indigentiam, vocatur *ἀρκεία*; qua est ab ipso Deo, non aliunde, vocatur *αὐταρκεία*; qua non sibi tantum, sed & omnibus aliis sufficit, vocatur *παναρκεία*.

11. Sufficientia Dei est prima ratio, cur in eum credimus: quia scilicet idoneus est ad vitam nobis suppeditandam. *Rom.* 4.20.

12. Sufficientia Dei est in ejus essentia & subsistentia.

13. Es-

13. Essentia Dei est, qua est Ens absolutè primum. *Esa.44. 1. Ego sum primus & ultimus, prater me non est Deus, Apol.1.8.& 21.6. & 22.13. Ego sum α & ω, id est, principium & finis: primus & ultimus.*

14. Indicatur hæc essentia nomine Iehovæ. Quia vero Dei essentia talis est, hinc sequitur:

15. j. Deum esse unum & unicum. *Deut. 6. 4. 1. Tim.2.5. Ephes.4. 6. 1. Cor.8.5. 6. Marc. 12. 32. Rom.3.29. 30.*

16. ij. Deum esse seipso, hoc est, neque ab alio, neque ex alio, neque per alium, neque propter aliud.

17. Hinc denique expers est potentię illius, quæ dicitur passiva: Hinc immutabilis *Psal.102.27.28. tu permanes: tu idem es. Rom.1,23. Gloria incorruptibilis Dei. Iac.1.17. Apud quem non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio.*

18. Quia verò hæc essentia non potest sufficienter à nobis comprehendi per actum unum, explicatur à nobis quasi multiplex: per multa scilicet attributa.

19. Attributa vocantur, quia potius Deo tribui dicuntur, quam propriè inesse, si prout verba sonant, accipiantur. Ex his enim quæ creaturis videmus inesse, tribuimus quędam Deo, & alia ab ipso removemus.

20. Hæc attributa in Deo sunt unus purissimus, & simplicissimus actus. Hinc attributorum divinorum natura istis axiomatis, quasi totidem consectariis, rectè potest explicari.

21. Primũ, Omnia attributa divina verè dicuntur de Deo, tam in abstracto, quam in concreto.

22. ij. Attributa illa, quæ Deo aliquo modo communia sunt cum creaturis, re ipsa conveniunt primò in loco Deo, creaturis autem secundario: quamvis nomina transferantur à creaturis ad Deum, atque adeò primò conveniant creaturis.

23. iij. Attributa divina nullam intrinsecam inten-

intensionem, extensionem, remissionem aut imparitatem admittunt.

24. iiij. Attributa divina sibi invicem non contrariantur, sed maximè consentiunt.

25. v. Attributa omnia divina sunt quasi divinæ perfectiones: ita tamen ut omnis imperfectio, quæ hujusmodi proprietatem in creatura comitatur, in hac attributione sit amovenda, & perfectio illius cum eminentia maxima concipienda. Quia vero attributum est divinæ essentiæ perfectio formalis, idcirco neque relationes illæ quæ respiciunt creaturas, neque illæ quæ personales vocantur, attributis sunt annumerandæ.

26. vj. Attributa divina insunt Deo, non tantum virtualiter, & eminenter, sed etiam formaliter, quamvis non eo modo, quo qualitates insunt creaturis.

27. vij. Deo insunt quasi in esse secundo, quia non sunt de formali ratione essentiæ divinæ, concipimus enim Deum esse, antequam concipere possumus, eum esse justum, & bonum. Essentia igitur, existentia, substantia, spiritus, non sunt attributa; quoniam ad primum esse spectant, neque prius quidquam habent cui attribuantur per modum perfectionis advenientis & qualificantis, ut sapientia, justitia, &c.

28. viij. Ab essentia, & inter se distinguuntur, non solum ratione (ut dicitur) ratiocinante, sed etiam ratione ratiocinata, ita ut fundamentum distinctionis sit in ipso Deo.

29. ix. Ista attributa, quæ in suo formali includunt aliquid essentiæ divinæ proprium, sunt planè incommunicabilia: ut omnipotentia, immensitas, æternitas & similia.

30. x. Quæ communicari dicuntur creaturis, conveniunt illis per analogiam, non prorsus eodem modo, quo Deo insunt: neque tamen planè æquivocè.

31. At-

31. Attributa Dei explicant, *quid sit* & *quis sit.*

32. *Quid* sit Deus, nemo potest perfectè definire, nisi qui Dei ipsius habet logicam. Imperfecta autem descriptio, quæ proximè ad Dei naturam explicandam accedit, & à nobis concipi potest, talis est.

33. Deus est Spiritus se ipso vivens. Ioh. 4. 24. *Deus est spiritus*, & cap. 5. 26. *Pater habet vitam in seipso.* Conceptus enim (ut quidam loquuntur) formaliter quidditatibus Dei, debet esse quasi ultima ratio complens naturam Dei, quasi in perfectissima specie entis: nullum autem perfectiorem conceptum habemus, quam Spiritus seipso viventis.

34. Dicitur *Spiritus*: 1. Negativè; quia non est Corpus. 2. Analogicè vel per similitudinem quandam; quia in spiritualibus substantiis perfectiones multæ sunt, quæ naturam divinam magis adumbrant, quam corporeum quicquam potest.

35. Dicitur *vivens*; 1. Quia maximè Deus ex seipso operatur, non motus ab alio. 2. Quia actio vitalis Dei est ipsius essentia. 3. Quia fons est aliis viventibus omnis entitatis & operationis vitalis. Act. 17. 25. 28. *Dat omnibus vitam & halitum, & omnia. In ipso vivimus, & movemur & sumus.*

36. Dicitur *vivere seipso*, quoniam à nullo, ullâ ex parte, accipit aut esse aut vivere.

37. Hinc primarius Dei titulus, quo ab omnibus idolis distinguitur, quod sit *Deus vivens.* Deut. 32. 40. Psal. 84. 23. Ier. 5. 2.

38. Hinc fides nostra vitam æternam quærens, in Deo solo acquiescit; quia Deus est fons omnis vitæ. Iohan. 5. 26.

39. *Quis* sit Deus, explicant nobis proprietates illæ, quibus à cæteris omnibus rebus distinguitur.

40. Ostendunt autem illæ proprietates divinæ, quantus sit Deus & qualis sit.

41. Sub

41. Sub notione quantitatis dicitur, 1. Vnus, 2. Infinitus. Primò internè, quoniam est immensus. Secundò externè, quatenus incomprehensibilis. 3. Dicitur ęternus. Istiusmodi autē perfectiones, quæ significantur per nomina negativa, ut *infinitas, immensitas*, &c. includunt semper in significato suo materiali, non tantū negationem imperfectionis sed etiam perfectionis maximæ affirmationē: qua etiam ratione sunt propriè dicta attributa.

42. Vnus dicitur non genere, sed unitate illa perfectissima, quæ in creaturis numerica & individualis solet appellari.

43. Infinitus est Deus, quatenus est expers omnis essentiæ limitationis. *Psa.*139.8. *Si scanderem cælos illic es; aut stratum ponerem in sepulchro, ecce ades.*

44. Deus est immensus, quatenus omnis materię dimensionis est expers. 1. *Reg.*8.27. *Cæli ipsi, & cæli cælorum non capiunt te. Esa.*66.1. *Cælum ipsum solium meum est, & terra scabellum pedum meorum.*

45. Hinc fides nullam certam spectat beatitudinis mensuram à Deo communicandam, sed gloriam immensam.

46. Deus est incomprehensibilis, quia omnis ambientis terminationis expers est.

47. Hinc omnipræsens est; quia nullum datur ubi, undè est exclusus, neque alicubi est inclusus.

48. Deus est etiā æternus, quia principii & finis est expers. *Psal.*102.25.26. *Esai.*44.1. 1. *Tim.*1.17.

49. Hinc est quod fides nostra vitam æternam apprehendit in Deo.

50. *Qualis* est Deus, explicant proprietates illæ per quas dicitur operari. Istis attribui debent omnes proprietates essentiæ & quantitatis: Simplicitas, immutabilitas, æternitas & immensitas.

51. Qualitates istæ concipiuntur, vel sub ratione *facultatum*, vel *virtutum*, quibus illæ facultates ornantur.

52. Facultates sunt *intellectus & voluntas*. Vndè fides innititur ipsi, qui novit quid nobis opus sit,

& vult etiam illud suppeditare.

53. Intellectus Dei est simplex sine omni compositione, discursu, aut repræsentatione specierum. *Heb.4.13. Omnia sũt nuda, & intime patẽtia oculis ejus.*

54. Intellectus Dei est immutabilis: non aliter, neque magis unam rem novit, quam aliam; neq; magis antea, quam nunc, aut nunc, quã antè. *Act. 15.18. Nota sunt Deo ab omni ævo omnia opera sua.*

55. Intellectus Dei est æternus: non incipit neque desinit. *Ibidem.*

56. Intellectus Dei est infinitus; quia omnes omnium rerum veritates, ac rationes percipit. Iob 11.8.9. *Sapientia Dei est altior cœlis: longior terrâ: latior mari.* vide Psal.139.6.

57. Eadem etiam ratione voluntatis divinæ natura debet à nobis concipi.

58. Voluntas Dei est simplex, & unica in Deo,

59. Voluntas Dei est immutabilis, quia idem semper & eodem modo vult. Psal.33.11. *Consilium Iehovæ in seculum consistit.*

60. Voluntas Dei est æterna; quia non incipit velle quod antea noluit, neque desinit velle, quod antea voluit. *Malach.3.6. Ego Iehova non mutor.*

61. Voluntas Dei dici potest infinita; quia nullam externam habet limitationem.

62. *Affectus* qui Deo in Scriptura tribuuntur, ut amor, odium & similia, vel actus voluntatis designant, vel conveniunt Deo tantùm figuratè.

63. *Virtus* est perfectio intellectus & voluntatis, qualis in Deo est sapientia, sanctitas & cætera.

64. Virtus tribuitur Deo, quâ promptitudinem agendi notat: non sub ratione habitus à facultate & actu distincti.

65. Virtutes autem quę in homine ex occasione peccati & imperfectionis oriuntur, non conveniunt Deo, ut humilitas, castitas, pudor, & similia.

66. Ex istis omnibus attributis resultat illa Dei perfectio, ex qua dicitur *beatus*, 1.Tim.1.11.& 6.15.

67. Hinc

67. Hinc fides nostra firmum habet fundamentum; quia nititur Deo, omnis perfectionis, beatitudinis, & gloriæ possessore, & autore.

CAP. V.

De subsistentia Dei.

1. SVbsistentia Dei est una illa essentia, prout est cum suis proprietatibus hypostaticis.

2. Eadem essentia est communis tribus subsistentiis. Vnde quoad essentiam, subsistentiæ singulæ à seipso esse rectè dicuntur.

3. Nihil insuper essentiæ tribuitur, quod singulis subsistentiis, quoad essentiam, tribui non potest.

4. Quæ vero propriè attribuuntur singulis subsistentiis, quoad subsistentiam essentiæ tribui non possunt.

5. Subsistentiæ distinguuntur ab essentia, ut modi subsistendi, cum eadem concreti, ab eadem absolutè considerata.

6. Inter se distinguuntur ut relata, per proprietates quasdam relativas: ita ut una non possit esse alia; simul tamen sunt natura; neque priores, neque posteriores dici possunt; nisi ordine originis, & modo subsistendi.

7. Cum autem proprietates illæ relativæ sint, quasi individuantes, in essentia spiritualiter, & perfectissimè viventi; Subsistentiæ istæ rectè dicuntur personæ.

8. Sunt autem istæ proprietates, non qualitates inhærentes: sed affectiones relatæ, quibus convenit tota illa perfectio, quæ reperitur in creaturarum analogis affectionibus, sed imperfectio nulla convenit.

9. Hinc est quod relativa proprietas in Deo infert

fert personam, quod in creaturis non habet eandem rationem.

10. Subsistentiæ istæ sunt, vel spirantes, ut pater, & filius; vel spirata, ut spiritus sanctus.

11. Spirare, vel emittere, est relatio, non talis, ut per se constituat personam; sed communis duarum personarum.

12. Patris relativa proprietas est *gignere* *Psal. 2. 7. Filius meus es, ego hodie genui te. Iohan.* 3. 16. *Unigenitus filius. Hebr.* 1. 6. *Primogenitus*, hinc ordine primus.

13. Filii est *gigni*, id est, à patre ita procedere, ut ejusdem essentiæ sit particeps, & naturam ejus perfectè referat, & hinc ordine secundus est. *Hebr.* 1. 3. *Effulgentia gloriæ, & character personæ illius.*

14. Spiritus sancti proprietas est *spirari*, vel emitti, & procedere, & à patre, & à filio *Iohan.* 15. 26. *Quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus ille veritatis, qui à Patre emanat. Rom.* 8. 9. *Spiritus Christi. Gal.* 4. 6. *Spiritus Filii.*

15. Differentia inter *gigni*, quod convenit filio, & *procedere* illud, quod proprium est Spiritui Sancto, non potest à nobis propriis verbis explicari, nisi quod filius procedat à solo patre, & spiritus sanctus à patre & filio, unum simul relatum constituentibus.

16. Potest tamen (aliqua ex parte) similitudine adumbrari; pater nempè est, quasi *Deus intelligens*: Filius imago patris expressa, est quasi *Deus intellectus*: Spiritus sanctus emanans à patre per filium, & spiratus, est quasi *Deus dilectus*. Filius producitur quasi per actum intelligendi, vel dicendi, ex intellectu, vel memoria fæcunda Patris: Spiritus sanctus producitur per actum amandi, vel spirandi, ex voluntate fæcunda patris & filii. Hinc Filius dicitur *sermo, sapientia, imago*, quæ de Spiritu sancto non affirmantur. Quia vero in creaturis invenitur filii generatio, sed non invenitur

nitur quidquam, quod æquè procedit immediatè, à duobus æqualiter perfectis (sicut Spiritus sanctus procedit à patre & filio) idcircò filii processio propriè designatur: sed nec specialis procedendi modus, nec speciale nomen absolutè proprium tertiæ personæ datur. De Patre enim & Filio verè dicitur, quod sint Spiritus, & sancti, & Filius etiam procedit à Patre generatione spirituali.

17. Nomen Dei proprium, cum propriis suis titulis, in Scripturis non tantum patri tribuitur, sed etiam filio, Ier. 23. 6. *Iehova justitia nostra.* Iohan. 1. 2. *Verbum erat Deus*, Rom. 9. 5. *Deus benedictus in secula.* 1. Tim. 3. 16. *Deus manifestatus in carne.* Apoc. 17. 14. *Dominus dominorum, & Rex regum.* Tribuitur etiam Spiritui sancto, Act. 5. 3. 4. *ut mentireris spiritui sancto, mentitus es Deo.* Act. 28. 25. *cum* Esai. 6. 9. *Iehova dixit. Spiritus sanctus loquutus est.* 1. Cor. 3. 16. *&* 6. 19. 2. Corint. 6. 16. *Templum Dei. Templum Spiritus.*

18. Divina attributa, non tantum de patre affirmantur, sed etiam de Filio. Ies. 9. 6. *Deus fortis robustissimus, Pater æternitatis*, Iohan. 2. 25. *Ipse sciebat quid esset in homine &* 3. 13. *Filius hominis est in cælo. &* 8. 58. *Priusquam Abrahamus existeret, ego sum.* Similiter etiam de Spiritu sancto. Psal. 139. 7. *quo fugiam à Spiritu tuo?* 1. Cor. 2. 10. *Spiritus scrutatur omnia, etiam profunda Dei.*

19. Operationes Dei propriæ tribuuntur non tantum Patri, sed etiam Filio, & Spiritui sancto. Electio tribuitur Filio, Matth. 24. 31. *Electos ejus.* & consilium Dei æternum tribuitur Spiritui sancto, Iesai. 40. 13. *Quis expendit spiritum Iehova, ut vir à consiliis ejus?* Creatio tribuitur Filio, Iohan. 1. 3. *Omnia per hunc facta sunt, & absque eo factum est nihil quod factum sit.* Tribuitur etiam Spiritui sancto, Psal. 33. 6. *Verbo Domini cæli facti sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Sustentatio, & gubernatio

natio rerum creatarum tribuitur Filio, Hebr. 1. 3. *Qui sustinet omnia verbo suo illo potenti.* Nec non Spiritui sancto, Genes. 1. 2. *Spiritus incubabat superficiei aquarum,* Zach. 4. 6. *Spiritu meo, ait Iehova exercituum.* Miracula faciendi propria potestas tribuitur Filio, Act. 4. 10. *Per nomen Iesu Christi adstat sanus.* & 9. 34. *Sanat te Iesus Christus.* Tribuitur etiam Spiritui sancto, Act. 2. 4. *Cœperunt loqui linguis, prout Spiritus ille dabat eis effari.* sic Rom. 15. vers. 19. Isa. 63. 10. 14. Communicatio vitæ spiritualis, & omnimodæ gratiæ, in vocatione, justificatione, adoptione, sanctificatione, & glorificatione, ubique tribuitur tam Filio & Spiritui sancto, quam Patri. Institutio, missio, & benedictio ecclesiastici ministerii, tribuitur Filio. Ephes. 4. vers. 8. 11. *Dedit dona. Dedit alios Apostolos, &c.* & Spiritui sancto, 1. Corint. 12. 11. *Omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus,* Actor. 20. 28. *Spiritus ille sanctus constituit vos episcopos.* Resurrectio ipsa carnis Filio adscribitur tanquam authori, Ioh. 6. vers. 54. *Ego suscitabo illum.* Nec non Spiritui sancto, Rom. 8. 11. *Suscitabit corpora vestra per inhabitantem in vobis Spiritum.*

20. Divinus item honor, & cultus, non tantum ad Patrem refertur, sed & ad Filium, Heb. 1. vers. 6. *Adorent eum omnes Angeli Dei.* Atque etiam in Spiritum sanctum: quando verbum ejus audiendum proponitur, Apoc. 2. 29. & nomen ejus, una cum Patre, & Filio invocandum proponitur super baptizandos, Matth. 28. 19. *in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Invocatur item Filius, & Spiritus, in solemni illa formula salutationis: *Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei Patris, & communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis,* 2 Corint. 13. vers. 13. Et quicquid pertinet ad cultum, refertur tam ad Christum, quam ad Spiritum sanctum, eo ipso, quod veri Dei cultores, qua sunt tales, *templa* dicantur non tantum Dei Patris, sed etiam Christi. & Spi-

& spiritus sancti. Apoc. 21. 22. *Dominus Deus omnipotens, templum illius est, & Agnus.* 1. Cor. 3. 16. *An nescitis vos esse templum Dei, & spiritum Dei habitare in vobis?* & 6. 19. *An ignoratis corpus vestrum esse templum spiritus sancti, qui est in vobis?*

21. Authoritas denique & majestas illa, quæ est Dei propria, tribuitur Filio, & Spiritui sancto. 1. Cor. 2. 8. *Dominus Gloriæ.* 1. Pet. 4. 14. *Spiritus ille gloriæ.* Omnis prophetia sacra tribuitur Christo, & Spiritui sancto. 1. Petr. 3. vers 19. *Christus per spiritum prædicavit spiritibus qui sunt in carcere.* 2. Pet. 1. 21. *Acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines* Actor. 28. 25. *Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam.*

22. Spiritum autem sanctum in istis omnibus proponi nobis ut personam subsistentem, apparet ex eo manifeste, quod vita, intelligentia, voluntas, & potentia ipsi tribuatur ubique, una cum actibus omnibus propriis personæ.

23. Distinctio etiam ejus à Patre & Filio clare docetur, quando vocatur, *alius, missus, veniens* à Patre, & Filio. Iohan. 14.

24. Hinc Deus, ut nostræ fidei objectum, est omni modo sufficiens ad salutem nobis communicandam. Omnis enim charitas, gratia, & communicatio eorum quæ spectant ad benè vivendum, fluunt à Patre, Filio, & Spiritu sancto. 2. Cor. 13. 13.

CAP. VI.

De Efficientia Dei.

1. Efficientia Dei est, qua omnia in omnibus operatur Ephes. 1. 11. *Qui agit omnia.* Rom. 11. 36. *Ex eo, per eum, & in ipsum sunt omnia.*

2. *Efficere, operari, vel agere* Dei activè sumptum, prout est in Deo agente, non est aliud realiter ab

ipso

ipſo Deo. Nulla enim compoſitio, aut mutatio potentiæ, & actus locum poteſt habere in ſimpliciſſima & immutabili Dei natura. Addit tamen relationem quandam Dei ad effectum reale.

3. *Omnia in omnibus operatur*, quia efficientia omnium omnino rerum, pendet à prima cauſa efficiente, non tantum quoad ſubſtantiam, ſed etiam quoad circumſtantias omnes reales Eſa.45. 7. *Me Iehovam facere omnia iſta. Lamen.* 3.37.38. *Ecquo dicente, exiſtit aliquid, ſi Dominus non præceperit? Ex ore excelſi non prodit malum quodque & bonum?* Realibus operationibus annumeratur etiam quicquid perfectionem ſonat in genere moris: ſed non defectiones quæ ſubjectioni Deo debitæ adverſantur.

4. In efficientia Dei, elucet ratio Eſſentiæ divinæ, & ratio Subſiſtentiæ.

5. Ratio illa efficiens, quæ ad eſſentiam Dei pertinet, eſt Omnipotentia.

6. Potentia Dei, qua conſideratur ut ſimpliciter potens, eſt idem planè cum ejus Sufficientia, & pertinet propriè ad naturam Dei, qua conſideratur ſub ratione Entis, atque adeo prior eſt ſcientia & voluntate Dei. Rom. 11.23. *Potens enim eſt Deus rurſum eos inſerere.*

7. Potentia verò, in quantum eſt exequens, poſterior eſt aliquo modo Sufficientia, & pertinet ad Efficientiam Dei, atque adeò ſequitur ſcientiam & voluntatem Dei. Pſal. 115.3. & 135.6. *Quicquid placet, facit.*

8. In iſtis igitur talis ordo concipiendus eſt, ut primò in Deo concipiamus *poſſe*, ſecundò *ſcire*, tertiò *velle*, & poſtremò *efficere potenter*, quod non niſi ratione differt à voluntate Dei efficaci. Vnde ſyllogiſmus ille fidei, qui Matth.8.2.3. diſtinctè explicatur: *Domum ſi velis, potes, Volo. Ergo factum eſt:* ubi argumentum eſt à voluntatè ad potentiam accedente.

2. Hinc

9. Hinc ipsa voluntas Dei, quà est principium effectivum habet rationem potentiæ, Rom. 9. 19. *Ejus voluntati quis obsistit?* Neque ipsa Omnipotentia executiva aliud quicquam est, quam voluntas Dei effectiva, Psalm. 33. vers. 9. *Ipso præcipiente, exsistit quicquid est.* Apoc. 4. 11. *Per voluntatem tuam sunt, & creata sunt.*

10. Error igitur est Dei naturæ adversus, dicere, Deum multa propriè velle efficere, quæ tamen per Omnipotentiam non efficit, Ephes. 1. vers. 19. 20. *Supereminens illa magnitudo potentiæ ipsius in nobis qui credimus, pro efficacitate roboris virium ipsius.*

11. *Omnipotentia* Dei est, quà potens est efficere omnia quæ vult, aut velle potest, 2 Chroni. 20. 6. *In manu tua est vis, & potentia, ac nemo tibi potest obsistere*, Luc 1. 37. *Apud Deum, non est ullum verbum, quod fieri non possit*, Phil. 3. 21. *potest etiam subjicere sibi omnia.*

12. Hinc etiam Deus passim in V. T. appellatur

אֵל גִּבּוֹר Esai. 9. vers. 6. Ierem. 32. vers. 18. item
אֵל שַׁדַּי Genes. 17. vers. 1. & 35. 11. Ruth. 1.

20. 21. Et in N. T. vocatur παντοκράτωρ 2. Cor. 6. 18. Apoc. 1. 8. & 4. 8. Et solus δυνάστης, 1 Tim. 6. 5.

13. Potentia Deo tribuitur activè, quia vim habet aliis aliquid communicandi, qualis est potentia, vel potestas causæ: propriè tamen potentia activa non convenit Deo, quasi respectu sui ipsius primò otiosus esset, ac postea sese in actū promoveret, Deus enim est purissimus actus, Iacob. 1. 17.

14. Non igitur activa potentia talis in Deo fingenda est, quæ aliquid sit ab ejus essentia diversum, ipsa enim essentia Dei, est illa potentia, quâ potens est: Sicut eadem est ipsa misericordia, qua misericors est.

15. Convenit autem Deo potentia activa respectu

ſpectu creaturæ, quæ dicitur propriè poſſe recipere, & experiri actum illum Dei, quam antea non ſentiebat, & experiebatur, Matth. 19. 26. *Apud Deum omnia ſunt poſſibilia.*

16. *Omnipotentia* divina verſatur circa abſolutè poſſibilia, quæcunque Deus vult, aut poteſt velle. *Ibidem.*

17. Deus autem non propriè dicitur aliquid poſſe, quia illud eſt poſſibile, quaſi prius natura eſſet poſſibile quam Deus illud poſſet: ſed cauſa prima cur hoc aut illud eſt poſſibile, eſt, quia Deus illud poteſt. Sic etiam nihil propriè dicitur Deus non poſſe, quia eſt impoſſibile, ſed ideo eſt impoſsibile, quia Deus illud non poteſt facere Deus vero hoc aut illud non poteſt, non propter defectum, ſed abundantiam Potentiæ infinitæ. Vnde etiam recte dicitur hoc aut illud potentiſsime non poſſe; quia ſcil. ipſius potentia infinita (quæ eſt actus puriſsimus) eidem repugnat. Et hoc ſenſu accipiendum eſt, quod dici ſolet, Deo impoſsibilia eſſe quæ contradictionem involvunt; ita nempe ut prima cauſa cujuſlibet impoſsibilitatis, & repugnantiæ in Deo collocetur, 2 Tim.2. 13. *Negare ſeipſum non poteſt.*

18. Hinc diſtinctio quædam Omnipotentiæ divinæ oritur, quâ diſtinguitur in potentiam abſolutam, & in potentiam ordinatam, ſive actualem.

19. Potentia *abſoluta* illa eſt, qua potens eſt Deus efficere omnia poſsibilia, etiamſi ea nunquam ſint futura. Matth. 3.9. *Deus poteſt ex lapidibus iſtis excitare liberos Abrahamo*, & 26.35. *An putas me non poſſe nunc precari Patrem, qui huc ſiſtat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum?* Marc. 10. 27. *Epheſ.*3.20.

20. Potentia Dei *ordinata* eſt, quâ illud non ſolũ poteſt facere, quod vult, ſed etiã reipsâ actualiter agit, quicquid vult. *Pſal.*115.3. & 135.6 *Eph* 3.11.

21. Ratio Subſiſtentiæ Dei, quę in ejus Efficientia

tia elucet, est primò personarum omnium cooperatio; secundò, earundem in operando modus distinctus.

22. *Cooperatio* est, quâ rem eandem operantur inseparabiliter: omnes enim operationes ad extra sunt omnium personarum communes. Ioh. 5. 17. 19. *Pater operatur, & ego operor. Quacunque ille facit; hac etiam Filius pariter facit.* & 16. 13. 14. *Spiritus ille non loquetur à semetipso, sed quacunque audierit, loquetur. De meo accipiet, & renunciabit vobis.*

23. Hinc quælibet persona operatur à sese, quoad vim causalem, quam exercet.

24. Hinc nulla dignitatis præeminentia est in ista cooperatione, sed unius & ejusdem causæ summa unitas & identitas.

25. Hinc æqualis honor omnibus personis divinis æqualiter à nobis debetur.

26. *Modus operandi* distinctus est, quo quælibet persona operatur secundum distinctam rationem suæ Subsistentiæ.

27. Distinctus iste modus partim est in ordine agendi, & partim in actionis terminatione.

28. Quoad ordinem, *Patris* operandi modus est à se, per Filium, & Spiritum sanctum. Hinc origo rerum, nempè *Creatio*, propriè tribuitur Patri, qui ordine originis est personarum prima.

29. *Filii* operandi modus est à Patre, per Spiritum. Hinc rerum dispensatio illi propriè tribuitur, nempè *Redemptio*, & omnium in Ecclesia munerum *constitutio*, Eph. 4. 11. *Is igitur dedit alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, &c.*

30. *Spiritus* operandi modus est à Patre & Filio per sese. Hinc rerum consummatio tribuitur Spiritui Sancto, ut *regeneratio* Tit. 3. 5. donorum omnium spiritualium *communicatio*, 1. Cor. 12. 4. & rerum ipsarum naturalium *perfectio*, Genes. 1. 2.

31. Quoad terminum actionis, illud opus, in quo unius personæ operatio, vel operandi modus

dus potissimum elucet, præcipuè etiam illi tribuitur. Sic Patri creatio, Filio redemptio, & Spiritui sanctificatio, per appropriationem solennem attribuuntur. Sic in mysterio incarnationis, quamvis Pater, Filius, & Spiritus Sanctus causæ rationem habeant, solus tamen Filius est terminus relationis.

CAP. VII.

De Decreto, & Consilio Dei.

1. IN potenti Dei Efficientiâ primum locum obtinet Decretum Dei: quia hic modus efficiendi, quum sit omnium perfectissimus, maximè convenit naturæ Divinæ.

2. Decretum Dei est definita ejus sententia de rebus omnibus per omnipotentiam,& secundum consilium suum efficiendis. Ephes. 1 11. *Agit omnia ex consilio voluntatis suæ.*

3. In Decreto Dei apparet ejus constantia, veritas, & fides.

4. Constantia est, quâ Decretum Dei permanet semper immutabile. *Num.* 23. 23. *Deus fortis non est homo qui mentiatur, aut filius hominis quem pœniteat. Prov.* 19. 21. *Consilium Iehovæ ipsum stabit.*

5. Veritas est, qua illud solum enuntiat quod decrevit. Ier 10. 10. *Iehova est Deus veritatis,* Rom. 3. 4 *Est Deus verax, omnis autem homo mendax.* Quamvis enim verba ejus videri possint nonnunquam aliud quid sonare, eorum tamen sensus cum decreto semper consentit,

6. Fides est, qua efficit quicquid decrevit, & prout decrevit. Iesai. 46. 10. *Consilium meum stabit, & omnem delectationem meam facturus sum.*

7. Omne decretum Dei est æternum. 1. Cor. 2. 7. Act. 15. 18.

8. Ad hoc decretum Dei pertinet consilium. Eph.1. 11. Actor.4.28.

9. Consilium Dei est quasi deliberatio de re qualibet approbata jam intellectui, & voluntati, optimè efficienda.

10. Consilium Deo tribuitur, respectu judicii perfecti, quo omnia facit consulto. I. Sciens volens: non respectu inquisitionis, à qua in hominibus judicium istiusmodi pendet. Deus enim omnia & singula simul videt ac vult. Idcirco dicitur quasi deliberatio propriè dicta.

11. Ad perfectionem hujus consilii tria concurrunt. 1. Scopus aut finis propositus. 2. Mentis conceptus eò faciens. 3. Voluntatis intentio, & complacentia.

12. Scopus aut finis hujus consilii est Dei ipsius gloria, id est, Bonitas vel perfectio illa Dei, quæ per efficientiam ejus fit manifesta, & in operibus ejus effulget. Ephes.1.6. *Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ.*

13. In omni artifice, vel efficiente ex consilio ad extra præexistit Idea, quam acturus inspicit, ut ad eam operationem suam aptet; sic etiam in Deo, quum non efficiat naturaliter, neque temerè, neque ex coactione: sed cum summa rationis perfectione, Idea hujusmodi præexistens est concipienda, ut omnium rerum efficiendarum exemplaris causa. Hebr.11. 3. *Quæ cernimus facta sunt ex non apparentibus.*

14. Idea omnium rerum est essentia divina, prout ab ipso Deo intelligitur ut imitabilis à creaturis, vel ita ut aliquo modo exprimi possit perfectionis illius imago, aut vestigium aliquod in creaturis: hoc est, ipsæ creaturæ, prout in mente divinâ concipiuntur, sunt Idea illius naturæ, quam habent in semetipsis. Parum enim, aut nihil potius interest inter istas descriptiones, dum in utraque concipitur essentia divina virtute constituens

omnia

omnia intelligibilia & eorum rationes.

15. Idea in homine, qui cognitionem acquirit per *Analysin*, colligitur ex rebus ipsis: atque adeo res primò in semetipsis existunt, tum ad hominum sensum perveniunt, & indè ad intellectum, ubi possunt Ideam aliquam constituere ad operationem insequentem dirigendam. Sed quoniam Deus intelligit omnia per *Genesin*, & non requirit cognitionem per *Analysin* rerum, ideò omnia sunt prius in ejus mente, quam in semetipsis.

16. In nobis res ipsæ sunt exemplar, & cognitio nostra est imago: sed in Deo scientia Divina est exemplar, & res ipsæ sunt imago vel similitudo ejus expressa.

17. Idea in homine est prius impressa, & postea exprimitur in rebus: sed in Deo est tantum exprimens propriè, non impressa, quia non accedit aliunde.

18. Ex hoc uno fundamento satis refutari possunt omnes errores de meritis & fide prævisa. Si enim decretum aliquod Dei penderet propriè ex ejusmodi prævisione, tum Dei Idea adveniret ei aliunde, quod ejus naturæ haudquaquam convenit.

19. Idea prout in Deo absolutè consideratur, est unica, sed quatenus includit varios respectus ad creaturas fit multiplex: ita ut verum sit, Ideam unius creaturæ non esse Ideam alterius.

20. In Deo sunt Ideæ omnium perfectionum, quæ sunt in creaturis: quia proveniunt ex virtute Dei activâ; sed non imperfectionum, si considerentur formaliter sub ratione imperfectionis.

21. Cognitio igitur mali pendet ex negatione boni, prout esse mali consistit in privatione boni: eodem quippè modo habent omnia cognosci, quo habent esse.

22. Ideæ prout sunt plures, ita quædam earum sunt inter se connexæ, & ex se invicem pendent:

dent: undè etiam ordo quidam existit prioris & posterioris.

23. Ideæ prout considerantur antecedentes Decretum Divinæ voluntatis, quidditatem rerum repræsentant & existentiam tantum possibilem: prout considerantur post determinationem Divinæ voluntatis, repræsentant easdem res ut actu futuras, secundum actualem suam existentiam.

24. Ex variâ istâ consideratione exoritur distinctio scientiæ Divinæ, in illam quæ dicitur *Scientia simplicis intelligentiæ*, & illam quæ dicitur *Scientia visionis.*

25. Scientia simplicis intelligentiæ est omnium possibilium, id est, rerum universarum & singularum, quæ fieri possunt, perfectissima in Deo scientia.

26. Scientia visionis est scientia omnium futurorum, sive sint in suâ naturâ necessaria, sive libera, sive contingentia.

27. Quæ novit Deus per scientiam simplicis intelligentiæ, novit ex sua omnisufficientia: quæ vero novit per scientiam visionis, novit per suam efficientiam, vel ex Decreto suæ propriæ voluntatis. Psalm. 33. 15. *Formator cordis eorum, animadvertit ad omnia opera eorum.* Ies. 44. 2. *Quis ut ego prædicat & indicat istud, aut ordinat istud mihi, ex quo disposui populum æternum; ut futura, & quæ eventura sunt indicentur illis?*

28. Scientia media, per quam Deus, à nonnullis ante Decretum suæ voluntatis ex Hypothesi novisse fingitur tales eventus merè contingentes futuros, si tales causæ liberæ cum talibus conditionibus ponantur; quum & statuat eventus certò futuros independenter à Dei voluntate, & scientiam aliquam Dei ab objecto præcipuè pendere faciat; Hujusmodi (inquam) scientia cum summâ Dei perfectione stare non potest.

29. Idea

29. Idea Divina pro varietate notionum quæ sunt in rebus varias induit rationes: respectu principiorum dicitur *Intelligentia*, quâ Deus in singulis singulare quodque percipit: respectu veritatis ad singula spectantis dicitur *Scientia*, quæ quoad latitudinem est omniscientia: & quoad illud esse quod res habent in propria sua mensura, dicitur præscientia: respectu dependentiæ veritatum, quam habent inter se, dicitur *Sapientia*, qua novit quid cuique rei conveniat, & quid ab ipsa sit alienum: respectu ordinis totius in praxi instituenda dicitur *Prudentia*, qua novit rebus omnibus oportunissimas accommodare occasiones: respectu denique praxeos exequendæ, dicitur *Ars*, qua efficere novit omnia peritissimè, *Hebr.* ii. 10.

30. Promiscuè quidem sæpe hæ voces in scripturis usurpantur, ad explicandam perfectionem Intellectus divini, ad captum eorum qui intellectum habent maximè imperfectum: sua tamen natura hanc distinctionem admittunt, & non aliam.

31. Conjecturalis illa scientia, quam solam nonnulli Deo tribuunt circa futura contingentia, repugnat planè naturæ & perfectioni divinæ.

Ex tribus illis quæ fuerunt proposita ad consilii divini perfectionem concurrentia, videlicet scopus mentis conceptus, & voluntatis intentio, restat tertium considerandum, quod beneplacitum vocatur.

32. Beneplacitum Dei, est actus divinæ voluntatis, liberrimè & efficaciter statuens de rebus omnibus.

33. *Beneplacitum* in Scripturis quidem usitatissime designat benevolentiam Dei, qua bonum salutare suis vult ac decernit: quia tamen omne consilium benè Deo placet, idcircò rectè adhibetur à Theologis ad omne consilium explicandum, etiam secundum scripturam. Matth. 11. 26.

34. Voluntas hæc eſt verè *libera*: quoniam quicquid illa vult, illud non vult ex neceſſitate naturæ, ſed conſilio.

35. Eſt *liberrima*, vel maximè & abſolutè libera ex nulla alia pendens: hominum autem & Angelorum voluntatis libertas per dependentiam quam habet à Deo, minor eſt, & participata.

36. Libertas in iſtis operationibus ad extra non eſt concomitans tantum, ut in operationibus ad intra, ſed etiam antecedens ſub ratione principii: quoniam quod Deus vult operari ad extra, non vult ex neceſsitate naturę, ſed electione præcedente: non eſt enim neceſſaria connexio inter naturam divinam & iſtos actus.

37. Voluntas hæc eſt *efficax*: quia quicquid vult, dat effectum ſuo tempore, nec quicquam eſt, ſi velit, quod non fiat. Pſalm. 115. 3. & 135. 6. *Quicquid placet ſibi Iehova facit.*

38. Hinc voluntas Dei eſt prima cauſa rerum. Apoc. 4. 11. *Per voluntatem tuam ſunt & creata ſunt.* Voluntas autem Dei ut velit operari ad extra, non præſupponit bonitatem objecti, ſed volendo ponit & facit. Iacob. 1. 18. *Quia voluit, progenuit nos.* Rom 9. 18. *Cujus vult miſeretur.*

39. Voluntatis igitur divinæ nulla propriè dicta cauſa datur.

40. Hinc rectè dicitur, Deum unam rem velle propter aliam exiſtere; ſed illam unam rem non eſſe cauſam propriè dictam, qua Dei voluntas internè movetur ad alteram illam decernendam. Sic voluit Deus exiſtere ſolem atque aſtra, propter generationem, conſervationem, & corruptionem inferiorum: ſol tamen & aſtra non ſunt cauſa, cur Deus velit illa generari, conſervari, & corrumpi. Et ſic ſe res habet in omnibus rebus extra Deum, quæ quidem inter ſeſe ſunt cauſa & effecta, etiam quà dependent à divina voluntate-

luntate, sed ipsius voluntatis Dei nulla est causa extra ipsam.

41. Neque etiam in Deo volitio unius rei est propriè dicta causa efficiens, ut in semetipso velit aliam: quoniam efficientia causæ in effectum, &dependentia effecti à causa, in voluntatem divinam, quæ est Deus ipse omnia simul & semel unico actu verè & simpliciter volens, cadere non potest. Verumtamen est,quod Scholastici dicunt, attingentiam divinæ voluntatis passivam, respectu unius rei, esse causam attingentiæ passivæ, respectu alterius: atque adeo hoc sensu rectè ac piè dicitur, Deum unum aliquid velle,quia voluit aliud.

42. Quamvis igitur multa velit, quæ non sunt consequutura nisi ex actu aliquo creaturæ antecedente, ipse tamen volendi actus, in Deo, non propriè pendet, ut consequens quid, ex actu creaturæ. Neque sub appellatione voluntatis antecedentis, tribuere fas est Deo imperfectam illam voluntatem, quæ *velleitas* in scholis nominatur.Non convenit enim naturæ omniscienti, omnipotenti, & infinitè beatæ.

43. Quare sententia illa quæ statuit Deum aliquid velle antecedenter ad actus creaturæ, quod idem consequenter ad illos nolit, sed aliud velit, non est admittenda: quia voluntatem Dei statuit mutabilem, & ab actu creaturæ dependentem, ita ut quoties mutatur actus creaturæ, toties & ipsa mutetur.

44. Ex ista etiam sententia,non esset adhibenda in omnibus formula illa loquendi, quà nos, & omnia nostra Deo committimus, in verbo Dei præscripta: *Ego volo hoc vel illud, si Deus voluerit*; sed contrarie inversa, *Deus vult hoc vel illud, si homo voluerit.*

45. Voluntas hæc *statuit de rebus omnibus* maximis, minimis, contingentibus, necessariis,liberis,

ſine omni exceptione. Hoc de omni rerum genere ſcriptura demonſtrat: ut de Chriſto Ieſu glorificando,& eccleſiâ per ipſum ſervandâ. Pſalm.2. & 110. 4. & 40. 7. 8. 9. Hebr. 7. 16. 21. Epheſ. 5.25. 2. Tim 1. 9. De Pharaone. Exod. 13. Vbi Deus ita diſpoſuit omnia, ut Pharaonem moveret ad inſequendum, & obruendum populum Iſraëlem, imò obduravit, ut inſequeretur eum; liberè tamen egerunt & Pharao & Iſraël. Similiter de venditione Ioſephi, in qua omnia liberè, & contingenter acciderunt, Deo de illa ſtatuente pro voluntate ſua. De ipſo corde humano. Pſalm.33. 14. 1. Sam. 10. 9. 26. Prov. 21. 1. De homine fortuitò alterum occidente. Exod. 12. 13. De ſorte in urnam conjectâ. Prov. 16. 33. De paſſerculis in terram cadentibus: De ſingulis crinibus capitis humani. Matth. 10. 29. 30. De liliis, floribus, & gramine ipſo terræ. Matth. 6. 28. 30. Denique de rebus omnibus creatis. Iob. 38. Pſal. 104. Ieſaiæ 45. 7. Ierem 14. 22.

46. Si Deus non ſtatueret de rebus omnibus, voluntas ejus non eſſet cauſa prima, ſimpliciter, & univerſaliter: ac proinde qui contrarium ſentiunt, neceſſe habent vel duo prima principia ſtatuere, vel plura duobus, quod eſt ab omni veritate planè alienum.

47. Voluntatis autem non eadem eſt ratio, quæ ſcientiæ & potentiæ divinæ: Scientia enim ſcit omnia ſcibilia, & potentia poteſt omnia poſſibilia, ſimulque extenduntur ultra illa quę actu fuerunt, ſunt, & erunt: at per voluntatem non vult omnia volibilia quæ poteſt velle, ſed omnia quæ judicavit volenda, ideoque actu futura ſunt: undè quamvis omniſcius & omnipotens dicatur Deus, dici tamen non poteſt omnivolens.

48. In iſtis omnibus, quæcumque Deus vult, eſt univerſaliter efficax: ita ut nullo modo poſſit impediri, aut fruſtrari, quo minus obtineat quod vult.

vult. Nam si quid propriè vellet, & non posset assequi, non esset summè perfectus, ac beatus.

49. Voluntas tamen divina non infert necessitatem omnibus rebus futuris, sed certitudinem tantum quoad eventum. Sic fieri non potuit, quoad certitudinem eventus, ut ossa Christi confringerentur, quia Deus voluit ut non confringerentur; nulla tamen militibus, hastis, & aliis, quæ tunc adfuerunt, causis secundis illata est necessitas.

50. Imò tantum abest, ut voluntas divina, quæ certissimè assequitur quicquid vult, res omnes urgeat dura necessitate, ut prima radix ac causa efficiens sit omnis illius contingentiæ, ac libertatis, quæ est in rebus: quoniam efficaciter præconstituit, ex talibus causis, tales effectus secuturos.

51. In istis rebus quas Deus vult, ordo quidam concipitur: videlicet quod priùs velit finem, cum agat ex ratione perfectissima, quàm media ad finem; & inter media, priùs illa, quæ propius ad finem accedunt: quod enim prius est ordine executionis, id posterius est ordine intentionis, & è contra.

52. Voluntas ista Dei, ex parte occulta est, & ex parte revelata. Deut. 29. 29.

53. Media illa, per quæ voluntas ista revelatur, rectè vocantur voluntas signi, non tantum metaphoricè, quia solent inter homines indicare quid velint; sed etiam metonymicè, quia sunt vel effecta, vel adjuncta, propriam Dei voluntatem ex parte indicantia.

54. Signa ponuntur quinque, veteri illo versiculo: *præcipit, & prohibet, permittit, consulit, implet:* sed quia consilium coincidit cum præcepto, rectius pro eo poneretur *promittit.*

Hactenus in genere de efficientia Dei, qua una cum sufficientia fidei objectum constituit aptum & adæquatum: sequuntur species ejus.

CAP. VIII.

De Creatione.

1. Efficientia Dei, eſt vel creatio, vel providentia.

2. Creatio eſt efficientia Dei, qua mundum fecit ab origine, ex nihilo, valdè bonum.

3. Creatio activa concipitur per modum actionis tranſeuntis, in qua ſemper præſupponitur objectum, circa quod agens verſatur: non eſt tamen formaliter tranſiens, ſed tantum virtualiter, quoniam objectum non præſupponit, ſed efficit.

4. Creatio paſsiva concipitur per modum mutationis, quæ impropriè dicitur mutatio.

5. Creatio reſpicit mundum totum, id eſt, quicquid exiſtit extra Deum.

6. Hinc & res omnes quæ extra Deum exiſtunt, ſunt creatæ, & ſunt omnino creatæ, id eſt, tam ſecundum materiam, quam ſecundum formam. Apoc. 4. 11. *Quia tu condidiſti omnia.* Col. 1. 16. *Nam per eum condita ſunt omnia quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia, & inviſibilia.*

7. Creatio producit originaliter, quia producit Ens non ſolum quà tale, ſed etiam abſolutè omni ex parte.

8. Ante creationem igitur, creaturæ nullum habuerunt eſſe reale, vel exiſtentiæ, vel eſſentiæ, quamvis eſſe cognitum habuerunt ab æterno in ſcientia divina.

9. Creatio igitur producit ex nihilo, id eſt, ex non præexiſtente, ſed coëxiſtente materia. Neque enim quicquam fuit ab æterno præter Deum; neque Deus eſt materia, vel pars ullius creaturæ, ſed efficiens tantum.

10. Quædam revera dicuntur creari, quorum mate-

materia præexiſtebat: Sed tum creatio non immediatam tantum illam actionem reſpicit, qua fit ut talia exiſtant ; ſed etiam mediatam, quâ factum eſt, ut ipſa materia exiſteret, ex qua illa formantur. ſic fuit in creatione plantarum & animalium, Geneſ. 1. 20.

11. Nihil iſtud, vel non eſſe rerum, præceſsit earum eſſe, non ordine naturæ tantum; ſic enim ab æterno potuiſſent coëxiſtere Deo: Sed & ordine durationis, pro noſtro concipiendi modo.

12. Hinc principium illud, in quo Deus dicitur creaſſe mundum, fuit finis durationis illius, quam habuit nihil, & initium illius, quam habuit mundus.

13. Voluit igitur Deus creatione, & perfectionem ſuam oſtendere, quod non indigeret ullâ creaturâ, vel re externâ; tunc enim quàm primum potuit mundum creaſſet: Et etiam libertatem illam, quâ omnia produxit abſque naturali neceſſitate: ſi enim neceſſario creaſſet, ab æterno illud feciſſet. Apoc. 4. 11. Pſalm. 115. 3.

14. Mundus neque ab æterno conditus eſt, neque ab æterno potuit creari in illa diſpoſitione & ordine rerum, quem modo habet.

15. Dies iſte non extitiſſet, ſi infiniti dies antecedere debuerint. Illi enim antecedentes dies nũquam finiti fuiſſent, ut iſte ſuccedere poſſet ipſis.

16. Hinc etiam ſequitur nullam creaturam fuiſſe, aut potuiſſe cauſam vel inſtrumentalem, vel principalem fuiſſe in creationis actu.

17. Valdè bonum fuit creatum omne, quia neque temerè neque fruſtra factum, ſed ad finem, quem aſſequebatur efficiens. Gen. 1. 31. *Quicquid fecerat, bonum erat valdè.* 1. Tim. 4. 4. *Quicquid condidit Deus, bonum eſt.*

18. Bonitas rei createę eſt illa perfectio, quâ apta ſit ad uſum, cui inſervit: Vſus autem iſte, vel eſt particularis, vel univerſalis.

19. Particularis eſt operatio illa propria, cui res aliqua in ſua ſingulari natura inſervit.

20. Vniverſalis eſt ordinatio rei unius cum aliis ad perfectionem univerſi. Pſalm. 104. & 148. Eſa. 40. 13.

21. Per hanc bonitatem res omnes creatæ naturali ſuo modo tendunt ad Deum, à quo proveniebant. Ens enim ſecundum eſt à primo, & propter primum. Hinc phraſes illæ, *ab ipſo, per ipſum, & propter ipſum ſunt omnia.* Rom. 11. 36.

22. Tendunt autem ad Deum res naturales. I. in eo quod declarant Dei gloriam. Pſal. 91. 1. II. quòd occaſionem nobis præbent Deum & cognoſcendi & quærendi. Rom. 1. 30. Actor. 17. 26. III. quod ſuſtentant vitam noſtram, ut bene Deo vivamus. 1. Cor. 10. 31. 1. Tim. 4. 3. 4.

23. Rebus omnibus creatis coëxiſtit tempus, ſicut apparet ex illa phraſi, *in principio*, tum enim initium fuit temporis.

24. Coëxiſtit etiam locus, hoc eſt certum ſpatium, quo creaturæ extenſio definitur. Gen. 1. 22.

25. Hæc autem non ſunt propriè creata; ſed concreata, vel rebus creatis annexa: quia non habent entitatem abſolutam, ſed relativam ſolùm.

26. Quia Deus creavit omnia ex nihilo: Idcircò fides noſtra acquieſcit in ipſo contra ſpem, ſub ſpe, de iis, quæ non ſunt, ac ſi eſſent. Rom, 4. 17. 18.

27. Creatio mundi diſtribuitur ſecundùm partes mundi: quamvis enim mundus unus ſit, unitate aggregationis, ordinis, ac finis; partibus tamen conſtat, non ſolum ſecundum ſitum, verum etiam ſecundum eſſentiam, & exiſtentiam diſtinctis.

28. Creatio autem harum partium mundi non fuit, ſimul, & uno momento, ſed peragebatur per partes, ſibi invicem ſex dierum interſtitiis ſuccedentes.

29. Crea-

29. Creatio igitur eſt partium mundi vel immediatè perfectarum, vel mediatè. Pſalm. 33. 6. Heb. 11. 3. Gen. 2. 7. 29. 22.

30. Creatio rerum immediatè perfectarum eſt, quâ res factæ ſunt principiis primum ipſis ingeneratis, tam materiali quam formali, idque in exiſtentia completa.

31. Hinc iſtæ creaturæ nulli eſſentiali mutationi ſunt obnoxiæ per ſe, ut generationi, vel corruptioni.

32. Partes immediatè perfectæ ſunt Cœlum ſupremum, & illius incolæ, Angeli.

33. Cœlum ſupremum eſt ſanctitatis Dei habitaculum, repletum omnibus quæ pertinent ad beatitudinem æternam; ubi ſe, quaſi faciem ad faciem, conſpiciendam præbet Majeſtas Dei. 1. Cor. 2. 9. Apoc. 21. 23. 1. Cor. 13. 12.

34. Dicitur Cœlum tertium, Empyreum, Cœlum Cœlorum, & Paradyſus. 1. Reg. 8. 27. Matth. 18. 10. Marc. 12. 25. 2. Cor. 12. 2. 4.

35. Hoc Cœlum intelligitur, Geneſ. 1. 1. Hebr. 11. 10. 16.

36. Angeli ſunt Spiritus primariæ perfectionis ad miniſterium Dei creati.

37. Quod creati fuerint Angeli apparet. Col. 1. 16. Pſalm 148. 5. Quod ſint primo die cum Cœlo ſupremo creati, apparet. I. Ex ſimilitudine naturæ, quam habent. II. Quod in cæterarum rerum creatione dicuntur quaſi applauſiſſe Deo. Iob 38. 7.

38. Quia autem ſunt Spiritus, Hebr. 1. 14. Lucæ 24. 29. Miniſtratores Dei. Hebr. 1. 7. 14. Primariæ perfectionis & natura immortales, Lucæ 20. 36. Hinc ſumma rationis perſpicacitate ſic excellunt, ut quaſi undique oculati dicantur, ſtatim videntes quid Deus velit ab ipſis fieri, & quomodo ſit faciendum: Voluntatis etiam libertate, ut officiis ſuis fungantur ſedulo: Pſalm. 103. 20.

Virium itidem perfectione, ut robore valeant magna præstandi. 2 Petr. 2.11. Agilitate denique summa, ut quasi alati celeriter expediant quod habent in mandatis. Ezech. 1.6.

39. Ministerium eorum est, gloriam Dei celebrare, & exequi ejus mandata. Psalm. 103. 20. Præcipuè vero circa illos, qui hæredes futuri sunt salutis æternæ. Heb. 1. 14. Psalm. 91. 11. & 34. 8.

40. Conditi sunt integri, in sanctitate & justitia. Lucæ 9. 26. Ioh. 8. 44. Iudæ 6. 2. Petr. 2. 4.

41. Sunt numero plurimi, usque ad myriades myriadum. Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. Matth. 26. 53. Distinguuntur inter se, respectu officiorum & objectorum circa quæ versantur secundum varios gradus. Ephes. 1. 21. & subsunt imperio Dei, & Christi solius.

42. Creatio partium mundi mediatè perfectarum est, qua factæ sunt res ex principiis præexistentibus.

43. Hinc istæ creaturæ sunt obnoxiæ mutationi, & corruptioni.

44. Res istæ mediatè perfectæ duplicem habuerunt existentiam, rudem & incompletam primò, & tum postea completam, distinctam, & ornatam.

45. Rudis & incompleta rerum existentia fuit in massa illa, quæ in principio creata fuit informis, inanis, & tenebris involuta, quæ dicitur terra, aquæ, abyssus.

46. Informis dicitur, non quia nullam habuit formam; sed quia neque formositatem, & ornatum, neque actum completum habuit earum formarum quæ ex illa postmodum erant emersuræ.

47. In constitutione existentiæ rerum completæ, duo præcipuè spectanda sunt, nempe modus & ordo.

48. Modus constitutionis quatuor continet. I. Mandatum Dei rem quamque producens: *esto*, *vel*

vel fiat hoc aut aliud ; in quo elucet Dei potentia, quod solo verbo aut voluntate fecit omnia. Psal. 33. 9. & 115. 3. II. Approbationem, eandem rem productam ut bonam agnoscentem : *Vidit Deus esse bonum.* Hinc elucet bonitas Dei, quod omnia produxit ad finem & usum bonum. Psalm. 16. 2. III. Ordinationem, eidem rei suum usum assignantem, *esto in hunc aut illum finem.* Hinc elucet Dei sapientia, qua singulis rebus creatis singulares suos usus aptissima ratione assignavit. Ier. 10. 12. & 51.15. *Fecit terram virtute sua, stabiliit orbem habitabilem sapientia sua, & prudentia sua extendit cœlos.* IV. Sanctione legis, atque ordinis, in illa re perpetuo observandi, quæ conjungitur cum ordinatione. Hinc elucet Dei constantia, quod non in dies aut annos aliquot, sed ad finem usque mundi, singulas creaturas voluit suum ordinem observare.

49. Quatuor hæc singulatim non exprimuntur in quibusdam rerum generibus : quia imperfectio earum ex aliarum rerum perfectione pendet: communi tamen ratione æquè omnibus conveniunt.

50. Ordo constitutionis talis fuit: die primo, post cœli supremi, Angelorum & informis massæ productionem, subtilissima illius massæ parte sursum evocata, facta fuit lux, id est, ignis lucens.

51. Die secundo, ex parte illa, quæ ad priorem subtilitate proximè accedebat, factus fuit aër.

52. Die tertio, crassiores partes massæ ita distributæ fuerunt, ut aquis, ex parte longè maxima, in conceptacula sua collectis, seorsum extiterit mare, & terra compareret herbis & arboribus ornata.

53. Die quarto, Luminaria cœli facta sunt ad lucem super terram deferendam.

54. Die quinto, producti sunt pisces & aves, aquæ & aëris incolæ.

55. Die

55. Die sexto, animantia omnia terrestria: primum bruta, & tum postea homo: atque ita perfecti sunt cœli & terra omnisque exercitus illorum.

56. In istoc ordine elucet maximè Dei sapientia, potentia & bonitas.

57. Sapientia 1. Quod elementa simplicia prius creata sint quam elementaria, vel concreta & composita. 2. Quod in simplicibus prius perfectiora, quæ propius accedunt ad naturam Dei. 3. Quod illa prius sint creata, quæ tantum habent esse; tum illa quæ præter esse habent etiam vivere: postea illa quæ præter esse & vivere, habent etiam sentire: tum demum illa, quæ præter esse, vivere, & sentire, habent etiam rationem. 4. Quod in simplicibus, à perfectioribus ad imperfectiora fuit progressus: sed in compositis, ab imperfectioribus ad perfectiora, à plantis ad hominem.

58. Potentia Dei elucebat, eo quod plantas, herbas, arbores prius creavit, quam solem & astra, quæ vim causarum habere solent in eorum productione.

59. Bonitas Dei elucebat, quod prius domicilia quàm incolas, prius pabulum quam animalia, prius illa quę homini forent usui, quàm hominem ipsum creavit.

60. Homo prout ultima fuit creaturarum, sic fuit creaturarum omnium, tam immediatè quàm mediatè perfectarum compendium, earum naturam participans quoad animam, & harum quoad corpus.

61. Mediatè perfectarum fuit finis, atque adeo in illis, & supra illas, quoad intentionem spectans.

62. Hinc alio modo creatus dicitur quàm cæteræ creaturæ. Illæ enim per solum verbum productæ fuerunt: *esto lux*, *esto expansum*. Homo autem quasi consilio, & deliberatione majore: *faciamus hominem*. Gen. 1. 16.

63. Cor-

63. Corpus enim prius fuit præparatum & postea anima inspirabatur. Gen.2. 7. Corpus ex materia elementari: Anima verò ex nulla materia præexistente, sed per potentiam Dei immediatè producebatur.

64. Præstantia hominis in eo præcipuè ponebatur, quod imaginem Dei gerebat.

65. Ad rationem imaginis tria requiruntur. 1. Vt sit similis. 2. Vt sit expressa & effigiata ad imitationem alterius rei tanquam exemplaris. 3. Vt ista similitudo sit vel in natura specifica, vel in nobilissima ejus perfectione.

66. Hinc est, quod in inferioribus creaturis, imago Dei propriè non reperitur, sed umbra & vestigium tantum.

67. In homine vero propria ratio imaginis reperitur: non tamen perfecta, qualis est in Filio Dei solo. Col.1 15. Hebr. 1.3. Sed imperfecta, non privativa imperfectione, sed negativa.

68. Imago hæc igitur est conformitas hominis, pro suo modulo ad summam Dei perfectionem.

69. Imago hęc tota fuit homini naturalis, sed alia & alia ratione: partim enim fuit ipsa natura hominis, partim fluebat ex principiis & perfectione naturæ, & partim fuit naturę aliquo modo debita.

70. Imago Dei in homine fuit partim interna, partim externa. Interna, est perfectio corporis & animæ.

71. Corporis perfectio est, qua fuit absolutè comparatum ad decus & usum divinæ voluntati congruentem. Gen.2.25. Rom.6.13.

72. Animæ perfectio fuit, qua erat immortalis naturæ, non solum facultatibus, quibus liberum principium esset suarum actionum, intellectu & voluntate, sed etiam donis ornata, quibus ad benè vivendum potens, & aptus homo reddebatur: sapientia nempe, sancti-

ſanctitate & juſtitia. Epheſ. 4. 24. Coloſſ. 3. 10.

73. Externa perfectio hominis fuit imperium in creaturas alias, quo uti illis libertimè potuit, ad Dei gloriam, & ſuam neceſsitatem. Gen.1.26. & 2. 19. 20.

74. Hinc demandata fuit illi terræ cultura, & cibi procuratio ex plantis terræ. Gen..2.25.

75. Hinc animalium ad ipſum acceſſus, tanquam ad dominum, & indita iis nomina ab ipſo, tanquam à domino. Gen.2.19.

76. Hinc collocatus fuit in horto Edenis, ut in regia ſua. Gen.2.19.

77. In iſtis omnibus conjunctim perfectio hominis fuit completa, & ex illa reſultabat imago quædam Dei vel perfectionis divinæ.

78. Creatio hæc hominis fuit maris & fœminæ, utriuſque quoad animam ex nihilo. Maris quoad corpus ex terra cæteris elementis intermixta. Fœminæ ex viro, propter virum, ne quid ipſi deeſſet ad ſuum bene eſſe. 1.Corinth.11. 8.9.

79. Per opera hęc Dei cognoſcitur Deus quoad æternam ejus tum potentiam tum divinitatem: Rom.1. 20. Sed ex eis non cognoſcitur Deus Pater, Filius & Spiritus ſanctus: quoniam vis illa efficiens, qua mundus fuit creatus, & quæ in mundo tanquam in effecto ſuo apparet, pertinet ad eſſentiam Dei, non ad ſubſiſtentiam ejus perſonalem.

80. Ex creationis conſideratione fides noſtra aſcendit ſupra omnem ordinem naturæ, & *lucem gloriæ Dei apprehendit in facie Ieſu Chriſti præbendam, quia Deus eſt is qui dixit, ut è tenebris lux ſplendeſceret.* 2. Cor. 4. 6.

CAP.

CAP. IX.

De Providentia.

1. PRovidentia Dei eſt efficientia illa, qua creaturis jam exiſtentibus proſpicit, in omnibus, ſecundum conſilium ſuæ voluntatis.

2. Hæc providentia extenditur ad omnia, non ſolum quoad communia, ſed etiam quoad propria: Pſal.145.15.16. Prov.16.9.33. Exod.21.13. à nulla cauſa propriè determinata, ſed omnes cauſas determinans, & hinc ſuo modo eſt omnium cauſa & univerſalis, & particularis.

3. Providentia Dei eſt vel *immediata*, qua Deus per ſemetipſum ut cauſa abſolutè ſolitaria proſpicit rebus, vel *mediata*, qua mediis adhibitis proſpicit.

4. Immediatè Deus omnia operatur quæ fiunt tum ratione *virtutis*, reſpectu omnis *entitatis* quæ reperitur in effecto (virtus enim Dei attingit omne effectum. Deut.8.3. Eſa.28.26.) tum ratione *ſuppoſiti*, reſpectu illius *eſſe* quod habet, qua eſt ens. Id enim in omnibus etiam operatur Deus ipſe, qui immediatè, & intimè, ſemper, & ubique adeſt.

5. Reſpectu tamen eorum, in quæ agentia ſecunda influunt, virtute ſuæ propriæ formæ, Deus non dicitur agere immediatè, ſed mediatè, quoniam agit etiam mediantibus ſuppoſitis, ac virtutibus cauſarum ſecundarum.

6. Deus igitur mediis utitur, non propter defectum ſuæ virtutis, ſed propter abundantiam ſuæ bonitatis: ut ſcilicet dignitatẽ aliquam efficientiæ creaturis etiam communicaret, & in illis efficientiam ſuam redderet magis perceptibilem. 1.Sam. 14.17. *Non eſt Iehovæ impedimentum, quin ſervet multis aut paucis.* Hinc ſæpe Deus mediis illis utitur

ad

ad effecta nobilissima producenda, quæ ex sese nullam habēt aptitudinem ad istiusmodi effecta. 1.Cor.1.27.28. Amos 5.9. 2. Chron.24.24. sæpe etiam aptissima media reddit inefficacia, Psa. 33.16. & 127. 1.2. Hos.4.10.

7. Hinc fides nostra non respicit propriè media illa, quibus Deus utitur, neque pendet ex illis, sed ex Deo solo, qui vel per media, vel sine mediis, necessitatibus omnibus nostris succurrere potest, prout ipsi videtur, Dan.3.17. *Deus noster, quem nos colimus, potens est ad eripiendum à fornace ignis accensa, & à manu tua, ô Rex.*

8. Providentia Dei est, vel ordinaria & usitata, vel extraordinaria & inusitata.

9. Ordinaria providentia est, qua Deus observat ordinem in rebus à principio statutum. Cujus quidem ordinis ratio postulat, ut certum aliquid antecedat, & ex illo posito, aliud aliquod certum consequatur, Hos. 2.22. *Exaudiam cœlos, & ipsi exaudient terram, & terra exaudiet frumentum, & mustum, & oleum; & ista exaudient Israëlem.*

10. Ordo iste in rebus naturalibus est, *Lex naturæ* omnium rerum communis, vel ipsa *rerum natura prout certo ordine firmatur,* proveniens à vi & efficacitate illius nunquam irriti verbi à Deo in principio adhibiti: *fiat, esto, sit ita.* quod futuri exprimens rationem, perpetuitatem, & constantiam indicat, atque sua virtute omnia efficit, quæ de iisdem rebus ordinarie fiunt, Ier.31.35.36. *Statuta lunæ, & stellarum, &c.* & 33.20. *fœdus meum de die, & fœdus meum de nocte.*

11. Providentia extraordinaria, qua Deus providet rebus ultra ordinem earum solitum, & statutum, quo quidem modo quicquid efficitur, per Metonymiam effecti, dicitur *Miraculum.*

12. Miraculum est operatio supra ordinem constitutum. Vnde miracula vera semper attestantur omnipotentiam facientis. Hinc Deus solus

ſolus eſt author verorum miraculorum.

13. Miraculorum homines poſſunt eſſe cauſſæ morales, quatenus à Deo hoc impetrant ut ipſe faciat, vel quatenus Deus utitur ipſorum opera, tanquã ſigno, vel indicio miraculi ab ipſo faciendi: non magis tamẽ poſſunt eſſe cauſæ realiter efficientes, ſive principales, ſive inſtrumentales in miraculo propriè dicto, quam in ipſa creatione.

14. Providentia Dei eſt, vel conſervatio, vel gubernatio.

15. Conſervatio eſt, qua Deus perſiſtere facit res omnes, & univerſales & ſingulares tam quoad eſſentiam & exiſtentiam, quã quoad vires, Pſal. 104. 19.20. Acto. 17.28. Heb. 1.13. quę à Scholaſticis non inepte vocatur *Manutenentia* Dei, quia per eam Deus omnia ſuſtentat quaſi manu ſua.

16. Conſervatio hæc neceſſario intercedit inter creationem & rerum creatarum gubernationem: quia quicquid creatur, ad aliquem finem & uſum creatur, ad quem etiam debet dirigi, & gubernari: finem vero iſtum non poteſt attingere, neque ad eum dirigi, niſi *eſſe* continuetur, aut conſervetur.

17. Conſervatio Dei eſt neceſſaria creaturæ, quoniam creatura omnimodè pendet à creatore, non tantum quoad *fieri*, ſed etiam quoad *eſſe, exiſtere, permanere, & operari*: ita ut omnis creatura rediret in illud nihilum ex quo facta fuit, ſi Deus illam non ſuſtentaret, & ipſa ceſſatio divinæ conſervationis, ſine ulla alia operatione, redigeret ſtatim quamlibet creaturam in nihilum, Pſa. 104. 29. *Te abſcondente faciem tuam conturbantur, recipiente ſpiritum eorum exſpirant, & in pulverem ſuum revertuntur.*

18. Quædam conſervantur immediatè, quæ nempe ſubjiciuntur ſoli Deo. Hæc conſervatio cũ creatione *re ipſa* eſt eadem, differens *ſola ratione*, eo quod creatio novitatem quandam includit,

quam

quam conſervatio excludit, & exiſtentiam præcedentem excludit, quam conſervatio includit: ita ut nihil aliud ſit iſta conſervatio, quam quaſi creatio continuata, ideoque conjungitur cum creatione, Nehem. 5. 6, *Tu feciſti, & tu conſervas hæc omnia.*

19. Gubernatio eſt, qua Deus omnes creaturas ad proprios fines dirigit ac perducit. Pſal. 29. 10. *Sedet Iehova rex in ſeculum.*

20. Gubernatio rerum debet eſſe à Deo. Finem enim ad quem creatæ fuerunt, niſi eadem vi regeruntur, qua ſunt creatæ, nunquam certo aſſequerentur: & ab imperfectione provenit in artifice, dum opus quod fecit, alteri poſtea dirigendum relinquit.

21. Gubernatio hæc includit intrinſecè non ſolum rationem mediorum convenientium ad finem, ſed etiam ipſorum efficaciam certam, vel aſſecutionem ipſam. Ordo igitur hujus gubernationis eſt *certus, immobilis*, & *indiſſolubilis*, ita ut ab omni ordine gubernationis creatura non poſſit ſe totaliter ſubtrahere; quamvis ab aliquo ejus ordine particulari declinare poſſit. Gen. 50. 20.

22. Gubernatio eſt, vel *communis*, vel *ſpecialis*.

23. Communis eſt, qua Deus omnia ſimili modo gubernat. Ad hanc gubernationem pertinet. Primò, *Lex naturæ omnium rerum communis:* quæ eſt participatio quædam legis, & voluntatis divinæ, rebus omnibus à principio indita. Iob. 38. 12. *An unquam præcepiſti matutino tempori? notum feciſti auroræ locum ſuum? &c.* 2. *inclinatio naturæ:* quæ eſt principium agendi ſecundum illam legem. Iob. 5. 7. *filii prunæ exultant volare.* 3. *inſtinctus naturalis:* qui eſt peculiaris inſtigatio animalium ad actus quoſdam nobiliores, cum ſpecie quadam, aut veſtigio rationis. Prov. 6. 6. *Abi ad formicam ô piger, aſpice vias ejus, & ſape.* Et 30. 24. *Quatuor iſta ſunt parva, humilia; tamen ſunt ſapientia, apprime ſapientia:*

tia: formica, mures, locustæ, araneæ,Ier.8. 7. Ciconia, turtur, grus, & hirundo observant tempora adventus sui. 4. *Potentia quædam obedientialis*, qua omnes creaturæ aptæ sunt ad imperio Dei parendum. Psal. 103. 21 & 148.8. *facientes placitum ejus,efficientes verbum ejus.*

24. Elucet ista gubernatio in omnium rerum operatione. 1. quod spectent semper certum aliquem finem;atque adeo necesse est,ut agantur, & regantur ab intelligentia ubique præsente, & omnipotente,id est,à Deo ipso.Iob. 38.27. *Demittendo pluviam, ut satiet vastatum locum, efferatq́, productionem teneræ herbæ.Ies.55.10. Pluvia facit, ut terra edat semen satori, & panem comedenti.* 2. quod tam accuratè ordinentur opera naturæ, & rationi consentaneè,ut non possint non proficisci à summa ratione. Prov.30.25.26.27.28. 3. quod præter ordinationem propriam, qua singula suam perfectionem quærunt, communem quasi societatem colunt, & omnia totius universi conservationem magis appetunt, quam suimet ipsorum:ut videre est in gravibus illis, quæ feruntur sursum, ad vacuum vitandum.

25. Gubernationis hujus vi, causæ omnes secundæ, *aliquo modo prædeterminantur,id est:1.excitantur* ad agendum per influxum, aut motionem prævium, quatenus ad producendum illud in actum, quod antea fuit in potentia creaturæ (præter communicationem virtutis, & ejusdem sustentationē) tale quid necessariò requiritur. 2. *applicantur* ad objectum certum, circa quod in agendo versantur. Ezech.21.21.22. &c. 2. Sam.16.10. 3. Ejusdem etiam gubernationis vi *ordinantur*, id est, 1. Limites ac termini actioni statuuntur.Iob.11. 2. & 2. 6. & 38. 10. 2. Boni aliquid ex eadem elicitur. Gen. 50. 20.

26. Provida ista gubernatio non patitur Deum apud ullam gentem unquam expertem esse testimo-

ſtimonii, *ut quærerent Dominum, ſi forte palpando eum invenirent.* Actor. 14.17. & 17.27.

27. Quia vero exercitium virtutis, quæ eſt in creaturis, pendet ex Dei voluntate gubernante, hinc in Deum ſolum confidimus, non in creaturas illas, per quas Dei benignitas in nos derivatur.

CAP. X.

De Gubernatione ſpeciali, circa creaturas intelligentes.

In ſuperiore diſputatione fuit gubernatio communis: ſequitur nunc ſpecialis.

1. SPecialis gubernatio eſt, qua Deus rationales creaturas morali modo gubernat.

2. Differentiam facit ſingularis creaturarum iſtarum conditio. Cum enim ad imaginem Dei creatæ ſint atq; intrinſecum principium ſuorum actuum habent à conſilio, idcirco gubernandæ ſunt conſilio & libertati congruenter.

3. Realem tamen illam rationalis creaturæ gubernationem, quæ communis eſt creaturarum omnium, hæc ſpecialis non excludit, ſed ad eam accedit.

4. Moralis hæc gubernatio conſiſtit in docendo, & implendo ſecundum illud, quod antea docuit, Mich. 6.8. *Indicavit tibi ô homo quid ſit bonum, &c. Deut.* 30.15. *Vitam ac bonum: mortem ac malum.* Huc propriè pertinet volũtas illa Dei revelata, quæ agendi regula eſt rationali creaturæ quoad mores.

5. *Docendo* Deus gubernat, partim legem ferendo, partim eandem ſanciendo.

6. Lex fertur præcipiendo, & prohibendo.

7. Sancitur promittendo, & comminando.

8. *Implendo* gubernat Deus, cum illa quæ docuit præſtat. Ierem. 32.19. *Oculi tui aperti ſpectant in omnes*

omnes vias hominum, ut des cuique secundum vias ipsius, & secundum fructum actionum ipsius.

9. Ex speciali ista, ac propria ratione gubernandi creaturas rationales existit fœdus illud, quod est inter Deum & ipsas. Est enim fœdus hoc, quasi transactio quædam Dei cum creatura, qua Deus *præcipit, promittit, minatur, implet*, & creatura Deo stipulanti suum obstringit obsequium. Deut. 26. 16. 17. 18. 19. *Hodierno die Iehova Deus tuus præcipit tibi, &c. A Iehova stipulatus es sponsionem hodie, &c. Iehova vero stipulatus est sponsionem à te hodiè, &c. tum ut efficiat te sublimem, &c. tum ut sis populus sanctus.*

10. Quia autem hæc fœderis ineundi ratio non est inter eos, qui sunt paris juris, sed inter dominum & servum, idcirco pertinet ad gubernationem. Vnde etiam maximè propriè dicitur non fœdus hominis, sed Dei, qui ejus autor est, & executor primarius. Deut. 8, 17, 18. *Vt præstet fœdus suum.*

11. Vi hujus fœderis moralia opera creaturæ intelligentis dum est in via, respectum semper habent, vel ad fœlicitatem ut præmium, vel ad infœlicitatem ut vindictam; sed in hac est meritum, in illo non item.

12. Hinc boni operis, & peccati propria & ultima differentia fluit: nimirum, quod bonum opus sit operatio expectans fælicitatem ab alio per modum præmii: sicut per ejus oppositam privationem, opera mala redduntur in suo genere summè mala, tam quoad culpam, quam quoad reatum.

13. Hinc exoritur vis & ratio conscientiæ vel accusantis vel excusantis, vel est judicium intelligentis creaturæ de semetipsa, prout subjicitur judicio Dei. Rom. 2. 15.

14. Specialis gubernatio creaturæ rationalis est Angelorum, & hominum.

15. Specialis gubernatio Angelorum est; vel præscriptio specialis, vel ordinatio eventus indè sequentis.

16. Lex hæc eadem fuit quoad substantiam cum lege illa morali, quæ in Decalogo continetur.

17. Illa tamen in Decalogo sunt excipienda, quæ vel corporis humani naturam, vel hujus mortalis vitæ conditionem spectant, quæ in ipsis non habent locum: ut, multa de propagatione ad septimum præceptum pertinentia, Matth. 22. 30. item multa ad quintum præceptum spectantia, de subjectione inferiorum erga superiores: item nonnulla ad octavum præceptum pertinentia, de cujusque in vocatione sua victus acquisitione: denique multa officia secundi & quarti præcepti ab hominibus præstanda.

18. Ordinatio eventus fuit in quibusdam præservatio ad persistentiam in obedientia. Hinc in bono fuerunt confirmati, & beatitudine plena donati, ita ut immutabiliter adhæreant Deo, cum obedientia perfecta & plenitudine gloriæ. Vnde isti Angeli dicuntur *Electi. 1. Tim. 5. 21. boni & sancti. Luc. 9. 26. Beati* etiam *& Angeli lucis. 2. Cor. 11. 14.*

19. In aliis ordinatio eventus fuit permissio, undè illi libertate sua abutentes in apostasiam ruebant.

20. Hinc ab eo tempore obstinati sunt in malo, & ad miseriam summam damnati. Iud. 6. 2. Pet. 2. 4. Vnde etiam *Angeli mali, spiritus impuri, & Angeli tenebrarum* appellantur. Luc. 8. 2. & 9. 42.

21. In ordinatione ista differenti, elucet manifestè quorundam Angelorum electio, & aliorum reprobatio, ex libero Dei consilio & beneplacito.

22. De tempore lapsus Angelorum, constat tantum, eum antecessisse lapsum Adami.

23. De

23 De genere peccati, quod primo fuit ab ipsis admissum maximè verisimile est superbiam, qua in se & suam propriam excellentiam inordinatè ferebantur, fuisse primum ejus motum: ex quo sequebatur invidentia circa excellentiam aliorum.

24. De pœna Scriptura testatur, quod maximo gradu adhuc non sit inflicta, sed in fine mundi infligenda. Mat. 25. 41. 1. Cor. 6. 3. 2. Pet. 2. 4.

Sic fuit Gubernatio Angelorum:
sequitur Hominum.

25. In speciali gubernatione Hominum duo item sunt observanda, ut in gubernatione Angelorum: nempe præscriptio legis, & ordinatio eventus inde secuturi: omnium tamen in utraque parte non est eadem ratio.

26. In præscriptione legis similis est ratio: 1. in eo, quod lex præscripta hominibus & Angelis eadem fuit quoad essentiam: moralis nempe, cujus summa est in Decalogo. 2. in eo, quod inscripta fuit cordi per modum habitus, in quo prima ratio conscientiæ collocatur, quæ dicitur συντήρησις: Rom. 2. 15.

27. Dissimilitudo vero & differentia est varia. Nam. 1. Principia quidem hujus legis sunt communia Angelis cum homine, sed secundariæ deductiones multæ hominum tantum sunt propriæ: ut de parentibus, conjugio, cibis & similibus.

28. 2. Cum homo natura sit imperfectior Angelis, adeoque majore egeat instructione & exercitatione, idcirco positivum quid accessit ad legem naturæ, ejusdem alias rationis cum ipsa: ut, diei septimi sanctificatio.

29. 3. Quia homo in istac vita animali intelligit per sensus, atque adeo à sensibilibus ad intelligibilia & spiritualia quasi manu ducitur, idcirco ad legem istam spiritualem homini adjuncta

sunt externa symbola & sacramenta ad eam illustrandam & confirmandam. In hisce autem symbolis & lex quædam specialis ac positiva continebatur, & obedientiæ generalis professio erga legem naturæ prius inditam, & etiam sanctionis illius solennis confirmatio, quæ ex promissionibus & comminationibus constabat.

30. IV. Quia Adam fuit principium generis humani, ex quo omnes homines erant progignendi, idcirco lex ipsi posita est, non tantum ut personæ uni singulari, sicut factum est in Angelis, sed etiam ut publicæ, vel capiti naturæ humanę, à quo omne bonum ac malum ad suos posteros fuit derivandum. Actor. 17. 26. Rom. 5. 18. 19. 1. Cor. 15. 21. 22.

31. V. In legis hujus sanctione continebatur promissio animalis vitę continuandę, & exaltationis postea ad spiritualem ; nec non comminatio mortis corporalis , quæ in Angelis nullum locum habuerunt.

32. Hac interpretatione adhibita, lex vel fœdus Dei cum homine in creatione fuit, *fac hoc, & vives: si non feceris, morte morteris:* in quibus verbis primo continetur præceptum, *fac hoc.* 2. Promissio connexa, *si feceris vives.* 3. Similis comminatio, *si non feceris, morte morteris.*

33. Huic fœderi duo symbola vel sacramenta fuerunt adjuncta : quorum uno præmium obsignabatur obedientiæ debitum, *arbore* scilicet *vitæ:* & altero pœna inobedientiæ, *arbore* nempe *scientiæ boni & mali.* Illud fuit sacramentum vitæ, hoc mortis.

CAP. XI.

De hominis Apostasia.

Superiore Disputatione de parte prima specialis gubernationis hominum, quæ consistit in præscripti-

ſcriptione legis, actum eſt: pars altera ſequitur in ordinatione eventus.

1. IN ordinatione eventus quoad hominem duo ſunt conſiderãda, ἀπόστασις & ἀνάστασις, *Defectio* & *Reſtitutio* hominis. Rom. 5. 19. 1. Corinth. 15. 21.

2. In Angelis fuit quorundam præſervatio, aliorum Apoſtaſia, ſed Apoſtatarum nulla ἀνάστασις vel reſtitutio: In homine vero & præſervatio & Apoſtaſia ſimul eſſe non potuit: quia homines omnes in uno Adamo tanquam in principio, radice & capite creabantur: in uno autem & eodem Adamo, non potuerunt homines quidam à lapſu præſervari, & alii labi.

3. In Angelis nulla fuit ἀνάστασι' vel reſtitutio. 1. Quia prolapſi ſunt ab altiſſimo ſublimitatis faſtigio. 2. Quoniam in Angelorum lapſu non tota Angelica natura periit: ſed primo homine peccante totum humanum genus periit.

4. Apoſtaſia hominis eſt lapſus ejus ab obedientia Deo debita: vel Tranſgreſſio legis à Deo præſcriptæ.

5. In hac duo ſunt conſideranda: 1. Trangreſſionis perpetratio. 2. ejuſdem propagatio.

6. Tranſgreſſionis perpetratio conſummata fuit in eſu fructus arboris prohibitæ, quæ dicta fuit arbor ſcientiæ boni & mali: ſed hujus inobedientiæ primus motus ac gradus neceſſario antecedebat externum illum actum comeſtionis: ita ut recte dicere liceat, hominem fuiſſe peccatorem, antequam externum illum actum comeſtionis perfecerat. Vnde etiam ipſe appetitus, quo ferebatur Eva verſus fructum prohibitum, notari videtur quaſi gradus aliquis peccati. Geneſ. 3. 6. *Quum videret mulier, bonum eſſe fructum arboris illius in cibum, & gratiſſimam eſſe illam oculis, ac deſiderabilem eſſe arboris fructum ad haben-*

 dum.

dum intelligentiam, accepit, & comedit, &c.

7. Primus motus & gradus hujus inobedientiæ non potuit esse error, ignorantia aut inconsideratio aliqua in intellectu. Neque enim peccatum fuisset, quod nullo modo voluntarium fuit; & talis origo gravitatem hujus peccati minuisset. Fuit igitur voluntatis intentio inordinata, ex qua sequebatur intellectus inordinatio, vel judicium inconsideratum. Illa autem intentio fuit inordinatus appetitus excellentiæ alicujus per elationem animi: quam ut assequi posset, posthabito Dei interdicto, per infidelitatem, experiri voluit, an fructus ille vetitus vim aliquam haberet excellentiam talem conferendi. Ordo & progressus hujusmodi ex tentationis historia confirmatur. *Eritis sicut Dii, &c.*

8. Hinc hujus peccati gravitas, quod non solum superbiam, ingratitudinem & infidelitatem in se continebat: sed etiam per violationem sacramenti illius maximè solennis, præ se ferebat quasi professionem inobedientiæ generalem, & fœderis totius contemtum. Quæ omnia etiam eo fuerunt atrociora, quo perfectior fuit conditio peccantis.

9. In Transgressionis hujus perpetratione, duo sunt consideranda, causæ, & consequentia ejus.

10. Causarum una principalis, aliæ adjuvantes.

11. Causa principalis fuit ipse homo per liberi arbitrii sui abusum, *Eccles.* 7. 29. acceperat enim illam justitiam, & gratiam, per quam poterat persistere in obedientia, si voluisset. Illa justitia & gratia non fuit ipsi detracta, antequam peccaverat; quamvis gratia illa corroborans & confirmans, qua peccandi actus fuisset actu impeditus, & contrarius obedientiæ elicitus, non fuit ipsi concessa, idque certo, sapiente, & justo Dei consilio. Deus igitur nullo modo fuit causa lapsus: neque imposuit homini peccandi necessita-

tem:

tem : sed homo sua sponte liberè deficiebat à Deo.

12. Causæ adjuvantes fuerunt Diabolus & Mulier.

13. Diaboli primum peccatum fuit superbia. Ex superbia statim sequebatur invidia erga Deum, & Dei imaginem in homine. Quia enim inordinatam excellentiam affectando ordinatam amiserat, idcirco de aliorum excellentia dolebat, & ad eam oppugnandam malitiosè ferebatur. Diabolus autem non fuit causa cogens, neque sufficientis, directæ, necessariæ vel certæ efficaciæ, in istoc peccato procurando: sed consulens tantum, & suadens tentando, unde etiam Tentatoris nomen habet. Mat. 4. 3.

14. Tentatio Diaboli est fallacia vel argumentatio sophistica: qua sub specie veri & boni, seducere conatur ad falsum, & inducere in malum.

15. In ista tentatione, bonum, quod proposuit, & quasi promisit, ostendebatur quasi summum: medium adhibendum ad bonum illud assequendum, proponebatur quasi facile ac leve: malum illud maximum, quod imminebat, fuit occultatum.

16. Similem planè rationem inire solet Diabolus in omnibus suis tentationibus, quibus generi humano insidiatur; in hac tentatione tamen singulare quoddam artificium est observandum quod varias astutias complectitur, easque valdè subtiles.

17. Earum prima fuit, quod serpentem elegit pro instrumento, qui naturalem quandam aptitudinem habuit, qua Diabolus novit abuti. Genes. 3. 1.

18. Secunda astutia fuit, quod cum fœmina egit: 1. Tim. 1. 13. an vero præsente, vel absente viro, scriptura tacet.

19. Tertia astutia fuit, quod nihil primo ser-

mone statuebat: sed tantum mulieri quæstionem quandam proposuit, quasi inscius istarum rerum: *Etiamne dixisse Deum?*

20. Quarta, quod quæstio ejus multiplicem in sese habuit ambiguitatem. Sic enim intelligi potuit, ut non rogaret de mandato Dei, sed de sensu vel sententia illius mandati, ab homine forsan non satis intellecti. Si de mandato ipso intelligatur quæstio, tum videri potuit rogasse, an Deus interdixisset ipsis, ne de ullius omnino arboris fructu comederent: vel, prout mulier ipsa respondit, an interdixisset ipsis unius ullius arboris usu, atque adeo omnium simpliciter non fecisset iis copiam.

21. Quinta, quod mandato Dei per quæstionem illam prius in dubium vacato, sanctionem ejus vel comminationem adjunctam, apud nutantem fœminam tam artificiosè elevabat, ut vel veritatem, vel saltem necessitatem ejus negaret.

22. Sexta, quod post mandati & sanctionis ejus infirmationem, prædictionem planè contrariam opponit.

23. Septima, quod ad illam prædictionem confirmandam, & Dei nomine abutitur, & nomine quod arbori Deus imposuerat. Gen. 3. vers. 5. *Novit Deus, quo die comederitis ex eo, aperturos se oculos vestros, & vos fore sicut Deos, scientes boni & mali.*

24. Hinc Diabolus dicitur serpens, mendax, seductor, homicida. Apoc. 12. vers. 9. Ioh. 8. vers. 44. Apoc. 20. vers. 10.

25. Cum hac tentatione Diaboli conjuncta fuit tentatio Dei, qua negotium istud sic ordinavit, ut manifestum inde fieret quid esset in homine. Hæc autem Dei tentatio, neque mala fuit, neque ad malum.

26. Tentationes istas sequebatur tertia: hominis nempe erga Deum, qua experimentum quodammodo sumpsit gratiæ ac veritatis divinæ: peri-

periculum scilicet faciens, an Deus vellet ipsum conservare, quamvis non adhæreret ipsi, vel an certo facturus esset, quod erat interminatus.

27. Illam quarta comitabatur: tentatio Evæ nempe erga seipsam, qua tentationem vel suggestionem Diaboli in se recepit, & sibimet applicavit ad ruinam.

28. Ex illa oriebatur quinta, qua mulier Diabolo inserviens, ut instrumentum ejus, Adamum tentavit:& ex illa sexta, qua Adamus semetipsum tentavit, dum mulieri ac Diabolo certo consilio consentiebat.

29. Istæ tentationes vel omnes, vel pleræque reperiuntur etiam in singulis hominum peccatis.

30. Atque sic peccatum illud fuit consummatum quoad humani generis defectionem in Adamo. Adam enim propriè fuit principium humani generis, non Eva: nisi quà propter illum facta fuit, & cum illo unum & idem principium constituebat. Hinc est quod de secundo Adamo legimus in scripturis, sed non de secunda Eva.

CAP. XII.

De Ortis ex Peccato.

In superiore Disputatione actum est de Apostasia, & ejus causis : sequuntur jam ex eadem orta.

1. ORta ex peccato sunt, I. reatus, & turpitudo: II. pœna propriè & distinctè sic vocata.

2. *Reatus* est obligatio peccatoris ad pœnam justam sustinendam propter culpam. Lev. 5. vers. 2. 3. 4. 5, &c *Reus est*. Rom. 3. vers. 9. *Criminati sumus omnes esse sub peccato*. Et vers. 19. *mundus obnoxius condemnationi Dei*. 1. Cor. 5. vers. 17. *Estis in peccatis vestis*.

 3. Hinc

3. Hinc illa distinctio in reatum culpæ & pœnæ, ut & distinctio Pontificiorum in remissionem pœnæ & culpæ, est distinctio sine differentia.

4. Reatus iste non est forma peccati, sed affectio, vel adjunctum ejus consequens, partim separabile, & partim inseparabile.

5. Sequitur autem peccatum partim virtute legis divinæ, peccatis pœnam adjudicantis: qua ratione boni aliquid in se habet & est à Deo: atque hoc respectu Deus reatum illum à peccatis separare potest. quatenus tamẽ fluit ex peccato, & est dignitas vel meritum pœnę, naturam ejus etiam participat, & est vitiosum quid: atque hoc respectu à peccato separari nequit. Duplex hæc reatus consideratio innuitur Rom. 1. vers. 32. *Dei jure agnito, eos qui talia faciunt, dignos esse morte.*

6. Ex isto reatu oritur conscientia prorsus mala: accusans nempe, & condemnans justè. Atque hinc sequitur horror, & fuga præsentiæ divinæ. Genes. 3. 8, 10. Hebr. 2. 15.. Rom. 8. 15.

7. *Turpitudo* est pollutio illa spiritualis, qua peccator destituitur nitore, & honore, & fit vilis. Matth. 15. 11 Apoc. 22. 11.

8. Hæc Turpitudo immediatè sequitur offensam peccati, & manet in peccatore, postquam actus peccati transiit, ac desiit esse: vocari solet *macula* peccati, *corruptio*, *inquinatio*, *deformitas*, *dehonestamentum*, *nuditas*, *impuritas*, *labes*, & aliquando *culpa*.

9. Ex ista turpitudine sequitur primo Dei *aversatio*. *Esa.* 1. 15. quæ etiam dicitur *abominatio* & *detestatio*. *Proverb.* 3. 32. præcipuè respectu graviorum peccatorum. *Proverb.* 6. 16. *Ier.* 16. 18. secundo hominis *pudor ad confusionem*, *Genes.* 3. 7. Pudor enim hujusmodi est metus exortus ex conscientia turpitudinis alicujus. Rom. 6. 21. *Quem fructum habebatis ex iis, de quibus nunc erubescitis.*

10. *Pœna*

10. *Pœna* est malum peccatori propter peccatum inflictum.

11. *Malum* dicitur, quia est privatio boni. Non est autem privatio boni honesti, qua talis, ut peccatum, sed boni fœlicis, respectu peccatoris, qui punitur.

12. Dicitur *malum inflictum*, non simpliciter contractum, quia pertinet ad justitiam retribuentem, & vindicantem.

13. Infligi dicitur *propter peccatum*, quia respectum, & ordinem semper habet ad meritum peccati: ad quod ex offensione, ratione prohibitionis, & ex reatu, ratione comminationis, sequitur pœna.

14. Pœna igitur propriè dicta non habet locum, nisi in creaturis intelligentibus, in quibus etiam peccatum reperitur.

15. Quoniam peccatum per pœnam in ordinem redigitur: & peccatum in sese Dei bono aliquo modo adversatur, pœna autem creaturæ bono tantum: idcirco peccatum plus habet in se mali, quam pœna.

16. Hinc ne minimum quidem peccatum est admittendum, quamvis maxima pœna possit eo pacto vitari aut maximum bonum procurari. Rom. 3. 8.

17. In pœnæ *ordinatione*, varia elucent Dei attributa, præcipuè *sanctitas, justitia, & misericordia*.

18. *Sanctitas* Dei latissima significatione est, qua immunis existit, & quasi separatus ab omni imperfectione. Esa. 6. 3. Apoc. 4. 8. Sed sanctitas illa Dei, quæ hic propriè elucet, est qua purus existens ab omni labe peccati, nulli peccato communicare potest. Psalm. 5. 5. *Non es Deus fortis qui delectetur improbitate: non est commoraturum apud te malum.* Habac. 1. 13. *Purior es oculis, quam ut aspicias malum.*

19 *Iustitia* Dei vindicans, quæ hic elucet, est

qua malum infert male agentibus. 2. Theſſ. 1. 6. *Iuſtum eſt apud Deum viciſsim reddere iis qui affligunt vos afflictionem.*

20. Iuſtitia hæc, qua ſimpliciter adverſus peccatum exardet, dicitur *ira*. Rom. 1. 18. Epheſ. 5. 6. qua acrius quaſi excandeſcit, dicitur *furor*. Deut. 29. 20. qua fert ſententiam in peccatorem exequendam, dicitur *judicium*. Rom. 2. 5. qua ſententiam latam exequitur, dicitur propriè *vindicta*, Heb. 10. 30.

21. *Miſericordia* hic elucens eſt, qua peccatum punit citra meritum condignum.

22. Miſericordia hæc eſt vel *clementia*, vel *beneficentia*.

23. *Clementia* eſt, qua moderatur pœnas debitas. *Lament. 3. 22. Summa benignitatis eſt Iehova, quod non ſumus abſumti.*

24. Clementia apparet in *patientia*, & *longanimitate*.

25. *Patientia* eſt qua toleranter ſuffert peccatum, & peccatoribus parcit. 2. Pet. 3. 9.

26. *Longanimitas* eſt, qua diu vindictam ſuſpendit, Exod. 34. 6.

27. *Beneficentia* eſt, qua dives bonitate multa bona effundit, etiam in peccatores, Mat. 5. 45.

Sic fuit peccati reatus, turpitudo, & pœna in genere: ſequitur pœna in ſpecie.

28. Pœna homini inflicta propter peccatum eſt *Mors*. Gen. 2. 17. Rom. 5. 12.

29. *Mors* hæc eſt miſera privatio vitæ.

30. Per *vitam* hominis intelligitur & conjunctio animæ cum corpore, & tota illa perfectio, quæ homini in iſto ſtatu congruebat, ſive actu fuit communicata, ſive ex conditione communicanda. Pſal. 36. 10. *Penes te eſt fons vitæ, in luce tua fruamur luce.*

31. Mors igitur non eſt à Deo ut naturam inſtituen-

ſtituente, ſed eſt à Deo ut peccatum vindicante; atque adeò à peccato propriè, ut cauſa meritoria vel procurante.

32. Eſt autem Mors iſta non ſimplex, & nuda privatio vitæ, ſed cum ſubjectione ad miſeriam conjuncta: atque idcirco non eſt peccantis annihilatio, quia ſublato miſeriæ ſubjecto, & ipſa miſeria tolleretur.

33. Mortis hujus imago, & repræſentatio quædam fuit, ejectio hominis ex Paradiſo, in qua vitæ ſymbolum continebatur. Gen. 3.22.23.24.

Hactenus de Morte in genere: ſequitur in ſpecie.

34. In morte vel malectione Dei, peccatores urgente, duo ſunt gradus, *inchoatio* ejus, & *perfectio*: duo membra, *pœna damni* vel privativa, *pœna ſenſus* vel poſitiva: duæ ſpecies, *Mors ſpiritualis*, & *corporalis*.

35. *Spiritualis* mortis inchoatio in *genere damni*, eſt imaginis Dei deformatio, id eſt, gratiæ ac juſtitiæ originalis omiſſio. Rom. 3. 23. *Deficiuntur gloria Dei.* Epheſ. 4. 18. *Alienati à vita Dei.*

36. Per hanc amiſsionem gratiæ, ſpoliationem patitur homo donorum omnium ſalutiferorum: atque ita natura debilitatur, deordinatur, & quaſi vulneratur.

37. *Spiritualis* mortis inchoatio in *genere ſenſus*, eſt Servitus ſpiritualis.

38. *Servitus ſpiritualis* eſt ſubjectio ad poteſtatem tenebrarum, ſive hoſtium ſpiritualiter lethalium. Col. 1. 13. *Eripiat nos ex poteſtate tenebrarum.* 2. Pet. 2. 19. *A quo quis ſuperatus eſt, huic etiam in ſervitutem eſt addictus.*

39. Servitus hæc eſt diaboli, & eorum qui Diabolo inſerviunt.

40. *Servitus Diaboli*, eſt ſubjectio ad illam poteſtatem Diaboli, qua efficaciter agit in hominibus,

nibus, & eorum respectu imperium habet mortis. Actor.26,18. 2.Cor.4,4. Iohan.12,31. & 16, 11. 2.Tim.2,26. Ephes.2,2.

41. Servitus servorum Diaboli, est *mundi & peccati.*

42. *Servitus mundi*, est subjectio ad irritamenta malorum, quæ in mundo reperiuntur, Phil.3.19. 1.Iohan.4.5. & 2.15.16.

43. *Servitus peccati* est, qua homo adeo captivus factus est sub peccato, ut exsurgendi ab eo non habeat potestatem. Rom. 6. 16. 17. 19. 20.

44. Per hanc servitutem fit, ut quamvis libertas arbitrii maneat, quæ est hominis naturæ essentialis, illa tamen libertas, quæ pertinebat ad perfectionem humanæ naturæ, cujus proprietas fuit ista potestas actus exercendi spiritualiter bonos, & illa ratione gratos, in statu peccati non reperitur, nisi remota, & emortua.

45. Ex hac spiritualis mortis inchoatione sequitur peccati multiplicatio in vita præsente.

46. Peccata ista sequentia habent aliquam rationem pœnæ, respectu peccati primi. Rom. 1. 26.

47. Hæc autem ratio pœnæ tribuitur peccatis istis, primò, ratione effectorũ, aut consequentium eorum, quia mortem hominis promovent, & miseriam adaugent. Secundò, dicuntur etiam pœnæ respectu illius internæ perpessionis, cui homo in peccando subjicitur, qua etiam deprimitur ejus natura, & redditur vilior. Tertiò dicuntur pœna prioris peccati, quia præcedens illud peccatum causa fuit propter quam orbatur homo justitia illa, & gratia, vel auxilio divino, per quorum absentiam fit, ut homo ruat in ista peccata. Quartò, dici possunt etiam aliquo modo pœna prioris peccati, quia præcedens illud peccatum causa fuit disponens, & præparans hominem ad sequentia peccata

cata perpetranda, atque illa ratione attulit homini ista omnia peccata, & quæcunque mala ipsa vel comitantur, vel consequuntur.

CAP. XII.

De Peccato Originali.

In præcedente disputatione ex spiritualis mortis inchoatione, tanquam consequens ponebatur multiplicatio peccati, quam sequentibus Thesibus sic ostendemus.

1. Peccatum consequens lapsum illum primũ, est vel *Originale*, vel *Actuale*.

2. *Originale* est totius naturę hominis habitualis exorbitatio, vel deviatio à lege Dei.

3. Quia totius est hominis corruptio, hinc vocatur in sacris Scripturis, *Vetus homo, Rom. 6. 6. Ephes.4.22. Col.3.9. Corpus peccati, Rom.6.6.7.24. Lex membrorum, Rom.7.23. & ipsa membra, Col.3.5. Caro, Iohan.3.6. Rom.7.5.18.26.*

4. Hinc etiam non generatim tantum toti homini, sed singulis etiam ejus partibus attribuitur in Scripturis homogenea quædam corruptela. Intellectui; Genes.6.5. *Figmentum & cogitationes tantummodo malum.* Rom.8.5.6.7. *Quæ carnis sunt sapiunt.* Conscientiæ: Tit.1.15. *Polluta est eorum mens & conscientia.* Voluntati: Genes. 8.21. *Figmentum cordis hominis malum à pueritia ipsius.* Affectionibus omnis generis: Rom.1.24. *Cupiditatibus cordium ad impuritatem.* Corpori denique & omnibus ejus membris: Rom.6.19. *membra vestra serva impuritati & iniquitati, ad iniquitatem.*

5. Peccatum hoc dicitur exorbitatio vel deviatio hominis, quia est in homine habitualis priva-

privatio conformitatis debitæ ad legem homini impoſitam à Deo, in qua debuit ambulare tanquam in via ſua.

6. Hinc per ſingularem quandam appropriationem orginalis iſta deprivatio dicitur *peccatum* in ſacris S. vel *illud peccatũ.* Rom. 6.12. 7.17. ἡ ἁμαρτία Rom. 7. 8. 20. *Lex peccati.* 7. 23. *peccatum inhabitans, inhærens, & circumcingens nos.* Rom. 7. 17, 20. 7. 21. Hebr. 12. 1.

7. Perverſio hæc duas habet quaſi partes: *Vnam formalem, & alteram quaſi materialem.* Ier. 2. 13. *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt, &c. ut effoderent ſibi ciſternas.* Actualis peccati deſcriptio imaginem continet originalis, ſicut filia matris.

8. *Formalis*, eſt averſio à bono. Rom. 3. 12. *Non eſt qui faciat quod bonum eſt, non eſt uſque ad unum.*

9. *Materialis* eſt converſio & inclinatio ad malum. Rom. 7. 23. *lex peccati.*

10. Per iſtam originalem depravationem fit, quod arbitrium hominis in ſtatu peccati, quamvis liberum ſit quoad actus omnes quos exercet, captivum tamen ac ſervum eſt, quoad modum agendi; quia deſtituitur iſta virtute, qua bene vellet, & quaſi informatur inclinatione illa, qua fit ut velit male, etiam cum bonum ſit illud, circa quod volendo verſatur. Rom. 3. 12. 7. 14. 2. Cor. 3. 5. Ioh. 8, 34. 2. Pet. 2. 19. Rom. 6. 16.

CAP. XIV.

De Peccato Actuali.

1. **H**Actenus de *Originali: ſequitur Actuale.*

2. *Peccatum actuale* eſt exorbitatio actus humani, vel deviatio ejus à lege Dei. 1. Ioh. 3. 4. Fluit ab Originali peccato ut actus ab habi-

habitu: vel ſicut perſonæ vitium fluit à vitio naturæ. Quo etiam reſpectu *originale peccatum* rectè vocatur *Fomes peccati.*

3. Actualia igitur *peccata* quamvis quoad objecta ſua, & ſpeciales illas rationes, quibus in illa objecta feruntur, ſint inter ſeſe oppoſita ſæpè: tamen quoad principium, aut fundamentum illud ex quo procedunt, ſunt plane connexa & colligata. Iac. 2. 10. 1. Tim. 6. 9.

4. Diſtinguuntur inter ſeſe peccata actualia variè. 1. Quoad gradum, *peccatum aliud eſt alio majus aut minus.* Ezech. 5. 6. *Mutavit jura mea plus quam Gentes ipſæ.* & 8. 16. *Amplius adhuc viſurus es abominationes majores iſtis.* Ioh. 19. 11. *Majus peccatum habet.* Vnde pœna peccati major eſt aut minor. Lucæ 12. 47. 48. *Cadetur multis plagis qui novit & non fecit: qui non novit & fecit, cadetur paucis.* Matth. 11. 22, 24.

5. Pendet auetm hæc differentia graduum. I. *A reſpectu perſonæ à qua admittitur.* Num. 12. verſ. 14. *Vnde differentia eſt inter ſcortationem, adulterium, & inceſtum.* II. *A genere & natura rei.* Matth. 5. verſ. 21. 22. *Qui iraſcitur temerè: qui dixerit raca: qui dixerit fatue.* III. *Ab intentione & remiſſione actus.* Philip. 3. verſ. 6. *Quod ad zelum, perſequens Eccleſiam.* 1. Timoth. 1. verſ. 13. *Blaſphemus, perſecutor, contumelioſus.* IIII. *Ratione & modo patrandi: vel enim fit ex ignorantia, vel ex infirmitate, vel elata manu.* Num. 15. verſ. 27. 30. *Si anima peccaverit per errorem, offeret capram. Anima vero illa quæ commiſerit elata manu, exſcindetur.* Pſalm. 19. verſ. 13. 14. 1. Corinth. 6. verſ. 7. *Omnino defectus in vobis eſt.* V. *A circumſtantiis loci, temporis & ſimilibus.* Iſaiæ. 26. verſ. 10. *Quum gratia fit improbo, non diſcit juſtitiam: in terra æquitatum iniquè agit.*

6. II. Differentia ſpecifica peccatorum actualium eſt proprie privativa, & pendet formaliter ex diſ-

est differentia rectitudinum, à quibus actus illi deflectunt.

7. Distributio igitur peccatorum prout opponuntur præceptis Dei, est maximè genuina.

8. III. Distinguitur peccatum actuale ratione partium, in peccatum Omissionis & Commissionis. Cum enim peccati Originalis duæ sint quasi partes: aversio à bono, & conversio ad malum: Peccatum actuale inde fluens duplicem induit rationem: Vbi enim aversio à bono maximè apparet, dicitur illud peccatum Omissionis: ubi vero conversio ad malum maximè apparet, dicitur illud peccatum Commissionis.

9. *Peccatum* igitur *Omissionis* est, non agere quod agi debuit. Iac. 4. 17. *Qui noverit rectè facere, nec facit, is peccato tenetur.* Matth. 25. 42. *Esurivi, & non dedistis mihi quod ederem, &c.*

10. *Peccatum Commissionis* est, agere quod agi non debuit.

11. *Peccatum Omissionis* maximè directè adversatur præcepto Dei, & *peccatum commissionis* prohibitioni: in *Commissionis peccato* est quædam additio, & in *Omissione* est detractio à lege Dei: quorum utrumque prohibetur. Deuter. 4. 2. 12. 32. Apoc. 22. 18. 19.

12. Distributio hæc *peccati* non est in species. I. Quia commissio & omissio circa idem objectum, sub eadem ratione formali, non differunt specie, ut in avaritia. II. Quia moraliter loquendò, non datur omissio absque actu, vel præcedente, vel concomitante. III. Quia omissio non potest esse voluntaria, & libera sine actu, cui actui semper adhæret peccatum commissionis.

13. IV. Distribuitur peccatum ratione subjecti, in *peccatum cordis, oris & operis*: Ita ut sit *dictum, factum aut concupitum contra legem.* Esaiæ 28. 13. Mat. 5. 28. 15. 19.

14. V. Distribuitur ratione objecti, *in peccatum*

illud,

illud, quod eſt adverſus Deum, & in illud quod eſt adverſus homines. Luc. 15.18. 1.Sam.2.25. Non tamen eadem planè ratione reſpicit Deum & homines. Peccatum enim, qua eſt tranſgreſſio legis Dei, offenſio eſt adverſus Deum tantum: ſed materiali tamen ratione, quoad injuriam & damnum, quod per peccatum infertur ſæpè hominibus, reſpectum etiam habet ad homines.

15. VI. Diſtribuitur peccatum ratione effecti, *in peccatum vaſtans conſcientiam, & non vaſtans; in regnans, & mortificatum; in remiſſibile, & irremiſſibile:* quæ tamen non ſunt propriè hujus loci.

16. Ex hac peccati multiplicatione ſequitur incrementum ſpiritualis mortis, *& in genere damni, & in genere ſenſus.*

17. *In genere damni,* eſt conſcientiæ ſecuritas, ac ſtupiditas, id eſt, privatio ſenſus peccati ac miſeriæ.

18. *Hac ſecuritas* provenit à conſuetudine peccandi & animi in peccatis obſtinatione: peccata enim ſive ſint commiſſionis, ſive ſint omiſſionis, per multiplicationem diuturnam, in conſuetudinem ducta, & inveterata, pravum habitū gignunt, ac quaſi callum obducunt voluntati ſimul ac menti. Ier.13.23. *An mutare poteſt Æthiops cutem ſuam, aut pardus liventes maculas ſuas? etiam vos poſſetis benefacere, edocti malefacere.* Eph.4.19. *Poſtea quam dedoluerunt, ſeſe dediderunt laſcivia ad certatim patrandam impuritatem omnem.*

19. *In genere ſenſus*, eſt conſcientiæ ſummus terror cum deſperatione conjunctus. Hebr.10.26.27. Gen. 4.13.

20. Terror hic oritur ex gravitate ac multiplicitate reatus, unà cum inevitabilitate pœnæ imminentis.

21. In hac autem ſpiritualis mortis inchoatione, moderatio quædam à Deo adhibetur. *Moderatio hac eſt vel interna, vel externa.*

22. *In-*

22. *Interna*, apparet adhuc in imaginis divinæ reliquiis. Iac. 3. 9. Istæ autem reliquiæ apparent, *cum in intellectu, tum etiam in voluntate.*

23. *In intellectu*, per principia illa veritatis, quæ judicium dirigunt, & theoreticum & practicum.

24. *Theoretica principia*, sunt de vero & falso, quorum aliquam cognitionem habent omnes homines, qui aliquem usum habent rationis. Rom. 1. vers. 20. Psal. 18. 2. 3.

25. *Practica*, sunt de honesto & turpi, æquo & iniquo. Deum esse colendum; alteri non esse faciendum, quod quis sibi fieri non vult.

26. Hæc est lex inscripta cordibus omnium hominum. Rom. 2. 15. *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.*

27 Ex his principiis conscientiæ naturalis vis quædam oritur. Rom. 2. 15. *Unà testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus, aut etiam defendentibus.* Quæ tamen una cum principiis istis est corrupta, atque adeo mortua. Tit. 1. vers. 15. *Polluta est eorum mens & conscientia.*

28. *In voluntate* apparent istæ reliquiæ, per inclinationem quandam ad bonum, eo modo cognitum: quæ quamvis evanida sit ac emortua, in omnibus tamen aliquo modo reperitur. Vnde etiam simulachra saltem virtutum ab omnibus probantur, ac coluntur. 2. Tim. 3. vers. 5. *Habentes formam pietatis.*

29. Ad voluntatem etiam pertinet unà cum intellectu vis illa refrænans, qua excessus peccati in plerisque cohibetur, ita ut peccatores etiam abhorreant ab atrocioribus multis flagitiis. 1. Cor. 5. 1. *Ejusmodi scortatio, qua ne inter Gentes quidem nominatur.*

30. *Externa moderatio* hujus miseriæ est per media illa externa, politica, & œconomica, quibus

bus peccati ac miseriæ cursus aliqua ex parte solet impediri.

CAP. XV.

De Morte Corporali.

Hactenus de inchoatione mortis spiritualis, sequitur nunc de inchoatione mortis corporalis, cum utriusque ejus consummatione.

1. Corporalis mortis inchoatio in genere damni est, vel interna, vel externa.

2. Interna, est amissio bonorum corporis internorum: sanitatis nempe & vivacitatis. *Deut.* 28. 21. 22. 27. 35. 1. *Corinth.* 11. 30. *Matth.* 9. 2.

3. Hinc mortalitas quoad statum & potentiam proximam ad mortem.

4. Mortalitas hæc enim est solutio sive laxatio illius vinculi, quo anima fuit cum corpore conjuncta.

5. Externa inchoatio hujus mortis in genere damni est amissio bonorum externorum, quibus vita ista vel cohonestabatur, vel sustentabatur.

6. In priore genere est, I. Amissio dominii in creaturas: quæ post lapsum exuerunt magna ex parte subjectionem illam erga hominem, ad quam conditæ fuerunt, & hostes ejus exitiales evaserunt, nisi providentia Dei singulari in ordinem redigantur. Iob 5. 22. 23. *A bestiis terræ ne timeto. Nam cum lapidibus agri erit fœdus tuum, & bestiæ agri erunt pacatæ tibi.* Hos. 2. 18. *Pangam pro ipsis fœdus cum bestiis terræ.* II. Ignominia illa, qua afficitur & vivens & mortuus. *Deut.* 28. 20. 37.

7. In

7. In posteriore genere est paupertas, vel amissio eorum, quæ pertinent ad victum, vestitum & possessiones. Deut. 28. 17, 18.

8. Inchoatio hujus mortis in genere sensus est etiam vel externa, vel interna.

9. Interna est in fatigatione. *Gen.* 3. 19. dolore & morbis. Deut. 28. 35.

10. Externa est in calamitatibus illis omnibus quibus hominis vita extrinsecus est obnoxia. Deut. 28. 25. 48.

11. Moderatio in ista corporali pœna elucens, est quoad interna & externa.

12. Quoad interna, quod vitæ spatium & commoditatem habet homo adhuc ex benignitate divina sibi concessam. Gen. 6. 3.

13. Quoad externa, quod reliquias quasdam habet veteris dominii in creaturas. *Genes.* 9. 2. *Timor vestri, terrorque vestri insesto omnibus bestiis terræ, &c.* Ita ut quamvis exciderit homo per peccatum omni jure, quod antea habuit, utendi creaturis in suum commodum: ex concessione tamen & indulgentia divina, possit illis uti, & in eo non peccat, quod simpliciter utatur, quamvis peccet in modo utendi: quia dum conceditur & prorogatur ipsi vita, eo ipso conceditur simul eorum usus quæ necessario requiruntur ad vitam, & ipsi aliquo modo debentur.

14. Hinc est, quod quamvis creaturæ vanitati & maledictioni subjectæ fuerint, propter peccatum hominis. Genes. 3. 17. 18. Rom. 8. 20. 22. Conservantur tamen in illo statu, ut possint sufficere necessitatibus humanæ vitæ.

CAP.

CAP. XVI.

De Consummatione mortis.

1. *Consummatio mortis* est summus gradus pœnæ constitutæ, & in æternum duraturæ. Quoad gradum dicitur infinita.

2. Est autem infinita respectu damni tantum & privationis: quia est amissio boni infiniti: non respectu sensus aut positivæ afflictionis: infinita tamen positivè dici potest quoad rem affligentem, sed non quoad modum affligendi.

3. Hinc est quod gradus quidam sunt in ista pœna, pro varietate graduum, qui in peccatis reperiuntur. Lucæ 12.47,48. *Cædetur multis plagis, cædetur paucis plagis.*

4. Quoad durationem, dicitur hæc pœna æterna, vel nunquam finienda. Mar. 9.44.46.48.

5. Est autem æterna. 1. Propter æternam permanentiam culpæ. 2. Propter immutabilitatem status, quem iste gradus pœnæ consequitur. 3. Propter satisfactionis defectum.

6. Hinc incorruptibilitas damnatorum, est immortalitas eorum in morte, & ad mortem.

7. Spiritualis mortis consummatio in genere damni, est totalis ac finalis derelictio, qua homo separatur penitus à facie, præsentia vel favore Dei. Matth. 7. 23. *Abscedite à me.* Et 25. 41. *Abite à me exsecrandi.* 2. Thess. 1. 9. *Qui pœnam pendent æterni exitii, expulsi à facie Domini, & gloria virium ipsius.*

8. Hinc summa & æterna obduratio in malo & desperatio boni. Lucæ 16. 26.

9. Spiritualis mortis consummatio in genere sensus, est servitutis plenitudo, qua penitus traditur in Diaboli potestatem. Mat. 25. 41.

10. Hinc terrorum conscientiæ & peccati plenitu-

nitudo. Peccant enim damnati, & peccabunt in æternum, quamvis neque eadem peccata quæ in hac vita, furtum puta, homicidium vel adulterium; neque ejusdem prorsus conditionis cum iis, quæ viventes admittebant. Peccant enim præcipuè odio, invidia, indignatione & similibus affectibus, quorum pœnæ acerbitas occasionem ipsis præbet. Hæc etiam peccata non habent post mortem eandem rationem meriti, quam habent in hac vita: quia tum neque ulla possibilitas est vitandi peccatum, neque locus est comminationibus ac incremento pœnæ ex ipsis.

12. Hinc peccata ipsa in damnatis plus habent rationis pœnæ, quam in viventibus: sed in viventibus plus habent rationis culpæ.

12. Conscientiæ terror est quasi vermis perpetuo rodens. Marc.9.44. Esa.66.24.

13. *Consummatio mortis corporalis* una cum spirituali, est primo, per separationem animæ à corpore. 1. Cor. 15.42,43. Cui Homogenea est commutatio illa quorundam quæ similis erit morti. 1.Cor. 15. 51,52. 1.Thes. 4. 15,16. Secundo, per injectionem animæ & corporis in gehennam, seu locum illum quem ad summa tormenta peccatorum Deus præparavit. Apoc.21. 8.

14. Hinc dolores & cruciatus maximi, tam animi, quam corporis. Luc.16.23.

15. Hinc lamentatio, ejulatio, stridor dentium & similia maximi cruciatus effecta. Luc. 13. 28.

16. De loco autem gehennæ, & de torturæ modo & de natura externarum rerum quæ eò spectant, quia non sunt nobis cognitu necessaria, scriptura nihil distinctè pronunciavit.

CAP.

CAP. XVII.

De Propagatione Peccati.

Hactenus actum est de transgressione: Sequitur nunc de ejus propagatione.

1. PRopagatio hæc est, qua tota posteritas hominis naturali modo ab Adamo descendens, particeps fit ejusdem cum ipso conditionis. Iob.14.4. Psalm.51.7. Rom.5.14. Ephes. 2.3. Et hoc justa Dei ordinatione. Cujus æquitas apparet aliquo modo inter homines. 1. Iure naturali, quo innatæ qualitates à generante in genitum derivantur. 2. Iure hæreditario, quo onera parentum in filios transferuntur. 3. Iure talionis, quo boni rejectio, & mali perpessio æqualiter extenduntur.

2. Propagatio hæc peccati duabus partibus constat, *imputatione* nempè, *& reali communicatione.*

3. *Imputatione*, idem singularis actus inobedientiæ, qui fuit Adami, fit etiam noster.

4. *Reali communicatione*, non idem singulare peccatum, sed idem genere vel similis plane rationis ac naturæ, in nos derivatur.

5. Peccatum Originale cum sit formaliter privatio justitiæ originalis, & hæc privatio sequatur peccatum primum, tanquam pœna, hinc prius natura pœnę rationem habet quàm peccati. Prout à justitia Dei denegatur originalis illa justitia, eatenus est pœna: prout nobis debet inesse, & humana culpa deest, eatenus est peccatum.

6. Traducitur ergo hæc privatio ab Adamo, per modum meriti, quatenus est pœna: Et per modum efficientiæ realis, quatenus peccati rationem habet adjunctam. Ex eo enim quod quis nascitur filius Adami, dignus efficitur, ut justitia

non donetur: illam cum debet habere & non habet, illa carentia est ipsi peccatum.

7. Vna cum ista privatione traducitur etiam ineptitudo & perversitas quædam corporearum omnium facultatum, quę suo modo pugnant cum rectitudine Deo probata.

8. Ex privatione enim justitiæ, qua omnes facultates erant dirigendæ, sequitur in illis omnibus talis defectus, quo fit ut cnm ad aliquid morale feruntur, illa ipsa inclinatio sit moraliter mala.

9. Ex istis oritur actuale quodlibet peccatum: mens enim cæca ex privatione lucis facile admittit quoslibet errores: Et voluntas aversa jam à Deo, ardet amore sui & pravarum cupiditatum sine Deo.

10. Ex peccato sic propagato, sequitur etiam propagatio mortis, tam inchoatæ, quam consummatæ: tam quoad sensum, quam quoad damnum: tam corporalis, quam spiritualis ad omnes posteros Adami.

11. Per Apostasiam istam humani generis fit, quod fides nostra, qua jam credimus in Deum, non est simpliciter ad vitam, sed ad salutem. Non satis est enim homini lapso, ut Deus illi vitam simpliciter donet, sed requiritur etiam ut eam homini in peccatis mortuo donare velit: Ephes. 2: 1. Atque hæc una differentia fuit inter quæstionem adolescentis divitis. Matth. 19. 16. *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* & commentariensis illam. Actor. 16. 30. *Quid me oportet facere, ut server?*

CAP.

CAP. XVIII.

De persona Christi Mediatoris.

Post hominis Apostasiam, consequitur ut Restitutionem ejus videamus.

1. Restitutio hominis est elevatio ex statu peccati & mortis, in statum gratiæ & vitæ.

2. Causa hujus restitutionis fuit misericors Dei propositum. Ephes. 1. 9. *Secundum suam gratuitam benevolentiam quam præstituerat in se.* In homine enim nihil fuit, quod vim aliquam conferre potuit ad restitutionem istam procurandam: sed multum potius quod contra faciebat, ut peccatum, in quo fuit inimicitia erga Deum: quod illa ratione commendat hanc Dei erga nos charitatem. Rom. 5. 8. *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.*

3. Restitutionis hujus partes duæ sunt, *Redemptio*, & ejus *applicatio*. Illa est, quasi *actus primus* hujus restitutionis; hæc quasi *actus secundus*. Illa est, quasi *materiale* salutis nostræ, hæc quasi *formale*. Illa est quasi *sufficientia*, hæc *ipsa efficientia*.

4. Partes istæ unius & ejusdem planè sunt latitudinis. Finis enim redemptionis est ejus applicatio: & prima ratio, regula, & mensura applicationis, est eadem illa gratiosa Dei voluntas, quæ causa fuit ipsius redemptionis. Eph. 1. 9. 10. *Notum fecit nobis mysterium voluntatis suæ, secundum gratuitam suam benevolentiam, quam præstituerat in sese, ut in plena temporum illorum præstitutorum dispensatione summatim recolligeret omnia in Christo.*

5. Redemptio igitur omnibus & singulis applicatur, quibus ex intentione Dei fuit impetrata: secundum illud Christi, Iohan. 6. 37.

Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet.

6. Redemptio est vindicatio hominis in libertatem à servitute peccati & Diaboli, per justi pretii exhibitionem. 1. Pet. 1. 18. 19. *Scitis vos non corruptibilibus rebus, argento vel auro, fuisse redemptos, sed pretioso sanguine.* 1. Cor. 6. 20. *Emti estis pretio, &* 7. 23. *Pretio emti estis.*

7. Neque enim per potentiam, neque per preces primario effecta fuit hæc liberatio, quamvis etiam hæc suam vim habeant in istoc negotio perficiendo, sed per justi pretii solutionem.

8. Pretium istud, cum per hominem solvi non potuit, necessaria fuit opera Mediatoris, qui intercedere debuit inter Deum & hominem, faciens inter eos reconciliationem perfectam. 1. Tim. 2. 5. Act. 20. 28. *Ecclesiam Dei, quam suo illo proprio sanguine acquisivit.* 1. Tim. 2. 6. *Homo Christus Iesus qui sese ipsum dedit redemptionis pretium.*

9. Mediator autem hujusmodi, non uno tantum seculo datur, sed heri, hodiè & in æternum; Hebr. 13. 8. *Iesus Christus heri & hodie idem est & in secula.* Apoc. 13. 8. *Agnus mactatus à jacto mundi fundamento.* Quamvis plenitudine temporis tantum manifestatus. Colloss. 1. 26. Tit. 1. 2. 1. Petr 1. 20. Hæc mediatio enim in omnibus seculis fuit æque necessaria: ab initio etiam virtute decreti, promissionis, & acceptationis divinæ sufficiens & efficax.

10. Mediator iste, unicus est Iesus Christus. Act. 4 12. *Nec est in alio quoquam salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari.*

11. In Christo duo sunt consideranda. 1. Aptitudo quam habuit ad opus redemptionis peragendum. 2. Partes ipsius redemptionis.

12. Aptitudo ejus duabus partibus constat: prima est, *ipsius persona*; secunda, *officium* huic personæ impositum.

13. In Persona Christi Mediatoris, duo sunt observanda: *Distinctio* duarum naturarum, & earum *unio personalis.*

14. *Naturæ distinctæ sunt :* Divina quatenus est secunda persona Deitatis, & humana, nostræ per omnia similis (excepto peccato, & subsistendi modo) Mat. 1. 23. *Emmanuel, nobiscum Deus.* Ioh. 1. 14. *Sermo ille factus est caro, &c.* Distinctio ipsa inter istas naturas manet: quia manent absolutè eædem quæ antea fuerunt, tam quoad essentiam, quam quoad essentiales omnes proprietates. Hinc nec Deitas in Christo cum humanitate, nec humanitas cum Deitate, vel commutatur, vel miscetur, vel ullo modo confunditur.

15. *Unio personalis est :* qua secunda persona Deitatis humanam naturam assumpsit, ut inseparabiliter subsisteret in eadem persona, Iohan. 1. 14.

16. Persona enim secunda Deitatis, quamvis unicam habeat subsistentiam, duplicem tamen habet subsistendi rationem: unam in natura divina ab æterno, alteram in natura humana post incarnationem. Rom. 9. 5. *Ex quibus est Christus, quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus benedictus in secula. Amen.* Quæ posterior subsistendi ratio convenit filio Dei, ratione unionis quam habet cum natura humana.

17. Vnio hæc personæ & naturæ divinæ nihil addit nisi relationem, in humana vero natura facit commutationem, dum elevatur hoc pacto ad summam perfectionem: fit enim quasi *adjunctum proprium* divinæ personæ, à qua assumitur: quasi *membrum* ejusdem *integri* ϑεανϑρώπου, cujus divina natura est quasi pars altera: & quoad subsistentiam quasi *effectum*, singulariter à divina natura sustentatum: ac etiam quasi *subjectum*, in quo divina natura singulariter habitat. Col. 2. 9.

18. Multis rationibus Logicis, unionem istam

defcribere conamur: quia nulla una fufficienter poteft explicari.

19. Omnes illos terminos adhibemus quibus confenfionis & unitatis fontes continentur, ut unionem iftam arctiffimam effe demonftremus.

20. Hofce tamen terminos limitatione illa *quasi* temperamus: quia unio hæc eft myftica & arcana, ita ut vocibus & notionibus humanis non planè exprimatur, fed adumbretur tantum.

21 Ex hac unione fequitur perfonalis communicatio proprietatum; quæ non eft *realis transfusio.* Tum enim divina natura acciperet proprietates humanæ, & humana acciperet proprietates divinæ, atque adeo humana effet divina, & divina humana, vel tam divina quam humana ceffaret effe. Neque eft *realis donatio*, ex qua fequeretur quod humana natura poffet uti proprietatibus divinis, tanquam fuis inftrumentis. Sed eft *Communio* vel *concursus* ad eafdem operationes, ita ut fimul præftentur ab utraque natura, fed fecundum fuas diftinctas proprietates.

22. Hinc fit quod omnes actiones & paffiones Chrifti, referuntur propriè ad ejus perfonam, tanquam ad terminum earum proprium, quamvis quædam ad unam, & quædam ad alteram naturam propriè fint referendæ, tanquam ad earum principia & proprias rationes.

23. Atque hinc fequitur communicatio harum proprietatum quoad prædicationem vel attributionem, quo unius naturæ propria tribuuntur, vel toti perfonæ: ut cum Chriftus dicitur *mortuus*, quod proprium fuit humanæ naturæ, & fuiffe *in principio*, quod proprium fuit divinæ: vel alteri naturæ propter perfonam, ut cum Deus dicitur *assumptus in gloriam.* 1. Timoth. 3. 16. *crucifixus* 1. Corinth. 2. 8. quæ non divinæ naturæ propriè conveniunt, fed humanæ. Et quæ funt totius perfonæ propria, alterutri naturæ feorfim tribuun-

buuntur: ut cum *Homo Christus* dicitur *Mediator inter Deum & hominem.* 1. Tim. 2. 5. Quod non convenit Christo qua est homo, sed qua est Deus & homo.

24. Sicut autem communio illa propriè personam Christi respicit, non ipsas naturas in sese consideratas; sic ista communicatio, quæ in prædicatione versatur, *Deum*, aut *hominem*, in concreto respicit, non *Deitatem*, aut *Humanitatem* in abstracto.

25. Proprietatum igitur communicatio non est merè verbalis, neque tamen ita realis est, ut unius naturæ proprietas transeat in alteram quoad intrinsecam possessionem, & usurpationem.

26. Exempla quæ à contra-sentientibus adferri solent, de communione illa quæ est inter materiam & formam, inter animam & corpus, ac inter ferrum & ignem, neque conveniunt huic mysterio, neque thesin ipsam probant.

27. Duo fuerunt in Christo intellectus: unus divinus, quo omnia sciebat. Iohan. 21. 17. & alter humanus, quo quædam nondum scivit. Marc. 13. 32. Duæ etiam fuerunt voluntates, una divina. Luc. 5. 13. & altera humana, una cum appetitu etiam naturali. Matth. 26. 39. Sic duplex est præsentia Christi: sed humana tamen neque ubique, neque in pluribus locis simul existere potest.

28. Quia Deus in Christo θεανθρώπῳ, restituit nobis vitam, idcirco fides nostra fertur in Christum.

CAP. XIX.

De Officio Christi.

Hactenus de Persona Christi, sequitur ejusdem officium.

1. OFficium Christi est illud quod suscepit ad salutem hominibus acquirendam. 1. Tim. 1. 15. *Certus est hic sermo, & dignus modis omnibus qui recipiatur: Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores servaret.*

2. Qui enim negant finem proprium, Deo ac Christo propositum, in isto mysterio, fuisse salutem hominum, Deum ac Christum suo honore, & homines consolatione sua privant.

3. In eo duo sunt consideranda: *Vocatio* ad hanc functionem, & ipsa *functio*. Heb. 5. 4. 5. 6. *Neque sibi ipsi quisquam hunc honorem sumit, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron. Ita & Christus, &c.*

4. *Vocatio* est actio Dei, κατ' ἐξοχὴν Patris, qua singulari quodam pacto inito, filium huic muneri destinavit.

5. Pactum istud exprimitur. Isaiæ 53. 10. Vt si *Christus exponeret se sacrificium pro reatu, tum videret semen, prolongaret dies, & delectatio Iehovæ per eum prosperaretur.*

6. Vocatio igitur hæc in se continet selectionem, præordinationem & missionem. Isa. 4. 2. 1. *Electus meus.* 1. Pet. 1. 20. *Præcogniti ante jacta mundi fundamenta.* Iohan. 3. 17. *Misit Deus filium suum in mundum.* Vocatur in Scripturis *obsignatio*, Ioh. 6. 27. *sanctificatio* Ioh. 10. 36. *unctio* Esa. 61. 1. Psal. 45. 8. Heb. 1. 9. & *donatio* Iohan. 3. 16.

7. Electio respicit finem: præordinatio, media: missio ipsam executionem, ex mera gratia, sine ulla conditione prævisa, vel in hominibus, vel in ipso Christo.

8. Prædefinita fuerunt omnia, quæ Christus egit aut passus est, etiam quoad circumstantias omnes. Luc. 22. 22. *Filius hominis prout definitum est abit.* Actor. 4. 28. *Ut facerent quæcunque manus tua, & consilium tuum prius prædestinavit ut fierent.*

9. Hæc autem vocatio non fuit ordinario modo instituta, sed juramento solemni confirmata, ad excellentiam & æternitatem ejus confirmandam, Psal. 110. 4. Hebr. 5. 6. & 7. 24.

10. Functio ipsa ad quam Christus vocatur triplex est, *Prophetæ, Sacerdotis, Regis.*

11. Numerum & ordinem istum functionum ostendit, primo hominum necessitas, ex ignorantia, alienatione à Deo, & impotentia redeundi ad ipsum gravissimè laborantium: quorum primo medetur Prophetia Christi, secundo Sacerdotium, & tertio Regnum.

12. Secundo, hunc etiam numerum ostendit salutis conferendæ ordo, qui prius debuit explicari, deinde acquiri, & tum postea applicari: quorum primum est Prophetæ, secundum Sacerdotis, & tertium Regis.

13. Tertio, idem ordo etiam apparet ex solemni illa exequendi ratione, qua Christus primo docebat alios, voluntatem divinam ipsis declarando; deinde semetipsum offerebat; & postea Regnum suum ingrediebatur.

14. Prophetia Christi est, qua totam Dei voluntatem salutiferam perfectè revelavit: unde vocatur in Scripturis non tantum *Propheta*, Deut. 18. 15. Act. 3. 22. & *Doctor*, Mat. 23. 7. *Apostolus professionis nostræ*, Hebr. 3. 1. & *Angelus fœderis*, Mal. 3. 1. Sed etiam ipsa *sapientia Dei.* 1 Cor. 1. 24. & *Thesaurus scientiæ atque intelligentiæ*, Colos. 2. 3.

15. Prophetia hæc in Christo fuit tanquam in causa principali: in aliis, sive sint Angeli, sive homines, tanquam in ejus instrumentis, 1 Pet. 1. 11. *Prophetæ scrutati sunt in quem aut qualem temporis articulum,*

ticulum, prænuncius ille qui in ipsis erat Spiritus Christi, declararet, &c. Et 3. 19. *Per quem spiritibus qui sunt in carcere profectus prædicavit.* In Christo fuit per modum habitus, ita ut potuerit, quum ipsi placeret, omnia Dei arcana revelare. In aliis vero per modum actus & coruscationis, ita ut non potuerint Prophetiã exercere, nisi certis temporibus quum ipsi placebat. Ierem. 42. 7. *Exactis decem diebus fuit verbum Iehovæ ad Ieremiam.*

16. Vt talis esset Propheta, necesse fuit ut esset Deus. Ioh. 1. 18. & 3. 13. Atque simul etiam, ut esset homo. Act. 3. 22. compara cum Deut. 18. 15. Nisi enim Deus fuisset; neque perfectè intellexisset voluntatem Dei, 1. Cor. 2. 11. 16. neque per omnia secula potuisset eam revelare: nisi homo fuisset, non potuisset eam hominibus commodè in sua propria persona explicare. Hebr. 1. 1.

17. Sacerdotium Christi est, qua peccato hominum expiavit, & Dei favorem ipsis conciliavit. Col. 1. 20. & 22. 2. Cor. 5. 15. Rom. 5. 10.

18. Non fuit legale hoc Sacerdotium, aut temporarium, sed secundum ordinem Melchisedech, Heb. 7. 17. non ex præcepto carnali, sed ex vi indissolubilis vitæ, *ibid. vers.* 16. non ordine infirmo & mutilato, sed stabili & consummato, *ibid. vers.* 18. & 19. non ad tempus, sed in æternum, *ibid. vers.* 24. nullum denique successorem aut vicarium admittens, sed perpetuum, & Christi proprium, ut semper viventis, *ibid. vers.* 24. & 25.

19. In isthoc munere fuit ipse Christus Sacerdos, sacrificium, & altare. Sacerdos fuit secundum utramque naturam, Heb. 5. 6. Sacrificium maximè propriè fuit secundum humanam naturam: unde hoc in Scripturis tribui solet non tantum Christi personæ, sed ipsius *corpori*, Heb. 12. 13. 1. Pet. 2. 13. Colos. 1. 22. *sanguini* Col. 1. 20. *& animæ*. Esa. 53. 10. Matth. 20. 28. præcipua tamen vis, qua sacrificium hoc efficax reddebatur, pendebat ex natura divina:

divina: quod scilicet filius Dei offerebat semetipsum pro nobis. Actor.20.28. Rom. 8.3. Altare fuit propriè secundum naturam divinam. Hebr.9. 14. & 13.10.12.15. altaris est enim sanctificare illud quod in ipso offertur, atque adeo majoris debet esse dignitatis quàm ipsum sacrificium. Mat. 23.17. Christus autem per divinam naturam sanctificavit aliquo modo semetipsum secundum humanam, Ioh. 7.19.

20. Hinc igitur etiam apparet quam necessarium fuerit, ut Christus Mediator esset & Deus, & Homo: nisi enim homo fuisset, nō fuisset idoneum sacrificium: & nisi Deus fuisset, sacrificium illud non fuisset sufficientis virtutis.

21. Regnum Christi est, quo cuncta cum authoritate aut potentia dispensat ac administrat, quæ spectant ad hominum salutem. Psal.2.6. Dan.2.44. Luc. 3.33.

22. Hujus Regni proprietates sunt. I. Quod sit universale 1. respectu omnium seculorum, Matt. 22.43.44. & 45. 2. Respectu omnis generis hominum, Dan.7.14. Apoc.17.14. 3. Respectu omnium etiam creaturarum, prout aliquo modo spectant ad salutem hominum promovendam aut illustrandam, Eph.1.1.22.

23. II. Quod sit in ipsas animas, & conscientias hominum, Rom.14.17.

24. III. Quod vitam ac mortem æternam dispensat, Apoc.1.18.

25. IV. Quod sit æternum, Dan.2.44. & 7.14.

26. V. Quod summam pacem ac perfectam felicitatem adfert iis, qui sunt ejus hæredes, Esa.9.6. Eph 2.16. Hebr.7.

27. Hinc Regnum illud in scripturis dicitur Regnum *Dei*, passim: Regnum *pacis, gloriæ*, locis supra citatis: & regnum *lucis ac gloriæ*, regnum *cælorum, & mundus futurus*, Hebr.2.5.

28. Atque hinc etiam apparet quam necessa-

rium fuerit, ut Christus Mediator esset & Deus & Homo: nisi enim Deus esset, non posset esse spiritualis Rex animarum nostrarum, vitam ac mortem æternam dispensans: & nisi homo fuisset, non potuisset esse caput ejusdem generis cum corpore.

29. Christus in officiis suis omnibus habuit typos: in prophetico habuit etiam homines ita sibi subordinatos, ut illi etiam appellati sint prophetæ: sed sacerdotium, & regnum ejus non admittunt hujusmodi subordinationem: neque munere sacerdos, aut rex spiritualis unquam fuit quisquam, præter Christum solum.

30. Ratio discriminis est, quod voluntatis divinæ declaratio apud homines, quod est prophetæ, potest aliquo modo per merum hominem præstari: sed expiatio peccatorum coram Deo, quod est sacerdotis, & imperium in animas & conscientias hominum, quod est regis, nequaquam.

31. Reges gentium, Christo non subordinantur propriè in authoritate sua, sed Deo.

CAP. XX.

De Satisfactione.

1. Redemptionis partes duæ sunt, Christi ut Mediatoris nostri *humiliatio*, & ejusdem *exaltatio*.

2. *Humiliatio* est, qua subditus est justitiæ Dei, ad illa omnia perficienda, quæ requirebantur ad hominis redemptionem, Phil. 2. 8. *Habitu inventus ut homo, ipse se submisit, factus obediens usq; ad mortem.*

3. Humiliatio ista non fuit propriè naturæ, aut personæ divinæ in sese consideratæ, sed mediatoris θεανθρώπου.

4. Assumptio igitur humanæ naturę, simpliciter, & in se considerata, non est humiliationis hujus pars: quia fuit actio solius Dei: sed status ille

servi,

servi, qui assumptionem naturæ humanæ comitabatur, fuit prima & propria ratio humiliationis. Hujus tamen conditionis respectu, per relationem inde redundantem, persona ipsa divina rectè dicitur exinanita fuisse, Phil.2.7. quia existebat in illa forma, quæ ad tempus vacua fuit omni gloria, & majestate divina. Comprimebat enim & occultavit sese divina majestas, per totum illud spatium humiliationis, ne constanter exereret illā dignitatem, quę postea apparuit in exaltatione.

5. Humiliationis hujus finis est, *satisfactio, & meritum.*

6. *Satisfactio* dicitur, qua ordinatur ad Dei honorem, per compensationem quandam injuriæ ipsi per peccata nostra factæ, Rom.3. vers.25. *Quem præstituit Deus, ut esset placamentum per sanguinem ipsius, ad demonstrationem justitiæ suæ.* Ostenditur hoc omnibus illis Scripturę locis, quibus dicitur Christus *pro nobis mortuus*, illa enim efficientia hac phrasi denotatur, quæ Paulo aut Petro in ipsorum morte non potest attribui, 1 Cor.1. vers.13. quæ condemnationem tollit, Rom.8. vers.34. quæ denique reconciliationem ad salutem secum adfert, Rom.5.10.

7. Idem etiam est quod significatur, cum dicitur *pro nobis factus peccatum*, 2 Cor.5.21, Alia enim ratione non potuit fieri peccatum, quàm vel interna pollutione, vel externa reputatione: à pollutione autem maximè abfuit: neque imputatio peccati alia ratione ipsi conveniebat, quam ut pœnas peccato debitas pro nobis posset subire.

8. Eadem ratione dicitur *peccata nostra portasse*, Esa.53.4. Neque enim patientiæ alicujus tolerantiam sonat ista phrasis in Christo: portando enim sustulit peccata mundi, Ioh.1.29. Neque potestatem solam indicat auferendi peccata: portavit enim in corpore suo super crucem, 1 Pet.2.24.

9. Similis est vis illius formulæ, *solvit pro nobis pretium*

pretium redemptionis. Mat. 20. 28. Neque enim mera liberatio illa phrasi significatur, neque quodlibet ejus medium; quia pretium ipsum nominatur, & ejusdem communis rationis esse innuitur cum argenti vel auri solutione ad res venales mercandas, 1 Petr. 1. 18. & applicatio etiam hujus pretii accedit, Hebr. 9. 13. 4. 15. *Sanguis aspergens inquinatos & 10. 22. Aspersione purgatis cordibus à conscientia mala*, ita ut ipse Christus idcirco sit mediator, quia dedit semetipsum *redemptionis pretium*, 1 Tim. 2. 5. 6. & idcirco nos participes reddimur illius redemptionis, quia Christus sese tradidit pro nobis, Gal. 2. 20. & nos credimus in ipsum, Ioh. 1. 12. ac per ipsum in Deum, 1 Pet. 1. 21.

10. Eodem etiam sensu dicitur *oblatio & victima* pro peccatis nostris, Eph. 5. 2. *Tradidit semetipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ.* Tam verum enim ac proprium fuit sacrificium pro peccato, ut cætera omnia quæ antecedebant, umbræ fuerint hujus, & post illud peractum, nec opus sit, nec liceat aliud ullum offerre, Hebr. 10. 12. 14.

11. Pendet autem totum hoc mysterium ex eo, quod Christus constitutus sit talis mediator; ut sit etiam *sponsor*, Hebr. 7. 22. & commune principium redimendorum, sicut Adamus fuit creatorum & perditorum, Rom. 5. 16. 17. 18. 19. 1 Cor. 15. 22.

12. In eadem Christi humiliatione fuit etiam *meritum*, qua ordinatur ad nostrum commodum, vel ad boni aliquid sub ratione mercedis nobis acquirendum. Ostenditur hoc omnibus illis Scripturæ locis, quibus dicitur obedientia sua procurasse nobis justitiam, Rom. 5. 19. *justi constituuntur:* favorem Dei, Rom. 5. 10. *reconciliati fuimus Deo per mortem filii ejus.* ac vitam æternam, Rom. 5. 21. *vita æterna in Christo Iesu.*

13. Meritum & satisfactio Christi non differunt reipsa,

reipsa, ita ut in variis & inter se differentibus operationibus debeant quæri: sed varia ratione, in una & eadem obedientia debent agnosci.

14. Neque ab ista dignitate, & usu, excludi debet ulla pars illius obedientiæ, quæ in humiliatione Christi reperitur.

15. Exaltatio vero Christi quamvis sit mediationis ejus pars essentialis, non pertinet tamen ad ejus meritum, vel satisfactionem.

16. Satisfactio hæc, quoad substantiam rei, fuit perfecta ex rigore justitiæ: gratiam tamen præsupponit, qua vocatus fuit Christus ad opus hoc præstandum, & qua præstitum acceptatum fuit nostro nomine, & in bonum nostrum: qua denique ex pacto remunerante perficitur illud, quod in ista satisfactione quærebatur, Ioh. 3. 16. *Ita dilexit mundum, ut dederit filium suum unigenitum*, Rom. 3. 24. *Iustificantur gratis, ejus gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, &* 5. 15. *Gratia Dei & donatio gratiam, quæ est unius illius hominis, Iesu Christi.*

17. Hinc summa justitia, & summa gratia simul manifestantur, & operantur in hominis redemtione, Rom. 5. 17. *Exundantiam illam gratiæ, & donum justitiæ accipiunt*, ita ut satisfactionis hujus fructus omnes recte simul dicantur fructus & effecta gratiæ & misericordiæ Dei.

18. Satisfactio hæc valorem habuit sufficientem, & aliqua ratione infinitum: primo, à persona offerentis, qui fuit Deus: secundo, à dignitate & præstantia rei oblatæ, obtulit enim semetipsum Deum & hominem: tertio, à modo offerendi, cui divina quædam perfectio infuit ratione hypostaticæ unionis.

19. Sicut enim gravitas injuriæ crescit ex dignitate personæ offensæ, quia ibi læditur dignitas personæ offensæ: ita valor satisfactionis crescit ex dignitate satisfacientis, quia hic spectatur exhibitio

hibitio honoris, qui pendet ex dignitate personæ exhibentis.

20. In satisfactione etiam non actus tantum aut passio, sed ipsa etiam persona quæ agit & patitur voluntarie submittitur obsequio illius, cui honor ille exhibetur; modus etiam operationis fluit semper ab operante cum proportione.

21. Vbi illud etiam observandum, quod sustantialis dignitas qualis in Christo fuit, magis proprie confert ad dignitatem operis, quam accidentaria, qualis est in hominibus quibusdam, præ aliis: Principibus puta, sapientibus aut parentibus.

22. Ex ista dignitate personæ factum est, quod satisfactio Christi fuerit sufficiens quoad substantiam: & superabundans quoad quasdam circumstantias, quæ Christo minimè conveniebant.

CAP. XXI.

De Vita Christi humiliati.

1. PArtes humiliationis Christi duæ sunt: vita, & mors.

2. Vitæ partes duæ, prior in conceptione ac nativitate, secunda postquam natus fuit.

3. Ad conceptionem duo principia cooperabantur. passivum unum, & alterum activum.

4. Passivum, fuit beata Virgo Maria: quæ dicitur passivum principium, non quod nihil egerit ad Christi procreationem, sed quod nihil ex sese egerit, nisi quod materiam illam subministrabat, ex qua formata fuit Christi caro. Neq; tamen immediatè idoneam potuit eam adferre (nam nullam habuit puram) sed idonea facta est per præparationem & sanctificationem quandam supernaturalem, Luc. 1. 35. *Propterea quod nascetur ex te sanctum.* Verè tamen ac realiter fuit Christus Filius Mariæ, & semẽ mulieris ab initio promissum.

Neque

Neque idcirco duæ sunt in Christo filiationes realiter distinctæ, vel duo filii conjuncti. Temporalis enim illa filiatio, quà refertur ad Matrem, fuit respectus rationis tantum. Natura quidem Christi humana realem rationem habuit ad Mariam ut ad causam. Filiatio autē nullo modo convenit naturę, sed personæ soli: Illa tamen relatio est naturæ humanæ ad personam, & Marię ad illam naturam, ut verè ac rectè dici posſit, Maria fuit Mater Dei.

5. Activum principium hujus conceptionis non fuit vir, unde beata Maria mater & virgo simul fuit, Matt. 1. 23. Esai. 7. 14. Sed Spiritus sanctus. Nec tamen potest Christus appellari Filius Spiritus sancti, ne quidem in quantum est homo, neque enim quatenus est homo, ejusdem est naturæ cum Spiritu sancto, neque convenit naturæ sed personæ, ut filii rationem subeat.

6. In primo instante hujus conceptionis accepit Christus secundum humanam naturam plenitudinem omnis gratiæ quoad actum primum; Ioh. 1. 14. *plenus gratia ac veritatis.* Luc. 2. 40. *Implebatur sapientia.* ita tamen ut augeri potuerit quoad actus secundos, & per extensionem ad objecta nova, Luc. 2. 52. *Proficiebat sapientia.*

7. Hinc Christus fuit quidem ab instanti conceptionis beatitudine ditatus, sed ita ut more viatorum in illa progressus fecerit, usquedum pervenerit ad summam exaltationem.

8. In nativitate Christi fuit summæ paupertatis humilitas, cum attestatione summæ gloriæ: ut utraque natura, & utraque mediationis pars ab initio posſit indicari.

9. Terrestria omnia quæ ad nativitatem Christi spectabant erant humillima: Sed Angeli, & stellæ cœli gloriam illam indicabant, qua omne genus hominum commovebatur, Pastores, Magi, Herodes, & Sacerdotes, cum tota plebe. Luc. 1. 18. Mat. 2. 2, 3.

10. Na-

10. Nativitatis hujus ratione fuit secundũ carnem filius Patriarcharum totius mundi, attamen specialiter fuit semen illud Abrahami, in quo omnes gentes erant benedicendæ, & Filius ille Davidis, qui regnum non hujus mundi, sed alterius possessurus erat in æternum, Ioh. 18.36. *Regnum meum non est ex hoc mundo.* Luc. 1. 33. *Regnabit in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis.*

11. Tempus, locus & circumstantiæ similes, nativitatem istam comitantes, eandem veritatem manifestam faciebant.

12. Post nativitatem Christi fuit vita ejus privata & publica.

13. Privatam vixit ante publicam, quia sic postulabat conditio humana, cui semetipsum subjecerat. quia sic lex Dei constituerat, & sic etiam hominum infirmitas requirebat, ut per gradus ipsis appareret Sol justitiæ, & ab omni imperfecto ad perfectum quasi manu ducerentur.

14. In privata vita fuit infantia & subjectio erga parentes.

15. In infantia fuit. 1. Circumcisio & oblatio. 2. Fuga in Ægyptum & inde reditus.

16. Circumcisus & oblatus fuit Christus, quia subjiciebat se Legi non æternæ soli, & morali, sed etiam ceremoniali, & cuilibet divinæ.

17. Ceremoniales istiusmodi observationes totidem fuerunt peccati confessiones: Christus igitur, qui factus est peccatum pro nobis, conguenter etiam illis factus est conformis.

18. Fuerunt etiam modi quidam externi ad cultum divinum pertinentes: Christus igitur eos observavit, ut omnem justitiam posset implere.

19. Fuerunt denique typi quidam Christum adumbrantes: hos ut posset implere, & eosdem quasi hoc pacto sanctificare, illos voluit sibimet applicare.

20. Cir-

20. Circumcisio fuit sigillum fœderis Dei.

21. Oblatio fuit præsentatio ac dedicatio primogeniti Deo facta: congruenter igitur Christus fuit & circumcisus & oblatus, quia fœdus illud salutare suo sanguine esset confirmaturus, & inter primogenitos solus fuit perfectè sanctus Deo, cujus reliqui omnes tantum typi fuerunt.

22. Fuga in Ægiptum & inde reditus fuit: 1. Vt ab initio ætatis ostenderet se ad miseriam subeundam esse natum: 2. Vt pro ratione status ad quem se submiserat, humano more prospiceret suæ vitæ. 3. Vt ostenderet simul se illum esse, qui educturus nos erat ex Ægypto spirituali in terram promissam.

23. In subjectione erga Parentes, quæ pertinet ad quintum præceptum Decalogi, ostendebat se subjectum toti Legi morali. 1. Quia eadem est ratio unius præcepti & omnium. 2. Quia nulla pars est obedientiæ moralis, quæ magis aliena videri posit à Christo Domino cœli & terræ, quam subjectio erga homines.

24. Quamvis hæc obedientia legalis à Christo jam homine facto jure creationis exigebatur, quoniam tamen non pro seipso, sed pro nobis homo factus est, pars fuit humiliationis & satisfactionis, ac meriti illius, quod Deus pro nobis ab illo postulavit & acceptavit.

25. In subjectione ista duo sunt observanda, exceptio quam patiebatur, & effectum quod producebat.

26. Exceptio fuit disputatio, quam habuit cum scribis, cum duodecim tantum esset annorum.

27. Disputatio hæc prævia testificatio fuit publicæ illius vocationis, qua ordinatus ac missus est magister ac Doctor Israelis.

28. Fuit etiam in documentum, quod scientia ac sapientia illa, qua præditus fuit Christus, non fuit progressu temporis acquisita, sed ab initio divinitus collata vel infusa.

29. Ef-

29. Effectum hujus subjectionis fuit labor manuum, id est, nostræ illius maledictionis toleratio, qua fit ut cum labore illo panem comedamus in sudore faciei.

30. Vita publica est, qua palam manifestavit se esse Messiam. In hac vita fuit: I. initatio. II. peractio. III. conclusio.

31. Ad initiationem pertinet Baptismus, & Tentatio.

32. Baptismus Christi fuit publica illius inauguratio ad officium suum publicè fungendum: In eo igitur tria Christi munera asseruntur & confirmantur.

33. Asseruntur patris testimonio publicè pronunciantis, Iesum Christum esse Filium suum, atque adeo Regem à se constitutum, esse etiam illum in quo sibi complacuit, id est, summum Sacerdotē, qui sua intercessione ablaturus erat peccata mūdi, & summum Prophetam, Matth. 3. 17. & 17. 5. *Hic filius meus in quo acquiesco: ipsum audite.*

34. Confirmantur eadem munera signis: apertione scilicet cœli, descensu Spiritus sancti sub corporea specie columbæ, super Christum acquiescentis, ac voce audibili cœlitus demissa, qua testimonium Patris fuit significatum.

35. Confirmata etiam fuerunt testimonio Ioannis, qui constitutus fuit in testem, præconem, & præcursorem Christi, & partim revelatione Spiritus, partim autem signis illis antepositis certior factus de Christo, de ipso apud alios testabatur.

36. Baptismo insuper Christi confirmatus fuit & sanctificatus Baptismus noster; & simul indicata persona, cui ita adhæret Baptismus, ut vis ejus tota in ipso sit quærenda.

37. Tentatus fuit Christus ut ostenderet se multo fortiorem esse primo Adamo, & tentationes etiam vincere posse, ac nobis etiam succurrere cum συμπαθείᾳ.

38. Pera-

38. Peractio vitæ publicæ fuit. I. In paupertate, & labore.

39. Paupertas Christi fuit sine voto singulari, & sine mendicitate..

40. Labor Christi fuit in peregrinatione variarum regionum, vigiliis & omnium virium intentione maxima ad benefaciendum.

41. II. Peragebatur hæc Christi vita publica in prædicando, ac miraculis edendis. Prædicationi Christi adjuncta semper fuit quoad ipsum gratia & authoritas; quoad alios vel apertio, vel obduratio cordis.

42. Prædicationis objectum, Euangelium, vel Regnum cœlorum proprie fuit. Marc. 1. 14. *Prædicans Euangelium regni Dei.*

43. Miraculorum finis fuit. I. Personam Christi demonstrare. II. Doctrinam ejus confirmare. III. Spirituales ipsius operationes significare.

44. Miracula edidit Christus in Angelis, hominibus, brutis, & inanimatis: In cœlo, terra, aëre & mari: In corporibus & spiritualibus, ut ostenderet universalem suam ac divinam potestatem in omni genere rerum æquivalentem.

45. Conclusio vitæ Christi fuit in ipsa præparatione ad mortem.

46. Præparatio ad mortem fuit in discipulorum instructione & consolatione.

47. Instructio hæc & consolatio partim adhibita fuit in transfiguratione, Luc. 9. 31. *Moses & Elias visi cum gloria dicebant ipsius exitum*; Et sacramentis illis, quæ singulari quadam ratione ad mortem Christi spectant; Paschate scilicet & Cœna Dominica: partim in exemplo, Iohan. 13. 15. *Exemplum præbui vobis, ut prout ego feci vobis, ita & vos faciatis:* partim in ultima ejus concione, Ioh. 14. 15. 16. & partim in oratione Ioh. 17.

CAP.

CAP. XXII.

De Morte Christi.

1. MOrs Christi, est ultimus humiliationis actus quo subiit extremas, horribiles & maximas pro hominũ peccatis pœnas.

2. Fuit actus Christi, & non mera passio: quia seipsum ex consilio disposuit ad eam subeundam & sustinendam. Ioh. 10. 11. *Ego sum pastor ille bonus: bonus pastor animam suam deponit pro ovibus. vers. 18. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum.* eadem etiam ratione fuit voluntaria, non coacta: Et ex potestate, non ex infirmitate tantum: ex obedientia erga patrem, & amore erga nos, non ex proprio reatu vel merito: ad satisfactionem, vincendo; non ad perditionem, succumbendo.

3. Continebat pœnas maximas: quia miseriam illam totam æquabat, quam hominum peccata merebantur. Hinc illa copia verborũ & phrasium, quibus in Scripturis ista mors designatur. Non enim simpliciter mors appellatur, sed etiam *succisio, abjectio, conculcatio, maledictio, plagarum accumulatio,* & similia, Esa. 13. Psal. 22.

4. Istas autem pœnas sic continebat, ut earum duratio, deordinatio, & circumstantiæ similes, quæ peccatorum omnium damnatorum pœnas comitantur, ab ista morte fuerint remotæ. Act. 2. 24. *Fieri non poterat, ut ipse à morte retineretur.* Ratio est, primo, quia hujusmodi circumstantię non sunt de essentia ipsius pœnæ: sed adjuncta pœnam illam consequentia & comitantia, in iis qui non possunt pœnam ita ferre, ut ferendo satisfaciant. Secundo, quia in Christo & dignitas & potestas fuit pœnam impositam hoc pacto quasi vincendi. 1. Corinth. 15. 54. 57. *Absorpta est mors in victoriam. Deo habetor gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum Iesum Christum.*

5. Quia

5. Quia autem in ista morte consummatio fuit omnis humiliationis, cujus illa etiam fuit pars longè maxima: hinc sæpe in Scripturis, per synecdochen membri, mors ipsa Christi ponitur pro tota satisfactione illa, quæ in humiliatione ejus integra continebatur.

6. Limitationibus istis adhibitis, eadem fuit hæc mors Christi, genere & proportione, cum illa morte, quæ hominum peccatis ex justitia debebatur, eosdem planè gradus, membra, & species repræsentans.

7. Spiritualis mortis Christi inchoatio in genere damni fuit amissio gaudii ac delectationis illius, quam ipsi fruitio Dei & gratiæ plenitudo solebat adferre. Amittebat autem hoc spirituale gaudium, non quoad principium & habitum, sed quoad actum & sensum.

8. Spiritualis mortis Christi inchoatio in genere sensus fuit iræ divinæ degustatio, & subjectio quædam ad potestatem tenebrarum. Ira autem illa divina maximè propriè fuit, calix ille qui Christo tradebatur bibendus. Matth. 26. 39. *Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud.*

9. Iræ autem hujus objectum fuit Christus non absolutè, sed tantummodo quoad pœnam, quæ per iram infertur, quam ille tanquam sponsor noster subivit.

10. Subjectio illa ad potestatem tenebrarum non fuit ad servitutem, sed ad vexationem, quam in animo suo Christus expertus est.

11. Ex istis affecta fuit anima Christi tristitia, dolore, pavore, & horrore in ἀγωνίᾳ. Matt. 26. 39. Ioh. 12. 27. Heb. 5. 7. Lucæ 22, 24.

12 Hunc autem in modum affecta fuit anima Christi, non in parte tantum illa, quam nonnulli appellant inferiorem, sed etiam in superiore: non tantum neq; præcipuè ex συμπαθείᾳ quam habuit cum corpore, sed propriè & immediatè: neq; præcipuè

cipuè ex compassione quam habuit respectu aliorum, sed ex propria passione: quam nostro nomine sponte subivit: non denique ex corporalis mortis horrore, quem multi etiam ex Christi servis ejus virtute superarunt, sed ex sensu quodam mortis spiritualis, ac supernaturalis.

13. Ἀγωνιάς hujus effecta duo fuerunt. Primo deprecatio vehemens, animum attonitum & naturam ab acerbitate mortis fugientem ostendens, sed sub conditione, & cum subjectione ad voluntatem patris, Mat. 14. 35. *oravit ut si fieri poßit, abiret ab ipso hora illa,* Ioh. 12. 27. *Anima mea turbata est: & quid dicam? Pater, libera me ab hac hora: sed propterea veni in hanc horam.* Secundo, sudor aqueus mixtos habens grumos sanguinis in terram stillantes, Luc. 22. 44. *Constitutus in angore, intentius orabat. Erat autem sudor ejus quasi grumi sanguinis descendentes in terram.*

14. In hac spiritualis mortis Christi inchoatione, moderatio quædam & mitigatio fuit, ut locus interim esset officiis illis, quæ ante mortem ejus erant peragenda, precibus nempe, colloquiis, monitis, responsis.

15. Moderatio hæc fuit, vel interna vel externa.

16. Interna fuit, per intervalla ex remissione pressuræ & vexationis, quam in anima sentiebat: Hinc intellectu attendebat ad suscepti muneris rationem, ad gloriam inde patri & sibi exorituram, & ad salutem eorum quos pater ipsi dederat: voluntate etiam omnes mortis miserias eligebat, & amplexabatur, ad fines illos assequendos.

17. Externa hujus mortis mitigatio fuit, per Angelum qui ipsum colloquio corroborabat, Lucæ 22. 43. *Conspectus est autem ei Angelus è cœlo corroborans eum.*

18. Corporalis Christi mortis inchoatio, nulla fuit interna, præter mortalitatem naturalem, & debilitationem illam, quam externa vis inferebat.

19. Ex-

19. Externa fuit multiplex, & in genere damni, & in genere ſenſus.

20. In genere damni, à populo ſuo fuit reprobatus, & peſſimo ſicario poſthabitus, à diſcipulis intimis deſertus, abnegatus & proditus, ab omni hominum genere, præſertim à primariis, & iis qui prudentiores habebantur, inſanus, impoſtor, blaſphemus, dæmoniacus, magus & alieni regni invaſor audivit, veſtibus nudatus fuit, & potu neceſſario deſtitutus.

21. In genere ſenſus fuit: Primo, apprehenſio probroſa: Secundo, raptio violenta: Tertio, judicia iniquiſſima, tam Eccleſiaſtica, quam politica: Quarto, in irriſione, flagellatione & crucifixione, cum contumeliis, & injuriis omne genus adjunctis. Iſtius tamen mortis mitigatio quædam fuit: Primò, per majeſtatis divinæ manifeſtationem, ad miracula quædam edenda: ut in militibus conſpectu & voce ſua proſternendis, & in auricula Malchi ſananda: Secundò, per providentiæ divinæ operationem, qua factum eſt, ut à judice prius juſtificatus fuerit, quam condemnatus. Matth. 27. 24. *Innoxius ego ſum à ſanguine hujus juſti.*

22. Conſummatio mortis Chriſti fuit in ſummo gradu pœnæ conſtitutæ, ubi & mors ipſa eſt conſideranda & ejus continuatio.

23. Spiritualis pœnæ conſummatio in genere damni fuit, derelictio illa patris, qua omni ſenſu conſolationis fuit privatus. Mat. 27. 46. *Deus mi, Deus mi, cur deſeruiſti me?*

24. Conſummatio Chriſti mortis in genere ſenſus, fuit maledictio, qua plenum judicij divini in hominum peccata ſenſum ferebat. Gal. 3. 13. *Pro nobis factus eſt execratio*, hujuſmodi maledictionis non cauſa & ratio, ſed ſignum & ſymbolum fuit ſuſpenſio in cruce. *ibid.*

25. Conſummatio mortis corporalis fuit in

E expi-

exſpiratione animæ, cum maximo corporis cruciatu & dolore.

26. In iſta morte, ſeparatio facta eſt animæ à corpore, ſed utriuſque tamen unio manebat cum natura divina, ita ut perſonæ ſolutio non ſit ſecuta.

27. Mors iſta Chriſti fuit vera, non ficta: fuit naturalis, vel à cauſis naturaliter efficacibus ad eam inferendam, non ſupernaturalis: fuit voluntaria, non planè coacta: fuit tamen violenta, non ex principiis externis: fuit etiam aliquo modo ſupernaturalis & miraculoſa, quia vitam & vires quouſque voluit Chriſtus conſervabat, & quando voluit deponebat. Iohan. 10.18.

28. Continuatio hujus mortis fuit, quoad ſtatum extremæ humiliationis, non quoad pœnam afflictionis, de illis enim pœnis intelligitur, quod dixit Chriſtus, *conſummatum eſt*.

29. Continuatio fuit permanſio ſub dominio mortis per triduum. Act. 2. 24. ſtatus iſte propriè notari ſolet per exiſtentiam apud inferos.

30. Status hujus teſtimonium & repræſentatio quædam fuit triduana Chriſti ſepultura.

CAP. XXIII.

De Exaltatione Chriſti.

1. EXaltatio Chriſti eſt, qua glorioſè triumphavit de ſuis & noſtris inimicis. Luc 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & introire in gloriam ſuam?* Eph. 4. 8. *Quum aſcendiſſet in ſublime, captivam duxit captivitatem*, Col. 2. 15. *Expoliata imperia ac poteſtates traduxit palam triumphatis illis per eam.*

2. Mortem ſuperavit ferendo, peccatum ſatisfaciendo, Diabolum ſpoliando, vel prædam è manibus ejus eripiendo.

3. Hu-

3. Hujus victoriæ perfectio & manifestatio est in exaltatione. Quamvis igitur triumphus virtualis & meriti fuit in morte, & in cruce, in qua Christus dicitur exaltari vel extolli. Iohan. 3. 14. non situ & loco tantum, sed etiam virtute & merito; actualis tamen triumphus, quoad statum, non fuit in humiliatione. sed in exaltatione.

4. In cruce triumphavit Christus, tanquam in campo victoriæ: in exaltatione verò, quasi in sella regia & curru triumphali.

5. Gloria hujus triumphi fuit, commutatio humilis formæ servi, & abjectissimæ conditionis istius, quam in illa subierat, in beatitudinem planè cœlestem. Phil. 2. 9. *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, & donavit ei nomen quod est supra omne nomen.*

6. Quoad naturam divinam, fuit manifestatio tantum activa. Quoad humanam naturam, receptio fuit realis, cum actionibus congruis ex illa manantibus.

7. Humana natura recepit omnes illas perfectiones, quas natura creata capere posset. In anima enim vigebat omnimoda sapientiæ & gratiæ plenitudo, non tantum quoad principium & habitum, sed etiam quoad actum & exercitium: corpus etiam summa puritate, agilitate, splendore & robore fuit ornatum. Hebr. 12. 2. *Pro sibi proposito gaudio sustinuit crucem.* Phil. 3. 21. *Qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat ejus corpori glorioso.*

8. Quemadmodum autem anima Christi jam exaltata, animæ naturam adhuc retinebat, ita corpus etiam glorificatum corporis essentiam, & essentiales proprietates nequaquam deponebat: neque igitur ubique, neque simul in multis locis, neque in eodem loco cum alio corpore penetrativè se potest habere. Quod quidem omnes qui oculos habent ad videndum clarè perspicere pos-

morte & sepultura. Mat. 19.21. Luc. 24. 7. Act. 10. 40. 1 Cor. 15. 4.

16. Finis resurrectionis fuit. 1. Vt Filius Dei demonstraretur. Rom. 1. 4. *Declarato Filio Dei potenter per resurrectionem ex mortuis* 2. Vt victoriam plenam de morte obsignaret. 1 Cor. 15. 57. *Deo habetur gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.* 3. Vt officii sui partes, quæ mortem sequebantur impleret. Rom. 4. 25. *Suscitatum ad nostri justificationem.* 4. Vt se & justificatum, & alios justificantem ostenderet, 1 Cor. 15. 17. *Si Christus non est suscitatus, inanis est fides vestra: adhuc estis in peccatis vestris.* 5. Vt resurrectionis nostræ tam spiritualis, quam corporalis, hypostasis, exemplar, & initiatio fieret, vers. 20, 21. 23. ejusdem capitis. *Primitiæ eorum qui obdormierunt factus est. In Christo omnes vivificabuntur.*

17. Christus enim ut Deus, est causa absolutè principalis nostræ resurrectionis: ut humiliatione & morte sua satisfaciens, est causa ejus meritoria: sed exemplaris causa est, ut à morte resurgens, & simul etiam tam demonstratio quam initiatio.

18. Ascensio Christi in cœlum est medius gradus, vel progressus quidam exaltationis, quo relicta terra in cœlum Empyreum tanquam in solium gloriæ ascendit. Act. 1. 11 *Sursum receptus est à vobis in cœlum.* Ephes. 4. 10. *Ascendit longè supra omnes cœlos.*

19. Ascensio hæc totius fuit personæ. Naturæ tamen divinæ non convenit, nisi figuratè: quatenus nempè causa fuit ascensionis, & cum humana natura conjuncta fuit in sublimitate, gloriam etiam suam in illo manifestam faciens, qua semet antea quasi exinaniverat, cum in illam descenderet per incarnationem: sed humanæ naturæ maximè propriè convenit, quia mutationem inferioris loci in superiorem patiebatur.

 20. Tem-

20. Tempus ascensionis fuit quadragesimus dies à resurrectione, Act. 1. 3. Non citius: quia discipulorum infirmitas hujus interstitii moram postulabat; ut eorum fides variis apparitionibus confirmaretur, atque illi etiam plenius instituerentur in iis, quæ pertinent ad Regnum Dei, Act. 1. 3. Non serius, ne terrenam vitam videretur meditari.

21. Locus à quo ascendebat, fuit *Mons Oliveti*, Act. 1. 12. ubi etiam extremam humiliationem ingressus est. Lucæ 22. 39. ut passionem & ascensionem eodem spectare doceret.

22. Locus in quem ascendebat, fuit cœlum beatorum & empyreum, quod non est cœlum *ubiquitatium*, ut quidam imaginantur, ita ut ascensio ista mutatio esset *status* tantum, & non loci: sed est supremum supra omnes alios cœlos, Ephes. 4. 10. sedes, domum, vel domicilium Dei, Ioh. 14. 2. ita ut, quoad localem præsentiam, Christi humana natura rectè & verè dicatur, non esse nobiscum in terris, Matth. 29. 11. quamvis ipse, quoad personam, & spiritualem illam efficaciam, quæ pendet ex humana natura, ubique semper sit cum suis ad finem usque mundi. Matth. 28. 20.

23. Testes hujus ascensionis fuerunt, & homines multi & angeli, Act. 1.

24. Quoad ordinem, primus omnium fuit, qui ascenderunt in cœlum prioritate naturæ: quia causa fuit ejus ascensio, cujus virtute cæteri ascendnnt. Hebr. 9. 8. sed prius tempore alii ascenderant animis, Col. 1. 20. & quidam etiam (ut maximè verisimile est) corporibus. Gen. 5. 24. Hebr. 11. 5. 2. Reg. 2. 11.

25. Causa hujus ascensionis eadem fuit quæ antea fuit resurrectionis; virtus nempe divina, quæ eadem est & Patris & Filii. Hinc respectu Patris dicitur *assumptio*, quæ respectu Filii dicitur *ascen-*

ascensio: Act.1.11. Sed accedebat insuper conditio corporis glorificati; quod æquè sursum fertur, atque deorsum.

26. Fines ascensionis fuerunt: I. Vt humanam naturam jam glorificatam in domicilio gloriæ collocaret. II. Vt se illum esse ostenderet, qui cœlestia & altissima consilia Dei penetrare posset, Iohan.3.13. *Quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? Nullus enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, nempe filius hominis, qui est in cœlo.* III. Vt suis omnibus mansiones pararet in domo Patris, Ioh. 14. 3. IV. Vt suorum nomine posset capere possessionem cœlestis regni, Eph.2.6. *Vna suscitavit, unaque collocavit in cœlis, in Christo Iesu.* V. Vt ea, quæ in cœlis ad salutem eorum erant expedienda, & intercessione & potentia sua curaret, Ioh. 16. 7. *Si profectus fuero, mittam Advocatum ad vos.* VI. Vt ascensionis nostræ in cœlum certissimum argumentum habeamus, 1.Cor.15.20. *Primitiæ eorum qui obdormierunt factus est.* Vt nos etiam cogitatione, affectu, & conversatione, quæ cœlestia sunt, prosequamur, Col. 3. 1. Phil. 3. 20. *Superna quærite, ubi Christus est. Nos ut municipes cœlorum nos gerimus: unde etiam Servatorem exspectamus, Dominum Iesum Christum.*

27. *Sessio ad dextram Dei*, est supremus gradus exaltationis, quo summa gloria suæ mediationis potitur. Hinc *resurrectio* & *ascensio* sunt quasi *motus* ad istam sessionem tendentes: hinc etiam *resurrectio* & *ascensio* nobis aliquo modo communis est cum Christo: *sessio* autem *ad dextram patris* non convenit aliis præterquam Christo soli.

28. Summa illa gloria, qua donatus est Christus hac sessione, propriè & formaliter est regia. Actor. 2. 36. *Certò sciat ergo tota domus Israelis, quod Deus hunc fecerit Dominum.*

29. Regia hæc gloria est potestatis & majestatis plenitudo, qua omnia gubernat in bonum

suorum. Psal. 110. 1 Cor. 15. 25. *Nam oportet eum regnare, usque quo omnes inimicos supposuerit pedibus ejus.*

30. Majestas & potestas ista convenit propriè personæ Christi Mediatoris: cujus respectu verè etiam dicitur, humanam Christi naturam tantam jam habere eminentiam dignitatis, & imperii, ut cum potestate præsit ac præficiatur omnibus rebus creatis. Ephes. 1. 20. Ex hac autem eminentia dignitatis concludere, humanam Christi naturam (quæ creata fuit, & manet finita) absolutè & abstractè consideratam, habere cum ipso Deo eandem omnipotentiam & omnipræsentiam, nihil aliud est, quam stupida quædam insania, & non multum abest à blasphemia.

31. Ad regiam istam dignitatem pertinet illa potestas, qua Christus factus est Iudex omnium hominum & angelorum.

32. Regia ista Christi gloria redundat etiam in cætera ejus munera, ita ut regium exerceat sacerdotium, & prophetiam regiam.

33. Regium hoc sacerdotium est, quo non patiendo, & humiliter supplicando, quasi genibus flexis, sed gloriosè quæfecit ac tulit repræsentando, nostram causam agit. Hebr. 9. 24. *Ingressus est Christus in ipsum cœlum, ut compareat apud faciem Dei pro nobis.*

34. Prophetiam regiam exercet Christus: dum spiritum suum effundit supra omnem carnem: dum legatos mittit, cooperatur ipsis, & eorum sermonem confirmat per signa subsequentia: dum suos denique è mundo colligit, protegit, ædificat, & in æternum conservat, Matth. 28. 18. 19. 20. Marc. 16. 24.

CAP.

CAP. XXIV.

De Applicatione Christi.

Sic fuit redemptio: applicatio sequitur ejusdem redemptionis.

1. APplicatio hæc est, qua omnia illa, quæ Christus ut Mediator fecit, facitque, actu efficacia in certis quibusdam hominibus redduntur.

2. Applicatio hæc per singularem appropriationem tribuitur Spiritui Sancto. 1. Corinth. 12. 13. *Per unum spiritum, nos omnes in unum corpus baptizati sumus.* Pendet tamen 1. à decreto & donatione Patris, qua certos quosdam homines Christo dedit redimendos ac salvandos, Iohan. 6. 39. *Hæc est voluntas patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo.* Omnes enim & soli illi, quos Pater dedit Christo veniunt ad illum, *ib. ver.* 37. 2. A Christi intentione, qua satisfactionem suam in bonum eorum destinavit, quos habuit sibi à Patre destinatos. Iohan. 17. 9. 11. 12. 19. *Ego pro eis rogo, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* 3. Ab acceptatione Patris, qua satisfactionem illam ad reconciliationem & salutem eorundem habuit acceptam & ratam. 2. Corinth. 5. 19. *Nempe quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis offensas eorum.*

3. Hæc transactio inter Deum & Christum fuit prævia quædam applicatio redemtionis & liberationis nostræ ad sponsorem nostrum, & ad nos in ipso: quæ ad secundariam istam in nobis peragendam rationem habet efficacis cujusdam exemplaris, ita ut illa sit hujus repræsentatio, & hæc illius virtute producatur.

4. Hinc liberatio nostra à peccato & morte

non tantum in Dei decreto fuit ſtatura, ſed etiam Chriſto, & nobis in ipſo conceſſa & communicata, antequam à nobis percipiatur. Rom. 5. 10. 11. *Reconciliati fuimus Deo, per mortem Filii ejus. Per quem nunc reconciliationem recepimus.*

5. Hinc & Pater & Filius mittere dicuntur Spiritum ad applicationem iſtam perficiendam. Ioh. 14. 16. & 16. 7. *Pater dabit vobis Advocatum. Mittam eum ad vos.*

6. Hinc omnis donatio bona, & omne bonum integrum ſupernè deſcendere dicitur à Patre. Iac. 1. 17. & omnia ſalutaria communicari nobis dicuntur *in Chriſto*, ut in capite, *propter Chriſtum*, ut merito ſuo impetrantem; & *per Chriſtum*, ut efficaciter applicantem. Eph. 1. 3. 5. 11.

7. Hinc etiam applicatio eſt finis, & effectum impetrationis. Finis autem, cum ſit à Deo Patre & Chriſto intentus, certam habet cum impetratione ut medio ſuo connexionem. Si enim redemptio Chriſti ambigui eſſet eventus, tum Pater Filium deſtinaret morti, & Filius etiam eandem ſubiret, incertus adhuc, an quiſquam per eum ſalvus fieret nec ne; tum etiam totus hujus myſterii fructus ex hominum arbitrio penderet.

8. Hinc applicatio ejuſdem planè latitudinis eſt cum ipſa redemptione, id eſt, omnibus, & ſolis iſtis applicatur Chriſti redemptio, quibus fuit ex Chriſti & Patris intentione impetrata. Horum tamen intuitu, in alios etiam quædam Chriſti beneficia temporalia redundant.

9. Atque hoc ſenſu, reſpectu ſcilicet intentionis applicandi, rectè dicitur: Chriſtus pro iis tantum ſatisfecit, qui per ipſum ſervantur: quamvis reſpectu ſufficientiæ illius, quæ eſt in Chriſti mediatione, rectè etiam dicatur, Chriſtus pro omnibus, aut quibuſvis ſatisfecit: & quia conſilia iſta Dei ſunt nobis occulta, charitati conſentaneū eſt, de ſingulis optimè judicare: quamvis de omnibus

nibus collectivè non liceat pronunciare, Christum ex æquo eorum causam apud Deum egisse.

10. Applicationis hujus ratio, qua maxima cum firmitate præstat illud, quod fœdere prius contracto & violato continebatur, dicitur in Scripturis *fœdus novum*, Hebr. 8. 8. 10. *Fœdus vitæ, salutis ac gratiæ*, Rom. 4. 16. Gal. 3. 18. Quod eodem sensu *Euangelium* etiam vocatur, Rom. 1. 16. *Bonum Dei verbum*, Hebr. 6. 5. *sermo fidelis, & omni acceptatione dignus*, 1. Tim. 1. 15. *doctrina bona*, 1. Tim. 4. 7. *verbum vitæ*, Philip. 2. 16. *verbum reconciliationis*, 2. Cor. 5. 19. *Euangelium pacis*, Ephes. 2. 17. & 6. 15. *Euangelium salutis, & verbum veritatis*, Eph. 1. 13. *brachium Dei*, Esa. 53. 1. *odor vitæ ad vitam*, 2. Cor. 2. 16.

11. Fœdus dicitur, quia firma est promissio. in scripturis enim quodlibet firmũ statutum, quamvis sit de rebus inanimis, dicitur fœdus, Ier. 33. 20. 25. *Fœdus meum de die, & fœdus meum de nocte. Si non fœdus meum interdiu & noctu, si statuta cœli & terræ non disponam.*

12. Quia tamen gratuita donatione constat, & morte donantis confirmatur, non tam propriè fœdus quàm *testamentum* vocatur. Heb. 9. 16. quod cum in priore non invenitur, illud non tam propriè testamentum vocatur, quam fœdus.

13. Differt autem fœdus hoc novum à vetere multiplici ratione. 1. Genere: illud enim fuit quasi fœdus amicitiæ inter creatorem & creaturam: hoc verò est reconciliationis inter inimicos.

14. 2. Efficiente: in eo enim duarum partium, Dei nempe & hominis fuit compactum: in isto verò solus Deus paciscitur. Homo enim jam in peccatis mortuus nullam facultatem habuit spirituale fœdus cum Deo contrahendi. Si verò duæ partes pro fœderis ratione sint constituendæ, tum tamen Deus solus est pars assumens, & constituens, homo autem est pars assumpta.

15. Differt iij. objecto: illud enim ad omnes homines extenditur: hoc autem ad certos quosdam singulari quadam ratione spectat. Quamvis enim ejus promulgatio humano more promiscuè sæpe proponatur, speciali tamen proprietate ad eos pertinet & dirigitur, quibus à Deo intenditur, qui idcirco appellantur *filii & hæredes promissionis hujus, ac salutis.* Gen. 15. Act. 1. 39. & 3. 25. Rom. 4. vers. 16. 13. & 9. 7. 8. Gal 3. 21. 29. Quoad ipsam etiam promulgationem, & confœderationem externam multi sunt extranei. Ephes. 2. 12.

16. iv. Principio vel causa quasi movente: ibi enim pro imperio egit Deus ex sapiente & justo suo consilio: hic vero misericordia sola locum habuit. Ibi quidem ratio aliqua gratiæ elucebat in constitutione præmii obedientiæ debitæ: à gratia tamen propriè, non dirigebatur, atque adeo non illud, sed istud fœdus perficiebatur, id est, actu hominem ad fœlicitatem perducebat.

17. v. Fundamento: quod in priore fuit hominis ipsius facultas, in isto verò Christus Iesus.

18. vj. Materia vel bonis promissis: in illo enim vitam solam pollicebatur Deus: in hoc autem justitiam etiam, & omnia media vitæ; quia homini jam mortuo, non vitæ continuatio, vel perfectio, sed restitutio ipsa fuit necessaria.

19. vij. Conditionibus: illud enim perfectam postulabat operum obedientiam, quæ & propriis viribus ab homine fuit præstanda ante omne promissionis effectum, ut meriti rationem ad illud haberet: hoc autem nullam propriè dictam, aut antecedentem conditionem requirit, sed subsequentem solam, aut intermediam, eamque per gratiam communicandam, ut medium sit ejusdem gratiæ perficiendæ: quæ est fidei propria natura.

20. viij. Effectis: illud enim docet ac ostendit quid

quid justum sit, hoc vero ipsam justitiam confert. In eo fuit literà mortua, & peccatori mortifera: in isto verò spiritus vivificans. 2 Cor. 3. 6. 7. 8.

21. Hinc illud nemini hominum salutem unquam attulit, neque peccatori cuiquam potuit adferre, sed mortem solam: hoc verò nemini propriè ac per se mortem adfert aut condemnationem, sed omnibus iis, à quibus verè recipitur, certam fert salutem. *ib. vers. 9.*

22. ix. Adjuncto durationis: illud enim antiquatum est respectu eorum, qui novi hujus participes fiunt: hoc autem est sempiternum, & respectu continuationis quam habet in sese, quia nullum admittit finem aut variationem quoad substantiam: & respectu eorum quibus communicatur, quia gratia hujus fœderis durat perpetuò cum iis, qui semel sunt verè fœderati.

CAP. XXV.

De Prædestinatione.

1. QUoniam hæc applicatio redemtionis in certos quosdam homines fertur, & non in omnes, ita ut manifestam differentiam ostendat inter homines quoad gratiæ dispensationem: hinc primò nobis apparere facit Dei circa homines prædestinationem:

2. Fuit quidem prædestinatio ab æterno, Eph. 1. 4. *Elegit nos ante jacta mundi fundamenta.* 2 Tim. 1. 9. *Quæ gratia data est nobis ante tempora seculorum.* Et operabatur etiam ab initio operum Dei: sed nullam disparitatem internam facit in ipsis prædestinatis, ante applicationis hujus actualem dispensationem. Ephes. 2. 3. *Eramusque natura filii iræ, ut etiam reliqui.* 1 Cor. 6. 11. *Hæc eratis quidem.* Prædestinatio enim ante applicationem gratiæ nihil ponit in prædestinatis, sed latet in prædestinante solo.

3. Præ-

3. Prædestinatio hæc est decretum Dei de specialis gloriæ suæ manifestatione in hominum statu æterno, Rom. 9. 22. 23. *Volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa cum iræ cohibitione, vasa iræ, compacta ad interitum. Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam.* 1. Thes. 5. vers. 9. *Non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam.*

4. *Destinatio* dicitur: quia est certa determinatio ordinis mediorum ad finem. Quia verò ante omnem existentiam rerum actualem, Deus hunc ordinem apud seipsum statuerat, idcirco non simpliciter destinatio, sed *prædestinatio* vocatur.

5. *Decretum* dicitur: quia definitam sententiam continet certo consilio exequendam. Eodem etiã sensu dicitur *propositum & consilium*, quia consulta quasi deliberatione finem proponit assequendum.

6. Hinc prædestinatio sapientiam, libertatem, firmitatem & immutabilitatem summam habet sibi adjunctam: quia hæc reperiuntur in omnibus Dei decretis.

7. Prædestinationis igitur ratio est immobilis, & indissolubilis, 2. Tim. 2. 19. *Solidum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc. Novit Dominus eos qui sunt sui.* Et prædestinatorum sub illa ratione numerus non tantum formalis vel numerans (ut loquuntur) id est, Quot homines salvi tandem fient. & quot non: sed etiam materialis, vel numerans, id est, quinam sint singulares illi homines, certus est apud Deum, non tantum certitudine præscientiæ, sed etiam ordinis mediorum, Luc. 10. 20. *Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.*

8. Prædestinatio enim, nec terminum, nec objectum suum necessariò præsupponit ut existens, sed ponit ut existat: ita ut vi prædestinationis ordinetur ut sit, 1. Pet. 1. 20. *Christi præcogniti ante jacta mundi fundamenta.*

9. Hinc

9. Hinc etiam à nulla causa, ratione vel conditione externa pendet, sed purè proficiscitur à prædestinantis voluntate. Mat. 11. 26. *Etiam Pater, quia ita libuit tibi*, Rom. 9. 16. 18. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Cujus vult miseretur; quem autem vult, indurat.*

10. Hinc neque necessarium est, neque Scripturis consentaneum, aut ullam qualitatem prærequisitam statuere in homine quasi formale objectum prædestinationis, aut ullum certum hominis statum sic assignare, ut reliqui excludantur. Sufficit enim intelligere homines inter se pares esse objectum hujus discriminantis Decreti: ita ut differentia Decreti non pendeat ex homine, sed differentia illa, quæ in hominibus reperitur, ex Decreto illo consequatur.

11. Ad prædestinationis decretum, quoad ordinem intentionis, nulla prærequiritur, aut præsupponi debet præscientia, præter simplicem intelligentiam illam, quæ est omnium possibilium: quoniam à nulla causa ratione vel conditione externa pendet, sed purè proficiscitur à prædestinantis voluntate. Eph. 1. 5. 9. *Prædestinavit nos pro benevolo affectu voluntatis suæ. Secundum gratuitam suam benevolentiam, quam præstituerat in sese.*

12 Est propriè actus voluntatis divinæ, quo circa certum objectum versatur, quod ad finem certum per certa media perducere statuit, Eph. 1. 11. *In sortem adsciti sumus, quum essemus prædest.nati, secundum præstitutum ejus, qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ.*

13. Ratio hujus decreti, prout existit in mente divina, præsupponens actum voluntatis, vocatur *præcognitio*: undè fit quod Præscientia idem aliquando sonet, quod prædestinatio, sed minus propriè, Rom. 11. 2. *Non abjecit populum suum quem præcognovit.*

14. In Deo propriè, quoniam omnia sunt simul, & ni-

& nihil prius aut posterius, unicus est actus voluntatis, atque adeo unicum decretum circa finem & media: sed pro nostro concipiendi modo, Deus ordine intentionis prius vult finem quam media, *ad* Rom. 8. vers. 30. *Quos prædestinavit, vocavit.* quamvis ordine executionis prius velit media, quam directionem eorum ad finem. 2 Thess. 2. vers. 13. *Elegit nos ad salutem, per sanctificationem & fidem.*

15. Media quædam sunt, & finis, & aliorum etiam mediorum causæ. Ioh. 6. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nequaquam ejecerim foras.* ipsius tamen Prædestinationis actus non sunt causæ, neque omnium ejus effectorum.

16. Quædam sunt media, quæ sua natura ordinem habent ad prædestinationis finem: cujus generis sunt omnia illa quæ pertinent ad gratiam in Euangelio revelatam. Alia verò extrinseca quadam ratione huic ordini subjiciuntur: qualia sunt bona & mala naturalia, quæ supra, vel præter suam naturam, ex superveniente gratiæ directione, ad salutem nostram cooperantur.

17. Prædestinationis duæ sunt species: *Electio & Reprobatio.*

18. Electio est Prædestinatio certorum quorundam hominum, ut in iis manifestetur gratia Dei gloriosa. Ephes. 1. 4. 5. 6. *Elegit nos, prædestinavit nos, ad laudem gloriosæ suæ gratiæ.*

19. Electio est actus voluntatis, qui in Deo unicus & simplex fuit: nostro tamen concipiendi modo varios actus synechdochice notat.

20. Primus actus igitur Electionis est, velle gratiæ gloriam in hominum quorundam salute. 2 Thess. 2. 13. *Elegit vos Deus ab initio ad salutem.*

21. Secundus actus est, certos quosdam homines designare, qui participes fient hujus salutis. 2 Tim. 2. 19. *Novit Dominus eos qui sunt sui.*

22. In

22 In hoc autem secundo actu propria ratio electionis versatur, qui suo conceptu hæc tria complectitur. 1. Dilectionem. Rom. 9. vers. 13. 2. Dilectionem in ordine ad supernaturale & summum bonum, Ier. 31. 3. Eph. 5. 28. 3. Dilectionem cum secretione ab aliis: in quo modo comparativo, aut collativo, virtualis quædam dilectionis intentio continetur. Rom. 9. vers. 13. Ioh. 17. 6. 1 Cor. 1. 27. 28.

23. Tertius electionis actus est propositum, vel intentio præparandi ac dirigendi media illa, quibus homines electi ad salutem, tanquam ad finem certò perducuntur. Hæc verò media propriè sunt redemptio, & redemptionis applicatio, Ioh. 6. 37. 2 Thes. 2. 13.

24. Actus iste tertius singulari ratione dicitur *prædestinatio*: quæ aliquando in scripturis ab electione distinguitur, etiam quatenus solos electos respicit, Rom. 8. 29. Ephes. 1. 4. & 5. *Quos præscivit, etiam prædestinavit. Sicut elegit nos. Qui prædestinavit nos.* quamvis alias per synechdochen eodem usurpetur sensu cum electione.

25. Hinc prædestinatio aliquando fieri dicitur *secundum propositum*, Eph. 1. 11. & propositum *secundum electionem*, Rom. 9. 11. & electio *etiam secundum propositum, consilium ac beneplacitum voluntatis Dei*, Eph. 1. 5.

26. Actus hosce voluntatis in electione comitatur particulariter in mente divina certa scientia, qua Deus certissimè novit hæredes vitæ æternæ: unde etiam ipsa electio vocatur scientia, vel præscientia, Rom. 8. 29. Hæc autem notitia Dei, quia summa cum firmitate distincta retinet nomina salvandorum & bona ipsis destinata, quasi omnia in libro divino essent conscripta, idcirco dicitur *liber vitæ*, Psal. 69. vers. 29. Apoc. 3. 5. & 13. 8.

27. Electio hæc unica fuit in Deo respectu totius

tius Christi mystici. I. Christi & eorum qui sunt in Christo, sicut creatio una fuit totius generis humani; prout tamen secundum rationem distinctio quædam concipi potest, Christus primò fuit electus ut caput, ac deinde homines quidam ut membra *in ipso*, Eph. 1. 4.

28. Christus tamen non est causa meritoria, vel impulsiva respectu ipsius electionis hominum, quamvis causæ rationem habeat respectu omnium effectorum electionis, qui ipsius Christi missionem sequuntur.

29. Christus ipse in primo actu electionis, quoad redemptionis opus, rectè dicitur effectum & medium destinatum ad salutem hominum ut finem, quatenus salus hæc est actio Dei, Ioh. 17. 6. *Tui erant, & mihi eos dedisti.* quatenus tamen hæc salus est bonum nostrum, Christus non est ejus effectum, sed causa. Sic rectè dici potest, respectu primi electionis actus, Christum redemptorem fuisse effectum, & medium subordinatum, sed in tertio electionis actu considerari ut causam. Ephes. 1. 3. *Benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cœlis, in Christo.*

30. Reprobatio est Prædestinatio certorum quorundam hominum, ut in iis justitiæ divinæ gloria manifestetur, Rom. 9. 22. 2. Thes. 2. 9. Iud. 4.

31. Tres actus in reprobatione sunt concipiendi, sicut antea in electione.

32. Primus actus est, velle justitiæ ostensionem. Finis igitur Dei in reprobatione non est propriè perditio creaturæ, sed Dei justitia, quæ in meritâ perditione elucet.

33. Hinc prima imparitas rationis inter electionem & reprobationem. In electione enim finis rationem habet non tantum Dei gratia gloriosa: sed etiam hominum ipsorum salus: in reprobatione verò damnatio in sese non habet rationem finis aut boni.

34. Se-

34. Secundus actus est, certos illos homines designare, in quibus manifesta fiet hæc justitia Dei. Iud. 4.

35. Actus iste non potest vocari electio: quia non est ex dilectione, neque boni alicujus communicationem infert, sed ejus privationem. Propriè idcirco reprobatio vocatur: quia rejicit vel removet illos, circa quos versatur, ab amore illo, quo electi ad salutem designantur. Sicut igitur in electione dilectio habetur cum secretione; sic in reprobatione, dilectionis negatio cum secretione vel collatione spectatur.

36. Quia verò hæc secretio negativa, quæ in reprobatione reperitur, pendet ab illa secretione, quæ est in electione, hinc reprobationis finis remotus est splendor illius gratiæ, quæ in electione manifestatur, Rom. 9. 22. 23. *Pertulit vasa iræ, ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ.*

37. Propter hanc secretionem, qua Deus non vult quibusdam beatitudinem communicare, dicitur eos *odio habere.* Rom. 9. 13. Odium hoc dicitur negativum, vel privativum, quia electionem negat: sed includit tamen actum positivum, quo Deus voluit quosdam destitui vita æterna.

38. In eo nihilominus secunda imparitas est rationis inter electionem & reprobationem, quod electionis amor bonum creaturæ communicat immediatè. sed reprobationis odium bonum tantum negat, non infert aut infligit malum, nisi merito creaturæ intercedente.

39. Tertius reprobationis actus est intentio dirigendi media illa, quibus justitia possit in reprobis manifestari. Media hujus generis maximè propria sunt, permissio peccati, derelictio in peccato, Rom. 9. 18. 2. Thes. 2. 11. 12.

40. In istoc actu, tertia est imparitas rationis inter electionem & reprobationem, quod electio est causa non tantum salutis, sed & omnium eorum,

rum, quæ causæ rationem habent ad salutem: reprobatio vero, neque damnationis, neque peccati, quod meretur damnationem, est propriè causa, sed antecedens tantum.

41. Hinc etiam sequitur quarta disparitas, quod ipsa media non habent semper inter se rationem causæ & effectus: permissio enim peccati non est causa derelictionis, obdurationis, punitionis, sed ipsum peccatum.

CAP. XXVI.

De Vocatione.

Hactenus de applicatione: sequuntur ejus partes.

1. APplicationis partes duæ sunt, *unio* cum Christo, & *communio* beneficiorum, quæ fluunt ex illa unione. Phil. 3. 9. *Ut comperiar in eo habens justitiam quæ est per fidem Christi.*

2.. Vnio hæc est spiritualis illa relatio hominum ad Christum, qua jus acquirunt ad omnes illas benedictiones, quæ in ipso præparantur. 1 Iohan. 5. 12. *Qui habet Filium, habet vitam. Et* 3. 24. *In eo habitat, & ipse in eo.*

3. Efficitur hæc unio per vocationem.

4. *Vocatio* enim est aggregatio hominum ad Christum, ut uniantur cum ipso. 1 Pet. 2. 4. 5. *Ad quem accedentes*. Eph. 4. 12. *Ad compactionem sanctorum, ad ædificationem corporis Christi.* Ex qua nnione cum Christo sequitur unio cum Deo Patre. 1 Thes. 1. 1. & 2. 1. 1. *Ecclesiæ quæ est in Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

5. Hoc igitur primum illud est, quod pertinet ad applicationem redemtionis. Eph. 1. 7. 8. 9. *In quo habemus redemptionem, &c. postquam notum fecit nobis mysterium voluntatis suæ.* Et primum illud,

quod

quod constituit hominem actu electum in sese, id est, primus actus electionis, qui in homine ipso exeritur vel exercetur: Vndè etiam est, quod vocatio & electio aliquando in Scripturis eodem planè sensu accipiuntur. 1 Cor. 1. 26. 27. 28. *Cernitis vocationem vestram. Stulta, infirma elegit Deus.*

6. Hinc vocatio hominum nullo modo ex dignitate, probitate, industria, vel conatu aliquo vocandorum pendet, sed ex electione & prædestinatione Dei tantum. Actor. 2. 47. *Dominus addebat Ecclesiæ qui salvi fierent. Et* 13. 48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Rom. 8. 30. *Quos prædestinavit, eos etiam vocavit.* Tit. 3. 5. *Non ex operibus justis, sed ex sua misericordia.* Iac. 1. 18. *Quia voluit, progenuit nos sermone veritatis.*

7. Vocationis partes duæ sunt: *ablatio* Christi, & ejusdem *receptio* Ioh. 1. 11. *Ad sua venit, & sui eum non exceperunt. Quotquot autem eum exceperunt, dedit iis, &c.*

8. Oblatio est objectiva propositio Christi, ut medii sufficientis & necessarii ad salutem. 1 Cor. 1. 23. 24. *Prædicamus Christum, Dei potentiam, ac Dei sapientiam.* Hebr. 7. 25. *Servare perfectè potest eos, qui per ipsum accedunt ad Deum.* Actor. 4. 12. *Nec aliud nomen est sub cœlo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari.*

9. De Christo autem in vocatione hominum nihil omnino proponitur, aut proponi debet credendum tanquam verum, quod non est simpliciter & absolutè verum. Hoc enim & pugnat cum testimonii ratione, prout est objectum fidei illius, quæ est in intellectu, cujus formalis ratio est veritas, & cū Euangelii ipsius natura, quod κατ' ἐξοχὴν dicitur *sermo veritatis.* Ephes. 1. vers. 13.

10. Oblatio Christi est externa, vel interna.

11. Externa est Euangelii, vel promissionum de Christo propositio, aut prædicatio. Actor. 9. 15. *Portet nomen meum in conspectum Gentium.*

12. Vt præparentur tamen homines ad promissiones recipiendas, legis applicatio ordinariè præcedit, ad peccati detectionem, & peccatoris ἀναπολογίαν & humiliationem, Rom. 7. 7. *Peccatum non cognovi nisi per legem.*

13. Promissiones istæ sine discrimine proponuntur omnibus, unà cum credendi mandato: sed omnibus nō pręstantur, quia ipsi deficiunt in conditione præstanda: sed electis donatur conditio, ut præstentur promissiones. Eph. 2. vers. 8. Act. 5. 31. & 11. 18.

14. Interna oblatio est spiritualis quædam illuminatio, qua cordibus hominum proponuntur illæ promissiones quasi per verbum internum. *Iohannis capite sexto, versu 45. Quisquis audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Eph. 1. 17. *Vt det vobis Spiritum sapientiæ, & revelationis: illuminatis oculis mentis vestræ, ad sciendum quæ sit spes illa vocationis ipsius.*

15. Hæc etiam aliquando, & modo quodam, conceditur non electis. Hebr. 6. vers. 4. & 10. 29. Mat. 12. 32.

16. Huic illuminationi si quis ex malitia se opponat, peccatum admittit in Spiritum Sanctum, quod irremissibile dicitur, vel *ad mortem*, Hebr. 6. 6. & 10. 29. 1. Ioh. 5. 16. Mat. 12. 32.

17. Receptio Christi est, qua Christus oblatus homini conjungitur, & homo Christo. Ioh. 6. 56. *In me manet, & ego in eo.*

18. Hujus conjunctionis respectu nos dicimur *esse in Christo*, 2. Corinth. 5. 17. *& induisse Christum*, Galat. 3. 17. *inhabitari à Christo*, Ephes. 3. 17. *domus Christi*: Hebr. 3. 6. *templum Christi*, 2. Cor. 6. 16. *desponsati Christo*, Ephes. 5. 23. *palmites Christi*, Ioh. 15. 5. *membra Christi*, 1. Corinth. 12. 12. & Christi ipsius nomen nobis aliquo modo communicatur. 1. Cor. 12. 12. *Ita & Christus.*

19. Receptionis hujus ratione, vocatio dicitur *Conversio*, Act. 26. 20. quia illi omnes, qui vocationi

tioni divinę parent, convertuntur toti à peccato ad gratiam, à mundo ad Deum in Christo sequendum. Dicitur etiam *Regeneratio*, quatenus ista voce initium ipsum novæ vitæ, novæ creationis, aut novæ creaturæ, in Scripturis sæpè designatur. Ioh. 1. 13. & 3.6. 1.Ioh.3.9. 1.Pet.23.& 22. Sicut oblationis respectu dicitur propriè *vocatio*, quatenus Deus efficaciter invitat, & *trahit* homines ad Christum. Iohannis 6. versu 44.

20. Receptio respectu hominis est vel passiva, vel activa. Philip.3.11. *Apprehendam: apprehensus fui.*

21. Passiva receptio Christi est, qua spirituale principium gratiæ ingeneratur hominis voluntati. Eph.2.5. *Vivificavit.*

22. Hæc enim gratia est fundamentum relationis illius, qua homo cum Christo unitur, Ioh.3.3. *Nisi quis genitus sit iterum, non potest videre regnū Dei.*

23. Voluntas autem est maximè proprium & primum subjectum hujus gratiæ, quia totius hominis conversionis principium efficax est conversio voluntatis. Philip. 2. 13. *Deus est qui efficit in vobis & ipsum velle, & ipsum agere, pro gratuita sua benevolentia.*

24. Illuminatio mentis non sufficit ad illud effectum producendum: quia non tollit corruptionem illam, quæ est in voluntate: neq; novum aliquod principium supernaturale ipsi communicat, cujus vi convertere sese posset.

25. Voluntas tamen respectu hujus primæ receptionis, neque liberè agentis, neque naturaliter patientis rationem habet, sed obedientialis tantum subjectionis, 2.Cor.4.6. *Quoniam Deus, qui dixit ut è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris.*

26. Receptio activà est elicitus actus fidei, qua vocatus jam totus in Christum recumbit ut suum Servatorem, & per Christum in Deum. Iohan. 3. 15. 16.

15. 16. *Quisquis credit in eum.* 1 Pet. 1. 21. *Per eum credentes in Deum.*

27. Actus iste fidei pendet partim ex principio vel habitu gratiæ ingenerato, & partim ex præmovente vel excitante Dei operatione. Ioh. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.*

28. Ab homine quidem liberè, sed certò, indeclinabiliter, aut invariabiliter elicitur & exercetur. Ioh. 6. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet.*

29. Cum ista fide, qua voluntas convertitur ad verum bonum habendum, conjungitur semper *resipiscentia*, qua eadem voluntas convertitur etiam ad verum bonum agendum, cum aversatione, & odio contrarii mali, vel peccati. Actor. 19. 4. Marc. 1. 15. *Resipiscite, & credite Euangelio.*

30. Resipiscentia easdem causas & principia habet cum fide: sunt enim ambo gratuita Dei dona, Ephes. 2. vers. 8. *fides est Dei donum.* 2 Tim. 2. 15. *Num aliquando daturus sit eis Deus resipiscentiam.* Idem habent subjectum, quia ambo suas sedes habent in corde aut voluntate hominis, Rom. 10. 9. 1 Reg. 8. vers. 48. *Corde creditur. Revertentur ex toto corde.* eodem etiam tempore ingenerantur. Sed primò, varia habent objecta: fides enim propriè fertur in Christum, & per Christum in Deum, resipiscentia verò in Deum ipsum, qui fuit antea per peccatum offensus, Actor. 20. vers. 21. *Conversionem ad Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.* Secundò, varios habent fines: fides enim propriè quærit reconciliationem cum Deo: resipiscentia autem accommodationem ad voluntatem Dei, Rom. 3. vers. 25. *Placamentum per fidem in sanguine ipsius.* Actor. 26. 20. *Converterent se ad Deum, opera facientes convenientia resipiscentiæ.*

31. Resipiscentia, quoad sollicitudinem & anxie-

anxietatem, vel terrorem illum ex Lege oriundum, quem habet secum conjunctum, antecedit fidem ordine naturæ tanquam causa præparans ac disponens: atque adeo reperitur etiam in irregenitis: sed, quoad efficacem & genuinam aversationem peccati, quatenus per ipsum Deus offenditur, sequitur fidem, & ab illa pendet tanquam effectum à causa sua; & hac in parte propria est fidelium.

32. Quamvis hæc resipiscentia dolorem secum semper adferat de peccatis præteritis & præsentibus, non tam propriè tamen aut essentialiter consistit in dolore, atque in aversione & odio peccati, & in firmo proposito boni prosequendi. Amos 5. 14. 15. *Odio habete malum, & amate bonum.*

33. Resipiscentia illa non est vera, ac solida, quæ non avertit hominem ab omni peccato cognito, ad omne bonum cognitum: neque illa, quæ non virtualiter continuatur, & actu renovatur subinde, à tempore conversionis ad finem usque vitæ.

34. Resipiscentia prius percipi solet, quam fides: quia peccator non facilè sibimet persuadere potest, quod Deo in Christo sit reconciliatus, antequam sentiat semetipsum deseruisse illa peccata, quæ separaverant ipsum à Deo.

CAP. XXVII.

De Iustificatione.

1. Communio benedictionum ex unione cum Christo fluentium, est qua fideles participes fiunt omnium eorum, quibus opus habent ad bene beateque Deo vivendum. Eph. 1. 3. *Benedixit nobis omni benedictione spirituali.* Rom. 1. 32. *Is quidem qui proprio Filio non pe-*

 percit,

percit, &c. quomodo non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur?

2. Hæc igitur communio translationem & mutationem status adfert fidelibus, à statu peccati, & mortis, ad statum justitiæ,& vitæ æternæ, 1. Iohan. 3. 14. *Nos scimus nos translatos esse à morte ad vitam.*

3. Mutatio hæc status duplex est: relativa, & absoluta vel realis.

4. Relativa mutatio status est illa, quæ in reputatione Dei consistit. Rom. 4. 5. *Et qui non operatur, sed credit in eum qui justificat impium, imputatur fides sua ad justitiam.* 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis offensas eorum.*

5. Hinc nullos propriè dictos gradus admittit, sed unico actu simul ac semel existit perfecta; quamvis quoad manifestationem, sensum, & effecta, varios gradus habet. Huc pertinet justificatio, & adoptio.

6. Iustificatio est sententia Dei gratiosa, qua propter Christum fide apprehensum absolvit fidelem à peccato & morte, & justum reputat ad vitam, Rom. 3. 22. 24. *Iustitia Dei, per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt, ut qui justificentur gratis, ejus gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo.*

7. Est sententiæ pronunciatio, ut vocis usus declarat: qui non physicam aliquam aut realem commutationem denotat in sacris Scripturis, sed forensem, aut moralem illam, quæ in sententiæ pronunciatione & reputatione consistit. Prov. 17. 15. *Qui justificat improbum.* Rom. 8. 33. *Quis intentabit crimina adversus electos Dei? Deus est qui justificat.*

8. Totò igitur cœlo errat Thomas cum ipsius sectatoribus, qui justificationem volunt esse motum quasi physicum, per transmutationem realem

lem, de statu injustitiæ ad statum justitiæ: ita ut terminus à quo sit peccatum, terminus ad quem sit justitia inhærens, & motus sit partim remissio peccatorum, partim infusio justitiæ.

9. Sententia hæc fuit: j. In mente Dei quasi concepta, per decretum justificandi. Gal.3.8. *Prævidens Scriptura Deum ex fide justificaturum Gentes.* ij. Fuit in Christo capite nostro à mortuis jam resurgente pronunciata. 2.Corinth.5.19. *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputando eis offensas eorum.* iij. Virtualiter pronuntiatur ex prima illa relatione, quæ ex fide ingenerata exurgit. Rom.8.1. *Nulla igitur est condemnatio eis qui sunt in Christo Iesu.* iv. Expresse pronunciatur, per spiritum Dei testantem spiritibus nostris reconciliationem nostram cum Deo. Rom. 5. 5. *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* In hoc testimonio Spiritus non tam propriè ipsa justificatio consistit, quam actualis antea concessæ perceptio, per actum fidei quasi reflexum.

10. Est gratiosa sententia, quia non fertur propriè à justitia Dei, sed à gratia, Rom. 2.4. *Gratis, ejus gratia.* Eadem enim gratia qua Christum vocavit ad Mediatoris munus, & electos ad unionem cum Christo attraxit, censet etiam eos jam attractos & credentes, ex illa unione justos.

11. Est propter Christum. 2. Cor. 3. 21. *Vt nos efficeremur justitia Dei in eo.* Christi enim obedientia est illud δικαίωμα, cujus nomine nos gratia Dei justificat, non secus ac Adami inobedientia fuit illud κρίμα, cujus respectu nos justitia Dei condemnavit, Rom.5.18.

12. Christi igitur justitia in justificatione fidelibus imputatur, quatenus ejus merito justi corā Deo reputamur. Phil.3.9. *Vt comperiar in eo, non habens meam justitiam, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem Christi, justitiam ex Deo per fidem.*

16. Quia vero à Deo hæc justitia in istum finem est constituta, & per ipsius gratiam approbatur, & rata habetur; ita ut coram ipso peccatores, per istam justitiam possint consistere, idcirco appellatur *justitia Dei*, Rom.10.3.

14. Est autem hæc justificatio propter Christum, non absolutè consideratum, quo sensu Christus etiam est causa ipsius vocationis, sed propter Christum fide apprehensum, quæ fides vocationem sequitur tanquam effectum, & justitiam Christi, ex qua apprehensa justificatio sequitur: unde & justitia dicitur esse *ex fide*, Rom.9,30.10,6. & justificatio *per fidem*, Rom.3.28.

15. Fides hæc justificans non est illa generalis, qua in intellectu assensum præbemus veritati, in S. Scrip. revelatæ: illa enim neque est propria eorum qui justificantur, neque ex sua natura vim ullam habet in sese justificandi, neque effecta illa producit, quæ fidei justificanti ubique in sacris Scripturis tribuuntur.

16. Neque est (propriè loquendo) specialis fiducia, qua remissionem peccatorum, & ipsam justificationem apprehendimus; Fides enim justificans præcedit justificationem ipsam, ut causa suum effectum: sed Fides justificationem apprehendens, necessario præsupponit ac sequitur justificationem, ut actus objectum suum circa quod versatur.

17. Fides igitur illa propriè dicitur justificans, qua incumbimus in Christum ad remissionem peccatorum & salutem. Christus enim est adæquatum objectum fidei, quatenus fides justificat. Fides etiam non aliâ ratione justificat, nisi quatenus apprehendit illam justitiam, propter quam justificamur: illa autem justitia non est in veritate alicujus axiomatis, cui assensum præbemus, sed in Christo solo, qui *factus est pro nobis peccatum, ut nos essemus in ipso justitia*. 2.Cor.5.21.

18. Hinc

18. Hinc toties illæ in N. T. repetitæ conciones, quæ justificationem, in persona sola Christi quærendam ostendunt. Iohan. 1. 12. & 3. 15. 16. & 6. 40. 47. & 14. 1. 54. Rom. 4. 5. & 3. 26. Act. 10. 43. & 25. 18. Galat. 3. 26.

19. Fides ista justificans sua natura producit, atque adeo conjunctam secum habet specialem, ac certam persuasionem, de gratia ac misericordia Dei in Christo: unde etiam per istam persuasionem fides justificans non malè sæpè describitur ab Orthodoxis, præsertim cum impugnant generalem illam fidem, cui omnia tribuunt Pontificii. Sed I. ista persuasio quoad sensum ipsius non semper adest. Potest enim fieri, & sæpè fit, vel per imbecillitatem judicii, vel per tentationes & conturbationes animi varias, ut ille, qui verè credit, & per fidem coram Deo est justificatus, ad tempus tamen existimet secundum illud quod sentit, se neque verè credere, neque Deo esse reconciliatum. II. Varii sunt gradus hujus persuasionis, ita ut neque omnes fideles eandem planè certitudinem habeant gratiæ ac favoris divini, neque iidem fideles in omni temporis momento: quæ tamen de fide propriè justificante non possunt affirmari, sine consolationis & pacis illius quam Christus fidelibus reliquit, immani detrimento.

20. Justificatio absolvit à peccato & morte, non immediatè tollendo culpam, aut maculam, aut omnia effecta peccati; sed obligationem & reatum ad mortem æternam subeundam. Rom. 8. 1. 33. 34. *Nulla est condemnatio. Quis intentabit crimina? Quis est qui condemnet?*

21. Neque tamen ita tollit reatum, ut meritum pœnæ à peccato auferat, quod peccato ipso manente nullo modo auferri potest: sed ut meriti illius persecutionem vindicantem, aut lethalia ejus effecta plenè tollat.

22. Hæc absolutio à peccatis vario respectu, sed eodem sensu dicitur in sacris Scripturis, *remissio, redemptio, & reconciliatio.* Ephes. 1. 6. 7. quatenus enim status peccati consideratur ut servitus, aut captivitas quædam spiritualis quoad reatum, eatenus hæc justificatio dicitur *redemptio*; quatenus verò idem status consideratur ut subjectio ad pœnam debitam, eatenus dicitur *remissio*, sicut etiam *præteritio, deletio, exoneratio, ablatio, abjectio, remotio* & *projectio post tergum.* Rom. 4. 7. Col. 2. 13. Mich. 7. 18. Esa. 43. 12. & 38. 17. Psal 32. 1. 2. Et quatenus idem status consideratur ut inimicitia quædam adversus Deum, eatenus justificatio dicitur *reconciliatio.* Rom. 5. 10. sicut & *conniventia* quædam ad peccatum, Num. 23. 25. *tectio peccati,* Psal. 32. 1. 2.

23. Remittuntur autem peccata justificatorum, non præterita solum, sed etiam aliquo modo futura. Num. 23. 25. *Non intuetur iniquitatem in Iacobo, nec aspicit perversitatem in Israele,* quia justificatio nullum locum relinquit condemnationi, Ioh. 5. 24. *Qui credit, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet,* & vitam æternam certò & immediate adjudicat. Totam etiam illam remissionem, quæ fuit in Christo nobis parata, nostram actu facit, neque possunt præterita & præsentia peccata plane & plene remitti, nisi etiam futura aliquo modo remittantur.

24. Hoc est tamen discriminis, quod peccata præterita, per formalem applicationem remittuntur; futura autem virtualiter tantum: præterita in sese, futura in subjecto vel persona peccante.

25. Petitur tamen quotidiè remissio peccatorum à justificatis. j. Quia continuatio hujus gratiæ est ipsis necessaria. ij. Vt sensus & manifestatio ejus magis magisque percipiatur, prout singularia peccata postulant. iij. Vt executio illius sententiæ,

tentiæ, quæ in ipsa justificatione est pronuntiata, maturari possit & promoveri.

26. Præter peccatorum remissionem, requiritur etiam justitiæ imputatio, ratione saltem ab illa distincta: quia totalis absentia peccati ibi potest locum habere, ubi tamen non est justitia illa, quæ justificationis loco est substernenda.

27. Hæc autem justitia non est membratim quærenda in puritate naturæ, nativitatis, & vitæ Christi: sed ex tota Christi obedientia exurgit simul cum remissione peccatorum, sicut eadem Adami inobedientia & spoliavit nos justitia originali, & obnoxios etiam reddidit reatui condemnationis.

CAP. XXVIII.

De Adoptione.

1. Adoptio est sententia Dei gratiosa, qua fideles acceptat propter Christum, ad filiorum dignitatem. Ioan. 1. 12. *Quotquot eum exceperunt dedit eis hoc jus, ἐξουσίαν, ut filii Dei sint facti, nempe eis qui credunt in nomen ejus.*

2. Sententia Dei gratiosa dicitur: quia gratiosam Dei voluntatem erga homines manifestat. 1. Iohan. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe ut filii Dei vocemur.*

3. Pronunciatur hæc sententia, eadem graduum varietate cum justificatione: fuit enim Primo, in Prædestinatione divina. Ephes. 1. 5. *Prædestinavit nos quos adoptaret in filios.* Postea in Christo; Galat. 4. 45. *Emisit Deus Filium suum, ut adoptionem acciperemus.* Postea in ipsis fidelibus. Ejusdem capitis versu 6. *Quoniam autem estis filii, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra clamantem, Abba, Pater.*

4. Versatur propriè circa fideles vocatos & justificatos, Iohan. 1. 12. per adoptionem enim

 non

non constituimur justi, quod necessariò sequeretur, si adoptio pars esset ipsius justificationis, ut quidam volunt: neque est vocatio ad Christum, sed dignitas quædam sublimis, ex ejus applicatione fluens. Rom. 8. 17. *Cohæredes Christi.*

5. Vocatio tamen & justificatio fundamenti rationem habet ad istam relationem adoptionis: per fidem enim & fidei justitiam jus adoptionis acquiritur, Ioan, 1. 12.

6. Adoptio autem quamvis sequatur ex fide: non ita tamen immediatè sequitur, quin intercedat justificatio: adoptio enim ex sua natura prærequirit & præsupponit reconciliationem illam quæ in justificatione reperitur.

7. Hinc omnes fideles duplici quasi titulo vitam æternam exspectant, titulo nempè redemptionis, quem habent ex justificatione; & titulo quasi filiationis, quem habent ex adoptione.

8. Quod ita tamen debet intelligi, ut redemptionis titulus sit fundamentum hujus juris; & adoptio modum quendam excellentiæ & dignitatis eidem adjiciat.

9. Hinc prima oritur differentia, inter adoptionem divinam & humanam: humana enim adoptio est personæ extraneæ, quæ nullum jus habet ad hæreditatem præterquam adoptionis virtutem: fideles autem, quamvis ex naturali generatione nullum jus habeant ad hæreditatem Vitæ: regenerationis tamen, fidei & justificationis virtute habent illam sibi adjudicatam.

10. Hinc etiam secunda differentia sequitur, quod adoptio humana sit extrinseca tantum denominatio, & communicatio eorum, quæ sunt externa: sed adoptio divina tam realis est relatio, ut etiam in intrinseca fundetur actione, & in communicatione novæ vitæ internæ.

11. Adoptio hæc fit propter Christum: quia Christus non tantum promeruit eam ut redem-

ptor,

ptor, Galat. 4. 5. *Vt eos redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Sed etiam ut fide jam applicatus, est vinculum hujus unionis, Rom. 8. 17. 29. *Hæredes Dei, cohæredes Christi. Conformandos imagini Filii.*

12. Sicut enim Christus, in justificatione applicatur tamquam vestis ad obtegenda peccata nostra: sic in adoptione applicatur tamquam frater, & Princeps salutis nostræ, Hebr. 2. 10. 11. 12. 13. *Multi filii. Princeps salutis. Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Non erubescit eos vocare fratres. Ecce ego, & pueri quos mihi dedit Deus.*

13. Applicatio & conjunctio ista, tam arcta est, ut quamvis Christus propriè sit unicus filius Dei naturalis, & multo magis primogenitus Dei: per istam tamen gratiam adoptionis & communionis cum Christo, fideles etiam omnes dicantur primogeniti Dei, Hebr. 12. 23. *Accessistis ad conventum universalem, & concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cælis.*

14. Vnde etiam apparet, fideles longe alia ratione filios esse Dei, quam Adamus fuit in prima creatione: quamvis enim Adamus propter dependentiam illam quam habuit à Deo, unà cum similitudine & imagine illa ad quam fuit creatus, metaphoricè dici potuit filius Dei: non fuit tamen filius Dei per mysticam hanc conjunctionem & communionem cum Christo, qui est filius Dei naturalis.

15. Hinc oritur tertia differentia, inter adoptionem humanam & divinam: adoptio enim humana introducta fuit ex defectu vel indigentia filii naturalis: divina autem adoptio non est ex indigentia ulla: sed ex abundanti bonitate, qua similitudo filii naturalis & mystica cum ipso conjunctio filiis adoptivis communicatur.

16 Dignitas illa quam hæc adoptio adfert secum, non tantum longe superat relationem illam communem, qua Deus omnis creaturæ dicitur

pater: sed & illam etiam quam habuimus ante lapsum: quoniam illa fuit infirma, hæc autem ratione vinculi manet in æternum, Iohan. 8. 35. *Servus non manet in domo perpetuò: filius manet perpetuo.*

17. Hinc nomen Dei & Christi super fideles, singulari quodam jure ac ratione vocatur, 1.Ioh. 3.1. sicut Iacob cooptans filios Iosephi per adoptionem voluit ipsos suo nomine appellari, Genes. 48. 5.

18. Hinc etiam fideles assumuntur, quasi in familiam Dei, ut sint ejus *domestici*, Gal.6.10. id est, ut sint semper sub paterna Dei tutela, ab ipso pendentes pro enutritione, educatione, & conservatione perpetua: sicut olim apud Hebræos adoptio non alia ratione fuit sæpe testificata, quam ex consanguineorum proximorum enutritione, & educatione. Hest. 2. 7.

19. Cum filiorum dignitate conjungitur etiam hæredum conditio, Rom. 8.17. *Quod si filii, etiam hæredes:* hæc autem hæreditas, ad quam fideles adoptantur, est beatitudo æterna: unde adoptio comprehendit nonnunquam in scripturis totam illam gloriam, quæ præparatur fidelibus & ab iis in cœlis exspectatur, Rom.8.23. *Adoptionem exspectantes, redemptionem corporum nostrorum.*

20. Beatitudo igitur æterna ad fideles pertinet & ipsis communicatur, non à justitia propter ipsorum merita, sed à gratia illa qua in filiorum numerum adsciscuntur, Galat.3. 29. *Quod si vos estis Christi, nempe Abrahami semen estis, & secundum promissionem hæredes.*

21. Hinc ortum suum habet quarta quædam differentia inter adoptionem humanam, & divinam: adoptio enim humana eo ordinatur, ut in hæreditate filius patri succedat: adoptio vero divina non ordinatur ad successionem, sed ad participationem hæreditatis assignatæ: quia & pater & fi-

& filius ejus primogenitus vivit in æternum, atque adeo non admittit succesſionem.

22. Hujus adoptionis adjunctum proprium eſt ſpiritus teſtificatio, quæ fidelibus datur, qua dignitas hæc obſignatur una cum hereditate qua ex illa eſt exſpectanda, & dicitur *Spiritus adoptionis*, Rom. 8.15.16.23. Gal. 4.5.6.7.

23. Spiritus autem communicari dicitur fidelibus, non quia fides antecedit omnem Spiritus operationem, ut quidam imperiti colligunt; nam ipſamet prima regeneratio & converſio apertè tribuitur Spiritui Sancto à Chriſto, Iohan. 3.5. 6. 8. *Genitus ex Spiritu*; ſed quia ſoli credentes, poſtquam jam crediderunt, operationem illam accipiunt Spiritus Sancti, qua obſignantur, tanquam arrha hæreditatis futuræ, Epheſ. 1. 13. 14. & 4. 30. Gal. 3. 14.

24. Atque hinc etiam ſatis apparet, quod certitudo ſalutis, non ſit propriè fides juſtificans, ſed fructus illius fidei: quoniam Apoſtolus expreſsè dicit *poſtquam credidiſtis obſignati eſtis*, Epheſ. 1. 13.

25. Fructus adoptionis primus eſt libertas illa Chriſtiana, qua fideles omnes quaſi manumiſsione liberantur à legis, peccati, & mundi ſervitute, Ioh. 8. 32. 36. *Si vos Filius in libertatem vindicaverit, verè liberi eritis*, Rom. 8. 22. *Liberati à peccato, ſervi facti Deo*, Gal. 4. 26. *Quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ mater eſt omnium noſtrum*, Hebr. 2. 15. *Vt liberos redderet quotquot metu mortu per omnem vitam damnates erant ſervitutis.*

26. Secundus fructus eſt, quod fideles dignitatem Chriſti participantes, ſunt etiam per ipſum quaſi Prophetæ, Sacerdotes & Reges, Apoc. 1. 6.

27. Tertius fructus eſt, quod omnes creaturæ, & quæ per illas fiunt, vel ſubjiciuntur fidelium dominio & uſui puro. Tit. 1. 15. 1. Cor. 3. 21. 22. vel miniſterii munere funguntur pro ipſis, ſi-

cut de Angelis affirmatur, Hebr. 1. 14. vel cedunt ſaltem in eorum bonum, Rom. 8.28.

CAP. XXIX.

De Sanctificatione.

Sic fuit relativa commutatio ſtatus fidelium, in Iuſtificatione & Adoptione: ſequitur realis, qua prior illa manifeſtatur, & quoad effecta quaſi executioni mandatur.

1. Realis commutatio ſtatus eſt, alteratio qualitatum in ipſo homine facta, 2. Cor. 5. 17. *Vetera præterierunt, nova facta ſunt omnia.*

2. Quia verò non in relatione & ratione conſiſtit, ſed in effectione reali, idcircò gradus varios admittit inchoationis, progreſſus, & perfectionis, 2. Cor. 6. 14. *Internus homo renovatur indies.*

3. Alteratio iſta qualitatum vel reſpicit bonum *juſtum* ac *honeſtum*, & dicitur Sanctificatio; vel bonum *commodum* ac *honorificum*, & dicitur Glorificatio, Rom 6. 22. *Habetis fructum veſtrum in ſanctimonia: finem autem vitam æternam.*

4. Sanctificatio eſt realis commutatio hominis, à turpitudine peccati in puritatem imaginis Dei, Eph. 4. 22. 23. 24. *Deponere quod ad priſtinam converſationem attinet, veterem illum hominem, qui de ſeductricibus cupiditatibus ſeſe corrumpit, renovari vero ſpiritu mentis veſtræ: & induere novum illum hominem, qui ſecundum Deum conditus eſt ad juſtitiam & ſanctimoniam veram.*

5. Sicut enim per juſtificationem liberatur fidelis propriè à reatu peccati, & vitam habet ſibi adjudicatam; cujus vitæ titulus quaſi determinatur in adoptione, ſic ſanctificatione liberatur

idem

idem fidelis à turpitudine & macula peccati, & restituitur ipsi puritas imaginis Dei.

6. Hic namque per sanctificationem non intelligitur ipsa separatio ab usu communi, & consecratio ad usum aliquem singularem, quo sensu vox ista sæpe accipitur in Scripturis, aliquando externam solam, aliquando internam etiam & efficacem separationem designans; sic enim extendi potest ad vocationem, aut regenerationem illam primam, qua fides ut principium vitæ novæ communicatur: quo sensu à plerisque regeneratio & sanctificatio solent confundi: sed intelligitur illa hominis mutatio, qua fidelis habet sibi communicatam justitiam aut sanctimoniam inhærentem. 2. Thess. 2. 13. *Per sanctificationem Spiritus.*

7. Sanctitatem enim esse gratiæ donum inhærens manifestè testatur Deus ipse. Ier. 31. 33. *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam.* Ezech. 36. 26, 27. *Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

8. Distinguitur autem hæc sanctificatio ab illa commutatione hominis, quæ est propria vocationi hominis in fide & resipiscentia, eo quod fides ibi non propriè consideratur ut qualitas, sed in relatione ad Christum; neque resipiscentia ibi spectatur ut mutatio dispositionis, sic enim idem sonat cum sanctificatione: sed ut mutatio propositi & intentionis animi. Hic verò realis mutatio qualitatum & dispositionum spectatur.

9. *Realis* dicitur commutatio, ut distinguatur non tantum à justificatione, sed etiam à sanctificatione illa quæ fit per *institutionem*, qualis est sanctificatio diei septimi; vel etiam per *relationem signi*, qualis est sanctificatio elementorum in sacramentis; vel denique per *manifestationem*, quomodo Deus ipse dicitur ab hominibus sanctificari 1. Pet. 3. 15.

10. Est

10. Est *hominis totius*, non unius alicujus partis, 1. Theſſ. 5. 23. *Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos totos: & integer veſter ſpiritus, & anima, & corpus inculpate in adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti conſerventur.* quamvis totum hominis, aut totum illud quod eſt in homine, non ſtatim commutetur.

11. Quamvis autem totus homo ſit particeps hujus gratiæ, primò tamen & præcipuè convenit animæ, & poſtea ab animâ derivatur ad corpus, quatenus corpus ipſius eſt capax per potentiam illam obedientialem, quâ unà cum anima ſubjicitur voluntati Dei. Sic etiam in animâ, primò & propriè convenit voluntati, ex quâ in cæteras facultates ſecundum ordinem naturæ derivatur, Deut. 30. 6. *Circumcidet Iehova Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, ad diligendum Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut vivas*, Rom. 2. 29. *Circumciſio cordis.*

12. Eſt commutatio hominis à *peccato*, ut diſtinguatur ab illa ſanctificatione, quæ eſt *à contrario mere negativo*, qualis illa fuit quæ attribuitur humanæ naturæ Chriſti, quæ dicitur ſanctificata aut ſancta facta, quamvis peccato nunquam fuit inquinata dum fuit Chriſti natura.

13. Terminus *à quo* eſt turpitudo, corruptio, vel labes peccati, 2. Cor. 7. 1. *Purificemus nos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus, ad finem perducentes ſanctimoniam in timore Dei.*

14. Terminus *ad quem* eſt puritas imaginis Dei, quæ condi vel recreari dicitur in *ſcientia, juſtitia*, & *ſanctitate*, Epheſ. 4. 24. *vel conformitas ad legem Dei*, Iac. 1. 25. *novitas vitæ*, Rom. 6. 4. *nova creatura*, 2. Cor. 5. 16. Col. 6. 15. *& natura divina*, 2. Pet. 1. 4.

15. Dicitur autem nova & divina creatura. 1. Quia non producitur ex principiis illis, quæ inſunt nobis à naturâ, ſicut omnium artium habitus

tus producuntur, qui industriâ & disciplinâ cōparantur, sed ex novo principio vitæ à Deo nobis in vocatione communicato. 2. Quia est alius planè generis, quam fuit antea dispositio nostra naturalis. 3. Quia refert pro suo modulo summam illam perfectionem, quæ reperitur in Deo.

16. Sanctificationis hujus duo sunt gradus. unus in istac vita, qui dicitur in genere *infantia*. 1. Cor. 13. 12. 11. Ephes. 4. 14. 2. Pet. 2. 2. quia licet varietas illa reperiatur in istac vita, ut si quidam Sanctificatorum cum aliis comparentur, & cum semetipsis variis temporibus, tum quidam rectè dicantur *infantes*, & alii *adulti*, dum istic vivunt, Hebr. 5. 13. 14. tamen summus ille gradus, quem in istac vita assequimur, est inchoatio tantum sanctitatis promissæ & expectandæ. Alter gradus dicitur *ætas virilis & perfecta*, Eph. 4. 14. 1. Cor. 13. 11. Phil. 3. 12. quia in vita futura cessat motus aut progressus sanctificationis, ac quies & perfectio sola reperitur: ita ut in istac vita magis propriè sanctificationem habere dicamur, quam sanctitatem, & in vita futura sanctitatem solummodo, & non sanctificationem.

17. Sanctificatio igitur duas habet partes: unam respectu termini *à quo*, quæ dicitur Mortificatio; & alteram respectu termini *ad quem*, quæ dicitur Vivificatio & resurrectio, Rom. 8. 5. 6.

18. Mortificatio est prima pars sanctificationis, qua pecatum absumitur, Col. 3. 3. 5. *Mortui estis, mortificate igitur membra vestra terrestria.*

19. Causa ejus meritoria & exemplaris est Christi mors, Rom. 6. 5. 6. *Cum eo plantati coaluimus assimilatione mortis ejus, illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse.*

20. Causa principaliter operans est spiritus ille Dei, qui mortis efficaciam fidelibus communicat, Rom. 8. 13. *Si Spiritu actiones corporis mortificetis, vivetis.*

21. Ad-

21. Administrans causa est ipsa fides, Rom. 8. 17. *Ex corde auscultastis ei formæ doctrinæ in quam estis traditi.*

22. Ex hac mortificatione sequitur in omnibus sanctificatis abnegatio suimet ipsorum, & mundi, Luc. 9. 23. Gal. 6. 14.

23. Hinc ortum habet differentia illa interna, quæ est inter peccatum quod manet in fidelibus, ab eo quod manet in aliis: in aliis peccatum est regnans, prævalens, & prædominans; in fidelibus est fractum, subactum, & mortificatum.

24. Vivificatio est secunda pars sanctificationis, qua imago aut vita Dei in homine restituitur, Col. 3. 10. Eph. 4. 24. Rom. 12. 2. *Induti novo illo homine. Tranformate vos per renovationem mentis vestræ.*

25. Causa ejus exemplaris est resurrectio Christi. Col. 3. 1. 2. *Resurrexistis cum Christo.*

26. Causa principaliter operans est spiritus Dei, qui Christum à mortuis suscitavit, Rom. 8. 11. *Si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis.*

27. Administrans causa est fides, Gal. 2. 20. *Vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem illam Filii Dei.*

28. Ex hac vivificatione oritur in sanctificatis obligatio firma suimet ipsorum, qua Deo & Christo se totos addicunt, 2. Cor. 8. 5. *Semet ipsos dediderunt Domino.*

29. Quoniam hæc sanctificatio est imperfecta dum hic vivimus quasi infantes, idcirco duplici quasi forma fideles omnes informantur, peccato & gratia: perfectio enim sanctificationis in istac vita non reperitur, nisi in somniis quorundam fanaticorum. 1. Ioh. 1. 8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.* Ad perfectionem tamen contendūt omnes verè sanctificati. Mat. 5. 48. 1. Cor. 13. 11. 2 Pet. 3. 18.

30. Pec-

30. Peccatum, quod in sanctificatis remanet, vel pars corrupta, dicitur in scripturis *vetus homo, homo externus, membra & corpus peccati.* Gratia, vel pars renovata dicitur, *novus homo, spiritus, mens, &c.*

31. Hinc duo consequuntur. 1. Bellum spirituale quod inter has partes perpetuo geritur, Gal. 5. 17. *Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: hæc autem inter se opposita sunt.* 2. Resipiscentiæ quotidiana renovatio.

32. Caro illa quæ remanet in renatis, non est tantum in appetitu vegetativo & sensitivo, sed etiam in voluntate, & ipsa ratione. 1. Thess. 5. 23.

33. Caro vel concupiscentia ista verā ac propriā rationem peccati habet in ipsis renatis. Rom. 7.

34. Inficiuntur ista carne etiam optima opera sanctorum, ita ut opus habeāt aliqua remissione.

35. Bona tamen renatorum opera non sunt peccata dicenda, sed peccato inquinata.

36. Inquinatio ista bonorum operum (propter justificationem) non efficit quin ad præmium à Deo acceptentur.

37. Pugna illa, quæ in improbis reperitur inter conscientiam & voluntatem, non est lucta spiritus adversus carnem, sed carnis metuentis adversus carnem concupiscentem.

CAP. XXX.

De Glorificatione.

In superiore disputatione fuit sanctificatio, alterationis qualitatum pars una, quæ respiciebat bonum justum ac honestum: sequitur altera glorificatio, quæ respicit bonum commodum ac honorificum.

1. Glorificatio est realis hominis transmutatio à miseria vel pœna peccati in fœlicitatem æternam. Rom. 8. 30. *Quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.*

2. Rea-

2. *Realis* dicitur *transmutatio*, ut distinguatur ab illa beatitudine, quæ vel virtualis tantum est in electione, vocatione, justificatione, & adoptione, vel declarativa in sanctis operibus, Rom.4. 6. *David declarat beatum illum hominem cui Deus imputat justitiam,&c.* Psal.65. 5. *Beatus quem eligis,& admoves inhabitaturum atria tua.* Matth. 5.3. *Beati pauperes spiritu, &c.*

3. Respectu termini *à quo*, qui est miseria vel pœna peccati, dicitur *redemptio*. 1. Cor. 1. 30. Ephes.1.14. Gal. 3.13. Hebr. 2.14.15.

4. Redemptio hæc est realis liberatio à malis pœnæ: quæ nihil aliud est reipsa quam executio sententiæ justificationis. Nam in justificatione ut judicamur justi,sic adjudicamur vitæ. Iam vero glorificatio vitam illam adjudicatam, & pronunciatam,reali communicatione facit actu & possessione nostram.

5. *Realis* dicitur ut ab illa redemptione distinguatur, quæ est in pretii redemptionis solutione, & in ejusdem applicatione ad justificandum, cujus mentio fit, Ephes.1.7. Col.1.14.

6. In Scripturis appellari etiam solet *liberatio*, & *conservatio* ab ira Dei, à morte, & à regno tenebrarum.

7. Respectu termini *ad quem* dicitur *beatificatio,benedictio, vita æterna, gloria, glorificatio, regnum Domini nostri ac servatoris Iesu Christi, & hæreditas immortalis*, Eph. 1.3. Ioh. 3.36. & 6.47. 2. Pet.1. 3.11. 1. Pet. 1.4. & 5.10.

8. Inchoatæ hujus glorificationis primus gradus est apprehensio, & sensus amoris Dei ex unione,& communione, quam habent fideles cum ipso,in Christo elucentis, Rom. 5. 5. *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.*

9. Hinc oritur quasi amicitia quædam inter Deum, Christum, & fideles. Ioh.15.15, *Vos dixi amicos.*

amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo nota feci vobis. Iacob. 2. 23. *Abrahamus vocatus est amicus Dei.*

10. Secundus gradus est indubitata ſpes & exſpectatio fruitionis omnium illorum bonorum, quæ Deus præparavit ſuis.Rom.5. 2. *Gloriamur ſub ſpe gloriæ Dei.*

11. Hinc libertas adeundi Dei cum fiducia, Eph.2.18. & 3.12. Heb.10.22.

12. Huc pertinet & perſeverantiæ, & ſalutis etiam certitudo, Rom.8.38.

13. Hæc enim certitudo quoad rem ipſam, quæ dicitur *certitudo objecti*, eſt omnibus vere fidelibus obſignata: ſed quoad ejus perceptionē, quæ dicitur *certitudo ſubjecti*, non eſt omnibus ſemper præſens: poteſt tamen à quibusvis abſque ſpeciali revelatione comparari, & debet etiam ab omnibus quæri: ita ut certa iſta fiducia, rectè fundata, nihil habeat commune cum præſumptione.

14. Certitudo iſta fundatur & confirmatur fidelibus verbo, ſigillis, juramento, & arrha Dei ipſius, Hebr.6.17. *Deus volens ex abundanti hæredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidejuſſit jurejurando: ut per duas res immutabiles validam conſolationem habeamus.* Epheſ. 1.13. *Obſignati eſtis Spiritu illo promiſſionis ſancto: qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ.*

15. Percipitur iſta veritas, & certa nobis redditur. j. Senſu quodam ſpirituali, quo gratia Dei jam præſens præſentiam ſuam manifeſtam & evidentem reddit fideli, ij. Ex diſcretionis dono, quo diſtinguunt fideles veram gratiam ab ejus ſpecie adumbrata. iij. Conſcientiæ diſcurſu ac teſtimonio, quo non minus fidelibus obſignatur gratia ac ſalus, atque infidelibus peccatum & mors. iv. Spiritus ipſe Dei has omnes percipiendi rationes fidelibus ita confirmat, ut eandem certitudinem habeant cū ipſa fide, Rom. 8. 16.

pater: ſed & illam etiam quam habuimus ante lapſum: quoniam illa fuit infirma, hæc autem ratione vinculi manet in æternum, Iohan. 8. 35. *Servus non manet in domo perpetuò: filius manet perpetuo.*

17. Hinc nomen Dei & Chriſti ſuper fideles, ſingulari quodam jure ac ratione vocatur, 1.Ioh. 3.1. ſicut Iacob cooptans filios Ioſephi per adoptionem voluit ipſos ſuo nomine appellari, Geneſ. 48. 5.

18. Hinc etiam fideles aſſumuntur, quaſi in familiam Dei,ut ſint ejus *domeſtici*, Gal.6.10. id eſt, ut ſint ſemper ſub paterna Dei tutela,ab ipſo pendentes pro enutritione, educatione, & conſervatione perpetua: ſicut olim apud Hebræos adoptio non alia ratione fuit ſępe teſtificata,quam ex conſanguineorum proximorum enutritione, & educatione. Heſt. 2. 7.

19. Cum filiorum dignitate conjungitur etiam hæredum conditio, Rom. 8.17. *Quod ſi filii, etiam hæredes:* hæc autem hæreditas, ad quam fideles adoptantur,eſt beatitudo ęterna:unde adoptio comprehendit nonnunquam in ſcripturis totam illam gloriam, quæ præparatur fidelibus & ab iis in cœlis exſpectatur, Rom.8.23. *Adoptionem exſpectantes, redemptionem corporum noſtrorum.*

20. Beatitudo igitur æterna ad fideles pertinet & ipſis communicatur,non à juſtitia propter ipſorum merita, ſed à gratia illa qua in filiorum numerum adſciſcuntur, Galat.3. 29. *Quod ſi vos eſtis Chriſti, nempe Abrahami ſemen eſtis,& ſecundum promiſsionem hæredes.*

21. Hinc ortum ſuum habet quarta quædam differentia inter adoptionem humanam, & divinam: adoptio enim humana eo ordinatur, ut in hæreditate filius patri ſuccedat: adoptio vero divina non ordinatur ad ſucceſſionem, ſed ad participationem hæreditatis aſsignatæ: quia & pater & fi-

& filius ejus primogenitus vivit in æternum, atque adeo non admittit succeſsionem.

22. Hujus adoptionis adjunctum proprium eſt ſpiritus teſtificatio, quæ fidelibus datur, qua dignitas hæc obſignatur una cum hęreditate quæ ex illa eſt exſpectanda, & dicitur *Spiritus adoptionis*, Rom. 8.15.16.23. Gal. 4.5.6.7.

23. Spiritus autem communicari dicitur fidelibus, non quia fides antecedit omnem Spiritus operationem, ut quidam imperiti colligunt; nam ipſamet prima regeneratio & converſio apertè tribuitur Spiritui Sancto à Chriſto, Iohan. 3.5. 6. 8. *Genitus ex Spiritu*; ſed quia ſoli credentes, poſtquam jam crediderunt, operationem illam accipiunt Spiritus Sancti, qua obſignantur, tanquam arrha hæreditatis futuræ, Epheſ. 1. 13. 14. & 4. 30. Gal. 3. 14.

24. Atque hinc etiam ſatis apparet, quod certitudo ſalutis, non ſit propriè fides juſtificans, ſed fructus illius fidei: quoniam Apoſtolus expreſsè dicit *poſtquam credidiſtis obſignati eſtis*, Epheſ. 1. 13.

25. Fructus adoptionis primus eſt libertas illa Chriſtiana, qua fideles omnes quaſi manumiſsione liberantur à legis, peccati, & mundi ſervitute, Ioh. 8. 32. 36. *Si vos Filius in libertatem vindicaverit, verè liberi eritis*, Rom. 8. 22. *Liberati à peccato, ſervi facti Deo*, Gal. 4. 26. *Quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ mater eſt omnium noſtrum*, Hebr. 2. 15. *Vt liberos redderet quotquot metu mortis per omnem vitam damnates erant ſervitutis.*

26. Secundus fructus eſt, quod fideles dignitatem Chriſti participantes, ſunt etiam per ipſum quaſi Prophetæ, Sacerdotes & Reges, Apoc. 1. 6.

27. Tertius fructus eſt, quod omnes creaturæ, & quæ per illas fiunt, vel ſubjiciuntur fidelium dominio & uſui puro. Tit. 1. 15. 1. Cor. 3. 21. 22. vel miniſterii munere funguntur pro ipſis, ſi-

cut de Angelis affirmatur, Hebr. 1. 14. vel cedunt ſaltem in eorum bonum, Rom. 8.28.

CAP. XXIX.

De Sanctificatione.

Sic fuit relativa commutatio ſtatus fidelium, in Iuſtificatione & Adoptione: ſequitur realis, qua prior illa manifeſtatur, & quoad effecta quaſi executioni mandatur.

1. REalis commutatio ſtatus eſt, alteratio qualitatum in ipſo homine facta, 2. Cor. 5.17. *Vetera praterierunt, nova facta ſunt omnia.*

2. Quia verò non in relatione & ratione conſiſtit, ſed in effectione reali, idcircò gradus varios admittit inchoationis, progreſſus, & perfectionis, 2. Cor.6.14. *Internus homo renovatur indies.*

3. Alteratio iſta qualitatum vel reſpicit bonum *juſtum* ac *honeſtum*, & dicitur Sanctificatio; vel bonum *commodum* ac *honorificum*, & dicitur Glorificatio, Rom 6 22. *Habetis fructum veſtrum in ſanctimonia: finem autem vitam æternam.*

4. Sanctificatio eſt realis commutatio hominis, à turpitudine peccati in puritatem imaginis Dei, Eph. 4. 22. 23. 24. *Deponere quod ad priſtinam converſationem attinet, veterem illum hominem, qui de ſeductricibus cupiditatibus ſeſe corrumpit, renovari vero ſpiritu mentis veſtræ: & induere novum illum hominem, qui ſecundum Deum conditus eſt ad juſtitiam & ſanctimoniam veram.*

5. Sicut enim per juſtificationem liberatur fidelis propriè à reatu peccati, & vitam habet ſibi adjudicatam; cujus vitæ titulus quaſi determinatur in adoptione, ſic ſanctificatione liberatur idem

idem fidelis à turpitudine & macula peccati, & restituitur ipsi puritas imaginis Dei.

6. Hic namque per sanctificationem non intelligitur ipsa separatio ab usu communi, & consecratio ad usum aliquem singularem, quo sensu vox ista sæpe accipitur in Scripturis, aliquando externam solam, aliquando internam etiam & efficacem separationem designans; sic enim extendi potest ad vocationem, aut regenerationem illam primam, qua fides ut principium vitæ novæ communicatur: quo sensu à plerisque regeneratio & sanctificatio solent confundi: sed intelligitur illa hominis mutatio, qua fidelis habet sibi communicatam justitiam aut sanctimoniam inhærentem. 2. Thess. 2. 13. *Per sanctificationem Spiritus.*

7. Sanctitatem enim esse gratiæ donum inhærens manifestè testatur Deus ipse. Ier. 31. 33. *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam.* Ezech. 36. 26, 27. *Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

8. Distinguitur autem hæc sanctificatio ab illa commutatione hominis, quæ est propria vocationi hominis in fide & resipiscentia, eo quod fides ibi non propriè consideratur ut qualitas, sed in relatione ad Christum; neque resipiscentia ibi spectatur ut mutatio dispositionis, sic enim idem sonat cum sanctificatione: sed ut mutatio propositi & intentionis animi. Hic verò realis mutatio qualitatum & dispositionum spectatur.

9. *Realis* dicitur commutatio, ut distinguatur non tantum à justificatione, sed etiam à sanctificatione illa quæ fit per *institutionem*, qualis est sanctificatio diei septimi; vel etiam per *relationem signi*, qualis est sanctificatio elementorum in sacramentis; vel denique per *manifestationem*, quomodo Deus ipse dicitur ab hominibus sanctificari 1. Pet. 3. 15.

10. Est

10. Est *hominis totius*, non unius alicujus partis, 1. Thess. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos totos: & integer vester spiritus, & anima, & corpus inculpate in adventum Domini nostri Iesu Christi conserventur.* quamvis totum hominis, aut totum illud quod est in homine, non statim commutetur.

11. Quamvis autem totus homo sit particeps hujus gratiæ, primò tamen & præcipuè convenit animæ, & postea ab animâ derivatur ad corpus, quatenus corpus ipsius est capax per potentiam illam obedientialem, quâ unà cum anima subjicitur voluntati Dei. Sic etiam in animâ, primò & propriè convenit voluntati, ex quâ in cæteras facultates secundum ordinem naturæ derivatur, Deut. 30. 6. *Circumcidet Iehova Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ad diligendum Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut vivas,* Rom. 2. 29. *Circumcisio cordis.*

12. Est commutatio hominis à *peccato*, ut distinguatur ab illa sanctificatione, quæ est *à contrario mere negativo*, qualis illa fuit quæ attribuitur humanæ naturæ Christi, quæ dicitur sanctificata aut sancta facta, quamvis peccato nunquam fuit inquinata dum fuit Christi natura.

13. Terminus *à quo* est turpitudo, corruptio, vel labes peccati, 2. Cor. 7. 1. *Purificemus nos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, ad finem perducentes sanctimoniam in timore Dei.*

14. Terminus *ad quem* est puritas imaginis Dei, quæ condi vel recreari dicitur in *scientia, justitia*, & *sanctitate*, Ephes. 4. 24. *vel conformitas ad legem Dei,* Iac. 1. 25. *novitas vitæ*, Rom. 6. 4. *nova creatura*, 2. Cor. 5. 16. Col. 6. 15. *& natura divina,* 2. Pet. 1. 4.

15. Dicitur autem nova & divina creatura. 1. Quia non producitur ex principiis illis, quæ insunt nobis à naturâ, sicut omnium artium habitus

tus producuntur, qui industriâ & disciplinâ cōparantur, sed ex novo principio vitæ à Deo nobis in vocatione communicato. 2. Quia est alius planè generis, quam fuit antea dispositio nostra naturalis. 3. Quia refert pro suo modulo summam illam perfectionem, quæ reperitur in Deo.

16. Sanctificationis hujus duo sunt gradus. unus in istac vita, qui dicitur in genere *infantia*. 1. Cor. 13. 12. 11. Ephes. 4. 14. 2. Pet. 2. 2. quia licet varietas illa reperiatur in istac vita, ut si quidam Sanctificatorum cum aliis comparentur, & cum semetipsis variis temporibus, tum quidam rectè dicantur *infantes*, & alii *adulti*, dum istic vivunt, Hebr. 5. 13. 14. tamen summus ille gradus, quem in istac vita assequimur, est inchoatio tantum sanctitatis promissæ & expectandæ. Alter gradus dicitur *ætas virilis & perfecta*, Eph. 4. 14. 1. Cor. 13. 11. Phil. 3. 12. quia in vita futura cessat motus aut progressus sanctificationis, ac quies & perfectio sola reperitur: ita ut in istac vita magis propriè sanctificationem habere dicamur, quam sanctitatem, & in vita futura sanctitatem solummodo, & non sanctificationem.

17. Sanctificatio igitur duas habet partes: unam respectu termini *à quo*, quæ dicitur Mortificatio; & alteram respectu termini *ad quem*, quæ dicitur Vivificatio & resurrectio, Rom. 8. 5. 6.

18. Mortificatio est prima pars sanctificationis, qua pecatum absumitur, Col. 3. 3. 5. *Mortui estis, mortificate igitur membra vestra terrestria.*

19. Causa ejus meritoria & exemplaris est Christi mors, Rom, 6. 5. 6. *Cum eo plantati coaluimus assimilatione mortis ejus, illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse.*

20. Causa principaliter operans est spiritus ille Dei, qui mortis efficaciam fidelibus communicat, Rom. 8. 13. *Si Spiritu actiones corporis mortificetis, vivetis.*

21. Ad-

21. Adminiſtrans cauſa eſt ipſa fides, Rom. 8. 17. *Ex corde auſcultaſtis ei formæ doctrinæ in quam eſtis traditi.*

22. Ex hac mortificatione ſequitur in omnibus ſanctificatis abnegatio ſuimet ipſorum, & mundi, Luc. 9. 23. Gal. 6. 14.

23. Hinc ortum habet differentia illa interna, quæ eſt inter peccatum quod manet in fidelibus, ab eo quod manet in aliis: in aliis peccatum eſt regnans, prævalens, & prædominans; in fidelibus eſt fractum, ſubactum, & mortificatum.

24. Vivificatio eſt ſecunda pars ſanctificationis, qua imago aut vita Dei in homine reſtituitur, Col. 3. 10. Eph. 4. 24. Rom. 12. 2. *Induti novo illo homine. Tranformate vos per renovationem mentis veſtræ.*

25. Cauſa ejus exemplaris eſt reſurrectio Chriſti. Col. 3. 1. 2. *Reſurrexiſtis cum Chriſto.*

26. Cauſa principaliter operans eſt Spiritus Dei, qui Chriſtum à mortuis ſuſcitavit, Rom. 8. 11. *Si Spiritus ejus qui ſuſcitavit Ieſum ex mortuis habitat in vobis.*

27. Adminiſtrans cauſa eſt fides, Gal. 2. 20. *Vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem illam Filii Dei.*

28. Ex hac vivificatione oritur in ſanctificatis obligatio firma ſuimet ipſorum, qua Deo & Chriſto ſe totos addicunt, 2. Cor. 8. 5. *Semet ipſos dediderunt Domino.*

29. Quoniam hæc ſanctificatio eſt imperfecta dum hic vivimus quaſi infantes, idcirco duplici quaſi forma fideles omnes informantur, peccato & gratia: perfectio enim ſanctificationis in iſtac vita non reperitur, niſi in ſomniis quorundam fanaticorum. 1. Ioh. 1. 8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt.* Ad perfectionem tamen contendũt omnes verè ſanctificati. Mat. 5. 48. 1. Cor. 13. 11. 2 Pet. 3. 18.

30. Pec-

30. Peccatum, quod in sanctificatis remanet, vel pars corrupta, dicitur in scripturis *vetus homo, homo externus, membra & corpus peccati.* Gratia, vel pars renovata dicitur, *novus homo, spiritus, mens, &c.*

31. Hinc duo consequuntur. 1. Bellum spirituale quod inter has partes perpetuo geritur, Gal. 5. 17. *Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: hæc autem inter se opposita sunt.* 2. Resipiscentiæ quotidiana renovatio.

32. Caro illa quæ remanet in renatis, non est tantum in appetitu vegetativo & sensitivo, sed etiam in voluntate, & ipsa ratione. 1. Thess. 5. 23.

33. Caro vel concupiscentia ista verã ac propriã rationem peccati habet in ipsis renatis. Rom. 7.

34. Inficiuntur ista carne etiam optima opera sanctorum, ita ut opus habeãt aliqua remissione.

35. Bona tamen renatorum opera non sunt peccata dicenda, sed peccato inquinata.

36. Inquinatio ista bonorum operum (propter justificationem) non efficit quin ad præmium à Deo acceptentur.

37. Pugna illa, quæ in improbis reperitur inter conscientiam & voluntatem, non est lucta spiritus adversus carnem, sed carnis metuentis adversus carnem concupiscentem.

CAP. XXX.

De Glorificatione.

In superiore disputatione fuit sanctificatio, alterationis qualitatum pars una, quæ respiciebat bonum justum ac honestum: sequitur altera glorificatio, quæ respicit bonum commodum ac honorificum.

1. Glorificatio est realis hominis transmutatio à miseria vel pœna peccati in fœlicitatem æternam. Rom. 8. 30. *Quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.*

2. Rea-

amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo nota feci vobis. Iacob. 2. 23. *Abrahamus vocatus eſt amicus Dei.*

10. Secundus gradus eſt indubitata ſpes & exſpectatio fruitionis omnium illorum bonorum, quæ Deus præparavit ſuis. Rom. 5. 2. *Gloriamur ſub ſpe gloriæ Dei.*

11. Hinc libertas adeundi Dei cum fiducia, Eph. 2. 18. & 3. 12. Heb. 10. 22.

12. Huc pertinet & perſeverantiæ, & ſalutis etiam certitudo, Rom. 8. 38.

13. Hæc enim certitudo quoad rem ipſam, quæ dicitur *certitudo objecti*, eſt omnibus verè fidelibus obſignata: ſed quoad ejus perceptionẽ, quæ dicitur *certitudo ſubjecti*, non eſt omnibus ſemper præſens: poteſt tamen à quibusvis abſque ſpeciali revelatione comparari, & debet etiam ab omnibus quæri: ita ut certa iſta fiducia, rectè fundata, nihil habeat commune cum præſumptione.

14. Certitudo iſta fundatur & confirmatur fidelibus verbo, ſigillis, juramento, & arrha Dei ipſius, Hebr. 6. 17. *Deus volens ex abundanti hæredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidejuſſit jurejurando: ut per duas res immutabiles validam conſolationem habeamus.* Epheſ. 1. 13. *Obſignati eſtis Spiritu illo promiſſionis ſancto: qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ.*

15. Percipitur iſta veritas, & certa nobis redditur. j. Senſu quodam ſpirituali, quo gratia Dei jam præſens præſentiam ſuam manifeſtam & evidentem reddit fideli, ij. Ex diſcretionis dono, quo diſtinguunt fideles veram gratiam ab ejus ſpecie adumbrata. iij. Conſcientiæ diſcurſu ac teſtimonio, quo non minus fidelibus obſignatur gratia ac ſalus, atque infidelibus peccatum & mors. iv. Spiritus ipſe Dei has omnes percipiendi rationes fidelibus ita confirmat, ut eandem certitudinem habeant cũ ipſa fide, Rom. 8. 16.

aliquando per synechdochen inchoatam salutem totam, Col. 2. 2.

23. Pax est tranquillitas animi, quæ oritur, partim ex liberatione à malis, & partim ex præsentia, aut spe contrariorum bonorum, Philip. 4. vers. 7.

24. Cum in salutationibus Apostolicis conjungitur cum gratia, tum omnem fœlicitatem illam denotat, quæ ex favore Dei fidelibus communicatur.

25. Gaudium est illa delectatio, quæ percipitur ex illa conjunctione & communione summi boni, Lucæ 10. 20.

26. Hinc vita ipsa æterna dicitur gaudium, Mat. 25. 21. Ioh. 15. 11.

27. Tertius gradus est in participatione spiritualium gratiæ donorum cum abundantia aut exundatione, Col. 2. 2. 7. 10. *Omni opulentia plenè certiorata intelligentia. Exundantes fide. Completi.*

28. Hinc abundantia gratiæ dicitur amplum introitum in regnum Dei subministrare. 2. Petr. 1. 8. 11.

29. Quartus gradus est in experientia benevolentiæ aut benignitatis Dei. Psal. 31. 20. *Quam multa est bonitas tua, quam recondis reverentibus te?* Psal. 65. 5. *Saturamur bono domus tuæ, rebus sanctis templi tui.*

30. Huc pertinet paterna illa Dei providentia, quæ fidelibus invigilat semper in bonum, sicut impiis invigilat in malum, cujus ratione dicitur in Scripturis, *manus Dei optima adesse suis*, Nehem. 2. 8.

31. Hinc omnia cooperantur in bonum iis, qui diligunt Deum. Rom. 8. 28.

32. Ex istorum omnium sensu radicantur & fundantur fideles in charitate Dei, Ephes. 3. vers. 17.

33. Perfecta glorificatio est in ablatione omnis

nis imperfectionis ab anima & corpore, & perfectionis omnis communicatione.

34. Conceditur hæc animæ immediatè post separationem ejus à corpore, 2. Cor. 5. 1. Phil. 1. 23. Heb. 12. 23. sed animæ & corpori conjunctim non conceditur ex ordine ante diem illum ultimum, quo simul omnes fideles erunt in Christo consummati, Eph. 4. 13. Phil. 3. 20. 21.

CAP. XXXI.

De Ecclesia mysticè considerata.

Hactenus de redemptionis applicatione in se considerata: sequitur subjectum cui, & modus quo fit hæc applicatio.

1. SVbjectum est Ecclesia, Ephes. 5. 25. 26. 27. *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea: ut eam sanctificaret, ab eo purificatam lavacro aquæ per verbum: ut sisteret eam sibi gloriosam, id est, Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam ejusmodi, sed ut sit sancta & inculpata.* Vndè electio, redemptio, vocatio, justificatio, adoptio, sanctificatio & glorificatio, ad idem subjectum, id est, ad eosdem singulares homines qui constituunt Ecclesiam, in proprietate sua spectant. Iohan. 17. 9. 10. & 11. *Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Rom. 8. 29. 30. *Nam quos præscivit, etiam prædestinavit, &c.*

2. Ecclesia tamen ita rationem habet subjecti respectu hujus applicationis, ut sit etiam ejusdem applicationis effectum: non enim primo est actu Ecclesia, & postea unionis & communionis cum Christo fit particeps: sed quia Christo unitur, id circo est Ecclesia Christi.

3. Atque hæc est ratio, cur Ecclesiæ naturam neque

neque explicare, neque intelligere potuimus, nisi prius explicatis & perceptis iis, quæ pertinent ad applicationem Christi.

4. Electi antequam inserantur Christo, in sese non aliter sunt de Ecclesia, quam potentia illa quæ suo tempore certo ventura est in actum, propter intentionem Dei & transactionem ejus cum Christo: qua potentia illa remota, quæ est omnium hominum communis, respectu electorum, est in Deo certò determinata.

5. Illi igitur inter orthodoxos, qui Ecclesiam definiunt cœtum electorum, vel per electos intelligunt secundum electionem Vocatos, vel non Ecclesiam tantum definiunt, qua actu existit, sed etiam qua est futura.

6. Primum illud quod actu Ecclesiam constituit, est vocatio: unde etiam & nomen suum accipit & definitionem.

7. *Ecclesia enim est cœtus hominum vocatorum,* 1. Corinth. 1. 24. *cum* 10. 32. *Iudæis, Græcis, vocatis. Iudæis, Græcis & Ecclesiæ Dei,* Quia vero vocationis terminus est fides, & fidei opus est insitio in Christum, & unio hæc cum Christo communionem secum infert, hinc eodem planè sensu definitur: cœtus fidelium: cœtus eorum qui sunt in Christo: & cœtus eorum qui communionem habent cum Christo.

8. Sicut autem fides ita respicit Christum ut per Christum etiam respiciat Deum; sic Ecclesia ista, quæ per fidem existit, & ad Christum tanquam ad caput, & per Christum ad Deum refertur: unde dicitur Ecclesia *corpus Christi.* Col. 1. 24. *& Ecclesia etiam Dei.* 1. Cor. 10. 23. *regnum Christi,* Col. 1. 13. *& regnum Dei,* Rom. 14. 17.

9. *Cœtus* dicitur, quia in multitudine consociata, vel communitate multorum propriè consistit, non in uno aliquo vocato: undè Ephes. 4. 16. dicitur *Corpus coagmentatum, & compactum ex*

variis

variis membris: & eadem ratione sæpius in scripturis vocatur, *domus*, *familia*; *civitas*, *regnum*, *grex*, *&c.*

10. Ad homines restringitur iste cœtus: quoniam Angeli boni, quamvis aliqua ratione ad ecclesiam pertineant, propter unionem illam quam habent cum Christo, & conservationis gratiam ab illo communicatam, non sunt tamen homogenea membra Ecclesiæ redemptæ.

11. Forma vel causa constituens Ecclesiæ hujus, tale quid est necessario, quod æque in omnibus vocatis reperitur: hoc autem nihil aliud esse potest quam relatio: neque ulla relatio vim istam habet præter illam, quæ consistit in prima & intimâ affectione ad Christum: talis vero in homine nulla datur præter fidem: fides igitur est forma Ecclesiæ.

12. Fides enim ut in singulis fidelibus existens distributivè est forma vocatorum: sed in omnibus collectivè spectata est cœtus vocatorum, id est, Ecclesiæ forma.

13. Iidem enim homines fideles, qui prout sigillatim distributivè considerantur, sunt vocati Dei, sunt etiam Ecclesia Dei, prout conjunctim vel collective considerantur in cœtu.

14. Hinc omnes illæ promissiones Dei quæ factæ sunt Ecclesiæ in scripturis, & continent in sese benedictiones essentiales, pertinent etiam ad singulos fideles.

15. Relatio hæc est adeo intima, ut ejus ratione non tantum Christus Ecclesiæ sit, & Ecclesia Christi, Cant.2. 16. sed & Christus in Ecclesia, & Ecclesia in ipso sit. Ioh. 15. 4. 1. Ioh. 3. 24. ita ut Ecclesia mysticè dicatur *Christus*, 1.Cor. 12. 12. *& complementum Christi*, Ephes. 1. 13.

16. Hinc Ecclesia dicitur metaphoricè *sponsa*, & Christus *sponsus*: Ecclesia *civitas*, & Christus *Rex*: Ecclesia *domus*, & Christus *Paterfamilias*: Ecclesia *palmi-*

palmites, & Christus *vitis*: ecclesia denique *corpus*, & Christus *caput*.

17. Istis autem comparationibus non unio tantum significatur & communio, quæ inter Christum & Ecclesiam intercedit: sed etiam ordinis ratio, qua Christus Ecclesiæ est omnis dignitatis, vitæ, virtutis, & perfectionis principium.

18. Ecclesia hæc est mystica ratione una, non genericè, sed quasi species specialissima, vel individuum: quia nullas habet species propriè dictas.

19. Dicitur igitur Catholica, non ut καθόλα genus aut generale aliquid significat, sed ut denotat aliquid integraliter universale (ut quum dicimus *orbis universus*) quia complectitur fideles omnium gentium, omnium locorum, & omnium temporum.

20. Nulla igitur pars ecclesiæ verè dici potest Catholica, nisi quatenus fidem illam profitetur, quæ est fides ecclesiæ Catholicæ: quo sensu veteres non solum partem illam ecclesiæ quæ fuit Romæ: sed & alias etiam Catholicas appellavere. Sicut ecclesia Franekerana nostra rectè dici potest Catholica, quatenus fidem illam, quæ est ecclesiæ Catholicæ profitetur.

21. In membra distribuitur ecclesia secundum gradus communionis quam habet cum Christo, cujus respectu dicitur, vel militans, vel triumphans.

22. Ecclesia militans est, quæ inchoatæ tantum communionis est particeps: atque adeo luctatur adhuc cum hostibus in hujus mundi campo. 1. Cor. 13.9.12. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cernimus enim nunc per speculum, & per ænigma.* 2.Cor.10.3. *Arma militiæ nostræ.* Ephes.6.12. 13. *Lucta est nobis, propterea assumite universam illam armaturam Dei.*

23. Ecclesia triumphans est quæ jam est consummata, Ephes.4.13. *Donec perveniamus nos omnes in*

nes in virum adultum, ad mensuram plenæ staturæ Christi. 1. Cor. 15. *Postquā advenerit, quod patefactum est.*

24. Ecclesia militans est & invisibilis, & visibilis: visu scilicet, vel sensu externo.

25. Hæc autem distinctio non est distributio generis in species, quasi una esset ecclesia visibilis, & alia invisibilis: neque integri in membra, quasi una pars ecclesiæ esset visibilis & alia invisibilis: sed distinctio adjunctorum ejusdem subjecti: quia invisibilitas est affectio, vel modus ecclesiæ, respectu formæ essentialis & internæ: visibilitas est affectio, vel modus ecclesiæ, quoad formam accidentalem, & externam.

26. Forma essentialis est invisibilis: quia & relatio est, quæ non incurrit in sensum, & spiritualis etiam, atque adeo remota magis à sensu, quàm aliæ multæ relationes.

27. Forma accidentalis est visibilis: quia nihil aliud est, quàm internæ fidei externa professio, quæ sensu facile percipi potest.

28. Professio hæc visibilis est visibilis illa communio sanctorum, quam habent cum Christo inter sese.

29. Communionis cum Christo sunt actus illi visibiles, quibus sistunt sese Deo in Christo, ad percipiendas ejus benedictiones, & ad gloriam earum ipsi tribuendam.

30. Communionis inter sese sunt actus illi omnes, quibus alii aliis invicem benefacere student: sed præcipuè illi, qui directè faciunt ad communionem eorum cum Deo in Christo promovendā.

31. Posterioris hujus generis actus multi erga illos etiam sunt exercendi, qui adhuc non sunt membra ecclesiæ: quia potentia quadam ad illam pertinere sunt judicandi.

32. Ecclesia hæc quâ in se visibilis est respectu aliorum & comparativè, distinguitur etiam in conspicuam, & latentem.

33. Con-

33. Conſpicua eſt, quum numerus eſt major, & profeſsio liberior, & magis publica.

34. Latens, quum numerus eſt minor, & profeſsio minus aperta; quod fieri ſolet propter hæreſes, perſecutiones, aut prophanos mores graſſantes,

35. Eadem etiam ratione eccleſia eſt purior, & impurior, prout profeſsio eſt perfectior, vel imperfectior.

36. Profeſsio autem iſta non pendet ex confeſſione ſola & prædicatione verbi, ſed etiam ex ejuſdem receptione & obedientia religioſa.

37. Quamvis autem iſtiuſmodi mutationibus eccleſia ſit obnoxia, & quamlibet mundi partem relinquere poſsit; nunquam tamen totaliter defecit, aut deficiet ab initio collectionis ejus ad finem uſque mundi.

38. Chriſtus enim regnum ſuum perpetuò debet habere in medio hoſtium ſuorum, uſque dum poſuerit inimicos in ſcabellum pedum ſuorum.

39. Imò verò eccleſia nunquam planè deſinit eſſe viſibilis. Quamvis enim aliquando vix uſquam appareat eccleſia tam pura, ut ad illam quis confugere poſsit in communione ejuſdem cultus per omnia; eccleſia tamen aliquo modo viſibilis exiſtit, in illa ipſa impuritate cultus, & profeſsionis.

CAP. XXXII.

De Eccleſia inſtituta.

1. Eccleſia, quæ in terris agit, quamvis non ſit tota ſimul viſibilis, in ſuis tamen partibus eſt viſibilis, tum diviſim in membris ejus ſingularibus, tum etiam conjunctim in cœtibus aut congregationibus.

2. Prior viſibilitas eſt per profeſsionem hominum perſonalem, quæ non efficit eccleſiã ſimpliciter viſibilẽ, ſed in membris quibuſdam, vel mẽ-

bra ecclesiæ visibilia, quamvis ipsa ecclesia in se, vel statu suo integrali non sit in eodem loco visibilis, Act. 19.1. *Paulus venit Ephesum, ubi discipulos quosdam invenit.*

3. Visibilitas illa quæ est in cœtibus vel congregationibus distinctis, non ecclesiam solum visibilem facit, sed quoad externam formam, tot Ecclesias visibiles constituit, quot sunt congregationes distinctæ, Apoc.1.3. *Septem Ecclesiæ.* 2.Cor.8.1.19. *Ecclesiæ Macedonum. Omnes Ecclesiæ.*

4. Istæ enim congregationes sunt quasi partes similares ecclesiæ Catholicæ, atque adeo & nomen, & naturam ejus participiant.

5. Ecclesia igitur particularis, respectu communis illius naturæ, quæ in omnibus particularibus ecclesiis reperitur, est species ecclesiæ in genere, respectu Ecclesiæ Catholicæ, quæ habet rationem integri, est membrum ex aggregatione variorum membrorum singularium compositum, atq; adeo respectu ipsorum est etiam integrum.

6. Congregatio vel Ecclesia hujusmodi particularis, est societas fidelium speciali vinculo inter se conjunctorum, ad communionem sanctorum constanter inter sese exercendam.

7. *Est societas fidelium*, quia idem illud in professione constituit Ecclesiam visibilem, quod interna & reali sua natura constituit ecclesiam mysticam, id est, fides.

8. Quia autem fides vera conjunctam habet sanctitatem, quam efficaciter operatur, Act. 15. 9. atque adeo professio veræ fidei non potest disjungi à professione sanctitatis, idcirco promiscuè, & eodem sensu dicitur ecclesia societas fidelium, & societas sanctorum, Eph.1.1. *Sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu*, 1.Cor.1.2. collocato cum 2.Cor.1.1. Rom.1.7. Colos 1.2.

9. Hinc ecclesiæ etiam visibiles & particulares, ratione hujus fidei quam profitentur, rectè dicuntur

tur esse in Deo Patre, & in Domino Iesu Christo, 1.Thes.1.1. 2.Thes.1.1.

10. Maximè etiam probabile est, nullam dari Ecclesiam istiusmodi particularem, in qua veræ fidei professio viget, quin in eadem etiam reperiantur nonnulli verè fideles.

11. Illi autem, qui professione tantum sunt fideles, dum remanent in illa societate, sunt membra illius ecclesiæ, sicut etiam ecclesiæ Catholicæ, quoad statum externum tantum, non quoad statum internum, aut essentialem, 1.Ioh.2.19. *E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis.*

12. Fidelibus sunt annumerandi tanquam Ecclesiæ membra, fidelium eorum liberi qui sunt in Ecclesia, 1.Cor.7.14. *Liberi vestri sancti sunt.* participes enim sunt ejusdem fœderis, & ejusdem etiam professionis cum suis parentibus.

13. Infantes tamen nō adeo perfecta sunt membra ecclesiæ, ut possint actus communionis exercere, aut admitti ad omnia ejus privilegia participanda, nisi prius incrementum fidei appareat: ab iis verò, quæ pertinent ad initium fidei & ingressum in Ecclesiam, non sunt excludendi.

14. Fideles non constituunt Ecclesiam particularem, quamvis simul forsan plures in eodem loco conveniant aut vivant, nisi speciali vinculo inter sese conjungantur: sic enim una aliqua Ecclesia solveretur sæpe in plures, & plures etiam confunderentur in unam.

15. Vinculum hoc est fœdus, vel expressum, vel implicitum, quo obligant sese fideles particulatim ad omnia illa officia præstanda, & erga Deum, & erga se mutuo, quæ spectant ad Ecclesiæ rationem & ædificationem.

16. Hinc est, quod in veteri Testamento toties ferè legimus de renovatione fœderis, quoties refertur solennis aliqua Ecclesia reformatio.

17. Hinc nemo ritè in Ecclesiam admittitur,

 nisi

nisi per fidei confessionem,& stipulationem obedientiæ.

18. Fœderata ista conjunctio eatenus tantum constituit Ecclesiam, quatenus spectat ad communionem sanctorum exercendam: iidem enim homines fideles possunt semetipsos fœdere conjungere ad civitatem, aut civilem aliquam societatem constituendam, qua immediatè spectant bonum commune civile. sed Ecclesiam non constituunt, nisi qua in constitutione sua spectant sanctam communionem cum Deo inter sese.

19. Hinc iidem homines possunt constituere civitatem, aut societatem politicam, & non Ecclesiam, aut Ecclesiam & non civitatem, aut & Ecclesiam & civitatem.

20. Hinc est, quod conventus formaliter ecclesiastici haberi dicuntur in nomine Domini, Matth. 18. 20. 1. Corinth. 5. 4.

21. Neque tamen sufficit subitanea aliqua conjunctio, & sanctæ communionis exercitium ad Ecclesiam constituendam, nisi etiam constantia illa accedat quoad intentionem saltem, quæ statum adfert corporis, & membrorum in spirituali quadam politia.

22. Ecclesia hæc est instituta à Deo, & Christo, Hebr. 3. 4. *Qui construxit domum. Omnis enim domus apparatur à quopiam.* atque hac ratione differt ab Ecclesia mystica, cujus aggregatio in unum non præscribitur hominibus, sed operatione divina immediatè perficitur; aggregatio autem ista in Ecclesiam institutam sic à Deo perficitur, ut ejus mandatum, & hominis officium,ac opera intercedant, Hebr. 10. 25. *Non deserentes aggregationem nostri mutuam.*

23. Instituitur autem á Deo, & Christo solo: quia homines neque ex sese potestatem habent instituendi, aut formandi Ecclesiam Christo, neq; ex voluntate Dei revelata talem aliquam authoritatem

tatem habent ſibi commiſſam; maximus eorū honor eſt, quod ſint famuli in domo Dei, Heb. 3. 5.

24. Non eſt igitur penes hominem, vel tollere quicquam eorum, quæ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ conceſſit, vel alia ejuſdem generis iis adjicere: quamvis poſſit ac debeat omni ratione legitima curari, ut illa, quæ Chriſtus inſtituit, promoveri poſsint ac confirmari.

25. Chriſtus verò ſic inſtituit Eccleſiam, ut à ſeſe ſemper pendeat tanquam à capite: ita ut ſi diſtinctè conſideretur abſque Chriſto, non ſit corpus completum.

26. Hinc eccleſia ipſa non poteſt propriè novas leges ſibimetipſi ferre, de rebus inſtituendis novis, ſed illud tantum curare debet, ut voluntatem Chriſti probè exquirat, & ipſius inſtituta ordine ac decenter obſervet, cum maximo fructu ædificationis.

27. Quia verò inſtituta Chriſti conjunctam ſemper habent benedictionem Dei, idcirco promiſſiones Dei variæ factæ ſunt Eccleſiæ de præſentia Chriſti, Matth. 18. 20. 1. Corinth. 5. verſ. 4. ita ut ſingulari modo dicatur verſari ac ambulare in Eccleſiis, Apoc. 2. 1. Eſai. 31. verſ. 9. & de præſentia Spiritus Sancti, Eſai. 50. verſ. 21. ita ut amplior & certior benedictio Dei poſsit exſpectari in Eccleſia Dei inſtituta, quam in vita ſolitaria quacunque.

28. Illi igitur, qui occaſionem habent adjungendi ſeſe Eccleſiæ, & eam negligunt, graviſsimè peccant, non tantum in Deum ratione inſtitutionis, ſed etiam in ſuas proprias animas, ratione benedictionis adjunctæ. Et ſi obſtinatè perſiſtant in ipſa incuria, quicquid aliàs profitentur, vix poſſunt haberi pro fidelibus regnum Dei verè quærentibus.

29. Profeſsio veræ fidei eſt maximè eſſentialis Eccleſiæ nota.

30. Profeſsio iſta in cœtu aliquo fidelium poteſt antecedere ſolennem Verbi prædicationem & Sacramentorum adminiſtrationem.

CAP. XXXIII.

De Extraordinariis Eccleſiæ Miniſtris.

1. HActenus de applicationis ſubjecto; ſequitur ejus modus.

2. Modus applicandi in iis conſiſtit, quæ ſunt media ſpiritus applicantis nobis Chriſtum, cum ejus beneficiis, ad ſalutem.

3. Quia autem ſpiritus ipſe internè, & maximè intime, atque adeò ſuo modò immediatè, omnia ſalutaria nobis applicat; neque externum ullum medium capax eſt propriè iſtius virtutis, qua gratia realiter nobis communicetur: Idcirco iſta media quamvis moraliter concurrant & operentur in præparatione hominis ad gratiam iſtam recipiendam, gratiam tamen ipſam non propriè conferunt per ſe, ſed Spiritus qui unà cum ipſis operatur, 1. Cor. 3. 7. *Neque is qui plantat, eſt aliquid, neque is qui rigat: ſed Deus, qui dat creſcendi vim.*

4. Media hujuſmodi duo præcipua ſunt: miniſterium, & ſacra ſigna: quibus tamen adjungitur neceſſariò Eccleſiaſtica aliqua diſciplina.

5. Miniſteriū eſt functio eccleſiaſtica, qua homo ſelectus ex jure ſpeciali res ſacras diſpenſat. 1. Cor. 4. 1. *Miniſterium hoc habemus, prout miſericordiam conſequuti ſumus.* 2. Cor. 4. 12. *Sic de nobis reputet homo, ut de miniſtris Chriſti, & diſpenſatoribus myſteriorum Dei.*

6. *Miniſterium* appellatur, quia poteſtas illa quæ hominibus eccleſiaſticis committitur, eſt poteſtas tantum agendi ex imperio Chriſti, & mero erga ipſum obſequio. 1. Cor. 4. 1. 2.

7. Spiritualis poteſtas imperii vel regalis, qua agit

agit quis ex libertate & arbitrio proprio, non est hominum, sed Christi solius.

8. Hinc minister Ecclesiæ per semetipsum suum officium exequi tenetur, ut qui non habet potestatem vicarium aliquem suo loco delegandi; hoc enim non esset obsequii, sed imperii.

9. Minister igitur perpetuus variarum ecclesiarum per vicarios necessariò curandarum, non est ex Dei instituto, sed ex ambitione, & præsumptione humana.

10. *Potestas* non est absoluta, sed relativa, id est, non consistit in absoluta facultate aliquid agendi, sed in jure, quo quis potestatem habet ritè & legitimè agendi, quod antea non potuit sic agere, atque ideò dicitur potestas juris.

11. *Est autem specialis juris:* quia specialia quædam officia respicit aliis illicita, & quædam officia communia speciali quodam modo induit.

12. Ius ministerii pendet ex vocatione, Heb. 5. 4. *Neque sibiipsi quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron.*

13. Vocatio est actio qua cum authoritate ministrandi munus alicui demandatur.

14. Snnt igitur illi planè ridiculi, qui vocationem ministrorum sic instituunt, ut prædicandi verbi potestatem ipsis non tribuant, nisi ex nova aliqua concessione.

15. Vocationis adjunctum necessarium est aptitudo ad ministerium.

16. Hinc illi qui sunt prorsus inepti ad ministerium implendum, si ab hominibus eò vocentur, sunt ministri hominum, non Dei, Hos. 4. 6. *Quia tu scientiam sprevisti, spernam quoque te, ne sacerdotio fungaris mihi.*

17. Aptitudo hæc oritur ex donorum idonea mensura, & voluntate prompta munus illud capessendi & exequendi.

18. Ex ministerio oritur tertius Ecclesiæ status

tus. Sicut enim per fidem habet suum statum essentialem, & per combinationem, integralem; sic etiam per ministerium habet organicum quendam statum: quoniam apta jam redditur ad omnes illas operationes exercendas, quæ pertinent ad bonum totius.

19. Operationum harum ratio & directio est politia ecclesiastica.

20. Politiæ hujus forma est planè monarchica respectu Christi capitis ac regis: sed quoad visibilem, & vicariam administrationem, est mixtæ naturæ, partim quasi aristocratica, & partim quasi democratica.

21. Hinc in ministerio Ecclesiæ legitimo nullum locum habet hierarchia, sed potius hierodulia.

22. Ministrorum igitur unus non subjicitur in sua dispensatione potestati alterius: sed omnes immediatè pendent à Christo: sicut angeli illi qui munere sunt aliis inferiores, immediatè subjiciuntur Deo, non aliis angelis.

23. Ministerium hoc est vel extraordinarium vel ordinarium.

24. Extraordinarium ministerium est, quod habet altiorem quandam & perfectiorem directionem, quam ordinariis mediis possit haberi.

25. Hinc ministri hujusmodi semper habent dona & assistentiam extraordinariam, ita ut sine errore ministrent.

26. Extraordinarii ministri jus neque ab homine, neque per hominem propriè confertur, sed à solo Deo per Iesum Christum & Spiritum Sanctum. Gal. 1. 1.

27. Hinc vocatio ad tale ministerium est immediata.

28. Omnis tamen extraordinaria vocatio non est ita immediata, ut excludat omne ministerium hominum; sicut apparet in Elisæi & Matthiæ vocatione,

catione, sed illud tantum ministerium excludit, quod infallibili directione destituitur.

29. Extraordinarium hoc ministerium necessarium planè fuit Ecclesiæ, quia voluntas illa Dei quæ pertinet ad benè Deo vivendum, non potuit humana industria & ordinariis mediis indagari, ut cæteræ omnes artes ac scientiæ, sed requirebat homines à Deo excitatos, ac missos, quibus ille voluntatem suam patefecit, ut essent nobis vice ipsius Dei, Exod. 4. 15. 16. *Tu verò sis ei vice Dei.*

30. Extraordinariis istis ministris voluntatem suam revelavit Deus. 1. Viva voce, Apoc. 1. 10. Cui sæpè accedebat apparitio & allocutio Angeli, aut Christi ipsius, tanquam Angeli fœderis. 2. Per visionem, qua simul cum verbo species rerum indicandarum vigilantium oculis fuerunt repræsentatæ. 3. Per somnium, quo similia proposita fuerunt dormientium animis. 4. Nonnunquam etiam singulari quadam familiaritate quasi ore ad os, sine ænigmatis, Num. 12. 6. 7. 8. *Si est Propheta ex vobis, per visionem meipsum Iehovam notum faciam ei, aut per somnium alloquor eum: Non sic servus meus Moses, in os alloquar eum, adeo ut speciem similitudinemque Iehovæ intueatur, ac non per ænigmata.*

31. Revelationis hujus modus fuit adeo potens, ut rapuerit homines sæpè in ecstasin, qua ita correpti fuerunt supra semetipsos, ut nihil perceperint præter illud quod fuit propositum, neque illud ipsum totum secundum omnes ejus circumstantias, 2. Corinth. 12. 3. 4.

32. Est tamen adeo certus, ut divina ejus veritas confirmetur semper, & singulari quadam ratione obsignetur iis, quibus revelatur: ita ut non indigeat alia confirmatione, Galat. 1. 17. & 2. 6. *Neque redii ad eos qui ante me fuerunt Apostoli. Qui sunt in pretio, nihil mecum contulerunt*, quamvis aliquando

etiam ex abundanti adjiciantur miracula. Iudic. 6. 36, 37, 38.

33. Extraordinarium hoc ministerium est vel ad Ecclesiæ primam institutionem, vel ad institutę singularem & extraordinariam conservationem, vel denique ad collapsæ restitutionem extraordinariam.

34. Ministerium institutionis conjunctum semper habet miraculorum testimonium, Heb. 2. 3. 4. *Quæ quum primum enarrari cœpit, &c. Testimonium illis præbente Deo, & signis, & prodigiis, variisque virtutibus, & Sp. sancti distributionibus pro sua voluntate.*

35. Miracula tamen non ita doctrinæ alicujus attestantur, ut statim ipsi fidem faciant. Illa enim doctrina quæ non consentit cum nota Dei voluntate, non debet admitti, quamvis miraculis videatur confirmari. Deut. 13. 1. 2. 3. *Quamvis eveniat signum illud aut prodigium, quod prædixerat tibi dicendo, sequamur Deos alienos: ne auscultato verbis prophetæ.* Gal. 1. 8. *Etiamsi nos, aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis euangelizavimus, anathema esto.*

36. Ministerium conservationis & restaurationis, quamvis sit extraordinarium, & sæpe miraculis confirmetur, non tamen semper, aut necessariò requirit miraculorum testimonium; sicut apparet in multis V.T. & in Iohanne Baptista.

37. Extraordinarii ministri fuerunt Prophetæ, Apostoli, & Euangelistæ.

38. VViclephus, Lutherus, Zvvinglius & similes Euangelii restauratores primi, non fuerunt proprie loquendo extraordinarii ministri.

39. Extraordinarii tamen non malè à quibusdam appellantur 1. Quia aliquid præstiterunt simile eorum, quæ ab extraordinariis ministris præstita fuerunt olim. 2. Quia quoad gradum, singularia quædam dona acceperunt à Deo, prout res ipsa postulabat: quod etiam affirmari potest de mul-

de multis inter martyres illustriores. 3. Quia ordine tum temporis perturbato, & collapso, necesse habuerunt nonnulla tentare præter ordinem communem.

40. Ridiculum est igitut, ab istis hominibus postulare miracula, ad confirmationem illius doctrinę quam proposuerunt, cum talis attestatio ne in extraordinariis quidē omnibus fuit necessaria.

CAP. XXXIV.

De Scriptura Sacra.

1. EXtraordinarii ministri à Deo fuerunt excitati, ad ecclesiam instituendam, non tantum viva voce, sed etiam scriptis divinis, ut perpetuus esset usus & fructus hujus ministerii in ecclesia, etiam cum tales ministri non superessent.

2. Illi enim soli potuerunt regulam fidei ac morum scriptis mandare, qui propter immediatam & infallibilem directionem, quam habuerunt à Deo, immunes fuerunt in illo negotio ab omni errore.

3. Scribendi mandatum acceperunt à Deo, partim externè & generaliter, cum docere jubebatur, & specialiter aliquando, cum ipsa scriptio imperabatur, Deut. 31. 19. Apoc. 1. 19. *Scribite vobis canticum hoc. Scribe quæ vidisti.* & partim interno Spiritus instinctu. 2. Petr. 1. 21. *Non enim libitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines.* 2. Tim. 3. 16. *Tota Scriptura divinitus est inspirata.*

4. Scripserunt etiam afflatu & ductu Spiritus Sancti, ita ut homines ipsi fuerint, quasi organa Spiritus. Ibidem, Ier. 1. 9. *Ecce indo verba mea ori tuo:* Act. 28. 25. *Bene sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam.*

5. Inspi-

5. Inſpiratio verò divina ſcribentibus illis adfuit cum aliqua varietate. Quædam enim ſcribenda incognita prorſus antea fuerunt ſcriptori, ſicut in hiſtoria creationis præteritæ, & in prædictionibus futurorum ſatis liquet: quædam autem prius nota erant ſcriptori, ut in hiſtoria Chriſti per Apoſtolos conſcripta patet: & horum alia naturali cognitione tenebant, alia ſupernaturali. In occultis & ignotis inſpiratio divina omnia præſtabat per ſe: in iis quæ nota fuerunt, aut quorum notitia ordinariis mediis acquiri potuit, accedebat etiam religioſum ſtudium ſcriptorum, Deo ita adſiſtente, ut in ſcribendo non errarent.

6. In iis omnibus quæ per ſupernaturalem revelationem innotueruut, (ſive in jure, ſive in facto verſentur) non ſolum res ipſas inſpiravit, ſed etiam ſingula verba quibus ſcriberentur dictavit atque ſuggeſſit: quod tamen factum eſt cum ſuavi illa attemperatione, ut unuſquiſque ſcriptor iis uteretur modis loquendi, qui maximè conveniebant ejus perſonæ & conditioni.

7. Hinc Scriptura ſæpè tribuitur Spiritui S. tanquam auctori, nulla mentione facta amanuenſium. Hebr. 10. 15. *Teſtatur nobis & ipſe Spiritus S.*

8. Hinc etiam, quamvis in inſcriptionibus ſacrorum librorum indicetur maxima ex parte, quorum opera ſcripti fuerunt, nonnunquam tamen hac de re altum habetur ſilentium, idque ſine ullo ejuſmodi librorum detrimento, vel authoritatis eorum imminutione..

9. Neque tamen ſufficit ad ſcripturæ ſacræ partem conſtituendam, ſi liber aliquis per extraordinarium alioquin Dei ſervum ſcribatur, & ex certa ſpiritus directione, niſi etiam authoritate divina publicè eccleſiæ ſit datus, & ſanctificatus, ut ſit canon ſive regula ipſius.

10. Res ipſa quam ſcriptis mandarunt, quoad ſummam rei & præcipuum finem, nihil aliud eſt, quam

quam voluntas illa Dei revelata, quæ est regula fidei ac morum.

11. Hinc omnia illa, quæ in disputatione prima dicta fuerunt de doctrina vitæ à Deo revelata, conveniunt propriè Scripturæ sacræ. Scriptura enim nihil aliud est, quam illa doctrina cum scriptionis modo adjuncto, qui modus non fuit ibi, sed hoc in loco tractandus.

12. Hinc Scriptura quoad rem & sententiam subjectam, id est, quatenus fuit doctrina divinitus revelata, fuit prior ecclesia; sed quoad modum, cujus respectu dicitur propriè Scriptura, posterior est ecclesia prima.

13. Partim ratione materiæ subjectæ & objectæ, quæ vera ac salutaris Dei voluntas dicitur, & partim ratione directionis illius, qua fuit illa scriptis mandata, dicitur *Scriptura sacra, &* κατ' ἐξοχὴν *Scriptura* & Scriptores etiam ipsi vocantur *sancti*, Rom. 1. 2. Eph. 3. 5. 2. Petr. 1. 21. & 2. 22. & 3. 2. Apoc. 18. 20.

14. Quamvis autem ex occasione aliqua singulari variæ Scripturæ partes fuerint exaratæ, & ad certos quosdam homines aut cœtus directæ: æquè tamen ex intentione Dei pertinent ad institutionem singulorum fidelium per omnia secula, ac si ad ipsos singulariter fuissent directæ, unde ad Hebr. 12. 5. *adhortatio Salomonis, quæ in Proverbiis habetur, loqui dicitur Hebræis, qui Apostolicis temporibus vivebant, tanquam filiis, &* 2. Petr. 3. 15. *Paulus dicitur, omnibus fidelibus scripsisse, quod scripsit Romanis.* Hebr. 13. 5. *Quod dictum fuit Iosuæ, dici perhibetur omnibus fidelibus.*

15. Scripturis continentur omnia illa, quæ sunt ad salutem necessaria: atq; etiam omnia illa quæ necessariò requiruntur ad institutionem & ædificationem ecclesiæ, 2. Tim. 3. 15. 16. 17. *Sacræ literæ te possunt sapientem reddere ad salutem. Vt sit perfectus homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.*

16. Hinc

16. Hinc Scriptura non est partialis, sed perfecta regula fidei ac morum: neque quicquam est observatu necessarium in ecclesia Dei, constanter & ubique, quod pendet vel ex traditione aliqua, vel ex authoritate quacunque, & non continetur in Scripturis.

17. Omnia tamen non simul & semel, scriptis tradita fuerunt: quoniam ecclesiæ status & sapientia Dei aliud postulabat: sed à prima scriptione illa fuerunt successivè literis mandata, quæ seculis illis fuerunt necessaria.

18. Neque idcirco creverunt articuli fidei secundum temporum successionem, quoad essentiam, sed tantum quoad explicationem.

19. Quoad modum tradendi: Scriptura non explicat voluntatem Dei regulis catholicis & scientificis; sed narrationibus, exemplis, præceptis, exhortationibus, admonitionibus, & promissionibus, quia iste modus maximè facit ad usum communem omnis generis hominum, & maximè etiam ad voluntatem afficiendam, & pios motus excitandos, qui præcipuus est scopus theologiæ.

20. Eo modo etiam voluntas Dei revelatur in scripturis, ut quamvis res ipsæ plerumque difficiles captu, modus tamen eas tradendi, & explicandi, in iis præsertim quæ sunt necessaria, clarus sit & perspicuus.

21. Hinc non indigent scripturæ, præsertim in necessariis, explicatione ulla tali, qua ipsis lux inferatur aliunde: sed sibimet lucem ipsæ præbent, quę ab hominibus studiosè debet elici, & pro vocationis ratione cum aliis communicari.

22 Hinc etiam unius loci Scripturæ unicus est sensus: quia alias Scripturæ sensus non tantum non esset perspicuus & certus, sed nullus omnino: quod enim non unum significat, nihil significat certò.

23. Ad controversias theologicas dijudicandas,

das, non est constituta visibilis aliqua potestas in ecclesia, quasi regia seu prætoria: sed hominibus imponitur officium inquirendi: communicatur donum discernendi, tam publicè, quam privatim: & indicitur studium promovendi veritatis cognitæ scientiam & praxin, pro vocationis eorum ratione: quibus etiam adjungitur promissio directionis, & benedictionis divinæ.

24. Quia verò Scripturæ datæ sunt ad ecclesiæ usum & ædificationem, idcirco iis linguis conscriptæ fuerunt, quæ maxime communes & vulgatæ fuerunt in ecclesia tum temporis cum conscriberentur.

25. Hinc omnes illi libri qui conscripti fuerunt ante adventum Christi, Hebraicè scribebantur: Iudæis enim *credita fuerunt eloquia Dei*, Rom. 3. 2. & 9. 4. & pari ratione qui postea conscripti fuerunt Græcè tradebantur, quia illa lingua maximè communis fuit in illis partibus ubi ecclesia prima vigebat.

26 Hinc ad accuratam Scripturæ intelligentiam, necessaria est aliqua saltem cognitio linguarum: Scripturæ enim iisdem mediis intelliguntur, quibus alia scripta humana, peritia nempe & usu Logicæ, Rethoricæ, Grammaticæ & linguarum illarum, quibus exprimuntur: nisi quod in Scripturis singulare Spiritus lumen sit piis semper quærendum.

27. Linguis tamen istis primis non adeo affixa est Scriptura, quin & possit, & debeat etiam in alias linguas transferri, ad communem usum ecclesiæ.

28. Inter interpretes autem, neque septuaginta illi, quia Græcè vertebant, neque Hieronymus, neque similis quisquam, functus est munere Prophetico, ita ut immunis fuerit ab erroribus in interpretando.

29. Hinc nullæ versiones sunt absolutè authen-

thenticæ, sed eatenus tantum, quatenus exprimunt fontes, ad quos etiam sunt exigendæ.

30. Neque ulla est auctoritas in terris, qua versio aliqua reddi possit simpliciter authentica.

31. Hinc illustris semper fuit & adoranda Dei Providentia in conservandis fontibus, non tantum ne planè perirent, sed etiam ne mutilarentur alicujus libri jactura, aut gravi aliquo vitio deformarentur, cum interim ex versionibus vetustioribus nulla una integra sit relicta.

32. Ex versionibus istis humanis nihilominus percipi possunt illa omnia, quæ sunt absolutè necessaria, si modò conveniant cum fontibus in essentialibus partibus, ut solent omnes versiones in ecclesiis receptæ, quamvis dissentiant ac deficiant in minutioribus non paucis.

33. Neque ideò tamen in qualibet versione recepta perpetuò est acquiescendum: sed cum omni religione curandum, ut purissima & emendatissima interpretatio proponatur ecclesiæ.

34. Ex istis libris omnibus divinitus traditis, & in ecclesiæ quasi arca collocatis, conficitur canon integer fidei ac morum, unde nomen etiam habent Scripturæ canonicæ.

35. Canonem Veteris Testamenti constituerunt Prophetæ, & Christus ipse suo testimonio comprobavit. Canonem N. T. una cum veteri comprobavit & obsignavit Apostolus Iohannes auctoritate divina instructus, Apoc. 22. 18. 19. *Enimvero una testor cuivis audienti verba Prophetiæ libri hujus: si quis adjecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto: & si quis abstulerit aliquid ex libris Prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus è libro Vitæ.*

36. Libri illi qui vulgò apud nos Apocryphi vocantur, non pertinent ad canonem divinum, neque rectè satis ab hominibus fuerunt olim libris canonicis adjuncti, tanquam secundarius quidam canon. Nam primò in quibusdam eorum

mani-

manifestæ fabulæ narrantur & affirmantur pro veris historiis, ut de Tobia, Iudith, Susanna, Bele, Dracone & similia multa. Secundò, quia & S. Scripturæ & sibi ipsis sæpè contradicunt. Tertiò: non fuerunt Hebraicè scripti, neque Iudaicæ ecclesiæ traditi aut ab eadem recepti, cui tamen Deus oracula sua omnia commisit ante adventum Christi, Rom. 9. 4. Quartò, non fuerunt à Christo approbati, quia non erant inter illos libros quos ipse designavit, cum jussit suos scrutari Scripturas. Quintò, neque ab Apostolis neque in prima ecclesia Christiana fuerunt unquam recepti, ut pars canonis divini.

CAP. XXXV.

De Ministris ordinariis, & eorum officio in concionando.

1. MInisterium ordinarium est, quod totam suam directionē habet à voluntate Dei in scripturis revelata, & ab illis mediis, quæ Deus in ecclesia constituit, ad ipsius perpetuam ædificationem.

2. Atque hinc dicuntur ordinarii: quia ex ordine à Deo constituto possunt ac solent ad ministrandum vocari.

3. Quia verò in administratione sua regulam habent sibi fixam, voluntatem illam Dei, quæ revelata prius fuit per extraordinarios ministros, idcirco nihil proponere aut agere debent in ecclesia, quod in scripturis non habent præscriptum.

4. Idcirco etiam pendent ab extraordinariis ministris, & sunt ipsorum quasi successores: quamvis enim quoad modum & gradum extraordinarii ministri nullos habent successores, quoad ipsam tamen essentiam administrationis, eodem officio funguntur ministri ordinarii versus ecclesiam, quo extraordinarii olim fungebantur.

5. Hujus

5. Hujus miniſterii jus per homines communicari ſolet, atque illa ratione vocatio ordinarii miniſtri eſt mediata.

6. Hoc autem ſic eſt intelligendum, ut authoritas adminiſtrandi res divinas à Deo immediatè communicetur miniſtris omnibus legitimis, & deſignatio perſonarum, in quas confertur, fiat per eccleſiam.

7. Quia verò eccleſia, neque dona huic miniſterio neceſſaria poteſt conferre, neque Deo præſcribere, in quem ab ipſo conferantur, idcirco eos tantum eligere poteſt, quos antea vidit aptos. Non enim ſicut extraordinarii miniſtri, ſic etiam ordinarii per ipſam vocationem redduntur apti, cum antea fuerint inepti.

8. Hinc inordinaria vocatione illud neceſſariò requiritur, ut probatio legitima antecedat ipſam vocationem, 1. Tim. 3. 10. *Explorentur prius, deinde miniſtrent, ſi ſunt inculpati.*

9. Miniſterium ordinarium eſt eccleſiam ordinariis mediis conſervandam, propagandam & reſtaurandam.

10. Miniſterii hujus duæ ſunt partes. I. Vt nomine Dei agat apud populum, quæ ſunt agenda. II. Vt nomine populi agat apud Deum, quæ ſunt apud ipſum agenda.

11. In iſtis autem maximè excellit, atque adeo perpetui ſemper uſus fuit in eccleſia prædicatio verbi.

12. Concionatoris ordinarii officium eſt Dei voluntatem ex verbo proponere ad ædificationem auditorum, 1. Tim. 1. 5. *Finis παραγγελίας annunciationis eſt charitas ex mundo corde, & conſcientia bona, & fide minimè ſimulata.*

13. Quia autem inprimis requiritur ſerium ſtudium eccleſiæ *ædificandæ*, idcirco non poteſt ille concionator idoneus eſſe, qui non *comparavit animum ſuum ad quærendum legem Iehovæ & ad præſtandum*

dum eam, & ad docendum Israëlem statuta ac judicia, Ezech. 7. 10. Debet enim qui alium docet, semetipsum antea & simul etiam docere. Rom. 2. 21 alias non est paratus ad ecclesiam ædificandam.

14. Officium istud faciendum est, non tantum universaliter respectu omnium auditorum in communi, sed etiam specialiter respectu ordinis & ætatis cujuscunque, ut senum, adolescentum, servorum, Tit. 2. & 3. doctorum, 2. Petr. 1. 12. &c. imò singulorum, 1. Thes. 2. 11. *Vnumquemque vestrum hortabamur, & consolabamur, & obtestabamur.* non publicè tantum, sed etiam privatim, Act. 20. 20. *Publicè & domatim.*

15. Istum ædificandi scopum ita semper habere debet ob oculos, ut sedulò caveat, ne ab eo *divertat ad vaniloquentiam*, 1. Tim. 1. 6. *ad litigationem deverbis*, 2. Tim. 2. 14. *ad controversias inutiles, aut speculationes falso-nominatæ scientiæ*, 1. Tim. 6. 20. *sed præbeat se tenacem sermonis fidelis, qui ad doctrinam facit*, Tit. 1. 9. *quique damnari non possit*, Tit. 2. 8.

16. Quia verò in istum finem voluntas Dei *ex ejus verbo* est proponenda, idcirco non est ille ad hoc ministeriū aptus, qui non habet sensus suos in sacris literis exercitatos, etiam supra vulgus fidelium, ita ut cum Apollo dici possit *potens in scripturis.* Actor. 18. 24. Postillis & commentariis non est fidendum.

17. Vt voluntas Dei cum ædificationis fructu proponatur, duo hæc sunt necessaria factu. I. Vt declaratio fiat eorum, quæ in textu continentur. II. Vt eorundem applicatio instituatur ad auditorum conscientias, prout illorum conditio postulare videtur, 1. Tim. 6. 17. *Iis qui divites sunt in hoc seculo denuncia, ne efferantur animo, neque spem ponant in divitiis incertis, &c.*

18. Imponunt auditoribus, & suimet planè obliviscuntur illi, qui textum certum initio proponunt, tanquam principium concionis habendæ, &

dæ, & poſtea multa dicunt circa textum, aut ex occaſione textus, ſed nihil ferè ex ipſo textu deducunt.

19. In declaratione, quid veri ſit in textu, prius debet explicari, & tum poſtea, quid boni ex eo ſequatur. Illa pars in doctrinis vel documentis verſatur, hæc in uſu vel utilitatis ex doctrinis illis derivatione, 2.Tim.3.16. *Tota ſcriptura utilis eſt ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, & diſciplinam in juſtitia.*

20. Qui iſtas partes invertunt & confundunt, auditorum memoriæ non conſulunt, ac ædificationem ipſorum non parum impediunt: quia præcipua capita concionis non poſſunt memoriæ mandare, ut poſtea repetant in familiis ſuis privatim, ſine quo exercitio perit maxima pars illius fructus, qui ex concionibus redundaret in eccleſiam Dei.

21. Doctrina eſt axioma theologicum, vel in ſcripturæ verbis poſitum expreſſè, vel ex illis per immediatam conſequentiam fluens.

22. Doctrina rectè primo debet inveſtigari, & tum poſtea tractari.

23. Inveſtigatio fit per analyſin Logicam, cui inſervit etiam Rhetorica & Grammatica.

24. Analyſis pendet præcipuè ex obſervatione ſcopi vel propoſiti, & mediorum, quibus attingitur ſecundum artem Logicam.

25. Huic ad confirmationem ſubjungi debet interpretatio eorum, quæ dubia ſunt in analyſi: manifeſta verò & per ſe perſpicua nec poſtulant, nec admittunt ſupervacaneam interpretationem.

26. Tractatio partim in probatione conſiſtit, ſi in quæſtionem venire poſſit apud Auditores, (ineptum eſt enim illud ſollicitè confirmare, quod omnes agnoſcunt) & partim in illuſtratione rei ſatis probatæ.

27. Probatio peti debet ex clarioribus Scripturæ teſti-

ræ teſtimoniis, rationibus etiam adjunctis, ubi rei natura patietur. Hic autem ſervandus eſt modus ille, quem auditorum commodum dictabit.

28. Illuſtratio ex omnibus ferè inventionis locis depromi poteſt, ſed præcipuum hic locum habent diſſentanea, & comparata.

29. Doctrina quæque ſatis jam explicata debet ſtatim ad uſum transferri, qua etiam in parte, niſi ratio aliqua ſingularis aliud poſtulat, magis eſt inſiſtendum: quippe quæ alterius finem ac bonum continet, & cum concionis præcipuo ſcopo, auditorum ſcil. ædificatione, magis eſt conjuncta.

30. Peccant igitur, qui inhærent nudæ veritatis indagationi & explicationi, & neglecto uſu ac praxi, in qua religio atque adeo beatitudo conſiſtit, conſcientiam parum aut nihil ædificant.

31. Neque tamen vel omnes doctrinæ, quæ poſſunt ex textu erui, ſemper ſunt proponendæ, neque omnes uſus inculcandi, ſed illi ſunt eligendi, quos circumſtantiæ loci, temporis, ac perſonarum maximè neceſſarios eſſe docebunt; & ex illis præcipuè hi, qui maximè faciunt ad religionis vigorem vel excitandum, vel confirmandum.

32. Peccant igitur, qui ſuſque deque habent, quid dicant, dummodo multa videantur obſervaſſe & dixiſſe: imò non raro hoc agunt, ut multa textui extorqueant, quamvis ei non inſint, & ſæpè aliunde ad illum rapiunt, quidlibet ex quolibet proferentes: ex quo quidem auditorum, præſertim imperitorum, magis ſequitur ſubverſio quàm ædificatio.

33. Cum doctrina, tum uſus, quantum fieri poteſt, ita formari debent, ut connexionem aliquam inter ſe habeant, & eam etiam præ ſe ferant. Neque enim ſine incommodo rapitur animus ab uno ad aliud: neque eſt quod magis memoriam juvat, quam ordo deductionis.

34. Vſus eſt axioma Theologicum ex doctrina dedu-

deductum, utilitatem, bonitatem vel finem ejus ostendens.

35. Deductionis ratio est explicanda, si sit minus aperta: cui etiam probatio vel illustratio debet subjungi, prout necessitas auditorum, & prudentia dicentis monebunt.

36. Vtilitas hæc vel ad judicium pertinet, vel ad praxin, 2. Tim. 3. 16.

37. In judicio est mentis informatio, & reformatio.

38. Informatio est veritatis alicujus probatio.

39. Reformatio est falsitatis alicujus refutatio.

40. Quamvis autem omnis veritas possit ex occasione doceri, omnis tamen error non est ubique refutandus. Veteres enim hæreses, quæ jam sunt sepultæ, non sunt refodiendæ ut refutentur, neque blasphemiæ nefandæ facilè repetendæ: turbat hoc & offendit, præsertim cum solenniter nominantur, explicantur, ac refutantur.

41. In praxi vitæ est directio, quæ constat ex institutione & correctione.

42. Institutio est vitæ sequendæ demonstratio.

43. Correctio est vitæ fugiendæ damnatio.

44. Post declarationem sequi debet applicatio, quæ tamen cum utilitatum derivatione tantam habet cognationem, ut sæpe cum illa permisceri possit.

45. Applicare doctrinam ad usum ejus, est speciali accommodatione sic veritatem aliquam generalem acuere, & ingerere, ut penetrare possit in animos præsentium cum piorum affectuum commotione.

46. Pungendi sunt ad vivum, ut sentiatur in singulis illud Apostoli, verbum Domini nempè gladium ancipitem esse, qui intima usque cogitationum & affectuum configat, & ad ipsam usque ossium & medullarum compaginem pervadat. Prædicatio igitur non debet esse mortua, sed viva & effi-

& efficax adeo, ut infideli ingrediente in cœtum fidelium, affici illum oporteat, & quasi transfodi ipsa verbi auditione, ut det gloriam Deo, 1. Cor. 14. 25. *Et ita quæ occulta sunt in ejus corde, manifesta fiunt: atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, annuncians Deum verè in vobis esse.*

47. Hæc autem respicit vel animum oppressum, ut consolatio: vel deficientem in prosecutione boni, ut exhortatio; vel in vitatione mali, ut admonitio.

48. Consolatio est argumenti alicujus applicatio, vel ad tollendum, vel ad mitigandum dolorem ac metum opprimentem.

49. In consolatione notæ utiliter adjunguntur, ex quibus conscientia hominis certa reddi possit, quod ad ipsum pertineat hujusmodi beneficium, cujus consideratione minister fidelium conscientias consolatur abjectis occupationibus & refutatis, quas pia & anxia mens in contrarium afferre & cogitare posit.

50 Exhortatio est argumenti applicatio, vel ad internam aliquam virtutem ingenerandam, vegetandam & excitandam, vel ad exercitium ejus promovendum.

51. In exhortatione ad virtutem, multum juvat ostendere media, quæ ad virtutem illam in nobis generandam faciunt, singula verò ex Scripturæ locis, & exemplis probentur, aut rationibus, quæ firmum in Scriptura fundamentum habent.

52. Admonitio est argumenti alicujus applicatio, ad pravitatem aliquam corrigendam.

53. In admonitione, seu dehortatione à vitiis, remedia adjungi possunt, ex iis locis, quæ adversus illa vitia maximè sunt valitura.

54. Modus agendi in hisce omnibus talis esse debet, ut nullam ostentationem habeat humanæ sapientiæ, aut intermixtionem affectuum carna-

 lium

lium, ſed ſpiritus demonſtrationem ubique manifeſtatam. 1. Cor.1.17. & cap.2.1.4.13. *Non cum dicendi peritia,ne inanis reddatur crux Chriſti. Non eminentia orationis, aut ſapientia. Neque in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis,ſed in demonſtratione ſpirituali & potente. Non ſermonibus quos docet humana ſapientia, ſed quos docet Spiritus ſanctus.* Eſt enim verbum Spiritus, verbum vitæ, quod prædicatur ad ædificationem Dei, quæ eſt per fidem: quibus ſi quid congruenter non dicatur, aut fiat, æquè inane eſt ac fœnum, & ſtipula, 1.Cor.3.12.

55. Neque igitur teſtimonia humana, qualiacunque ſint, neque hiſtoriæ doctis tantum notæ intermiſceri debent,niſi rarius,(cauſa etiam ſignificata, quæ cogit ita facere) cum urgens neceſſitas aut certa ſpes fructus tale quid poſtulare videtur: nedum verba aut ſententiæ Latinæ, Græcæ, Ebraicæ, quas populus non intelligit.

56. Læditur puritas, perfectio, & majeſtas verbi Dei, dum verborum humanorum permixtionem deſiderare perhibetur, & ſcandalum ſimul præbetur auditoribus, qui aſſuefacti hujuſmodi floſculis humanis, aurium pruritum ſæpè contrahentes, ſimplicitatẽ Euangelii incipiunt faſtidire, & ſanam doctrinam *nolunt ſufferre*, 2.Tim.4.5.

57. Pauli exemplum (qui paucula quædam & brevia citat poëtarum Gentilium dicta, authoribus non nominatis, ad gentiles, quibus nota & probata fuerunt,convincendos,idque rariſſimè,& obiter (hoc, inquam, exemplum nihil juvat illos, qui præter neceſſitatem, aut etiam utilitatem,frequenter,& ſtudio,laudatis authoribus eadem ferè ſolennitate,qua ſolent prophetarum nomina citare, apud Chriſtianos, qui ſolum Chriſtum audire cupiunt, obtrudendi humana teſtimonia, ad eruditionem aliquam oſtentandam.

58. Neque etiam procemia non neceſſaria, & longè petita, aut perſuaſoria oratorum verba
ſunt

ſunt conſectanda: nec digreſſionibus aut excurſionibus eſt indulgendum. Sapiunt iſta ſpiritum humanum, tempus conterunt, & excludunt alia, quæ magis ædificarent.

59. Si verò aliquod exordium adhibetur ad rem præſentem ſpectans, illud locum proprium habet, vel in textus declaratione, vel in ejus applicatione ad uſum.

60. Sermo & actio tota debet eſſe ſpiritualis, ex intimo corde fluens, hominem indicans & in ſcripturis, & in pietatis exercitiis multum verſatum: qui etiam illa quæ aliis ſuadere conatur, ſibimet ante perſuaſit & conſcientiæ ſuæ penitus infixit: cui denique adeſt zelus, charitas, lenitas, libertas, humilitas, cum authoritate gravi.

61. Sermonis pronunciatio debet eſſe cùm naturalis, popularis, clara & diſtincta, ut commodè poſſit intelligi; tum rebus congrua, ut etiam affectus movere poſſit, Gal. 4. 20. *Velim autem nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meam: quoniam hæſito in vobis.*

62. Inter alias duæ hic maximè peccant: altera lenta, tarda, cantillans, ſomnolenta, in qua non tantum verba in eadem commatis diſtinctione cũ pauſa ſeparantur, ſed & in eadem voce ſyllabæ, cum magno rerum intellectus impedimento.

63. Altera vox, quæ hic maximè peccat, eſt præceps ac velox, quæ celeritate nimia aures obruit, ut nulla fiat diſtincta rerum perceptio.

64. Sermo, pronunciatio, & actio quæ in ſenatu, in judiciis, in foro eſſet ridicula, illa in concione magis eſt fugienda,

65. Dilucidiùs apparet Spiritus ſancti efficacia in nuda verborum ſimplicitate, quam in elegantia & nitore: hinc Paulus dicit ſe ἰδιώτην λόγῳ, 2. Cor. 11. 6. Si tamen polleat aliquis vi quadam dicendi externa, cum genuina ſimplicitate debet illam uſurpare.

 66. Quan-

66. Quantum affectationis apparet, tantum perit efficaciæ & authoritatis.

67. Summa est, nihil admittendum esse, quod non facit ad spiritualem populi ædificationem, neque omittendum quicquam, quo ad illum finem certa ratione pervenire possimus.

68. Concionis appendix est oratio, tam præcedens quam consequens.

69. In præcedente generalia illa debent proponi, quibus verbi & prædicationis finis & usus, nostraque indigentia, indignitas, & officium, una cum gratiosis Dei promissis, ita commemorentur, ut exsuscitari possint animi omnium ad voluntatem Dei humiliter quærendum, & fideliter observandum.

70. In oratione consequente gratiarum actio semper est adhibenda, & præcipua concionis capita in petitiones debent converti.

CAP. XXXVI.

De Sacramentis.

Hactenus de modo applicationis quoad primam partem, scilicet in ministerio.

1. APplicationis modus quoad alteram partem est in signis.

2. Signum est res sensibilis, quæ præter illam speciem quam sensibus immediatè infert, aliud etiam simul facit in cogitationem venire: atque hoc sensu signi ratio tam latè patet, atque argumenti logici.

3. Signum aliud est naturale, aliud per institutionem.

4. Inter hæc duo tamen tantum est discrimen, ut sine turpi errore non possint confundi.

5. Est etiam signum aliud ordinarium & perpetuum,

petuum, aliud extraordinarium & temporarium.

6. Reſpectu rei ſignificatæ eſt, vel rerum præteritarum, & dicitur ἀναμνηστικὸν ſeu *rememorativum*; vel rerum præſentium, & dicitur διαγνωστικὸν, vel *demonſtrativum*; vel rerum futurarum, & dicitur προγνωστικὸν ſeu *prænunciativum*; vel denique ex omnibus iſtis conflatum, ita ut præſentia præterita, & futura deſignet.

7. Reſpectu finis & uſus vel inſervit intellectui, & dicitur *notificans*, vel memoriæ, & dicitur *commonefaciens*; vel etiam fidei, & dicitur *obſignans*, vel deniq ue iſtis omnibus ſimul.

8. Hinc ſignum ſacrum eſt vel nudum ſignum, vel etiam ſigillum.

9. Nudum ſignum eſt, quod tantum repræſentat: ſigillum eſt, quod non tantum repræſentat, ſed etiam exhibet obſignando.

10. Sigillum fœdus Dei obſignans dicitur ſacramentum, Rom.4.11.

11. Eſt enim ſignum rememorans, demonſtrans, prænuncians, lætificans, commonefaciens & obſignans.

12. Sacramentum igitur fœderis novi eſt inſtitutio divina, qua per ſenſibilia ſigna benedictiones fœderis novi repræſentantur, exhibentur, & applicantur

13. Hinc ſacramentum iſtiuſmodi habet rationē teſtimonii divini ſecundarii, quo teſtimonium illud primarium, quod in ipſo fœdere continetur, reſpectu noſtri ſpecialiter confirmatur.

14. Hinc illa ſpecialis applicatio favoris & gratiæ Dei, quæ oritur ex vera fide, per ſacramenta plurimum confirmatur & promovetur.

15. In ſacramento igitur eſt res ſenſibilis, & ſpiritualis.

16. Res ſenſibilis eſt ſignum, vel repræſentans, vel applicans: res ſpiritualis eſt illud, quod repræſentatur & àpplicatur.

17. Sacramenti nomine tamen & usitatè; & maximè propriè, res ipsa externa & sensibilis denotari solet.

18. Signa sacramentalia neque inhærentem, neque adhærentem physicè habent rem illam spiritualem ad quam referuntur: sic enim simul essent signa & res significatæ.

19. Neque tamen sunt nuda signa indicantia & repræsentantia, sed rem ipsam communicantia, testificantia, & magis communicandam exhibentia.

20. Hinc nullius est instituere signum istiusmodi sacrum, præterquam Dei solius: quia nulla creatura potest communicare rem significatam, aut communicationem ejus certam nobis reddere, aut denique virtutem illam istiusmodi signis adjicere, qua apta reddantur ad fidem & fiduciam confirmandam, aut gratiam ullam spiritualem in nobis excitandam, magis quam res alia quælibet.

21. Res ipsa, quæ seligitur & separatur ad usum hujusmodi sacrum, dicitur propriè *signum repræsentans*, ut panis & vinum in cœna: sed usus harum rerum dicitur *signum applicans*, ut distributio, receptio, comestio, potatio.

22. Hinc sacramenta non existunt propriè extra suum usum, id est, neque antea, neque postea, quam applicantur ad usum suum, revera sunt sacramenta.

23. Res spiritualis, quæ significatur sacramentis novi fœderis, est fœdus ipsum novum, id est, Christus cum omnibus illis benedictionibus, quæ in ipso fidelibus præparantur.

24. Quædam tamen sacramenta magis expressè modum aut respectum aliquem hujus fœderis repræsentant quam alia, quæ alium aliquem modum magis etiam designant.

25. Sed omnia hoc habent commune, quod inte-

integrum fœdus gratiæ fidelibus obsignant; neque istum usum habent eo solummodò tempore dum administrantur, sed ad finem usque vitæ.

26. Forma sacramenti est unio illa, quæ est inter signum & res significatas.

27. Vnio hæc non est corporalis, neque tamen est imaginaria, sed est relatio spiritualis, cujus vi res significatæ realiter communicantur illis, qui rectè utuntur signis.

28. Neque enim omnes illi participiant rem ipsam spiritualem, qui participes fiunt signorum, neque modus aut medium idem est utraque participandi.

29. Ex hac unione sequitur communicatio prædicationis, qua 1. Signum prædicatur de re significata, ut cum sanctificatio cordis dicitur circumcisio. 2. Res significata de signo, ut cum circumcisiio dicitur fœdus, & panis corpus. 3. Effectum significati prędicatur de signo, ut cum baptismus dicitur regenerare. 4. Proprietas signi de re significata, ut cum fractio, quæ convenit pani, tribuitur Christo. 5. Proprietas rei significatæ tribuitur signo, ut cum esca & potus sacramentalis dicitur spiritualis.

30. Relationis hujus fundamentum. 1. Originem suam habuit à similitudine vel proportione signi ad rem significatam: talis enim similitudo quamvis non constituat sacramentum, prærequiritur tamen ad ea quæ constituunt, iisque substernitur quasi fundamentum. 2. Ab institutionis verbo, quod constat mandato & promissione. Mandatum imponit nobis officium creaturis utendi ad finem istum sacrum. Promissio fidem nobis facit, quod non frustrà sic utemur. Hoc autem verbũ institutionis distinctè applicatum cum precibus accommodatis, dicitur verbum *consecrationis, benedictionis, sanctificationis, & separationis*. 3. Perficitur observatione & usu ipso præscripto, cujus tanta

vis est, ut ejus defectu, huic, aut illi, corpore præsenti, aut recipienti, illud non sit sacramentum, quod aliis est maximè efficax.

31. Finis sacramenti primarius est obsignare fœdus; idque non ex Dei parte tantum, sed & consequenter etiam ex nostra, id est, non Dei gratia tantum & promissiones nobis obsignantur, sed & nostra etiam gratitudo, & obedientia erga Deum.

32. Mystica igitur signa rerum sacrarum, non possunt ab hominibus institui, sine præjudicio & violatione sacramentorum, quamvis hominis officium tantum designent.

33. Quamvis enim talia signa non sint propriè sacramenta, sunt tamen signa sacramentalia, id est, participiant naturam sacramentorum, atque adeo ab hominibus non possunt institui.

34. Finis secundarius est professio fidei & charitatis: repræsentantur enim in usu sacramentorum, & unio illa quam habemus cum Deo in Christo, & communio illa quam colimus cum omnibus iis, qui sunt ejusdem unionis consortes, præcipuè cum iis, qui sunt ejusdem ecclesiæ membra.

CAP. XXXVII.

De Ecclesiastica disciplina.

Verbi & Sacramentorum adjunctum est disciplina; quæ quoad summam rei fuit semper una, atque adeo hoc uno in loco commodè tradi potest.

1. Disciplina sacra, est personalis applicatio voluntatis Dei per censuras, ad scandala vel cavenda, vel tollenda ex ecclesia Dei.

2. In prædicatione namque verbi, voluntas Dei

Dei proponitur, & realiter applicatur ad fidem & obedientiam gignendam & augendam. In sacramentorum administratione, voluntas Dei personaliter etiam applicatur sigillis, ad fidem & obedientiam confirmandam. In exercitio disciplinæ, voluntas Dei personaliter etiam applicatur censuris, ad illa vitia removenda, quæ cum vera fide & obedientia pugnant.

3. Hinc est quod disciplina cum verbo & sacramentis conjungi solet ab optimis theologis in ecclesia Dei notanda. Quamvis enim non sit nota simpliciter essentialis & reciproca(sicut neque reliquæ duæ) ad completum tamen ecclesiæ statum necessariò debet adesse.

4. Instituta est hæc disciplina & præscripta ab ipso Christo Matth.16.19.& 18.15.16.17. Atque adeo est juris planè divini: neque ab hominibus pro suo arbitrio tolli, minui, vel commutari potest.

5. Imò peccat in Christum authorem ac institutorem,quisquis non facit quod in se est,ad hanc disciplinam in ecclesiis Dei constituendam & promovendam.

6. Personę circa quas exerceri debet sunt membra ecclesiarum visibilium institutarum, sine ulla exceptione, Matth.18.15. 1. Cor.5.11. & non alii. Ibid. vers.12. Ad illos enim omnes ac solos pertinet, quorum est sacramenta participare.

7. Ad istas personas applicat voluntatem Dei, id est, spiritualia illa reformationis media, qualia tantum Christus ecclesiis suis dedit, 2. Cor.10.4. Pœnæ igitur & vexationes corpore aut bursa luendæ,nullum omninò locum habent in ecclesiastica disciplina.

8. Peccata & scandala respicit in istis personis: est enim salutaris medela vulnerum ac morborũ, quibus oves Christi sunt obnoxiæ, 1.Cor.5.5.

9. Scandala illa prohibet ac tollit: quia.Christi

voluntatem efficaciter & personaliter applicat ad eorum impugnationem & abolitionem.

10. Quia verò tam efficaciter urget obedientiam erga Christum, idcircò non sine ratione singulari magna pars regni Christi, prout visibiliter ecclesiam regit, ab optimis theologis in ista disciplina collocatur.

11. Atque hæc ipsa vera est ratio, cur in tam paucis ecclesiis Christi disciplina, unà cum doctrina, solidè constituatur & exerceatur, quia totum Christi regnum recipere, eique se penitus tradere detrectant etiam plerique eorum, qui videri volunt Christum cognoscere, & in ipsum sperare.

12. Sicut autem est pars regni Christi, sic etiam eadem ratione est pars euangelii, est enim sanctus modus euangelii promovendi in ipso euangelio institutus. Neque igitur totum Christi regnum, neque totum euangelium recipiunt, qui rejiciunt disciplinam.

13. Quoniam verò & omnis pars regni Christi nobis est suo modo necessaria, & illa imprimis, quæ efficaciter peccatum reprimit, idcirco in ecclesiis disciplina carentibus non satis tutò acquiescitur, nisi publicus ille defectus privata cura & invigilatione mutua resarciatur.

14. Partes hujus disciplinæ sunt correctio fraterna, & excommunicatio.

15. Non enim consistit vel tantum, vel præcipuè in excommunicationum & anathematum fulmine, sed potissimũ in Christiana correctione.

16. Neque proprius finis correptionis est, ut aditus inde fiat ad excommunicationem (quamvis per accidens illud nonnunquam sequatur) sed ut excommunicandi necessitas si fieri possit antevertatur, & peccator per maturam resipiscentiam in ecclesia retineatur.

17. Correctio, increpatio, vel admonitio adhiberi debet in omni peccato, cui disciplinæ medela con-

la convenit: sed vario tamen modo, pro varietate occulti & noti peccati. In occultis enim tres illi gradus sunt observandi, quos Christus ordinè præscripsit, Matth. 18. 15. 16. 17. In publicis verò talis gradatio non est necessaria, 1. Tim. 5. 20

18. Admonitiones istæ semper peti debent ex verbo Dei, non ex placitis humanis: ad conscientiam alias non penetrabunt.

19. Excommunicatio plenaria non est adhibenda, nisi ad peccatum accedat contumacia, Matth. 18. 17. peccator enim ritè admonitus vel pœnitens vel contumax appareat necesse est: pœnitens autem non est excommunicandus: solus ergo contumax.

20. In atrocioribus tamen flagitiis, nec necessaria, nec utilis est tanta patientia & mora ad pœnitentiam exspectandam, aut contumaciam discernendam, atque in magis usitatis delictis.

21. Quando res ipsa pati potest moram, scripturæ ac rationi consentaneum est, ut primò inchoetur excommunicatio per suspensionem vel abstensionem à cœna, & similibus ecclesiæ privilegiis, quæ dici solet *excommunicatio minor*.

22. In istoc tamen gradu non est subsistendum, sed resipiscentia hoc pacto & spacio urgenda, & illa desperata, progrediendum tandem ad segregationem completam à communione fidelium, quæ dici solet *excommunicatio major*.

23. Quia autem peccator contumax non potest à fidelibus separari, nisi fideles etiam ab ipso separentur, & hoc etiam facit ad eorum salutarem pudorem, 2. Thes. 3. 14. idcirco illi qui legitimè excommunicantur, sunt à communicantibus omnibus vitandi, non quoad officia simpliciter moralia, aut alias necessaria, sed quoad illas conversationis partes, quæ approbationem & interiorem familiaritatem comitari solent;

Os, orare, vale, convivia, mensa negatur.

24. Ab excommunicationis vinculo nemo non pœnitens debet solvi, neque cuiquam pœnitenti debet negari. Sufficiens autem pœnitentia non est, si quis dicat *pœnitet me, non faciam amplius*, & alias veram pœnitentiam non demonstrat, sed talia indicia debent apparere seriæ pœnitentiæ, ut ecclesia teneatur in ipsis acquiescere: alias hypocrysis alitur, & illuditur ecclesiæ, ipsique Christo.

25. In quibusdam tamen peccatis pœnitentia magis languida (modo vera appareat) potest admitti, quam in aliis.

26. Potestas hujus disciplinæ quoad jus ipsum, pertinet ad ecclesiam illam in communi, cujus membrum est peccator, ad illos enim pertinet ejicere, ad quos pertinet primò admittere: & corporis totius interest ex æquo membrorum conservatio vel amputatio: cum ecclesiæ idcirco consensu (eoque non permittente tantum sed & approbante & constituente) est executioni mandanda.

27. Presbyterorum tamen partes in actu & exercitio sunt præcipuè, idque non tantum in publica actione dirigenda, & sententia pronuncianda, sed etiam in admonitionibus præcedaneis, in quibus sarcire debent illud quod à privatis vident neglectum.

28. Pontificum, pontificalium episcoporum, & officialium eorum usitatæ censuræ, merentur ipsæ censuram gravem; sunt enim nominis divini prophanationes, iniquæ dominationis fulcra, & alienæ pecuniæ aucupia, non spiritualia remedia talium peccatorum.

29. Indulgentiæ, commutationes & transactiones humanæ in iis ad quæ Christus ecclesiæ disciplinam instituit, sunt merces magnæ meretricis.

CAP.

CAP. XXXVIII.

De Administratione Fœderis gratuiti ante Christi adventum.

1. QVamvis gratuitum & salutiferum Dei fœdus unicum fuerit ab initio, modus tamen applicationis Christi, vel fœderis hujus novi administrandi, non semper unus & idem fuit, sed varius pro ratione seculorum, in quibus Ecclesia fuit collecta.

2. In ista varietate progressus semper fuit ab imperfectiore ad magis perfectum.

3. Primò igitur generaliter & obscurius, deindè verò specialius & clarius manifestatum fuit Euangelii mysterium.

4. Modus hic administrandi duplex est: unus Christi exhibendi, & alter Christi exhibiti.

5. Ad ista enim duo capita primaria vetus & novum Testamentum revocantur: vetus promittit Christum venturum: novum testatur venisse.

6. Dum Christus adhuc fuit exhibendus, omnia fuerunt magis externa & carnalia, postea magis interna & spiritualia, Iohan. 1. 17. *Lex illa per Mosem tradita est: gratia & veritas per Iesum Christum præstita est.*

7. Duplex tamen fuit tum temporis Ecclesiæ consideratio; 1. quâ hæres, & 2. quâ infans erat, Gal. 4. 1. & seq. *Quamdiu hæres infans est, nihil differt à servo, quamvis sit Dominus omnium.*

8. Quâ hæres, fuit libera, quâ infans, modo quodam servilis. ibidem.

9. Quâ hæres, fuit spiritualis: quâ infans, carnalis & terrena, Heb. 9. 10. Rom. 9. 7.

10. Quâ hæres, spiritum habuit adoptionis: qua infans, spiritum timoris ac servitutis, Rom. 8.

Rom. 8. 15. *Non enim accepistis Spiritum servitutis rursum ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis.*

11. Modus administrationis, qui respicit Christum exhibendum, alius fuit ante Mosen, & alius à Mose ad Christum.

12. Ante Mosen politia ecclesiæ fuit rudis & laxa; tanquam in infantia: tot ecclesiæ visibiles fuerunt, quot familiæ piorum: ministerium fuit perpetuò, ferè extraordinarium, per Prophetas: Patres familias & primogeniti jus habuerunt sacra quædam administandi ut ordinarii ministri, secundum illam directionem quam accipiebant à Prophetis.

13. Aliqua tamen differentia dispensationis fuit ab Adamo ad Abrahamum, ab illa quæ post Abrahamum fuit usque ad Mosen.

14. Ab Adamo ad Abrahamum primò redemptio per Christum & ejusdem applicatio promissa fuit in genere, per semen mulieris præstanda, ad opera Diaboli, id est, peccata & mortem solvenda, Gen. 3. 15. Rom. 16. 20. 1 Ioh. 3. 8. *Semen mulieris conteret caput Serpentis. Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros cito. Manifestus factus est filius Dei, ut dissolvat opera Diaboli.*

15. 2. Vocatio exercebatur in illa distinctione, quæ fuit inter semen mulieris & semen Diaboli; inter filios Dei & filios hominum, Genes. 6. 2.

3. Iustificationis ratio designabatur per sacrificia expiatoria pro peccatis oblata & acceptata, Eph. 5. 2. *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ.*

16. 4. Adoptionem indicabat, & filiorum titulus omnium fidelium tum temporis communis, & Enochi translatio in hæreditatem cœlestem. Gen. 5. 24. Hebr. 11. 5.

17. 5. Sanctificatio, & expresse fuit à Prophetis inculcata, & typicè etiam per oblationes & sacrifi-

crificiorum ritus adumbrata, Iud. 14. Rom. 12. 1.

18. 6. Glorificatio & Enochi exemplo, & Noachi cum familia ipsius à Diluvio conservatione publicè fuit obsignata, 1. Pet. 3. 20. 21.

19. Hac temporum periodo, Sacramentum extraordinarium fuit arcæ structura & conservatio in Diluvio, Heb. cap. 11. vers. 7. 1. Pet 3. vers. 20. & 21. Sacramentum ordinarium nullum fuit; nisi quod in Sacrificiis multis aliquid fuerit, quod Sacramenti rationem habuit. Quod enim in convivio sacro, in loco sancto, sacrificantes plerumque participes facti fuerint suorum Sacrificiorum cum lætitia coram Deo, Exod. 18. 12. hoc obsignabat ipsis aliquo modo gratiam illam fœderis, quæ in sacramentis exhibetur.

20. A tempore Abrahami ecclesia præcipuè constitit in familia & posteris ejus.

21. In illa temporis periodo, omnia novi fœderis beneficia magis clarè & distinctè testata fuerunt quam antea.

22. 1. Electio repræsentata fuit in personis Isaaci & Iacobi dilectis præ Ismaële & Esauo. Rom. 9. 11. 12. 13.

23. 2. Redemptio una cum ejus applicatione augustissimè fuit exhibita in persona & benedictione Melchisedechi; in promissione etiam & fœdere de benedictione ad omnes gentes per semen Abrahami perventura.

24. 3. Vocatio fuit exercita per deductionem Abrahami ex Vr Chaldæorum ad patriam novam, & cœlestem quandam, Hebr. 11. 8. 9. 10.

25. 4. Iustificatio illustrata fuit per expressum Dei testimonium, quod fides Abrahamo tanquam Patri & exemplari omnium crediturorum imputata fuit ad justitiam, & per circumcisionis sacramentum, quod fuit ejusdem justitiæ sigillum.

26. 5. Adoptio illustris facta est per invocationem nominis Dei super Abrahamum, & omnes filios

filios promissionum, & per assignationem hæreditatis filiis promissionum, genitis ex matre libera per gratiam, Gal. 4. 26. 28. 31.

27. 6. Sanctificatio figurata fuit per circumcisionem, quæ corruptionis peccati & veteris hominis ablationem, & abolitionem notabat, ut nova creatura in ejus loco statuatur, Col. 2. 11. Deut 30. 6.

28. 7. Glorificatio fuit indicata in benedictione promissa & in terra Chanaan, quæ typus fuit patriæ cœlestis.

29. A tempore Mosis ad Christum hæc eadem omnia insuper fuerunt adumbrata mediis tum extraordinariis tum etiam ordinariis.

30. Extraordinariè significata fuit redemtio & ejusdem applicatio, 1. Per liberationem ex Ægypto ministerio Mosis tanquam typi Christi, Matth. 2. 15. & per introductionem in terram Chanaan ministerio Iosuæ tanquam alterius Christi typi. 2. Per æneum serpentem, cujus intuitu homines moribundi restituti fuerunt sanitati, Ioh. 3. 14. & 12. 32. 3. Per nubem, qua ab omnibus tum hostium tnm cœli injuriis tegebantur Israelitæ, & præterea lucem simul cum refectione virium habuerunt subministratam interdiu & nocte. 1. Cor. cap. 10. vers. 2. Esa. cap. 3. vers. 4. 4. Per transitum maris rubri, quo viam stratam habuerunt ad terram promissionis, obrutis & perditis eorum hostibus, 1. Cor. 10. 2. 5. Per mannam de cœlo & aquam è rupe, unde continuum acceperunt nutrimentum quasi è manu Dei, 1. Cor. 10. 3. & 4. Ioh. 6. 32. & 33.

31. Ordinariè Christus & Redemptio per ipsum adumbrata fuit per Sacerdotem summum, altaria, & sacrificia pro peccatis.

32. Iustificatio ostendebatur sacrificiis multis, ablutionibus, & sacramento Paschatis.

33. Adoptio in primogenitis, qui Deo fuerunt sacri.

34. Sancti-

34. Sanctificatio in omnibus oblationibus ac donis, nec non in observationibus illis, quæ munditiem aliquam pæ se ferebant.

35. Glorificatio per hæreditatem terræ promissæ, & per communionem illam, quam habuerunt cum Deo in Sancto Sanctorum.

36. Ecclesia Iudaica per Mosen instituta fuit quoad aggregationem externam unica, quia tota illa communio solemnis, quæ fuit tum temporis præscripta, ab uno templo pendebat, & ibi fuit publica professione, & certis ritibus exercenda.

37. Synagogę non fuerunt ecclesiæ cōpletę, quia totus Dei cultus, & integra communio sacra tum temporis præscripta, non potuit in illis exerceri.

38. Ecclesia igitur Iudaica fuit nationalis, & aliqua ratione catholica, vel universalis, quatenus fideles proselytæ ex omni natione sub cœlo tenebantur adjungere sese illi uni ecclesiæ, Act. 2. 5. 6. 8. 9. 10. 11. & 8. 27.

39. Ministri primarii fuerunt sacerdotes ex familia Aharonis, perpetua successionis linea, quibus adjuncti fuerunt reliqui Levitæ, Num. 3. 6. 7. 8. 9. 10.

40. Non tamen admissi fuerunt ad ministrandum vel Sacerdotes, vel Levitæ, nisi probatione aliqua antecedente, idque prout corpore, ætate & animi donis valebant.

41. Disciplina tum temporis merè ecclesiastica, fuit magna ex parte cæremonialis; ita tamen ut sacra omne genus pura fuerint conservanda.

CAP. XXXIX.

De administratione Fœderis à Christo exhibito ad finem usque mundi.

1. Modus administrationis Christo jam exhibito duplex est, unus ad finem usque mundi, & alter in ipso fine.

2. A Christo

2. A Christo ad mundi finem uniusmodi est administratio, eaque planè nova; unde etiam dicitur Testamentum novum.

3. *Vniusmodi* est sine fine aut alteratione, quia est perfecta, ita ut non sit exspectanda alia, cui locum cederet tanquam perfectiori, sicut Iudaica huic tanquam imperfectior concessit.

4. *Novum est Testamentum* respectu illius, quod fuit à tempore Mosis, & respectu promissionis Patribus factæ, non quoad essentiam, sed quoad modum, quoniam in illis, quoad modum administrandi, aliqua repræsentatio fuit fœderis operum, à quo hoc Testamentum essentialiter differt: atque adeò cum integra differentia fœderis novi à veteri non apparuit, nisi in administratione, quæ est post Christum exhibitum, idcirco hæc administratio maximè propriè vocatur Fœdus ac Testamentum novum.

5. Differt autem ab administratione priore, qualitate & quantitate.

6. Qualitas differens, qua pollet, est vel claritas, vel libertas.

7. Claritas in eo consistit, primò, quod doctrina gratiæ ac salutis per Christum & fidem in ipsum unà cum ejus annexis magis est distincta & expressa, quam antea fuit: secundò, quod non typis & umbraculis, sed ratione manifestatissima declaratur.

8. Vtroque hoc respectu Christus antea propositus dicitur quasi sub velo, sed jam facie aperta & revelata dicitur offerri, 2. Cor. 3. 12. *Multa in loquendo evidentia utimur. Nec sumus sicut Moses, qui imponebat velamen faciei suæ, ne oculos defigerent filii Israelis ad finem ejus quod nunc ut inutile tollitur.*

9. Libertas in eo consistit, primò, quod œconomica legis aut fœderis operum contemperatio, quæ in servitute quadam veterem populum detinebat, jam est sublata: unde etiam Spiritus adoptionis,

tionis, quamvis non planè denegatus fuit unquam fidelibus, maximè propriè tamen communicari dicitur sub isto N. T. in quo status fidelium perfectissimus maximè elucet, Gal. 4 5. *Postquam venit plenum tempus, emisit Deus Filium suum,—— ut adoptionem acciperemus, &c.* Consistit secundò in eo, quod ceremonialis Legis jugum, qua fuit Chirographum adversus peccatores, qua rerum sua natura mediarum usum prohibebat, qua onerosas multas earundum observationes imperabat, & qua multiplicibus & carnalibus ceremoniis veritatem ipsam obvelabat, jam est planè sublatum, Col. 2. 14. 17. *Quæ sunt umbra rerum futurarum, at corpus est Christi.*

10. Peccant igitur adversus libertatem nobis à Christo partam, qui vel ceremonias Iudaicas, vel alias ipsis homogeneas, religiosas, & mysticas, Ecclesiis Christianis obtrudunt. Divinæ enim ceremoniæ non sunt sublatæ, ut humanæ in earum locum succederent; neque verisimile est, Christum istiusmodi mysteria arbitrio hominum relicturum fuisse post suum adventum, cum nihil tale permisit veteri populo, præsertim cum tam facili negotio potuisset etiam in isto genere prospicere nobis, si religiosas ac mysticas ullas ceremonias necessarias aut utiles judicasset suis, præter pauculas illas, quas nominatim præscripsit: aut saltem certis tabulis ostendere, quibus authoritatem hujusmodi concessit, quod nusquam fecit, Galat. 5. 1. *In libertate igitur qua Christus nos liberavit, perstate, & ne regredientes implicamini servitutis jugo.*

11. Quantitate administratio hæc differt à priore, & intensivè, & extensivè.

12. Intensivè, primò, quod efficacior est applicatio per Spiritum, & Spiritus dona sunt perfectiora, quam ordinariè fuerunt sub V. Testamento, unde comparativè vetus administratio dicitur litera,

litera, & nova Spiritus, 2. Cor. 3. 6. Secundò, quod vitam procreat magis spiritualem. *ibid. vers.* 18.

13. Extensivè, primò, quoad locum, quia non contrahitur ad unum aliquem populum, sicut antea, sed per mundum totum est diffusa. Secundò, quoad tempus, quod nullum habet durationis terminum ante totius mysticæ Ecclesiæ consummationem. 2. Cor. 3. 11. Ephes. 4. 13. *Id quod manet. Donec perveniamus nos omnes in virum adultum, ad mensuram plenæ staturæ Christi.*

14. Quia autem administratio ista nova est adeo perfecta, idcirco consentaneum est etiam, ut communio sanctorum in Ecclesia sub novo Testamento instituta sit etiam perfectissima.

15. In omni igitur Ecclesia N.T. totus Dei cultus solennis & ordinarius, & omnia ejus instituta sacra possunt ac debent observari, ita ut omnia illius ecclesiæ membra ordinariè simul possint communionem suam in illis exercere.

16. Non enim nunc est, ut in Ecclesia Iudaica fuit, à Deo institutum, ut solenniores quædam cultus divini partes in uno loco exerceantur, & aliæ in aliis, sed una particularis Ecclesia instituitur, in qua omnia sacra munera sunt obeunda.

17. Hinc omnes ecclesiæ Christianæ sunt unius planè ac ejusdem juris, ut una non magis pendeat ab altera, quàm altera ab illa.

18. Hinc etiam maximè conveniens est, ut una particularis Ecclesia non constet ex pluribus membris, quam quæ possint in unum convenire ad verbum Dei audiendum, Sacramenta celebranda, preces offerendas, & disciplinam exercendam, aliaque divinæ politiæ munera obeunda, tanquam unum corpus.

19. Est enim aberratio quædam, non expers omnis confusionis, quod in majoribus quibusdam urbibus, quamvis plures sint fideles, quam ut simul possint communionem illam exercere,

non

non distribuntur tamen in varias ecclesias, sed unam efficiunt ita redundare, ut singulorum ædificatio non possit ritè curari ac promoveri.

20. Ecclesia igitur post Christum exhibitum instituta, non est una Catholica, ita ut omnes fideles per totum orbem uno & eodem externo vinculo inter sese conjungerentur, & ab uno & eodem visibili pastore, aut cœtu Pastorum penderent, sed tot sunt ecclesiæ, quot sunt cœtus aut congregationes particulares fidem profitentium, qui singulari vinculo inter se conjunguntur ad communionem sanctorum constantèr exercendam.

21. Quamvis enim Ecclesia mystica, prout est in suis membris, non alia ratione distribuitur, quam in adjuncta & subjecta, qua ratione Ecclesiam dicimus Belgicam, Britannicam, Gallicam, sicut mare ipsum, secundum oras quas alluit, dicimus Belgicum, Britannicum, Gallicum, quamvis unum & idem sit mare; Ecclesiæ tamen institutæ sunt variæ species specialissimæ, aut individua eandem communem naturam participantia, sicut fontes varii, variæ Scholæ, variæ familiæ: quamvis multæ, aut omnes appellari forsan possint ecclesia una, ratione unius alicujus affectionis quam habent communem, sicut familiæ multæ illustris alicujus stemmatis, unius familiæ nomine sæpè designantur, ut familia Nassovica, &c.

22. Neque est Ecclesia hæc à Deo instituta propriè Nationalis, Provincialis aut Diœcesana (quæ formæ fuerunt ab hominibus introductæ ad exemplar civilis regiminis, præsertim Romani) sed Parochialis, vel unius congregationis, cujus membra inter se combinantur, & ordinariè conveniunt uno in loco ad publicum religionis exercitium.

23. Istiusmodi enim cœtus, & non amplior, propriè significatur per vocem ἐκκλησία, neque latiorem habet significationem in toto N. Testamento

mento, cum refertur ad cœtum aliquem visibilem & designatum, neque etiam apud profanos authores, qui sunt vetustiores.

24. Hinc variæ congregationes fixæ, ejusdem Regionis, ac Provinciæ, plurali numero semper appellantur Ecclesiæ, non una ecclesia, etiam in Iudæa, quæ tota fuit antea una Ecclesia Nationalis, 1 Thes. 2. 14. Actor. 14. 23. & 15. 41. Rom. 16. 4. 5. 16. 1 Cor. 16. 1. 19. 2 Cor. 8. 1. 18. 19. Gal. 1. 2. 22.

25. Ecclesiæ etiam illæ particulares, quæ in novo Testamento commemorantur, convenire solebant ἐπὶ τὸ αὐτό. Actor. 2. 46. & 5. 12. & 14. 27. & 15. 25. & 21. 22. 1 Cor. 5. 4. & 14. 23. 26. & 11. 17. 23.

26. Neque in toto N. T. quicquam legitur de institutione Ecclesiæ alicujus amplioris, à qua minores congregationes penderent, neque cultus aliquis aut institutio sacra præscribitur, quæ non est in singulis congregationibus observanda, neque minister aliquis ordinarius constituitur, qui non datur uni alicui hujusmodi cœtui.

27. Ecclesiæ tamen particulares, ut earum communio postulat, naturæ lumen, & æquitas regularum, & exemplorum scripturæ docent, possunt, ac sæpissimè etiam debent confœderationem, aut consociationem mutuam inter se inire, in classibus, & synodis, ut communi consensu & subsidio mutuo utantur, quantum commodè fieri potest, in iis præsertim, quæ sunt majoris momenti: sed ista combinatio neque constiuit novam Ecclesiæ formam, neque tollere aut minuere ullo modo debet libertatem ac potestatem illam, quam Christus suis ecclesiiis reliquit, cui tantum dirigendæ ac promovendæ inservit.

28. Ministri ordinarii sequuntur Ecclesiæ Institutæ formam, atque adeo non sunt Oecumenici, Nationales, Provinciales, aut Diœcesani Episcopi, sed

ſed unius congregationis Presbyteri, qui eodem ſenſu in Scripturis etiam vocantur Epiſcopi.

29. Tranſcendentia illa Hierarchiæ mēbrā ſunt creaturæ merè humanæ, ſine ullo præcepto aut exemplo divino in Eccleſiam introductæ: Paſtorale officium in tam varias congregationes non poſsunt explere: Spoliant Eccleſias ſua libertate, dum in ipſas Eccleſias & earū Paſtores dominium exercent quaſi regale, vel potius tyrannicum: introduxerunt ſecum tanquam caput Antichriſtum ipſum Rom. & quaſi caudam ejuſdē farinæ Cancellarios, Suffraganeos, Archidiaconos, Officiales, & ſimilia Hierarchiæ fulcra (quorum nomina ipſa ſunt apocrypha, & Eccleſiis primis prorſus ignota) ad Eccleſias Dei penitus opprimendas.

30. Miniſtri ordinarii vocandi jus eſt in Eccleſia ipſa, cui debet inſervire, Act. 14. 23.

31. Hic tamen opus eſt directione & auxilio Preſbyterorum, & ejuſdem Eccleſiæ, & ſæpiſsimè etiam vicinarum.

32 Vocationis eſſentia eſt in electione Eccleſiæ, & acceptatione electi:

33. Adjunctum ejus antecedens eſt, examen vel probatio.

34. Adjunctum conſequens & conſummans, eſt ordinatio, quæ nihil aliud eſt, quàm ſolennis quædam introductio miniſtri jam electi in ipſius functionis liberam executionem: unde factum eſt, ut χειροτονία & χειροθεσία apud veteres idem ſæpè ſonent.

35. Epiſcopalis ordinatio miniſtri, ſine titulo, id eſt, ſine eccleſia, cui & in qua ordinaretur, eſt æquè ridicula, ac ſi quis maritus fingeretur eſſe abſque uxore.

36. Miniſter ita vocatus ad uni eccleſiæ inſerviendum, neque poteſt illam pro arbitrio ſuo deſerere, aut ab illa rejici, ſine juſta cauſa: neque alius eccleſiæ curam ſimilem ſuſcipere, aut illam

quam

quam suscepit voluntaria non residentia negligere, sine sacrilega fœderis violatione.

37. Ministri ordinarii sunt vel pastores, & doctores, vel presbyteri regentes, quibus adjunguntuntur pauperum curam gerentes, id est, diaconi, diaconissæ, vel viduæ.

38. Istis muneribus sufficienter prospexit Christus omnibus necessitatibus membrorum Ecclesiæ, ut scilicet instituantur præcipuè in cognitione veritatis per doctores, excitentur inprimis ad praxin pietatis per pastores, conserventur in illo vitæ cursu, & ad pœnitentiam pro peccatis revocentur, per ipsos, & rectores, & adversus egestatem adjuventur per diaconos.

CAP. XL.

De Baptismo, & Cœna Domini.

1. NAturam Testamenti Novi sequuntur etiam ejusdem sacramenta; sunt enim numero pauca, paratu & observatu facilia, & significatione sua maximè perspicua.

2. Fuerunt à Christo ipso sanctificata & instituta: quamvis enim à Ioanne Baptista sacramentum alterum fuit primò usurpatum, in eo ipso tamen fuit Christi prænuntius, ut ostenderet, quid ipse Christus postea probaret, & institueret, neque ordinarii instituti rationem habuit ex ministerio Iohannis, sed ex institutione ipsius Christi.

3. Sacramenta ista sunt Baptismus, & Cœna Domini, neque enim vel alia sacramenta, vel sacramentalia signa fuerunt Ecclesiæ, à Christo, aut ab ejus Apostolis tradita, neque possunt ab hominibus in Ecclesia constitui.

4. Ratione institutionis divinæ maxima necessitas imponitur fidelibus sacramenta ista diligenter ac religiosè usurpandi. Tam absolutè tamen

men necessaria non sunt ad salutem, ut eorum absentia vel privatio mera privationem inferat hujus: neque debent eo nomine, vel à non ministris legitimis, vel extra ecclesiasticum cœtum celebrari.

5. Baptismus est sacramentum initiationis aut regenerationis.

6. Quamvis enim totum fœdus gratiæ simul obsignat fidelibus, singulari tamen appropriatione repræsentat & confirmat ipsam nostram insitionem in Christum, Rom. 6.3. *Baptizati sumus in Christum Iesum,* & vers. 5. *una plantati sumus cum eo,* & 1. Cor. 12, 13. *in unum corpus baptizati sumus.*

7. Quia autem ex prima nostra insitione per fidem in Christum, immediatè sequitur nostræ justificationis & adoptionis relatio; Idcirco Baptismus ut sacramentum ipsius insitionis, est ad remissionem peccatorum, Marc. 1. 4. & est etiam repræsentatio adoptionis, dum per illum consecramur Patri, Filio & Spiritui sancto, & eorum nomina super baptizatos vocantur.

8. Quia etiam ex Christo cui inserimur sanctitas semper derivatur in omnes fideles, idcirco baptismus etiam est sigillum sanctificationis, Tit. 3. 5. *Servavit nos per lavacrum regenerationis, renovationis Spiritus sancti,* Rom. 6. 4. 5. 6.

9. Et quoniam à sanctificatione vera non potest separari glorificatio, idcirco simul etiam sigillum est gloriæ æternæ, Tit. 3. 7. *Vt hæredes efficeremur secundum spem vitæ æternæ,* Rom. 6. 8. *Si commortui sumus cum Christo, credimus fore, ut etiam cum ipso convivamus.*

10. Quia vero ista beneficia obsignantur secundum modum initiationis in baptismo, hinc primò baptismus semel tantum administrandus, quia unicum est initium vitæ spiritualis per regenerationem, sicut unicum est principium vitæ naturalis per generationem.

11. Hinc etiam secundò, iis omnibus debet administrari baptismus, ad quos fœdus gratiæ pertinet, quia est prima obsignatio ipsius fœderis jam primò initi.

12. Quod autem fidelium infantes non sint ab istoc sacramento prohibendi, apparet, I. Quia si ullius gratiæ sunt participes, sit illud vi fœderis gratiæ, atque adeo & fœdus, & primum fœderis sigillum ad ipsos etiam pertinet. II. Quod idem planè sit fœdus quo fideles jam continentur cum illo fœdere, quod pactum est cum Abrahamo, Roman.4, 11. Galat.3. 7.8.9. illud autem expresse etiam extendebatur ad infantes. III. Fœdus istud, quod jam administratur fidelibus, ampliorem & pleniorem consolationem ipsis adfert, quam olim potuit ante Christi adventum. At vero si ad ipsos tantum pertineret, & non etiam ad eorum infantes, tum magis angusta & contracta esset gratia Dei, & eorum consolatio, post Christum exhibitum, quam antea fuit. IV. Quia baptismus successit in locum circumcisionis, Colos.2.11.12. atque adeo pertinet æquè ad liberos fidelium, atque ipsa circumcisio. V. Quia in ipso initio regenerationis, cujus sigillum est baptismus, homo se habet merè passivè; unde etiam hominis vel circumcidendi, vel baptizandi nulla actio externa requiritur, ut in aliis sacramentis, sed tantum receptio passiva: infantes igitur sunt æquè capaces hujus sacramenti, respectu præcipui ejus usus, atque adulti.

13. Fides & resipiscentia non magis jam constituunt fœdus Dei, quam tempore Abrahami (qui fuit pater fidelium,) defectus igitur istiusmodi actuũ, non magis jam prohibere debent baptismũ infantibus, quã prohibebant tum circumcisionẽ.

14. Signum in hoc sacramento est aqua, non simpliciter, sed qua purgat immundum, sive immersione, sive aspersione.

15. Idcir-

15. Idcirco autem aqua fuit electa, quia nihil est in usu communi, quod aptius repræsentat ablutionem istam spiritualem, quæ fit per sanguinem vel mortem Christi, neque ulla re tam commodè exprimitur aspersio, vel applicatio sanguinis Christi, cum jam post Christi mortem sanguinis naturalis usus in sacris nullus esse debeat.

16. Cœna Domini est Sacramentum nutritionis & auctionis fidelium in Christo.

17. Hinc sæpius debet iisdem administrari.

18. Hinc etiam solis iis est administranda cœna, qui visibiliter capaces sunt nutritionis & auctionis in Ecclesia; atque adeo non infantibus, sed solis adultis.

19. Quia verò plenissimum & perfectissimum nutrimentum obsignatur in Christo, idcirco non hic unum aliquod & simplex signum nutritionis adhibetur, sed duplicis generis, prout corporis nutritio postulat, panis nempe & vinum.

20. Detrahunt igitur sapientiæ divinæ, institutionem Christi mutilant, & consolationem fidelium graviter minuunt aut tollunt, qui alterum horum signorum auferunt fidelibus in administratione cœnæ.

21. Idcirco autem panis & vinum adhibentur, quia post carnis comestionem, (quæ in sacris non habet locum Christi sacrificio jam peracto) & sanguinis potum, à quo non religio tantum, sed & natura humana abhorret, nihil convenienter magis exprimit arctissimam illam unionem, quam gradatim consequimur cum Christo, in corporis ejus immolatione, & sanguinis effusione, fundatam.

22. Transubstantiationem, aut consubstantiationem aliquam fingere in istoc sacramento, magis quam in baptismo, est cæcæ cujusdem & stupidæ superstitionis.

23. Ad ſpiritualem enim nutritionem in iſtoc ſacramento non requiritur,ut panis & vinum mutentur in corpus & ſanguinem Chriſti, neque ut Chriſtus ſit corporaliter cum ipſis præſens, ſed ut relativè tantum mutentur, quoad applicationem & uſum, & Chriſtus ſit ſpiritualiter præſens iis, qui ex fide participant.

24. Pugnat hæc tranſubſtantiatio, & conſubſtantiatio cum natura ſacramenti in genere, cum analogia alterius ſacramenti noſtri, vel baptiſmi, cum phraſibus uſitatiſsimis in Vet. Teſtamento, cum humana natura Chriſti, cum ſtatu ejus glorificationis, & cum voluntate Dei revelata, qui dixit Chriſtum in cœlis manſurum uſque ad diem judicii.

25. Quod attinet ad verba inſtitutionis, *Hoc eſt corpus meum*, neceſſariò ſunt intelligenda, ſicut aliæ phraſes ſacramentales, quæ in ſacris Scripturis ubique occurrunt, quarum interpretem luculentum habemus Deum ipſum, Geneſ.17.10. 11. *Hoc eſt fœdus meum. Vt ſit ſignum fœderis inter me & vos.*

26. Quoad modum explicandi verba hujus phraſis ſecundum artem, variant inter ſeſe viri docti. Plerique omnes noſtri volunt eſſe tropum in verbis,id eſt, metaphora vel metonymia.

27. Lutherani contendunt,nullum hic tropum inveniri, ſed Prædicationem tantum inuſitatam.

28. Non deſunt pauci quidam novi, qui negant, vel tropum aliquem proprium haberi, vel prædicationem inuſitatam; ſed impropriam, & myſticam ſtatuunt prædicationem.

29. Sed nulla ſufficiens ratio adfertur, quare negemus eſſe tropum in verbis: quod ſic demonſtrari poteſt: Si ſit prædicatio inuſitata, vel impropria, ut illi volunt, hæc inuſitata vel impropria ratio debet aliquo verbo oſtendi, quod ſi fiat, tum neceſſe eſt, ut illud verbum transferatur

ali-

aliquo modo à nativa sua significatione, & usu: id si fiat, tum verbum induit naturam, & definitionem tropi.

30. Tropus autem neque est in antecedente articulo, *hoc*, neque in copula propriè ut in verbo, *est*, sed in consequenti, id est, in verbo, *corpus*. Corpus enim ponitur pro signo corporis, non ut corpus verum & proprium excludatur ex ista sententia, sed includatur potius per relationem, quam habet signum ad rem signatam.

31. Tropus autem non unicus est, sed triplex in hoc verbo: primus est metaphora, qua unum simile pro altero ponitur, cui adhæret & commiscetur metonymia adjuncti. Panis enim non tantum similis est corporis Christi, sed etiam per institutionem Dei fit ejus adjunctum: secundus est synechdoche partis pro toto, qua corpus Christi ponitur pro toto Christo: tertius est metonymia subjecti pro adjunctis, quod Christus ponitur pro omnibus etiam beneficiis illis, quæ à Christo in nos derivantur. In altera parte de *vino* sunt etiam alii tropi satis manifesti.

CAP. XLI.

De Fine Mundi.

1. HActenus de administratione quæ est ante finem mundi: in ipso fine applicatio illa perficietur, quæ in istac vita tantum inchoatur.

2. Tum vocationis finis vocatis omnibus aderit: vocamur enim ad gloriam æternam Dei, 1. Pet. 5.10. qua etiam fidei finis dicitur contineri, id est, *salus animarum*, 1. Petr. 1.9.

3. Tum justificationis & redemptionis declaratio illa quæ est per effecta erit completa, cujus ratione dicuntur fideles in istac vita *exspectare*

redemptionem, Lucæ 21. verſ. 18. Rom. 8. verſ. 23. Epheſ. 1. 14.

4. Tum adoptati omnes poſſeſſionem ipſam hæreditatis adibunt, quo ſenſu dicuntur fideles in iſtac vita *adoptionem ſuam exſpectare*, Rom. 8. 23.

5. Tum Dei imago in ſanctificatis omnibus perficietur. Eph. 5. 27. *Ut ſiſteret eam ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquam ejuſmodi, ſed ut ſit ſancta, & inculpata.*

6. Tum denique gloria & beatitudo ſperata omnimoda plenitudine fulgebit, non tantum in anima, ſed etiam in ipſo corpore, Phil. 3. 21. *Transfigurabit corpus noſtrum humile, ut conforme fiat ejus corpori glorioſo.*

7. Quia autem eccleſiæ ſtatus tunc temporis erit ſtatus perfectionis, non ædificationis, idcirco miniſterium, ſacramenta, & diſciplina, una cum eccleſiis ipſis inſtitutis ceſſabunt, & eccleſia myſtica manebit in immediata communione cum Deo.

8. Hinc etiam finis iſte mundi ab omnibus fidelibus cum deſiderio debet expectari, Phil. 3. 20. Tit. 7. 13. *Servatorem exſpectamus Ieſum Chriſtum. Exſpectantes beatam illam ſpem, & illuſtrem illum adventum gloriæ magni illius Dei, & Servatoris noſtri.*

9. Finalis hæc adminiſtrationis perfectio poſtulat adventum, & præſentiam perſonalem ipſius Chriſti, Actor. 10. 42.

10. Adventus Chriſti ſecundus in eo ſimilis erit priori, quod *realis*, *viſibilis*, & apparens erit, Act. 1. 11. ſed in eo diſſimilis, quod erit. I. Cum ſumma gloria & potentia, Matth. 24. 30. Tit. 2. 31. II. Erit cum maximo terrore reſpectu improborum, & cum maximo gaudio omnium piorum, 2. Theſ. 1. 7. 8. 9: 10.

11. Hinc ultimæ diſcretioni inter pios & impios duo actus inſerviunt: *reſurrectio, & judicium ultimum*, 2. Cor. 5. 10.

12. Reſur-

12. Resurrectio est ejus quod cecidit: quia verò homo cecidit à vita, per separationem animæ à corpore, idcirco ut resurgat, necesse est eandem animam reuniri denuò eidem corpori, ut ex utriusque unione redintegrata idem homo existat.

13. Istiusmodi resurrectionem esse Deo possibilem apparet: quoniam hujusmodi hominis reparatio non superat illam potentiam, quæ in ejus prima creatione fuit manifestata, Phil. 3. 21. *Pro vi illa efficace, qua potest sibi subjicere omnia.*

14. Quod autem hæc resurrectio sit actu futura, per rationem aliquam naturalem non potest certò demonstrari, neque à priore, neque à posteriore, sed est propriè de fide.

15. Neque animæ, neque corporis natura potest esse causa resurrectionis: reformatio enim & resuscitatio corporis ex pulvere est contra solitum naturæ cursum, quæ quum perfectè destruitur, non solet eadem reparari: & inseparabilis unio animæ cum corpore per quam homo redditur immortalis, est supra vires naturæ.

16. Resuscitatio igitur mortuorum convenit propriè Christo θεανθρώπῳ, principium ejus est divina Christi omnipotentia, qua facilè perfici potest, etiam in instanti.

17. Angelorum ministerium non erit propriè ad mortuos resuscitandos, sed ad collectionem partium resuscitandorum, & ad congregandos jam resuscitatos.

18. Quamvis autem resuscitabuntur omnes à Christo, non una tamen & eadem ratione: resurrectio enim fidelium est ad vitam, & perficitur virtute unionis illius quam habent cum Christo, ut *vita sua*, Col. 3. 4. 1. Thes. 4. 14. & operatione spiritus ejus vivificantis, qui habitat in ipsis. Roman. 8. 11. *Vivificabit etiam mortua corpora vestra per inhabitantem ipsius spiritum in vobis.* Aliorum autem

refurrectio eft per potentiam illam Chrifti , qua juftitiam vindicantem exequitur.

19. Refufcitatio igitur fidelium eft à vita Chrifti, tanquam à principio, ad vitam ipforum, tanquam fructum & effectum: atque idcirco vocatur *refurrectio vitæ* : & aliorum refufcitatio eft à fententia mortis & condemnationis, ad ipfam mortem & condemnationem, ideoque vocatur *refurrectio condemnationis*, Ioh.5. 18. 29.

20. *Iudicium ultimum* exercetur à Chrifto, tanquam à rege: poteftas enim judicandi eft pars muneris regii.

21. Refpectu fidelium provenit à gratia, & eft functio regni gratiæ, Chrifto Mediatori effentialis, fed refpectu infidelium, eft poteftatis tantum ac dominii à patre conceffi, fpectans quidem ad mediationis aliquam perfectionem, fed non effentialem.

22. Hinc fidelium peccata non prodibunt in judicium: quum enim in iftac vita per fententiam juftificationis tecta funt & ablata, & ultimum illud judicium confirmatio erit & manifeftatio ejufdem fententiæ, non effet confentaneum, ut in lucem denuò tum temporis proferantur.

23. Locus hujus judicii erit in aëre, 1.Thef.4.17.

24. Dies aut annus ejus non eft in Scripturis revelatus, atque adeò non poteft ab hominibus defignari.

25. Sententia ftatim implenda feretur de vita, aut morte æterna, fecundum opera prægreffa.

26. Sententia autem vitæ, refpectu electorum feretur fecundum opera, non tanquam caufas meritorias, fed tanquam effecta de veris caufis teftificantia.

27. Sed fententia mortis, refpectu reproborum, feretur fecundum opera eorum, tanquam veras caufas.

28. Chriftus θεάνθρωπος judex eft, quafi delegatus:

gatus: ratione tamen authoritatis ac potestatis divinæ quam habet, & à qua pendet sententiæ robur, judex est principalis.

29. Fideles etiam cum Christo judicabunt, assistentes, non consulentes, sed approbantes, tam judicio & voluntate, quam suæ vitæ ac operum comparatione.

30. Iudicium feretur non tantum de hominibus impiis, sed etiam de angelis malis. Resuscitatio igitur & judicatio impiorum hominum per Christum habenda, non magis arguit universalem redemptionem talium hominum, quam dæmonum.

31. Ignis purgando & innovando mundo destinatus, non antecedet judicium, sed sequetur.

32. Purgatorium non magis est necessarium ante diem judicii, quam postea: cum igitur postea nullum erit, fatentibus ipsis Pontificiis, neque antea jam existit ullum.

33. Elementa non erunt sublata, sed mutata. Non enim cœlos *alios*, & terram *aliam*, sed cœlos *novos* & terram *novam* exspectamus, 1. Pet. 3. 13.

34. Christus etiam post diem judicii manebit Rex, & Mediator in æternum: non enim sic tradet regnum Patri, 1. Cor. 15. 24. ut ipsemet cesset regnare; sed ut Patri repræsentet regnum suum completum, quale mansurum est in æternum.

LIBER SECUNDUS THEOLOGIÆ SACRÆ.

CAP. I.

De observantia in genere.

Hactenus de priore parte Theologiæ, vel de fide in Deum: sequitur pars altera, quæ est observantia erga Deum.

1. Observantia est, qua Dei voluntas in ipsius gloriam cum subjectione præstatur.

2. *Voluntatem Dei* respicit tanquam exemplar, & regulam, ut ex verbis illis Christi apparet, quibus & observantiam nostram describit (*fiat voluntas tua, sicut in cœlis, sic etiam in terris*) & suam etiam explicavit, Matt. 26.39. *Non ut ego volo: sed ut tu*, & vers. 42. *fiat voluntas tua*. Sic Psal. 40.9. *Facere voluntatem tuam, Deus mi, delector: & lex tua est in visceribus meis.*

3. Voluntatem autem Dei respicit, non quâ est arcana, & potenter efficiens aut ordinans; sic enim & cæteræ omnes creaturæ, & homines impii, & ipsi etiam Diaboli obedientiali illa virtute, quæ est omnium creaturarum communis, voluntatem Dei perficiunt: sed respicit illam Dei voluntatem, quæ officium nostrum nobis præscribit, Deut. 29. 29. *Quæ revelata sunt, revelata sunt, ut faciamus.*

4. Respicit istam voluntatē *cum subjectione*, Rom. 8.7. quia applicat voluntatem nostram ad voluntatem Dei implendam, qua aliquid nobis præcipit pro autoritate sua, Rom. 8.7. *Legi Dei nō subjicitur.*

5. Hinc *obedientia* dicitur; quia voluntatem promptam reddit ad Dei jussum auditum, aut aliquo modo perceptum, executioni mandandum.

6. Hinc

6. Hinc etiam rationem aliquam servitutis erga Deum in se habet: unde fit, ut *obedire Deo, & ipsi servire*, unum & idem sonent, Luc.1.74. Rom.6.16. *& servire Deo*, idem planè sit cum *servire obedientiæ & justitiæ.ibid.* vers.16.18.22. quia facere voluntatẽ Dei cum subjectione, est Deo servire. Eph.6.6.7. *Vt servi Christi, facientes ex animo quæ vult Deus. Cum benevolentia servientes, ut Domino.*

7. Obedientia enim nostra erga Deum, quamvis respectu promptitudinis animi debeat esse filiorum obedientia: respectu tamen strictæ obligationis ad subjectionem, est obedientia servorum.

8. Ex ista subjectione ad voluntatem Dei sequitur necessariò conformitas inter voluntatem Dei & nostram. Apoc.2.6. *Hoc habes, quod odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.* Atque adeo, expressa quædam imago divinæ illius perfectionis, quam Deus revelavit, & proposuit nobis imitandam, 2. Petr.1.4. *Vt efficeremini divinæ consortes naturæ.* Nam qui *dat operam veritati*, ejus opera fieri dicuntur *secundum Deum* Ioh.3.21.

9. Hinc eadem observantia, quę *obedientia* vocatur, quia respicit voluntatem Dei cum subjectione, & *justitia*, quia subjectionem debitam præstat, appellatur etiam *sanctitas*, quia eandem voluntatem respicit cum conformatione, aut configuratione pura, 1 Petr.1. 14. 15. *Vt filii obedientes,* —— *sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni conversatione reddamini.*

10. Spectat observantia *ad gloriam* Dei, 1.Cor.10. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite*, quatenus summam ejus autoritatem ac potestatem in pręcipiendo agnoscit, 1.Cor.6.20. *Empti estis pretio: glorificate igitur Deum, &c.* atque etiam qua perfectionem Dei aliqua ex parte refert & repræsentat, 1.Pet.2.9. *Vt virtutes prædicetis illius*, in quarũ rerũ manifestatione consistit illa gloria, quæ potest ipsi à nobis tribui.

11. In ista etiam subjectione, quatenus autho-

ritas ac potestas Dei agnoscitur, reverentiæ ratio inest: undè etiam reverentia Iehovæ sæpè in Scripturis pro integra ponitur observantia, Psal. 34.12. *Reverentiam Iehovæ docebo vos.*

12. Dicitur igitur esse erga Deum, & quatenus Deus est ejus norma, & quatenus est ejus objectum, & etiam quatenus est finis.

13. Causa ejus principaliter efficiens per modum principii interni & inhærentis, est mediatè fides, & immediatè gratia sanctificans.

14. Fides enim & aditũ nobis parat ad Deum, Hebr. 10.22. *Accedamus per certioratam fidem*, & virtutem adeundi, 2. Cor. 1.24. *fide statis*. Vnde observantia vocatur *obedientia fidei*, Rom. 1.5. & fideles appellantur *filii obedientiæ*, 1. Petr. 1.14.

15. Fides autem triplici ratione parit obedientiam. 1. quatenus apprehendit Christum, qui fons est vitę, & scaturigo omnis potestatis bene agendi: & 2. qua recipit, & acquiescit in iis argumentis, quę Deus in Scriptura nobis proponit ad obedientiã persuadendã, promissionibus nempè, & comminationibus. 3. qua vim habet omnẽ gratiã, atq; adeò illam qua obedientia præstatur, impetrandi.

16. Gratia autem sanctificans est illa ipsa vis, qua elevamur ad voluntatem nostram accommodandam voluntati divinæ. Vnde etiam obedientia nova includitur semper & intelligitur in Scriptura, quando mentio fit *novi hominis*, *& novæ creaturæ*, Eph. 4.24. Gal. 6.15.

17. Nihil enim ab homine præstari potest post peccatum, ita ut Deo sit gratum, qua ab ipso provenit, vel ut opus vitæ spiritualis, nisi in Christo per fidem & sanctificationis gratiam præstetur. Ioh. 15.4.5. *Seorsim à me nihil potestis facere.*

18. Neque tamen idcirco omittenda sunt ista officia homini nondum credenti: quia in sese bona sunt, impediunt peccati incrementum, & pœnæ etiam peccatorum, imò beneficiis variis à Deo

sæpe

ſæpe ſolent compenſari: quamvis hoc non fiat vi legis alicujus ſtatutæ, ſed ex abundanti & arcana quadam ejus benignitate.

19. Cauſa adjuvans impellendo eſt. 1. Dignitas & majeſtas Dei in ſeſe obſervanda, Deut. 32. 3. *Tribuite magnitudinem Deo noſtro.* Pſal. 29. 2. *Cedite Iehova gloriam nominis ejus.* 2. Benignitas Dei erga nos, cujus ratione debemus ipſi quicquid eſt in nobis, 1. Cor. 6. 20. *An ignoratis vos non eſſe veſtri juris? —— quæ ſunt Dei.* Rom. 12. *Per miſerationes Dei.* Vnde etiã eſt, quod obſervantia noſtra nihil aliud ſit, quam gratitudo Deo debita, atque eo nomine rectè à Theologis explicatur. 3. Autoritas Dei præcipientis, quæ habet in nos univerſale & plenum dominium. Iac. 4. 12. *Vnus eſt legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* 4. Æquitas & utilitas rerum præceptarum, quæ & cum ratione maximè conſentiunt. Rom. 2. 15. *Vna teſtimonium reddente ipſorum conſcientia.* & ſpectat etiam ad perfectionem & beatitudinem noſtram, Deut. 32. 47. *Eſt vita veſtra.* 5. Merces & promiſſiones, quibus obedientia ſuadetur, 2. Cor. 7. 1. *Has promiſſiones quum habeamus, purificemus nos, &c.* 6. Miſeria, quæ incurritur à contra facientibus, Deut. 28. 16. Hebr. 12. 29. *Maledictus eris. Etenim Deus noſter conſumens ignis eſt.*

20. Materia obedientiæ eſt illud ipſum quod à Deo præcipitur, atque adeò ſummatim continetur in Decalogo: aliàs enim lex Dei nõ foret perfecta.

21. Lex igitur Dei, quamvis reſpectu fidelium ſit quaſi abrogata, & quoad vim juſtificandi, quam habuit in ſtatu integritatis, & quoad vim condemnandi, quam habuit in ſtatu peccati; valet tamen ac viget quoad vim dirigendi; & aliquam etiam vim retinet condemnandi: quia peccatum arguit & condemnat in ipſis fidelibus, quamvis fideles ipſos qui non ſunt ſub lege, ſed ſub gratia, non poſſit planè condemnare.

22. Forma obſervantiæ eſt conformitas noſtra

ſtra ad Dei voluntatem idcirco patefactam, ut à nobis impleatur, Mich. 6. 8. *Indicavit tibi, ô homo, quid ſit bonum.*

23. Neque enim arcana Dei voluntas eſt obſervantiæ noſtræ norma, neque omnis revelata (Ieroboam enim peccavit regnum Iſraelis occupando, quamvis Deum hoc aliquo modo velle indicaverat ipſi propheta, 1. Reg 11. 31. cum 2. Chron. 13. 5. 6. ..) ſed illa, quæ officium noſtrum præſcribens ideò revelatur, ut à nobis impleatur.

24. Hæc autē voluntas Dei hac ipſa ratione dicitur *bona, perfecta, ac Deo accepta*, Rom. 12. 2. *bona*, quia complectitur in ſeſe omnem rationem honeſti: *perfecta*, quia nihil ultra quærendū eſt ad inſtitutionem vitæ: *Deo accepta*, quia obedientia huic voluntati præſtita à Deo probatur, & coronatur.

25. Hujus voluntatis cognitio eſt ad obedientiam veram neceſſaria, Prov. 4. 14. *Prehende eruditionem ne deſiſtito: cuſtodi illam, quia eſt vita tua, &* verſ. 19. *Via improborum ſimilis eſt caligini, neſciunt in quid impacturi ſunt.* Studium igitur cognoſcendi voluntatem iſtam Dei, ſimul præcipitur nobis cū ipſa obedientia, Prov. 5. 1. 2. *Ad ſapientiam attende, ad intelligentiam inclina aurem.* Cujus etiam eſt pars magna, cum ſpectat ad praxin, ſicut ex adverſo, omnis ignoratio eorum, quæ ſcire & facere tenemur, eſt peccatum, 2. Theſ. 1. 8. *Infligens ultionem iis qui Deū neſciunt, nec auſcultant Euangelio Ieſu Chriſti.*

26. Cum cognitione voluntatis Dei in iſtac vita conjungi debet timor, aut metus eandem transgrediendi, Prov. 8. 12. 13. & 14. 16. *Ego ſapientia præſentem habeo reverentiam Iehovæ. Sapiens timet, ac recedit à malo.* præcipuè quidem ratione offenſæ: ſed & ratione iræ, & pœnæ, maximè qua ſeparat à Deo. Neque debet talis metus appellari ſervilis, quando non reſpicit pœnam ſolam.

27. Finis præcipuus eſt Dei gloria: in eum enim tendimus per obſervantiam, in quē recumbimus

per

per fidem:alias observantia non emanaret ex fide. Cũ etiam fides sit vita nostra spiritualis, quatenus conjungit nos Deo in Christo, necesse est ut ejusdem fidei actiones, quæ observantia continentur, in Deum etiam,id est, in ejus gloriam ferantur.

28. Finis minus principalis est propria nostra salus & beatitudo, Rom.6.22. *Servi facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctimoniam: finem autem, vitam æternam*, Hebr.12.2. *Pro sibi proposito gaudio sustinuit crucem.*

29. Quamvis enim obedientia illa, quæ præstatur solummodò pœnæ metu vel exspectatione mercedis, rectè dicatur mercenaria, ut tamẽ secundariò quis excitetur ad officium suum faciendum intuitu mercedis, aut etiam pœnæ metu, hoc non est alienum à filiis Dei, neque filialem eorum observantiam ulla ex parte labefactat.

30. Non est quidem observantia nostra principalis, aut meritoria causa vitæ æternæ. Nam & jus hujus vitæ, & vitam etiam ipsam recipimus ex gratia, ac dono Dei propter Christum fide apprehensum, Rom.6.23. *Donum Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.* sed tamen est causa aliquo modo administrans, adjuvans & promovens versus possessionem hujus vitæ, cujus jus antea habuimus; qua ratione dicitur via, qua ambulatur ad cœlum, Ephes.2.10.

31. Promovet autem vitam nostram, & sua natura: quia gradus est aliquis ipsius vitæ, tendens semper ad perfectionem: atque etiam virtute promissionis Dei, qui vitam æternam promisit iis, qui ambulant in ejus præceptis, Gal.6.8. *Qui seminat spiritui, & spiritu metet vitam æternam.*

32. Quamvis enim omnis obedientia nostra, dum istic vivimus, sit imperfecta, & aliqua mixtione peccati contaminata, Gal.5.17. *Caro concupiscit adversus spiritum*, in Christo tamen est ita Deo grata, ut præmio maximo coronetur.

33. Pro-

33. Promissiones igitur obedientiæ fidelium factæ non sunt legales, sed Euangelicæ, quamvis à quibusdam vocentur mixtæ, Matth.5.3.

34. Modus observantiæ est in subjectione vel humilitate latè sumpta, quâ creatura submittit sese Deo, ad ejus jussa capessenda & exequenda. Cui adjungi semper debet. 1. synceritas, qua omnis alienæ intentionis & affectionis permixtio amovetur, ita ut totus homo ad istud officiū applicetur, 1.Thes.5.23. 1.Cor.6.20. & 2. zelus, id est, puræ affectionis intensus gradus, Gal.4.18. *Præclarum est autem vehementer amare, ζηλοῦσθαι in re bona semper.*

35. Primarium subjectum observantiæ: sicut & fidei vivificantis, est voluntas, Phil.2.13. *Deus est is, qui efficit in vobis & ipsum velle, & ipsum agere.*

36. Quia verò synceritas voluntatis approbantis maximè apparet in promptitudine, alacritate vel hilaritate animi, idcircò alacritas ista maximè pertinet ad essentiam ipsam observantiæ, 2. Cor. 9.7. Deut.28.47. *Hilarem datorem diligit Deus. Propterea quod non servieris Deo tuo in lætitia, & in hilaritate cordis.* ita ut Deo sæpe grata sit & accepta, quamvis opus ipsum propositum non perficiatur, 2.Cor.8.12. *Etenim si prius adsit promptus animus, aliquis acceptus est pro eo quod habet.*

37. Et quia zelus voluntatis in amore & odio pręcipuè consistit, idcirco etiā ad observantiā Deo gratam necessariò requiritur amor boni & odium mali. Ps.45.8. *Dilexisti justitiam & odisti improbitatē.*

38. Effectum & fructus est, non tantum declaratio, sed etiam confirmatio fidei, ac spei, 1. Tim. 1.19. *Retinens fidem & bonam conscientiam: qua expulsa nonnulli naufragium fidei fecerunt.*

39. Adjunctum concomitans est conscientia tranquilla, læta, glorians, Hebr 13.18. 2.Cor.1.12. 1.Ioh.3.19.21. *Confidimus enim nos bonā conscientiam habere, ut qui in omnibus cupiamus bene versari. Gloriatio nostra hæc est, testimonium conscientiæ. Per hoc secura reddemus corda nostra.*

CAP.

CAP. II.

De Virtute.

1. Observantiæ partes duæ sunt, virtus, & actio virtutis, 2. Pet. 1. 5. 8. *Adjicite fidei vestræ virtutem, &c. Hæc enim si vobis adsint, & abundent, non inertes vos nec infructuosos efficient in Domini nostri Iesu Christi agnitione.*

2. Distributio hæc est integri in membra. Sua enim natura conjunguntur ista duo, & unam ac eandem constituunt observantiam.

3. Hinc eodem nomine, & virtutes & actiones earum denotantur, & eadem etiam definitione explicantur, quia sunt ejusdem planè naturæ: quemadmodum argumenta logica ejusdem sunt planè nominis & naturæ, sive sola & per se considerentur, sive in axiomatis & syllogismis.

4. *Virtus est habitus, quo voluntas inclinatur ad benè agendum.*

5. *Habitus* dicitur, non prout distinguitur à dispositione, & significat confirmatam & perfectam animi constitutionem: talis enim virtutis gradus vix conceditur hominibus dū hic vivunt: sed generaliter, ut & perfectum, atq; etiam imperfectum virtutis gradum, ac animi statum complectatur.

6. Dicitur autem *habitus*, non tantū quia habetur, sed etiam quia facit subjectum cui inest certo modo se habere, id est, determinat facultatem ad bonū, quæ alias non est ita determinata, quo sensu vox ista reperitur, Heb. 5. 14. *Qui propter habitum sensus habent exercitatos ad discretionem boni ac mali.*

7. Est in *voluntate.* 1. quia voluntas est subjectum proprium Theologiæ, quatenus est proprium principium vitæ, & actionum moralium ac spiritualium. 2. quia voluntas est illa facultas, quæ propriè fertur in bonum honestum. Rom. 7. 19. 21. 3. quia virtus est habitus προαιρετικὸς seu electi-

electivus, cujus operatio propria & immediata est electio voluntaria. 4. quia voluntas imperat cæteris facultatibus, atque adeò maximè convenit ipsi virtus, ut omnes rectè dirigantur. 5. quia neq; per se, neque à ratione, est sufficienter determinata ad actiones bonas, atq; adeò opus habet sua propria & interna dispositione ad rectè agendum. 6. quia cæteræ facultates possunt cogi, & per consequens posset quis volens nolens amittere vitrutem, si in ipsis propriam & fixam sedem haberet. 7. quia voluntatis actionibus maximè propriè laus debetur, & cęterarum facultatum operationibus, quatenus à voluntate fluunt ac pendent. Virtutis autem proprium esse, quod sit laudabilis, non philosophi tantum, sed & Apostolus docet, Phil. 4. 8. *Si qua virtus, si qua laus.* 8. quia neque intellectus potest esse subjectum virtutis: quoniam habitus intellectuales, quamvis sint perfectissimi, non reddunt hominem bonum: neque sensitivus aliquis appetitus, quoniam in Angelis, & animis separatis qui hoc appetitu destituuntur, vera virtus reperitur: sunt tamen sæpe in facultate sensitiva dispositiones nonnullæ, quæ faciunt ut facilius obtemperetur voluntati rectè imperanti, & eo respectu imaginem quandam virtutis habent.

8. Virtus *inclinare* dicitur *ad bonũ*: 1. ut distingui possit ab habitu vitioso, quo inclinantur homines ad malum, Rom. 7. 17. 20. 23. 2. ut distinguatur etiam ab illis perfectionibus mentis, quæ lucẽ quidem adferunt, qua voluntas dirigere se possit in bene agendo, sed non inclinant ad rectè agendũ.

9. Hinc 1. virtutes veræ & solidæ semper faciunt eum bonum cui insunt: non quod ipsæ dispositiones nobis inhærentes sint gratia primò nos gratos faciens Deo, ut Scholastici loquuntur: illa enim pertinet ad fidem: sed quia cum viro bono reciprocantur, & ab ipsis bonitas derivatur in actiones nostras.

10. Hinc

10. Hinc etiã virtute nemo potest malè uti, tanquã principio actionis; quum tamen qualibet possessione mentis possint ac soleant homines abuti.

11. Virtutes ergò quæ dici solent intellectuales, non habent accuratam rationem virtutis.

12. Dicitur deinde virtus inclinare non tantum ad bonum, sed etiam *ad bene agendum:* quia modus actionis præcipuè fluit à virtute.

13. Sicut autem benè agendi, sic etiam virtutis norma est voluntas Dei nobis revelata, quæ sola vim habet regulæ certæ, in iis quæ pertinent ad vitæ directionem.

14. Lesbia est illa virtutis regula, quam Aristoteles ponit in *judicio virorum prudentũ.* Neq; enim tales prudentes uspiam existunt, quorũ judicio semper stari posit: neq;, si essent, dignosci vel consuli semper possent ab iis, qui exercent se in virtute.

15. Ratio quæ dicitur recta, si absoluta rectitudo spectetur, non alibi nobis est quærenda, quam ubi existit, id est, in scripturis: neque differt à voluntate Dei ad nostræ vitæ directionem revelata, Psal. 119.66. *Præstantiam rationis & scientiæ doce me: nam præceptis tuis credo.* Si verò imperfectæ illæ notitiæ, circa honestum ac turpe, intelligantur, quæ in mente hominis, post lapsum, reperiuntur: cum imperfectæ sint, & admodum obscuræ, virtutem accuratè non informare possunt: neque re ipsa differunt quidquam à lege Dei scripta, nisi imperfectione, & obscuritate sola.

16. Virtutum igitur disciplina, non alia potest esse quam theologia, quæ totam Dei voluntatem revelatam tradit, ad rationem, voluntatem & vitam nostram dirigendam.

17. Qui contra sentiunt, rationes nullas adferunt, quæ hominem intelligentem & integrum posint commovere. *Theologiæ* (inquiunt) *finis est bonum gratiæ: finis autem ethicæ est bonum morale, seu civile.* Quasi morale nullum aut civile bonum, sit ulla

ulla ratione bonum gratiæ & spirituale. Quasi proprium bonum, beatitudo aut finis hominis esset multiplex, quasive hominis virtus esset, quæ non ducit hominem ad suum finem, & summum bonum. *Theologiam versari* (dicunt) *circa interiorem hominis affectum: ethicam vero circa mores externos.* Quasi vero, vel ethica (quam ipsimet definiunt *prudentiam regendi voluntatem & appetitum*) non spectaret ad internum affectum: vel theologia non æque externam atque internam obedientiam doceret. *Ethicam concludi* (volunt) *terminis hujus vitæ præsentis: theologiam vero ad futuram extendi.* Quasi vita beata non esset una; aut unius, & ejusdem vitæ una esset regula, qua præsens est, & alia qua futura. *Subjectum* (dicunt) *ethicæ est vir probus, bonus, ac honestus: theologiæ autem subjectum est vir pius ac religiosus.* Cum tamen Apostolus expresse docet, theologiam nos erudire non tantum *pie* ac *religiose*, sed etiã *temperanter* & *juste*, id est, *probe* ac *honestè* vivere, Tit. 2. 12. Istis adde, quod contrariæ sententiæ acerrimi defensores agnoscunt, & contendunt, *virtutes morales esse imaginem Dei in homine, atque adeo gradum virtutis theologicæ: neque aliter se habere moralem virtutem ad spiritualem, quam se habet tepor ad fervorem, & lux matutina ad meridianã,* Sicut igitur tepor ac fervor, lux matutina ac meridiana in eadem arte docentur: sic etiam virtus moralis ac spiritualis.

18. Non pium igitur minus, quam prudens fuit illud maximi artium Magistri P. R. judicium & votum: *hujus Philosophiæ doctrinam, si mihi fuerit optandum, quod assequi velim, malim pueris ex Euangelio per eruditum aliquem, probatisque moribus theologum, quam ex Aristotele per philosophum tradi. Puer impietates multas ex Aristotele discet, quas verendum ne nimis sero dediscat, beatitudinis principium ex homine oriri: beatitudinis finem in homine terminari: virtutes omnes hominis facultate penitus contineri, eas ex hominis & natura, & arte, & industria comparari: Deum*

ad

ad hæc opera, quamvis magna & divina, tamen vel adjutorem, vel artificem nusquam adhiberi: divinam providentiam ex hoc humanæ vitæ theatro removeri: de justitia divina verbum nullum fieri: beatitudinem hominis in hac caduca vita constitui: &c.

19. Idem autem habitus qui dicitur virtus, qua inclinat hoc modo ad bonum, dicitur etiam *donum* quatenus à Deo donatur, & à Spiritu Sancto inspiratur: & *gratia*, quatenus ex speciali Dei favore gratis nobis confertur: respectu etiam perfectionis, quam habet una cum utilitate & suavitate quæ ex illo percipitur, dicitur *fructus*; & ratione spei quam adfert vitæ æternæ, *beatitudo* à quibusdam appellatur.

20. Frustra ergo semetipsos fatigant, qui septem spiritus *dona* statuunt ex Esai. 11. 2. *Super quo quiescit spiritus Iehovæ, spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilii & potentiæ, spiritus scientiæ & reverentiæ Iehovæ*, & eadem sollicitè distinguunt à virtutibus, ac singulorum proportionem ad aliquam virtutem satagunt demonstrare. Neque enim septem tantum sunt spiritus dona, quamvis non plura (imo non nisi sex) ibi numerentur: quia præcipua tãtum & maximè regia dona ratione subjecti ibi cõmemorantur (agitur enim de Christo) cæteris per Synecd. subintellectis: neque illa ipsa quorum ibi fit mentio, reipsa distinguuntur à virtutibus, sed metonymicè omnes virtutes designant per suas causas.

21. Quamvis etiam χαρίσματα illa quorum fit mentio 1. Cor. 12. 4. sint reipsa distincta à virtutibus; *gratia* tamen quum inhærentem nobis perfectionem notat, vel unam aliquam virtutem designat, vel omnes conjunctim in sua quasi radice.

22. Frustra etiam duodenarius numerus fructuũ Spiritus S. statuitur ex Gal. 5. 22. *fructus Spiritus est charitas gaudiũ, pax, iræ cohibitio, benignitas, bonitas, fides, lenitas, continentia*; una cũ additione quæ in

in vulgata versione habetur: & cum virtutibus cõparatur, sicut ante dictum est de donis. Neque enim illi soli sunt fructus Spiritus S. qui ibi exprimuntur, ex occasione præsenti, & ipsarum virtutũ nominibus illo in loco explicantur: quia virtutes sunt fructus, quales quæruntur & exspectantur ab Agricola, & congruunt seminis naturæ, quod ille sevit, atque etiam utilitatem & suavitatem secum adferunt, quum percipiuntur, quæ omnia virtutibus & earum actionibus conveniunt aliquo modo respectu Dei: sed utilitas maximè respectu nostri. Vnde etiam fit, quod sanctimonia cum omnibus virtutibus, non tantum dicatur fructus Spiritus Sancti, sed etiam noster, Rom. 6. 22. utilitas autem hæc una cum suavitate ostenditur in illo loco ad Galat. ex eo quod gaudium & pax virtutibus annumerantur tanquam fructuum fructus.

23. Eodem etiam judicio utuntur illi, qui octo beatitudines invenisse se putant in concione Christi, Matth. 5. beatitudo enim est unica, sed quum varia habeat signa, virtutes nempe solidas omnes, una cum operationibus earum, proponit Dominus singulares quasdam virtutes, aut virtutum operationes, quæ maximè congruunt ipsius regno, & alienæ admodum sunt à sensu humano, easque partim suadet beatitudinis promissione, & partim etiam beatitudinem, aut beatos homines describit, ex eorum studio & possessione.

24. Virtutis affectiones communes sunt quatuor illæ, quæ solent appellari virtutes cardinales.

25. Non enim constituunt quatuor genera virtutum, ut plerique hactenus existimarunt, qui & virtuti & ipsi rationi vim faciunt manifestam, dum singulares omnes virtutes ad ista capita coactè referre volunt: sed quatuor sunt conditiones, quæ necessariò requiruntur in illa dispositione, quæ nomen virtutis meretur.

26. Harum prima dicitur *justitia*, sensu illo generali,

nerali, qua denotat inclinationem ad rectè agendum, suum cuique tribuendo, & virtutis rectitudo potest appellari. In illa enim descriptione virtutis, quam Apostolus congerie quadam verborum proponit, Phil. 4. 8. *Quacunque sunt vera, quacunq; sunt veneranda, quacunque justa, quacunque pura, quacunque amabilia, quacunque boni nominis, si qua virtus, & si qua laus est*, quamvis *veritas, justitia, puritas* unam & eandem virtutis naturam designent; *justitia* tamen maximè intimè essentiam ejus notat.

27. Secunda est *Prudentia*, qua omnes rationis vires adhibentur ad illud, quod rectum est, inveniendum, & omnia ejus media rectè dirigenda: est ergo sola dijudicatio eorum, quæ pertinens ad rectè agendum: & continet in se intellectus, scientiæ & sapientiæ vim: ita ut omnes illæ mentis perfectiones, quæ vocari solent *virtutes intellectuales*, hac sola ratione pertineant ad virtutem, quatenus earum vi dirigitur voluntas in benè agendo.

28. Appellatur in scripturis spiritualis intelligentia, & sapientia, Col. 1. 9. ubi *intelligentia* notare videtur generalem perspicientiam boni & mali, & *sapientia* eandem perspectionem, prout accommodatur ad res singulares cum suis omnibus circumstantiis, quibus vestiuntur, consideratas: ita ut intelligentia considerans quasi dicat, *licet*: sapientia, *expedit*: secundum illam distinctionem, quæ habetur, 1. Cor. 6. 12. & 10. 23. Huic opponitur *stultitia*. Eph. 5. 17. *Propterea ne estote desipientes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini. Et ignorantia*. Ephes. 4. 18. *Alienati à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis*. Vocatur etiam *judicium*, 1. Cor. 2. 15. *Et discretio*. Phil. 1. 10. cui opponitur *vanitas mentis*. Eph. 4. 17. & *mens omnis judicii expers*. Rom. 1. 28.

29. Exerceri debet ista Prudentia I. cum circumspectione cautione & diligentia debita, quæ in Scriptura *vigilantiæ* nomine nobis sæpe commendantur, Marc. 13. 33. *Cavete, vigilate & orate.*

Cui

Cui opponitur somnolenta illa dormitatio, quę fatuas virgines dicitur occupasse, Mat. 25.5.13.11. Cū electione, ex proportione debita: ita ut officia majora præferantur minoribus, & in singulis conveniens mensura servetur quoad affectuum & viriū intensionem, Mat. 6.33. 1. Cor. 12.31. & 14.1. *Quærite primò regnum Dei, & justitiam ejus. Affectate dona potiora. Magis tamen ut prophetetis.*

30. Tertia generalis affectio virtutis est *Fortitudo*, quæ est firma persistentia in rectè regendo, omnes istas difficultates ferendo & superando, quæ vel ex diuturnitate actus qui requiritur, vel ex impedimentis aliis quibuscumq; emergere possunt. Hinc est quod Hebraicè virtus designatur nomine חיל etiam quum tribuitur fœminis. Prov. 31.10. *Et fortis corroboratio* requiritur in omni virtute. Ephes. 3. 16. Continet ergo 1. confidentiam illam quæ laudatur. Actor. 4.29. cui opponitur metus. Phil. 1. 14. *Vt audeant sine metu sermonem loqui.* 2. perseverantiam & constantiam. Apoc. 2. 26. *Si quis vicerit, & observaverit ad finem usque opera mea.* Cui opponitur animi fractio & fatigatio benè agendi. 2. Thess. 3. vers. 13. Gal. 6, vers. 9. Hebr. 12. vers. 3. 12. *Ne segnes simus. Ne segnescite, Ne animis fracti fatiscatis. Manus remissas, & genua soluta surrigite.* 3. Continet tolerantiam & patientiam. Iac. 5. 7. 8. Hebr. 10. vers. 36. *Patiente animo estote, & stabilite corda vestra. Nam tolerantia vobis est opus.*

31. Quarta est *Temperantia*, qua sedantur ac cohibentur cupiditates illæ omnes, quę divertūt homines à rectè agendo: atque adeò facit virtutem incontaminatam. 2. Tim. 2. 4. *Nemo qui militat implicat sese.* 1. Pet. 1. 13. *Succincti lumbis mentis vestræ, sobrii, &c.* Appellatur sæpè in script. *sobrietas*, quum vox illa generaliore sensu adhibetur, ut 1. Pet. 13. & 58. & *puritas vel mundities cordis.* 1. Tim. 1. vers. 5. 1. Pet. 1. vers. 22. atque etiam *sinceritas*, quate-

quatenus omnis mixturæ pollutionem excludit. Hæc vis vocis ostenditur. 2.Cor. 1. 12. *Cum simplicitate & sinceritate Dei, non sapientia carnali.*

32. Ex quatuor istis conditionibus virtutis, prima virtutem ordinat & quasi constituit: secunda dirigit & liberam præstat ab errore: tertia confirmat adversus incommoda: quarta puram facit, & munit adversus omnia oblectamēta, quę seducunt.

33. Istæ omnes affectiones simul & ferè nominatim præscribi videntur atq; explicari. 2.Pet. 1. 4. & 6. *Adjicite fidei virtutem*, *id est*, *justitiam* aut rectitudinem universalem: *virtuti cognitionem*, *id est*, *prudentiam*, vias vestras omnes rectè dirigentem: *prudentiæ continentiam*, id est, temperantiam illam, qua continere vosmetipsos possitis ab omnibus voluptatum blanditiis quibus inescari solent homines, & abduci à viâ rectâ: *continentiæ tolerantiam*, id est, fortitudinem, quâ justitiæ causâ aspera quælibet ferre possitis. Quæ autem ibidem sequuntur de pietate & charitate, continent virtutis distributionem, suo loco proponendam.

34. Quoniam tamen istarum affectionum singulę in quibusdā virtutibus magis apparent quam in aliis, idcirco ab iis speciales quædam virtutes & nomen accipiunt, & definitionem. Quia enim accurata rectitudo maximè apparet in numero, mēsura, pondere, valore eorum quæ mutuo ab hominibus accipiuntur & redduntur, idcirco *justitia* singulari quadam ratione in istiusmodi rebus solet collocari. Et quia incommoda illa habentur maximè terribilia, quæ in bello, & similibus periculis accidere solent, idcirco *Fortitudinis* nomen ad talia solet restringi. Quia sensuum voluptates maximè solent titillare, idcirco in illis ferè solis ponitur *temperantia*; quamvis tria ista unà cum pudentia generali sensu accepta sint inter se colligata atque implicata: sicut ille etiam è Philosophis òbservavit, qui primus ferè pro-

posuit ista quatuor virtutum capita.

35. Quod à multis statuitur forma ipsa virtutis in mediocritate quadam inter duo vitia extrema, id nulla ratione potest defendi.1. Quia privatio nõ est forma habitus: mediocritas autem nihil aliud est quam privatio defectus & excessus.2. Quia forma virtutis quærenda est in conformitate quam habet ad suam regulam: Hæc autem conformitas neque solum, neque præcipuè, neque aliquando omninò consistit in mediocritate.3. Quia virtus in sua ratione formali non potest nimis intendi, atq; adeo non admittit excessum, nisi vel in materiali illo quod habet commune cum vitiis, vel in circumstantiis operationum, ut quum quædam earum exercentur quando non debent, aut non exercentur quando debent.

36. Medium illud quod in omnibus virtutibus reperitur, non aliud est, quam conformitas ad regulam aut mensuram earum: per hanc enim certos modos habent ac limites, quibus earum natura quasi continetur, ita ut neque in dextram neque in sinistram, id est, ullam in partem, ullo pacto declinet. Sed hac ratione mediocritas non magis est forma virtutum, quam cæterarum omnium rerum, quæ certis formis aut differentiis ab aliis rebus distinguuntur.

37. Illæ autem virtutes, quę consistunt in medio inter duos habitus vitiosos, non idcirco sunt virtutes quia in medio consistunt: sed quia eo modo in medio consistunt, quo earum norma præscribit: in quo modo mediocritas vel participationis, vel abnegationis, rei, vel rationis, locum habet materiæ potius subjectæ, quam formæ perficientis.

38. In quibusdam autem virtutibus manifestum est, quod talis mediocritas nullum habet locum: amor enim Dei non eo nomine laudatur, quod non sit nimius, sed quod sit maximè ardens. Modus hic est sine modo.

39. Simi-

39. Similis est ratio omnium virtutum quoad propriam & specificam earum naturam. Qui largitur cum non debet, non est nimis liberalis: sed nimius est in largitione, ita ut illa in parte desinat esse liberalis: & in eodem actu potest æquè deficere, non agendo quod debet.

40. Monet quidem sapiens Eccl. 7.16. *ne simus justi nimium*. Sed hoc neutiquā intelligitur de ipsa justitia in sua natura (sequitur enim *vers. 20. quod nemo homo sit justus in terra, qui faciat bonum & non peccet*) sed quatenus est in opinione, qua multi sibimet plus nimio vendicant ac tribui volunt justitiæ: in veris autem virtutibus eò semper niti debemus, ut magis magisque abundemus, sicut in S. Scripturis sæpè monemur.

41. Gradus in virtute unius & ejusdem speciei, si in sese consideretur quoad extensionem, nulli dantur. Non est enim virtus quæ dispositione saltem non extendit se ad omnia illa, quæ objecti sui ambitu continentur; Temperans non est, qui una cupiditate sibi moderatur, & aliis indulget, sed respectu subjecti, virtus aliqua est intensior in uno, quam est in alio; vel propter aptiorem naturæ dispositionem, vel propter majorem assuetudinem, vel propter perfectius judicium rationis, vel denique propter majus donum Dei.

42. Quod dici solet, assiduitate & exercitio virtutes augeri, id in solidis virtutibus, à gratia sanctificante provenientibus sic intelligi bebet, ut assidua exercitatio sit causa disponens, & virtute promissionis divinæ aliquo modo procurans, non principaliter, aut propriè efficiens talem virtutis accretionem.

43. Minuuntur autem virtutes ab actibus oppositis vitiosis, & ratione dispositionis quam adferunt, & ratione meriti, quod ipsis inest.

44. Quò intensiores, & frequentiores & magis continui sunt actus virtutum, aut vitiorum contrario-

trariorum, eo magis valent vel ad augmentum, vel ad diminutionem virtutum.

45. Hinc illa distinctio virtutis in humanam & heroicam: in purgatorias, purgatas & exemplares: & eorum, qui virtute prædìti sunt, *in infantes & viros adultos*, Heb. 5. 13. 14.

46. Communio virtutum est, in earum inter sese, & connexione, & subordinatione.

47. Connexio enim est, qua virtutes omnes, quæ sunt simpliciter necessariæ, inter se cohærēt. 1. quoad principium à quo fluunt: *Omnis enim donatio bona, & omne integrum donum descendit à Patre luminum per Spiritum gratiæ*, Iac. 1. 17. 1. Cor. 12. 11. 2. Quoad finem & intentionem, quę est in idem genere, omnes enim virtutes ita Deum spectant, ut si ejus autoritas violetur in una, virtualiter simul in omnibus violetur. Iac. 2. 10. 3. Quoad auxiliarem illam operam, quam mutuo sibi invicem præstant: una enim virtus disponit ad actum alterius, & eandem etiam, simul cum actu, tuetur atque confirmat.

48. Virtutes tamen non sunt adeò essentialiter intrinsecè connexæ, ut quælibet una sit de essentia alterius, aut necessariò pendeat ab illa ut à causa procreante.

49. Subordinatio virtutum est, qua actus unius virtutis ordinatur ad actum & objectum alterius; vel sicut medium ad finem, quod est superioris in inferiorem imperium, ut religio imperat justitiæ, temperantiæ & similibus, quum earum actus ad cultum & gloriam Dei promovendum refert; vel sicut causa ad effectum quod est cujuslibet ad quamlibet: sic enim ipsa religio ordinatur ad justitiam procreandam & conservandam.

50. Quotiescunque actus unius virtutis ordinantur ad finem alterius virtutis, hujusmodi ordinatio quamvis quoad directionem, à prudentia pendeat, quoad efficacem tamen vim & authoritatem pendet à virtute superiori.

CAP.

CAP. III.

De Bonis Operibus.

1. ACtio virtutis est operatio fluens à dispositione virtutis. Matth. 12. 35. *Bonus homo ex bono thesauro cordis profert bona.*

2. Eodem sensu appellatur actio vel opus bonum, rectum, laudabile, & Deo placens.

3. Ad talem actionem requiritur, primò, efficiens vel principium bonum, id est, voluntas benè disposita, & ex vera virtute agens; fructus enim boni non nisi ex arbore bona nascuntur. Mat. 12. 33. Secundò, materia vel objectum bonum, id est, aliquid à Deo præceptum, Mat. 15. 9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum.* Tertiò, finis bonus, id est, gloria Dei, & ea, quæ tendunt ad ejus gloriam. 1. Corinth. 10. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite.*

4. Finis autem & objectum tam in bonis, quam in malis actionibus, sæpè coincidunt, præsertim in voluntatis intentione & electione, ubi finis ipse est proprium objectum. Actus enim isti vel in fine ipso, ut in materia vel objecto versantur, ut actus appetendi, volendi, optandi, amandi, fruendi; vel in iis quæ tendunt ad finem, qua talia sunt, ita ut bonitas vel deformitas ex fine propriè derivetur.

5. Quamvis enim intentio illa bona, vel benè agendi, quæ generalis est & confusa, particularem actionem non constituat bonam, si cæteræ conditiones desint, neque specialis intentio boni sufficit eo, si media sint mala (ut si quis intendens aliquid in pauperes, aut pios usus erogare in illum finem raperet sibi aliena bona,) mala tamen intentio semper constituit actionem malam, & cum aliis conditionibus conjuncta intentio bona plurimum facit ad actionem bonam constituendam.

6. Requiritur autem ad opus verè bonũ, ut vir-

tualiter ſaltem referatur in Deum, tanquam in ultimum finem.

7. Forma etiam quarto in loco, vel modus bonus requiritur, qui ponitur in actionis convenientia ad voluntatem Dei revelatam.

8. Voluntas porro iſta Dei actionem hominis informat, quatenus à ratione apprehenditur. Hinc ipſa conſcientia hominis eſt moralium actionum ſubordinata norma; ita ut omnis actio rectæ conſcientiæ congruere debeat, & conſcientia errans vel dubia ante ſit deponenda, quam contra facere liceat; quamvis levior conſcientiæ ſcrupulus, aut hæſitatio, actionem aliàs probatam non debet ullo modo retardare.

9. Hæc autem forma vel modus, ut ſit bonus, circumſtantias omnes poſtulat bonas. Actio enim ſingularis circumſtantiis ſuis ſemper eſt veſtita, ex quibus bonitas aut pravitas ejus pendet non minima ex parte.

10. Iſtæ verò circumſtantiæ ad actum voluntatis relatæ, tranſeunt in objecti naturam. Voluntas enim dum vult opus aliquod, vult totum illud quod eſt in eo, atque adeo omnes ejus circumſtantias notas, vel expreſsè, vel implicitè, & mutata circumſtantia nota, mutatur ſæpè actus voluntatis.

11. Sed eædem circumſtantiæ relatæ ad actum alterius cujuſcunque facultatis, præterquam voluntatis, ſunt adjuncta tantum.

12. Sic finis ipſe, quamvis non reſpectu voluntatis, reſpectu tamen facultatum & actuum aliorum, circumſtantiis rectè annumeratur.

13. Ratione harum circumſtantiarũ fit, ut quamvis multi actus in genere vel ſua natura ſint indifferentes, nullus tamen ſingularis actus moralis & deliberatus exiſtat, quin ſit vel bonus, vel malus.

14. Actus in ſuo genere indifferens, eſt quando ejus objectum nihil includit quod pertinet ad voluntatem Dei, vel præcipientem, vel prohibentem.

Hujuſ-

Hujuſmodi tamen actus in exercitio ſingulariter conſiderati, ſi modo ſint propriè humani, ex deliberáta ratione procedentes, vel ad finem debitum diriguntur,& conformitatem habent ad voluntatem Dei,atque adeo ſunt boni: vel non rectè diriguntur,ſed diſſentiunt à voluntate Dei, atque illa ratione ſunt mali.

15. Præter actus bonos,malos ac indifferentes, obſervant quidã actus nonnullos eſſe, *qui ſonant in malum*,id eſt,abſolutè conſiderati inordinationem aliquam important,ſed circumſtantiis quibuſdam accedentibus efficiuntur aliquando boni, ut *hominem occidere*, & ſimilia. Sed & iſti actus referri debent ad indifferentes: videntur enim tantum aliquid mali in ſe habere: ſicut etiam liberare hominem à mortis periculo, videtur aliquid boni in ſe habere, qua ſpecie etiam falluntur multi non mali: vera autem bonitas aut pravitas harum actionum pendet ab objecto, & aliis circumſtantiis: innocentem occidere, aut nocentem liberare malum eſt: nocentem juſtè occidere,aut innocentem juſta ratione liberare, bonum.

16. Cauſarum & conditionem harum omnium bonitas collectivè requiritur ad actionem abſolutè bonam,ſed unius alicujus defectus efficit actionem eatenus malam.

17. Hinc bona noſtra opera, dum iſtic vivimus, ſunt imperfecta & impura in ſeſe.

18. Hinc non acceptantur coram Deo niſi in Chriſto.

19. Hinc in operibus renatorum meriti illa ratio, qua præmii aliquid à juſtitia impetratur, non habetur.

21. Merces tamen illa quæ non ex debito,ſed ex gratia imputatur,Rom.4.4.imperfectis iſtis conatibus nonnunquam aſſignatur, Matth.5. 12. quia quamvis beatitudo omnis noſtra ſit merum donum Dei,Rom. 6.23.fructus tamen gratię in nobis

exuberantes, in rationes illas referuntur, quibus doni illius certitudo nobis comparatur. Phil.4.17. *Requiro fructum illum exuberantem, qui in vestras rationes referatur.*

21. Actio virtutis est vel interna, vel externa. 2. Cor.8.10.11. *Velle, facere, perficere.*

22. Actio interna propriè est ipsius voluntatis.

23. Actio externa est alterius facultatis à voluntate distinctæ; sive sit intellectus, sive appetitus sensitivi, quæ vulgò dicitur interna; sive potentiæ executivæ, quæ usitatè vocatur externa.

24. Interna actio voluntatis bonitatem vel pravitatem habet tam intrinsecã, ut non possit idem actus manere in genere naturæ, quin idem etiam sit in genere moris; sed actus exterior potest idem in genere naturæ manere, & tamen alius fieri in genere moris, ex bono nempè malus, vel ex malo bonus; Ut si quis incipiens ambulare ex honesto proposito, persistat in itinere ob malum finem.

25. Actus interni & externi ab eo imperati una & eadem est bonitas aut pravitas; idem enim est actus in genere moris. Nam *velle Deum colere, & ex illa voluntate Deum colere*, non sunt duo actus obedientiæ, sed duo gradus unius & ejusdem actus, ita ut bonitas unius perficiatur in altero. 2. Cor. 8.11. *Illud ipsum facere absolvite: ut sicut adfuit promptum illud velle, ita etiam adsit ipsum perficere.*

26. Actus externus sine interno non est propriè bonus aut malus; sed internus est bonus aut malus sine externo, quia bonitas alicujus actionis pendet primò & præcipuè ex voluntate, quæ Deo sæpe est accepta, quamvis opus ipsum externum absit. 2. Cor.8.12. *Si prius adsit promptus animus, aliquis acceptus est pro eo quod habet.*

27. Sicut autem virtus sua natura tendit in actum, (est enim dispositio ad bene agendum, neq; est otiosa) sic etiam actus ejus internus tendit ad externum, eumque producit, atque in eo ad finem suum

suum perducitur. *Iac. 2. 22. Vides fidem administram fuisse operum ipsius, & ex operibus fidem ad finem perductam fuisse.*

28. Actus tamen externus interno conjunctus non propriè & per se auget bonitatem aut pravitatem ejus, quoad intensionem solam; per accidens autem auget, quatenus continuat vel auget ipsius voluntatis actum.

29. Bonitas & pravitas alicujus actus, quæ pendet ex objecto & circumstantiis actus, prius ratione naturæ suæ est in actu externo, quam est in interno, quamvis ordine existentiæ sit prius in interno. Idcirco enim bonum est, *velle suum cuique tribuere*, quia ipsum *tribuere* bonum est; bonitas tamen prius existit in actu volendi, quam in actu tribuendi: Sic *velle furari* est malum, quia *furari* est malum. Ratio est, quia actus exterior est causa interioris ordine intentionis, & actus interior est causa exterioris ordine executionis.

30. Illa autem bonitas aut pravitas, quę pendet ex fine, prius inest interiori actui, & postea exteriori, quia intentio ipsa finis est internus actus voluntatis; sic *mundum deserere propter justitiam* est bonum, quia *velle justitiam* est bonum: & *dare eleemosynam ob inanem gloriam* est malum, quia malum est *inanem gloriam velle.*

31. Observantia apparens in externis actionibus sine internis est hypocrisis, atque adeò non est revera observantia, sed quædam ejus umbra.

32. Observantia tamen interna sine externa, quamvis sit incompleta, est tamen vera; & si efficax voluntas adsit, ita ut opportunitas vel facultas exequendi tantum desit, non minus est Deo grata, quam si externum actum haberet conjunctum, 2. Cor. 8. 12.

33. Ex eventu igitur non est judicium ferendum de actionibus bonis aut malis. Quamvis enim æquum sit, & Deus ipse voluerit, ut in mitiorem

partẽ inclinet, qui judex est criminũ inter homines, si modò eventus ipse faveat, Exod. 21. 21. & deinceps; coram Dei tamen tribunali æquè grave est peccatum internum ceteris paribus, cum neque eventus, neque externus actus sequitur, ac si sequeretur uterque. *Quicunque aspicit mulierem, ut eam concupiscat, jam adulteravit eam in corde suo.*

34. Obedientia tamen interna non est per se sufficiens: quia totus homo debet subjicere sese Deo: corpora nostra sunt Deo offerenda, Rom. 12. 1. in corporibus nostris est glorificandus, 1. Cor. 6. 20. neque est illa vera obedientia interna, quæ non inclinat ad externam.

35. Opera quæ vocantur supererogationis, quibus Pontificii jactant quosdam ex suis præstantiora opera præstare, quam quæ in lege Dei præcipiuntur, ex observatione consiliorum quorundam, quæ non imperare, sed suadere tantum singularem perfectionem fingunt, sunt otiosorum hominum deliramenta, qui neque legem, neque euangelium norunt.

36. Optimis fidelium operibus imperfectio illa adhæret, cui opus est remissione: ipsa tamen opera non sunt peccata.

CAP. IV.

De Religione.

1. OBservantia est, vel Religio, vel Iustitia.

2. Distributio ista, quoad rem ipsam, constituitur à Deo in partitione Decalogi, sicut explicatur à Christo, Mat. 22. 37. aliis etiam verbis ejusdem distributionis sensus exprimitur. Rom. 1. 18. ubi omnis inobedientia hominis distribuitur in *impietatem* & *injustitiam*, quod consistere non posset, nisi omnis etiam obedientia in pietate & justitia versaretur, quod magis etiam disertè explicatur, Tit. 2. 12. ubi ex tribus illis propositis,

justi-

Justitia & *pietas* partes constituunt obedientiæ novæ, & *temperantia* modum aut medium notat eandem præstandi, abnegatis scilicet cupiditatibus mundanis.

3. Eodem etiam redit distributio illa vitæ Christianæ, quæ frequentius adhibetur in *sanctitatem* & *justitiam*. Luc.1. 75. Ephes.14. 24. & eadem est mens illius distributionis, quæ est *Charitatis in Deum, & Charitatis in proximum.*

4. Nos tamen religionis & justitiæ voces adhibemus, quia Religio vox est maximè generalis, cōtinens omnia illa officia, quę Deo debentur, & maximè emphatica, quia propriam, & distinctam illam rationem exprimit, qua Deo debentur, Actor. 26. 5. Iac.1.26.27.. & sæpius in Epist. ad Hebr.

6. *Religio est observantia, qua illa præstamus, quæ directè ad Deo honorem deferendum spectant.* Rom.1.21. *Quum Deum norint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt.*

6. Non malè igitur à religando dicitur à quibusdam nomen istud derivari, quia in isthac observantię parte directè & immediatè tendimus in Deum, ut ipsi possimus adhærere, & quasi religari.

7. Primum locum habet in Observantia. 1. Quia obedientia erga Deum necessariò incipere debet ab ipso Deo, & ab affectibus, & actibus illis, quibus in ipsum ferimur, 2.Cor.5. 8. *Semetipsos dediderunt primò Domino, deinde & nobis per Dei voluntatem.* 2. Quia justitia erga homines, vi ac virtute Religionis debet præstari, ut sit vera observantia erga Deum: Non esset enim observantia erga Deum, nisi Deo deferret honorem: neque Deo honorem deferre posset, nisi à religioso affectu proficisceretur. 1.Cor.10.31. *Omnia ad gloriam Dei facite.* Quo spectat etiam illa phrasis, *in Domino, in nomine Domini*, Col.3. 17. *Et tanquam Domino, non hominibus*. ibid. vers.23. 3. Quia Religio imperium habet in actus justitię, & est eorum causa non tantum virtualiter

efficiens, sed etiam dirigens, & ordinans, Iac.1.26. *Si quis videtur religiosus esse inter vos, non frænans linguam suam, sed suum ipsius cor seducens, hujus vanus est cultus religiosus.* 4. Quia Religio est aliquo modo finis omnium actuum justitiæ, quatenus disponunt ad actum Religionis, tanquam majus quid.

8. Hinc ipsa justitia nonnunquam Religio vocatur in Scripturis. Ibid. vers. 27. *Religiosus autem cultus, mundus, & incontaminatus apud Deum, & Patrem, hic est, invisere orphanos, &c.* Non solum, quia signum est, quod non separatur à vera Religione, sed etiam, quia Religionis imperio debet exerceri, & ab illa suum ortum habere.

9. Hinc Religionis officia sunt prima, ac præcipua. Mat.6.33. & 22.38. *Primo quærite regnum Dei. Primum & magnum mandatum.*

10. Prima sunt ordine, ita ut primo in loco debeant curari. Ibidem.

11. Huc pertinet phrasis illa, quæ ubique occurrit in Psalmis de quærendo Domino *primo mane.*

12. Præcipua etiam sunt dignitate, atque adeò præcipuè curanda. Mat.10.37. *Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus.*

13. Hinc magis etiam viribus intentis & incitatis debent Religionis officia præstari, quam justitiæ, ad illa enim, non ad ista, propriè pertinet illa regula, *toto corde, tota anima, tota cogitatione diligere.* Mat. 22. 37.

14. Quod tamen non ita debet intelligi, quasi omnes vires non etiam requirerentur in officiis secundæ tabulæ præstandis & implendis, sed 1. Quia principaliter hoc postulatur in officio Religionis. 2. Quia in cęteris non requiritur ratione proximi, in quem immediatè feruntur, sed ratione Dei, & virtute Religionis. 3. Quia potest quis cum nimia intensione proximum suum diligere, quoad materialem ipsum actum diligendi, quamvis hoc non possit fieri sub ratione virtutis aut chari-

charitatis, sed Deum nullo modo possumus cum nimia intensione amare.

15. Hinc, si pietatis & justitiæ officia quædam non possunt simul præstari, æqua & prudenti comparatione adhibita, pietatis officia sunt præferenda, Mat. 12.46.47.48. Luc. 2.49. *Ecce mater mea, & fratres mei. Quid est quod quærebatis me? an nesciebatis oportere me in iis esse quæ Patris mei sunt?*

16. Æqua autem est comparatio, cum justa proportio observatur maximi ad maximum, & minoris ad minus.

17. Quia verò Deus magis colitur interno affectu, quam opere externo; homines autẽ magis indigent opere externo, hinc externum religionis opus aliquando potest omitti, ut necessarium opus justitiæ & misericordiæ possit impleri. Mat. 12. 1.3.4.7.10.12. *Misericordiam volo, & nõ sacrificium, &c.*

18. Neque tamen Religio interim hoc pacto violatur, quia ipsa Religio jubet suum externum opus omittere, ut magis necessarium præstetur.

19. Religionis immediatum objectum, cui defertur, est Deus: idque tam adæquatum: ut nec religionis officium aliquod ad aliud objectum sine gravissima Dei injuria possit referri. Huc spectat titulus ille Dei, quo dicitur *zelotes*, vel *Zelotypus*.

20. Ratio autem, sub qua religio Deum respicit, est divina illa excellentia, quæ in sufficientia & efficientia ejus elucet: non est unum aliquod attributum Dei, sed perfectio ex omnibus attributis coalescens. Exod. 34.6.7.8. *Iehova, Iehova, Deus fortis, misericors & gratiosus, longanimis, & multus benignitate & fide, &c.* Singula igitur attributa Dei aliquam vim conferunt ad Religionem nobis ingenerandam, atque adeò in scripturis ratio ejus singularis refertur nunc ad misericordiam. Psal. 130.4. *Apud te est condonatio ut reverenter colaris.* Nunc ad justitiam. Deut. 4.24. Heb. 12.29. *Teneamus gratiam, per quam ita colamus Deum, ut ei grati simus, cum vere-*

verecundia & reverentia. Etenim Deus noster consumens ignis est. Et sic etiam ad cætera omnia attributa.

21. Hinc Religio immediatè fluit ex fide illa, qua in Deum credimus, ut in sufficientem & efficientem causam vitæ.

22. Sic intelligendum est illud, quod dici solet, religionem Deum respicere, ut primũ principium, ac supremum Dominum vitæ: Atque adeò futilis nimis est illa Pontificiorum distinctio, qua religionis actus illos, qui Deum respiciunt, tanquam primum principium vitæ, Deo soli præstandos esse fatentur, sed alios religionis actus creaturis etiam communicari posse contendunt, cum nullus sit actus religionis, qui Deum non spectet, tanquam primum principium vitæ.

23. Religionis proprius actus est honorem deferre Deo, & dicitur *cultus*. Exod. 12. 25. 26. *Et adoratio.* Iohan. 22. 23. Oportet enim, ut Deo bonum aliquo modo contineat, aliter non esset observantia erga ipsum, boni autem intrinseci nihil adjici potest in Deo, extrinsecum autem bonũ est *honor*, id est, testificatio virtutis alterius, ad gloriam vel æstimationem ejus promovendam, atque hoc totum est, quod Deo potest creatura præstate.

24. Conveniens igitur vel digna æstimatio de Deo, & actus alii quibus æstimatio manifestatur, constituunt quasi materiam proximam religionis: Et omnis actus humanus honestus, quatenus in Dei honorem aut gloriam referri potest, potest esse materia, vel materiale objectum religionis. Vnus etiam idemq; actus, qui ratione subjectionis ad præceptum dicitur *obedientia*, ratione honoris quem Deo defert, *Religio* & *Cultus* vocatur.

25. Honoris vel cultus religiosi proprius modus est, animam ipsam & interiores voluntatis affectus, & actus alteri subjicere.

26. Quoad animam enim, & interiores ejus actus, directè, & per se, non subjicitur homo ulli

crea-

creaturæ, quamvis, ut anima corpori, sic & actus interior exteriori colligatur, tanquam necessaria ejus conditio: & subjectionem illam imperat etiam, quæ creaturæ, ut superiori debetur.

27. Deo iste honor debetur, non tantum secundum convenientiam rei, quo sensu deberi illa dicimus, quæ ex liberalitate largimur, sed etiam secundum jus personæ, cui defertur, idque tam stricto jure, ut omnem justitiam, ratione debiti excedat, quamvis ratione æqualitatis à justitia multum superetur.

28. Omnis igitur cultus, qui vel ex natura aut conditione sua, vel ex lege & consuetudine communi, vel ex mente & institutione deferentis religiosum honorem alii defert, præterquam Deo vero, ille Deum novum, ac falsum, eatenus saltem, sibimetipsi fingit.

29. Qui hunc religiosum cultum Deo non defert, est *profanus*, qui defert alii, præterquam Deo vero, est *idololatra* Act.10.26. Apoc.19.10. & 22.8.

30. Quia autem in divino cultu maxima cura debet adhiberi, idcirco apud Latinos *religionis* vox metaphoricè usurpatur aliquando, ad quamlibet anxiam curam designandam, etiam in rebus non sacris: ex quo apparet, ethnicos ipsos naturæ lumine vidisse, religionis curam cæteris omnibus esse anteponendam.

31. Quia etiam conscientiæ timor pertinet ad cultum religionis, idcircò etiam quilibet scrupulus conscientiæ, *religio* solet vocari. Vnde etiam colligere licet, naturam ipsam dictare, conscientiam hominis primò & maximè propriè religionem spectare.

32. Generalis status ecclesiæ, qua rectum modum colendi Deum profitetur, rectè dici solet *religio Christiana*, quia ex virtute & actu religionis hujusmodi relatio status aut professionis exurgit.

33. Res illæ quæ institutione singulari, usibus religio-

religiosis destinantur, tanquam religionis instrumenta, rectè etiam propter statum, aut relationem fixam, quam habent, vocantur *religiosa*.

34. Peculiaris ille vivendi modus, quem monachi sibimet elegerunt, ad fictam quandam perfectionem exercendam, sine ulla ratione, nec sine reliquorum Christianorum injuria, *religio* solet à Pontificiis vocari, & tales monachi, *religiosi*.

35. Qui non est religiosus non est Christianus.

36. Religio vera est unica: quia Deus unus, & honoris ipsi deferendi regula est unica. Sed hęc tamē unitas essentiæ cū varietate consistit accidētali.

CAP. V.

De Fide.

1. Religionis partes duæ sunt, Cultus *naturalis*, & cultus *Voluntarius*, vel *institutus*.

2. Distinctio ista innuitur, Exod. 20. 6. Illis verbis secundi præcepti, *qui diligunt me & observant mea pracepta.*

3. Cultus *naturalis* est, qui ex ipsa natura Dei pendet, ita ut quamvis nullam legem haberemus divinitus revelatam & præscriptam, si tamen Dei naturam rectè haberemus perspectam ac notam, ex illius idonea contemplatione, omnia illa percipere possemus, Dei gratia auxiliante, quæ hac in parte ad officium nostrum spectant.

4. Nemo enim est qui Dei naturam rectè intelligit, quin simul etiam necessariò agnoscat, in Deum esse credendum & sperandum, Deum esse amandum, invocandum, & in omnibus audiendū.

5. Hinc cultus iste naturalis est simpliciter necessarius ad salutem. Psal. 79. 6. Ier. 10. 25. 2. Thess. 1. 8. *Effunde æstum tuum in eas gentes, quæ non agnoscunt te, & super regna, quæ nomen tuum non invocant.* Quamvis enim neq; merito, neque virtute aliqua obedientiæ, alicujus nostræ consequamur vitam

æternam;

æternam; ista tamen obedientiæ pars adeò essentialem connexionem habet cum illa fide, qua in Christum recumbimus ad vitam æternam, ut in exercitio ab illa non possit separari.

6. Hinc etiam cultus iste fuit, est, atque erit unus & idem, vel immutabilis, 1.Iohan. 2. 7. *Vetus præceptum, quod habuistis jam inde à principio.*

7. Cultus naturalis primo mandato præcipitur, non tantum qua internus est, sed etiam qua externus.

8. Nam 1. Omnis observantia est internè & externè eadem, cultus igitur idem & internus & externus in eodem præcepto continetur. 2. In præceptis illis, quæ pertinent ad secundam tabulam, interna & externa obedientia simul præcipitur in singulis, Christo ipso interprete, Matth. 5. Multò magis igitur in primæ tabulæ pręceptis, ac eorum primo & præcipuo. 3. Si illa distinctio esset legitima, ut primum præceptum internum cultum solum imperaret, & secundum solum externum, tum primum præceptum internum hominem & animam solùm obligaret ad obedientiam, & secundum tantum externum, & corpus, quod alienum est ab omni ratione.

9. *Cultus naturalis vel* tendit in Deum, ut *bonum nostrum,* vel ut *bonum in se.*

10. Cultus qui tendit in Deum, tanquam in *bonum nostrum,* vel respicit eũ prout in pręsẽtia noster est, ut *fides:* vel prout posthac futurus est, ut *spes.*

11. Fides est virtus, qua Dei fidelitati adhærentes, nitimur ipso, ut quod nobis proponit consequamur. *Qui recipit ejus testimonium, is obsignavit Deum veracem esse.* Ioh.1. 12. *Quotquot exceperunt eum: qui credunt in nomen ejus.*

12. Ad fidem divinam quinque ista concurrunt. 1. *Notitia rei à Deo testata.* 2. Affectio pia erga Deum, quę facit ut maximè valeat apud nos ipsius testimonium. 3. Assensus, qui præbetur veritati

tati

tati teſtatæ, propter hanc affectionem erga Deum, qui eſt ejus teſtis. 4. Acquieſcentia in Deum ad illud, quod proponitur conſequendum. 5. Electio vel apprehenſio rei ipſius, quæ in teſtimonio nobis exhibetur.

13. Primũ horum eſt in intellectu:ſed non conſtituit fidem, quia commune eſt illud nobis cum infidelibus, hæreticis, & apoſtatis, & diabolis ipſis.

14. Secundum, quartum, & quintum ſunt in voluntate, & conſtituunt fidem, prout eſt virtus & actus religionis.

15. Tertium eſt in intellectu, ſed prout movetur à voluntate, neque eſt propriè fidei virtus, ſed effectum.

16. Perfectio autem fidei eſt in electione aut apprehenſione illa qua bonum propoſitum fit noſtrum.

17. Hinc fidei natura optimè explicatur in Scripturis, cum fideles dicuntur *adhærere Deo*. Ioſ. 23. 6. Act. 11. 23. 1. Cor. 6. 17. & *viam veritatis eligere*, ac *inhærere teſtimoniis Dei*, Pſal. 119. 30. 31.

18. Per fidem enim primò adhæremus Deo, & tum poſtea conſequenter inhæremus iis, quæ à Deo nobis proponuutur, ita ut Deus ipſe ſit primum objectum fidei, & illud quod proponitur à Deo ſecundarium.

19. Quia autem fides, qua conjungit nos Deo eſt vita noſtra: ſed qua eſt virtus & officium noſtrum erga Deum, eſt actus vitæ: idcircò in priore parte definimus eam ſolummodò per reſpectum, quem habet ad vitam ac ſalutem conſequendam; hic verò per generalem illum reſpectum, quem habet ad omne illud, quod Deus nobis proponit credendum: una tamen eſt & eadem fides, quę nititurDeo ad bonum conſequendum, ſive illud bonum ſit ſummum, ſive non. Hinc fides integrum ſuum actum non poteſt exercere circa comminationes Dei in ſeſe conſideratas: quia bonum à nobis

bis recipiendum non proponunt, neq; circa præcepta Dei simpliciter spectata: quia bonum indicant faciendum, non recipiendum: neq; circa prædictiones meras, quia sub illa ratione nihil boni nobis proponunt: sed in promissionibus perficitur: quia in illis proponitur bonum amplectendum: unde etiam est quod Theologi nostri, fidei objectū in promissionibus præcipuè solent collocare.

20. Qui fidem collocant in intellectu: necessariam tamen fatentur esse aliquam motionem voluntatis ad assensum illum præbendum: quemadmodum in fide humana voluntarium esse dicitur, adhibere fidem alicui. Si verò à voluntate pendeat fides, necesse est ut primum Principium fidei sit in voluntate,

21. Fidei hujus objectum *quod vel materiale* est, quicquid à Deo revelatur ac proponitur credendum, sive id spiritu, sive verbo, sive publicè, sive privatim fiat, Actor. 24. 14. *Vt credam omnibus quæ in lege & in Prophetis scripta sunt.* Ioh. 3. 33. *Qui recipit ejus testimonium.*

22. Hinc Ecclesiæ propositio non est absolutè necessaria, ne quoad nos quidem ad fidei objectum constituendum: tunc enim *Abrahamus* & alii prophetæ fidei assensum non prębuissent illis, quæ à Deo habuerunt sibi revelata sine ulla ecclesiæ opera intercedente, quod & Scripturis manifestè adversatur, & omni rationi sanæ, & tamen admittitur necessariò atque defenditur à doctissimis Pontificiorū, ut Ecclesię larvatæ mentitam authoritatē possint ab istiusmodi argumentis vindicare.

23. Hoc objectum est immediatè semper aliquod axioma, vel enunciatio sub ratione *veri*, sed illud in quo principaliter terminatur fides, *de quo*, & *propter quod* assensus præbetur illi axiomati per fidem, est ens incomplexum sub ratione *boni*, Rom. 4. 21. *Plenè persuasum habens, eum quod promiserat posse etiam efficere*, Hebr. 11. 13. *Non adepti promissa,*

sed

ſed eminus ea conſpicati, poſtquam ipſis fuiſſent perſuaſa, & ea amplexi fuiſſent.

24. Actus enim credentis non terminatur ad axioma, ſed ad rem, fatentibus Scholaſticorum clariſſimis. Ratio eſt: quia non formamus axiomata, niſi ut per ea de rebus cognitionem habeamus. Principalis igitur terminus, in quem tendit actus credentis, eſt res ipſa, quæ in axiomate præcipuè ſpectatur.

25. Fidei objectum formale *quo*, eſt Dei veracitas aut fidelitas. Hebr. 11. 11. *Quod fidelem eſſe duxerit eum qui promiſerat.* Ratio enim formalis, & ut loquuntur, ſpecificativa fidei eſt veritas in dicendo, id eſt, Dei veracitas ſeu fidelitas revelantis aliquid certò, quia de ratione fidei in communi eſt, ut innitatur authoritati teſtantis (qua in re diſtinguitur fides ab opinione, ſcientia, experientia, ac viſione aut ſenſu:) Authoritas autem Dei eſt ipſius veracitas aut fidelitas. ad Tit. 1. 2. *Promiſerat Deus ille mentiri neſcius.* Hinc illa propoſitio eſt veriſſima, *quicquid tenemur credere* (fide divina) *verum eſt.* Quia enim nihil ita debet credi, niſi cujus veritati Deus atteſtatur: Deus autem atteſtatur quatenus eſt verax: veracitas autem in teſte omniſciente non poteſt ſeparari à teſtimonii veritate: neceſſe eſt igitur ut omne illud, quod fide divinâ tenemur credere ſit verum. Tota hæc demonſtratio manifeſtè confirmatur & uſurpatur ab Apoſtolo Paulo. 1. Cor. 15. 14. 15. *Si Chriſtus non eſt ſuſcitatus, vanum eſt præconium noſtrum, vana autem eſt etiam fides veſtra; invenimur autem etiam falſi teſtes Dei: quoniam de Deo teſtificati ſumus, eum ſuſcitaſſe Chriſtum.* Id eſt, ſi teſtimonium non ſit verum, teſtis eſt falſus. Niſi hoc admittatur, *quicquid Deus teſtatur verum eſt*, conſequentia iſta omnium firmiſſima nihil omninò valeret, *Deus hoc teſtatur aut illud, ergo eſt verum.* Hinc fides divina non poteſt eſſe principium, vel cauſa, vel directè vel indirectè, vel

per

per se, vel per accidens, assentiendi falso, aut falsi assensus.

26. Hinc etiam fidei certitudo quoad objectum est maximè firma, & quo magis confirmatur in ipso subjecto, vel corde credentis, eò majorem tribuit gloriam Deo. Rom. 4. 2. *Ad hanc promißionem autem Dei non addubitavit, incredulitate: sed corroboratus fuit fide, tributa gloria Deo: ac planè persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam efficere.* Quod autem in nobis aliquandò vacillat fides, id non est ex natura fidei, sed ex imperfectione nostra.

27. Vtriusque objecti, id est, & eorum quæ sunt credenda, & rationis illius sub qua credi debent, sufficiens & certa repræsentatio proponitur nobis in scriptura, Rom. 16. 26. *Factum est & manifestum, & per Scripturas Propheticas, ex imperio æterni Dei, ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus notificatum.* 2. Tim. 5. 15. *Sacræ literæ te possunt sapientem reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.*

28. Quamvis enim in subjecto, id est, in cordibus necessarium sit lumen ac testimonium Spiritus S. fidem in nobis excitantis, in ipso tamen objecto, quod est fide recipiendum, nihil omninò requiritur vel quoad res credendas, vel quoad causam & rationem credendi, quod non reperitur in Scriptura.

29. Fides igitur divina non potest reduci aut resolvi in authoritatem Ecclesiæ, aut in alia simplicia argumenta extrinseca, quæ dici solent motiva persuadendo & inducendo præparantia ad fidem: sed in ipsam Scripturam & authoritatem, quam habet sibi impressam ab authore Deo, tanquam in primam ac propriam causam, quæ facit rem credendam; & in operationem Spiritus Sancti, tanquam in propriam causam ipsius actus credendi.

30. Hinc illud principium à quo fides primò incipit, & in quod ultimo resolvitur est, Scripturam esse divinitus revelatam ad nostram salutem

tem tanquam sufficientem regulam fidei ac morum, 2.Petr.1.19.20. *Si illud primum noveritis, nullam prophetiam Scripturæ esse* ἰδίας ἐπιλύσεως.

31. Fides est partim implicita, & partim explicita.

32. Fides implicita est, qua creduntur fidei veritates, non distinctè in semetipsis, sed in communi earum principio. Hac fide implicita subjicit homo intellectum suum divinæ revelationi, & consequenter acceptat virtualiter omnia illa, ad quæ divina illa revelatio sese extendit.

33. Commune principium illud, quo continentur omnia hoc modo credenda, non est Ecclesia, sed Scriptura, Act.24.14. *Vt qui credam omnibus quæ in lege & in Prophetis scripta sunt.*

34. Qui credit Scripturam esse undequaque veram, ille credit implicitè omnia quæ in Scripturis continentur. Psal. 119. 86. comparato vers. 18.33. *Omnia præcepta tua sunt ipsa veritas. Retege oculos meos, ut intuear mirabilia in lege tua. Doce me viam statutorum tuorum, quam custodiam in finem usque.* David credebat illa esse mirabilia, & sanctè custodienda, quæ nondum satis intelligebat.

35. Fides hæc implicita est bona & necessaria, sed non est per se sufficiens ad salutem, neque reverâ habet in se virtutis fidei veram rationem, si modo per se subsistat: fieri enim non potest, ut voluntas efficaciter afficiatur, & amplectatur ut bonum, illud quod nulla ex parte distinctè cognitum habet. Rom.10. 14. *Quomodo credent ei de quo non audierint?*

36. Fides explicita est, quâ in particulari creduntur fidei veritates, non autem in communi tantum.

37. Fides explicita necessariò debet haberi de iis, quæ sunt fidei nostræ proposita tanquam necessaria media salutis. Hebr.6.1. 2.Cor.4.3. *Fundamentum resipiscentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum.*

Deum. Quod si opertum est Euangelium nostrum, iis qui pereunt opertum est.

38. Fides magis explicita requiritur nunc post Christi adventum quam antea, 2.Cor.3.18. Ab iis, qui aliis in ecclesia præficiuntur, quam à plebe, Heb.5.12. Ab iis denique, quibus perfectioris institutionis occasio datur, quam ab aliis. Luc. 12. 48. *Cuicunque multum datum fuerit, multum repetetur ab eo.*

39. Fidei actus exterior est ejus confessio, professio, vel manifestatio, quæ & suo ordine & loco necessaria est ad salutem. Rom.10.9.10. Nempe quoad præparationem & dispositionem animi semper. 2.Petr.3.15. & quoad actum ipsum, cum Dei gloria & ædificatio proximi postulaverit.

40. Persistentia in fidei confessione, cum vitæ temporalis detrimento, testimonium tribuit veritati, ac Deo ipsi maximè honorificum, atque adeo κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur μαρτύριον, & qui faciunt, μάρτυρες vocantur, Apoc.2.13. Hoc autem suo loco est æquè necessarium atque confessio fidei, ita ut non possit detrectari sine abnegatione Christi. Matth.10.33.39. & 16.25.

41. Fidei opponuntur *infidelitas, dubitatio, error, hæresis,* & *apostasia.*

42. Infidelitas est dissensio hominis à fide, in eo qui fidem veram nondum est professus, 1.Cor. 14.22.23.

43. *Dubitatio* in eo qui professionem fecit, vel minuit vel tollit assensum.

44. *Dubitatio* minuens tantum assensum consistere potest cum fide infirma. 1.Corinth.8 10.11. Sed non illa dubitatio, quæ tollit assensum. Iacob. 1.6.7.8.

45. *Error* in fide opinionem aliquam fidei contrariam ponit.

46. *Hæresis* pertinaciam addit errori. ad Titum 3.10.11.

47. *Apo-*

47. *Apostasia* absolutè sumpta, addit hæresi universalitatem errorum fidei contrariorum. 1. Tim. 1. 19. 20. 2. Tim. 1. 15.

41. Opponuntur ista fidei, non tantum qua tollunt assensum illum intellectus, qui est ad fidem necessarius, sed etiam qua inferunt & includunt privationem illius electionis & apprehensionis fidei, quæ est in voluntate.

CAP. VI.

De Spe.

1. S*pes est virtus, qua inclinamur ad exspectationem eorum, qua Deus nobis promisit.* Roman. 8. 25.

2. Spes hæc respicit Deum. 1. Tanquam objectum quod exspectat, objectũ enim spei principale est Deus ipse & actus illi quibus nobis conjungitur. 1. Pet. 1. 21. *Ut fides & spes vestra in Deo esset.* minus principalia objecta sunt illa omnia, quibus tanquam gradibus & mediis ad Deum pervenitur. 1. Pet. 1. 13. *Sperate in eam qua vobis defertur gratiam.* Hinc Deus ipse appellatur *Spes Israelis.* Jer. 14. 8. & Rom. 15. 13. *Deus spei,* non tam quia autor est & largitor spei, quam quia ille est in quem speramus. 2. Respicit Deum tanquam authorem & largitorem omnis boni quod exspectat, Psal. 37. 5. 6. *Devolve super Iehovam viam tuam: & confide in eo; nam ipse efficiet.* Sicut enim in Deum tendit ad bonum consequendum, sic etiam eum respicit ut gratia sua propria consequendum. Ier. 17. 7. *Benedictus vir ille, qui fiduciam habet in Iehova, & cujus confidentia est Iehova.*

5. Propria autem ratio, quare in creaturas non licet sperare, eo modo quo in Deum speramus, est, quia formale objectum spei non reperitur in creaturis, Psal. 146. 3. *Ne fiduciam habetote in ingenuis, in ullo filio hominum penes quem nulla est salus.* Quamvis enim virtus aliqua benè nobis faciendi & auxi-

& auxilium ferendi sit à Deo in creaturas collocata, exercitium tamen hujus virtutis pendet semper à Deo, Psal. 107. 20. *Mittens verbum suum curaverit ipsos*, Et Psal. 127. 1. *Nisi Iehova ædificet domum, frustra laborent ædificatores ejus de ea, nisi Iehova custodiat civitatem, frustra sedulus sit custos*,

4. Phrasis igitur illa, *spero hoc aut illud à tali homine*, vel significat illud sperari à Deo per illam creaturam, vel notat spem humanam, non divinam, vel denique non est Christiana.

5. In Deo autem sicut fides, sic etiam spes respicit gratiam Dei, & Christum tantum, tanquam causas boni communicandi, 1 Pet. 1. 13. Col. 1. 27. *Sperate in gratiam. Christus spes illa gloriæ.*

6. In Deo tamen, & à Deo spes divina respicit non solum Deum & beatitudinem æternam, sed omnia illa quæ fides in promissionibus Dei apprehendit, licet in sua natura sint temporalia, Hebr. 11. 1. 2. Cor. 1. 10. Quamvis præcipuè spectet vitam æternam. Vnde etiam fit, quod per Meton. adjuncti, spes in Scriptura sæpe ponatur pro ipsa salute aut vita æterna sperata, Gal. 5. 5. Rom. 8. 24. Tit. 2. 13. Et salus etiam aliquando ponatur pro spe salutis, per metonymiam subjecti, Eph. 6. 17. comparato cum 1. Thes. 5. 8. *Galea salutis. Pro galea, spe salutis.* Vsitatè etiam spei apponitur hoc ipsum objectum tanquam proprium. 1. Thes. 5. 8. Tit. 5. 7, *spes vitæ æternæ.* Rom. 5. 2. *spes gloriæ.*

7. Conditiones illæ quæ ad objectum spei solent requiri, ut sit *bonum, futurum, difficile, probabile*, inveniuntur omnes in promissionibus Dei, qui promittit semper bona maxima, quæ sine ipsius ope non possunt haberi, sed vi promissionis non probabiliter tantum, sed certò futura.

8. Actus, quo versatur circa suum objectum, dicitur *exspectatio*: quia non est incertæ aut probabilis tantum conjecturæ, ut spes humana, sed certissimæ exspectationis, Rom. 8. 25. Phil. 1. 20.

Si quod non cernimus ſperamus , per tolerantiam exſpectemus. Secundum intentam exſpectationem & ſpem meam. Et ubique in V.T. ubi vox תִּקְוָה quæ verti ſolet *ſpes*, ſignificat propriè exſpectationem.

9. Certitudo iſta in ſpem derivatur ex fide: fides enim eſt ſpei fundamentum: neque ſperatur quicquam, quod non ante creditur fide. Ad Galatas capite 5. verſu quinto. *Nos enim Spiritu, ex fide, ſpem juſtitiæ exſpectamus.*

10. Cum enim fides apprehendit quod promittitur: & ſpes exſpectat quod promittitur, tota differentia inter fidem & ſpem, eſt ratio præſentis, & futuri.

11. Inanis igitur & futilis eſt illa diſtinctio Pontificiorum, qui concedentes fideles certos poſſe eſſe de ſua ſalute certitudine ſpei, negant tamen eos unquam ordinariis mediis ea de re certos poſſe fieri certitudine fidei, cum fidei & ſpei una planè & eadem ſit certitudo, qua etiam ratione fit, quod ſpes in Scriptura præſertim in V. Teſtam. ſæpè ponitur pro fide.

12. Exſpectatio igitur illa futurorum bonorum, quam habent Angeli & ſpiritus juſtorum in cœlis, non in eo differt à ſpe noſtra, quod una ſit certa & altera incerta, ſed in iſtis. 1. Quod ſpes noſtra nititur fide, quæ Deum intuetur in promiſſionibus tanquam *per ſpeculum & per ænigma.* 1. Cor. 13. 12. exſpectatio autem eorum nititur aperta viſione. 2. Quod noſtra ſpes ſit cum labore & contentione, eorum autem exſpectatio abſque omni difficultate. 3. Quod ſpes noſtra ſit exſpectatio imperfecta, & exſpectatio eorum ſpes perfecta.

13. Quamvis igitur ſpes una cum fide dici ſoleat abolenda in vita futura, hoc tamen non ſic eſt intelligendum, quaſi deſinerent eſſe quoad eſſentiam, ſed tantum quoad modum & gradum imperfectionis. 1. Cor. 13 10. ita ut imperfectio tantum propriè ſit abolenda; fides autem & ſpes ipſa

ipſa quoad eſſentiam ſuam ſunt perficiendæ.

14. Hinc fiducia Chriſtiana, qua reſpicit bonum futurum, nihil aliud eſt quam ſpes confirmata. Debet enim neceſſariò referri ad unam aliquam earum virtutum Theologicarum, quæ ab Apoſtolo commemorantur, 1.Cor.13.13. id eſt, vel ad *fidem*, vel ad *charitatem*, vel ad *ſpem*: ſed neque ad *fidem* poteſt, quia fides apprehendit rem ut jam præſentem, quam facit etiam ſubſiſtere. Heb.11.1. neque ad *charitatem*, quia charitas non reſpicit bonum noſtrum, 1.Cor 13.5. ergo ad *ſpem*.

15. Hinc ſpei fructus geminus eſt gaudiũ & delectatio in Deo. Heb.3.6. *Spem illam de qua gloriamur.* 1.Pet.1.3.6. *Spem vivam, qua in re exſultatis.* Quia ſcilicet bona maxima reſpicit, non tantum ut poſſibilia & probabilia, ſed etiam ut certò futura, atque adeò poſſeſſionem eorũ modo quodam ſubſiſtere facit, dum certos nos reddit quod tandem reipſa ſubſiſtet. Rom.8.24. *Spe ſervati ſumus.*

16. Modus hujus actus pendet ex illa ratione objecti, quâ dicitur *futurum & promiſſum*, ita ut in ſua formali ratione non ſit eorum quæ cernuntur, Rom.8.24. *Spes ſi cernatur, non eſt ſpes: quod enim quis cernit, cur ſperet?*

17. Hinc ſpei fructus & comes eſt patientia erga Deum, qua conſtanter ipſi adhæremus in beatitudine quærenda & exſpectanda, quamvis in vita præſenti cum variis malis confligemur, etiam ſine conſolatione deſiderata, Eſa.8.17. *Præſtolanti Iehovam, qui abscondit faciem ſuam, & exſpectanti ipſum.* Rom.8.25. *Si verò quod non cernimus ſperamus, per tolerantiam exſpectamus.* 2. Theſſ.3.5. *Patientem illam exſpectationem.*

18. Patientiæ hujus fructus eſt ſilentium, quo in Dei voluntate quieſcimus, & omnes illas carnales cogitationes reprimimus, quibus ad feſtinandum, aut ipſi obluctandum, inſtigamur, *Pſal* 37.7. *Sile Iehovæ, & indeſinenter exſpecta eum.*

19. Spes corroboratur & augetur iis omnibus argumentis, quibus certiores reddi poſſimus bonum ſperatum ad nos pertinere. Rom. 5. 4. *Experientia efficit ſpem.*

20. Inter hæc argumenta interna ſigna divinæ gratiæ primarium locum habent, 1. Ioh. 3. 14. 19. *Nos ſcimus nos eſſe tranſlatos à morte ad vitam, quia diligimus fratres.*

21. Quamvis ergo falſiſſimum ſit, quod Pontificii dicunt, ſpem noſtram niti partim gratia divina, & partim meritis noſtris propriis; veriſsimè tamen affirmari poteſt, corroborari, augeri & erigi ſpem, fide, reſipiſcentia, operibus & conſcientia bona. Ita ut ex iſtis quaſi antecedentibus, ſpes vera & viva exiſtat. Heb. 10. 22. 23. 1. Pet. 3. 15.

22. Effectum ſpei eſt animæ confirmatio quaſi *anchora tuta & firma*. Heb. 6. 19. *qua ipſas animas noſtras poſſidemus*, Luc. 21. 19.

23. Ex hac animi confirmatione ſequitur ſemper ſtudium ſanctitatis, 1 Iohan. 3. 3. *Quiſquis habet hanc ſpem in eo ſitam, caſtum ſe conſervat, ſicut & ille caſtus eſt.*

24. Spei opponitur per modum defectus 1. metus mali pœnæ. Pſal. 27. 3. ſicut enim ſpes eſt exſpectatio boni, ſic metus iſte eſt exſpectatio mali.

25. Metus autem ſi ſit moderatus & fide temperatus, quamvis materialiter ſemper opponatur ſpei, in homine tamen peccatore non ita formaliter opponitur ſpei & virtuti, ut ſit ſimpliciter vitium, ſed potius virtutis rationem ac naturam induat, 2. Chro. 34. 27. *Quia mollitus eſt animus tuus, & depreſſiſti te à facie Dei, quum audiviſti verba ejus contra locum hunc &c.* Ratio eſt; quia oppoſitio non eſt *ſecundum idem* & *ad idem*: ſpes enim reſpicit gratiam Dei, & metus reſpicit merita peccatorum noſtrorum.

26. Eidem ſpei etiam in defectu magis directe opponitur deſperatio, quæ eſt mera privatio ſpei,

con-

conjuncta cum sensu illius privationis, & apprehensione rei sperandæ, vel tanquam impossibilis, vel saltem tanquam nunquam futuræ, qualis fuit in Caino, *Gen.* 4. 13, 14. & in *Iuda, Matth.* 27. 4. 5.

27. Desperatio ista semper est peccatum grave, quia non est privatio spei illius quam habere solent homines in semetipsis aut aliis creaturis, quę solet esse laudabilis introductio ad spem divinam, sed est privatio spei divinæ ortum suum semper habens ab infidelitate, sicut spes habet à fide.

28. Desperatio tamen in Diabolis & damnatis non habet rationem peccati, sed pœnæ. Desperatio enim vel privativè potest accipi, cum non sperat aliquis illud quod debet sperare & quando debet, vel negativè pro mera cessatione spei: priore sensu semper est peccatum, quia repugnat legi; sed posteriore non item.

29. Varia etiam potest esse ratio desperandi, vel quia Dei gratia non habetur sufficiens ad bonum illud nobis communicandum, vel quia non vult communicare. Desperatio qua nititur priore ratione, semper est peccatum; sed posteriore sensu non est peccatum, si modo de voluntate illa Dei alicui certò constet.

30. Quia autem raro aut nunquam ordinariis mediis alicui constat ante hujus vitæ finem, quod Deus non velit ipsum participem facere gratiæ ac gloriæ, idcirco nulla est hominum desperatio in hac vita, quæ non est peccatum.

31. Spei per excessum opponitur præsumptio, quâ temerè bonum aliquod exspectamus Deut. 29. 19. Ier. 7, 4. 8. 9. 10. *Ne sit, quum audiverit, &c,*

32. Temeraria ista præsumptio aliquando in exspectatione boni nititur creaturis. Ierem. 17. 5. 1. Timoth. 6. 17: aliquando etiam aliquo modo nititur Deo, sed perversè sine promissione ac fide, ut cum quis sperat veniam ac salutem, quamvis maneat impœnitens, aut retineat propositum

in peccatis suis vivendi, aut aliquid aliud exspectet à Deo, quod non convenit ejus naturæ vel voluntati revelatæ.

33. Hac autem præsumptione non ideò peccatur ab aliquo; quia nimis sperat in Deum, spe vera scilicet ac religiosa, hoc enim fieri nullo modo potest: sed quia nimis leviter ac temerè sperat sine ullo fundamento, aut illa etiam sperat, quæ non sunt speranda.

34. Spei etiam, quoad eventum, opponitur *pudor faciei*, vel *confusio*. Psalm. 25. 2. 3.

CAP. VII.

De Charitate.

1. CHaritas est virtus qua diligimus Deum, ut summum bonum. Psal. 106. 1. & 118. 1. & 136. 1. *Celebrate Iehovam, quia bonus est, quia in seculum est benignitas ejus*. Gaudium celebrationis, quod est effectum charitatis, idem primarium habet objectum cum sua propria causa, charitate. Charitatis igitur (ut celebrationis) proprium objectum est bonitas Dei, quæ singulariter elucet in effectis benignitatis.

2. Sequitur fidem ac spem ordine naturæ, ut effectum suas causas, idcirco enim Deum ex charitate amamus: quia per fidem & spem gustamus aliquo modo, quam bonus sit Deus, & charitatem ejus habemus diffusam in cordibus nostris. 1. Ioh. 4. 16. 19. *Nos cognovimus & credidimus charitatem quam habet Deus erga nos. Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos.*

3. Non igitur charitas, sed fides est fundamentum primum spiritualis ædificii in homine: non solum quia inde incipit ædificatio: sed etiam quia sustinet, ac continet omnes ejus partes, sicut etiam radicis naturam habet, quia virtutem confert fructificandi.

4. Fidem

4. Fidem antecedit confusa & remota inclinatio versus Deum (cujus umbra quædam in omnibus creaturis aliquo modo reperitur. Act.17.27. *Ut quærerent Dominum, si forte palpando eum invenirent.* Sed est inefficax potius, ut loquuntur, velleitas Deum amandi, quam verus amor.

5. Distinctio illa Scholasticorum, inter dilectionem Dei naturalem & supernaturalem, id est, qua alium statuunt amorem Dei, ut est principium & finis naturæ, alium verò ut est principium & finis gratiæ, est otiosum figmentum. Neque revera potest homo, post lapsum ex viribus naturæ, sine fide, diligere Deum super omnia, ne dilectione quidem illa, quam naturalem appellant.

6. Charitatis amor est unionis, complacentiæ & benevolentiæ, istæ enim sunt quasi partes charitatis, & in illa semper continentur si vera sit, desiderium nempe unionis, acquiescentia fruitionis, & affectio benevolentiæ.

7. Amor unionis est affectus ille, quo cum Deo conjungi volumus, 2. Cor. 2. 8. *Gratum est nobis abesse è corpore, & adesse apud Dominum.*

8. Amor etiam unionis in Deo est erga nos, Eph.2.4.13. *Multa charitate dilexit nos. Vos qui olim eratis longinqui, propinqui facti estis.* Sed ejus amor est abundantia bonitatis, quia nullum è nobis commodum exspectat; nos enim servi sumus inutiles Deo. Luc.17.10. Iob.22.2.3. Nostra autem erga eum est ex indigentia bonitatis, quia Deo indigemus, 2.Cor.5.4. *Suspiramus gravati ——— ut absorbeatur mortalitas à vita.*

9. Noster igitur amor, qua est unionis cum Deo, est ex parte amor ille qui dicitur concupiscentiæ, vel appetitionis: quoniam Deum propriè appetimus nobis, quia speramus ab eo commodum & beatitudinem nostram æternam.

10. Ultimus tamen finis hujus amoris debet esse Deus ipse.

11. Amor complacentiæ eſt affectus ille, quo omne illud, quod in Deo eſt, probamus, & acquieſcimus in ſumma ipſius bonitate, *Apoc.7.21. Benedictio, & gloria, & ſapientia, & gratiarũ actio, & honor, & poteſtas, & vires Deo noſtro, in ſecula ſeculorum: Amen.*

12. Deus etiam amorem complacentiæ habet erga nos, *Hebr.13. 16.* Sed ejus complacentia eſt in iis bonis, quæ ab ipſo nobis communicantur: noſtra autem in illa bonitate ac perfectione divina, quæ nullo modo pendet à nobis.

13. Amor benevolentię eſt affectus, quo nos totos Deo tradimus, & volumus, atque conamur ut omnia ipſi deferantur, quæ pertinent ad ejus gloriam, Apoc.4.19.11. *Procidebant*, & *abjiciebant coronas ſuas ante thronum, dicentes: dignus es Domine, qui accipias gloriam, & honorem, & virtutem*, 1.Cor.10. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite.*

14. Deus benè nobis volendo bonos nos facit, bonum quod vult conferendo: nos autem non poſſumus in ipſum boni quicquam propriè conferre, ſed bonitatem quam habet, corde tantum agnoſcere, verbis prædicare, & factis aliquo modo declarare.

15. Charitas illa mutua, quæ eſt inter Deum & fideles, habet in ſe rationem aliquam amicitiæ, *Joh.15.15. Vos dixi amicos, quia omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.*

16. In hac amicitia quamvis non reperiatur paritas talis, qualis eſt inter homines amicos; illa tamen quæ poſſibilis eſt apparet in interiore quadam communione, quæ inter Deum & fideles exercetur: cujus ratione dicitur Deus arcana ſua revelare fidelibus, Pſ.25.4. Ioh.15.15. Et quaſi familiariter cum ipſis verſari, Apoc.3.26. *Si quis audierit vocem meam, & aperuerit oſtium, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipſe mecum*, Ioh.14.23. *Si quis diligit me, ſermonem meum obſervabit. Et pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.*

17. Cha-

17. Charitas continet in ſeſe implicitè obſervationem & impletionem omnium Dei mandatorũ, Rom.13.10. 1.Ioh.2.5.& 3.18.Verè enim Deum amare non poteſt, qui non ſtudet ipſi per omnia placere, ipſiqùe ſimilis eſſe. 1.Iohan.4.17. *Per hoc adimpletur charitas nobiſcum, ——— quod qualis ille eſt, tales & nos ſumus.*

18. Modus charitatis noſtræ erga Deum eſt, ut feratur in eum tanquam in bonum, & finem ſimpliciter ultimum, ita ut neq; Deus neque dilectio Dei ad aliud aliquid principaliter & ultimò referatur: quia talis amor eſſet mercenarius. Ioh.6.26. *Quæritis me, quia ediſtis panes illos, & ſaturati eſtis.*

19. Poſſumus tamen amare Deum ut mercedem noſtram. Gen.15.1. & intuitu aliorum bonorum tanquam mercedis. Gen.17.2.

20. Gradus charitatis erga Deum debet eſſe ſummus. 1. Quoad objectum, vel (ut loquuntur) objectivè, id eſt, majus bonum ipſi volendo quam cuiquam. 2. Quoad æſtimationẽ, vel (ut loquuntur quidam) appretiativè, id eſt, anteponendo ipſum, & ejus voluntatem, omnibus aliis rebus, vel noſtræ propriæ vitæ. Mat.10.37. Luc.14.26. Ita ut potiùs mortem obire eligamus, quam tranſgredi vel minimum ejus mandatorum. 3. Intenſivè, id eſt, quoad vehementem conatum, in applicatione omnium facultatum ad dilectionem Dei. Deut.6.5. *Diliges Iehovam Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & ex totis viribus tuis.*

21. Secundum iſtam deſcriptionem charitatis, rectè dicitur à Theologis quibuſdam, Deum ſolum eſſe diligendum: id eſt, ſimpliciter per ſe, & ſecundum omnes charitatis partes (affectione nempè benevolentiæ, deſiderio unionis, & acquieſcentia fruitionis) & gradum ſummum, quamvis etiam proximus diligendus ſit ſecundum quid, propter aliud, ex parte & gradu inferiore.

22. Charitati huic opponitur 1. Metus ille, qui

cruciatū habet ex præsentia Dei,& formidine pœnæ ab ipso infligendæ. 1. Ioh.4.18. *Integra charitas foras ejicit metum : quoniam metus cruciatum habet.*

23. Hinc charitas consummata foras ejicit metum, *ibidem*; ratio est: quia metus ille est horror proveniens ex apprehensione mali, propter præsentiam Dei : atq; adeò opponitur charitati, quæ fertur in Deum, tanquam in absolutè bonum.

24. Eidem secundò opponitur abalienatio à Deo, quæ à quibusdam dicitur odium abominationis. Psa.14.3. Ioh.3.20. *Vnusquisque recessit. Odit lucem.* Sicut enim charitas consistit in affectu unionis, sic abalienatio hæc est in disjunctione. Maximè autem adversatur charitati Dei odium, quod dicitur odium inimicitiæ. Ioan.15.23.24.25. *Oderunt tum me, tum Patrem meum.* Sicut enim charitatis amicitia est benevolentia; sic inimicitia ista erga Deum est in eo, quod impii malè ipsi cupiant,& vellent, si fieri posset, ut non esset, vel saltem non talis, qualis est.

25. Quamvis enim Deus si ita apprehendatur, prout est in semetipso, non possit esse odii objectum; quatenus tamen apprehenditur ut peccatorum vindex, eatenus ab impiis peccatoribus odio sæpe habetur : quia illo respectu est ipsis maximè adversus, Ioan 3.20. *Quisquis quæ mala sunt agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguantur opera ejus.* Sicut enim amor Dei in piis causa est, ut odio habeant impietatem Deo adversam; sic amor iniquitatis in impiis efficit, ut Deum oderint tanquam iniquitati suæ adversum.

26. Gradus autem, quibus ad summam istam impietatem ascenditur: tales sunt, 1. Peccatores semetipsos inordinatè diligunt. 2. Volunt illud quod sibi placet, quamvis contrarium sit legi Dei. 3. Odio habent legem : quia repugnat huic desiderio. 4. Deum ipsum adversantur, quia talis legis lator est & author.

27. Oppo-

27. Opponitur etiam charitati erga Deum amor hujus mundi. 1. Ioh. 2. 15. quia hic mundus cum Deo & ejus voluntate non consentit. Ibid. vers. 16. *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam quicquid est in mundo, non est ex Patre.*

28. Sicut enim perfectio charitatis est in eo, quod animus acquiescit in Deo; ita charitati necessariò repugnat, ut acquiescat animus in eo, quod est alienum à Deo.

29. Charitas aliarum virtutum non magis est forma, quam quælibet virtus imperans, aut ordinans actus alterius, est ejus forma: sed quia illi actus qui in sua natura non respiciunt Deum, ad ipsum per charitatem referuntur, & in eo tales actus perficiuntur; idcirco per metaphoram non male dicitur eorum forma, & virtutum etiam à quibus eliciuntur.

30. Fidei autem charitas non potest esse forma intrinseca: quia natura sua sequitur fidem, ut effectum sequitur causam, non antecedit ut causa effectum.

31. Neque fides extrinsecè à charitate dirigitur in Deum: sed ex sua propria & interna natura, Deum respicit ut objectum suum.

32. Iustificatio fidei, nullo modo pendet ex charitate (ut Pontificii volunt) sed ex proprio fidei objecto.

33. Quod fides dicitur per charitatem operari, Gal 5. 6. Non est, quia efficacia omnis fidei pendet ex charitate, tanquam ex causa: sed quia efficaciam suam exerit & exercet fides in charitatis excitatione.

34. Particula illa *per* non indicat ibi causam formalem, sed quasi instrumentalem: ut quum Deus regenerare nos dicitur *per* verbum.

35. Fides illa quæ sine charitatis operibus existit, dicitur *mortua*, Iacob. 2. 29. Non quia fidei vita ab operibus fluit: sed quia opera sunt actus

secundi ex fidei vita necessariò fluentes.

36. Fides ex operibus dicitur perfici, Iac. 2. 22. Non essentiali perfectione, sicut effectū perficitur à causa, sed complementali, sicut causa perficitur, aut actu cōpleta redditur, in productione effecti.

37. Quia charitatis objectum est ipsa bonitas Dei, prout in se est, fides autem & spes respiciunt Deum, prout nobis proponitur apprehendendus, idcirco propensio illa animi in Deum, quæ est charitatis, magis evidenter & constanter apparet in fidelibus infirmis, quā fidei aut spei speciales actus: quoniam bonitas divina magis est manifesta in sese, quam ratio eam apprehendendi, quæ nobis in hac vita quasi ænigmaticè repræsentatur.

CAP. VIII.

De Auditione Verbi.

1. EX istis virtutibus religionis, fide, spe, & Charitate erga Deum duplex oritur actus religionis, qui spectat ad communionem illam spiritualem, quæ inter Deum & nos exercetur, *Auditio verbi, & Oratio.*

2. Ratio vel fundamentum hujus distributionis est in eo, quod Deum religioso cultu afficimus, cum honorē debitum ipsi deferimus, sive hoc fiat recipiendo, quod ipse nobis proponit, sive proponendo, quod ab ipso secundum perfectionē ipsius recipiatur; utroque enim respectu illud agimus, quod Deo est immediatè ac directè honorificum.

3. Primus igitur actus religionis est circa illa, quæ à Deo nobis communicantur: & alter est circa illa quæ à nobis Deo exhibentur.

4. Auditio verbi est religiosa receptio voluntatis Dei.

5. Auditio igitur hic appellatur quælibet perceptio sermonum Dei, sive prædicatione sive lectione, sive alia quacunque ratione communicentur,

tur, quia singulariter & ex instituto suo operari solet Deus ex prædicatione, & auditione verbi.

6. Non igitur tam presse & stricte accipi debet vox ista, ut vel præcipuè vel necessariò semper externum sensum audiendi includat; sed ut quamlibet perceptionem voluntatis Dei notet, & præcipuè internam receptionem & subjectionem designet.

7. Receptio autem verbi duabus partibus constat, attentione mentis, & intentione voluntatis.

8. Attentio est applicatio intellectus, ad percipiendam voluntatem Dei revelatam. Actor.16.14. *Dominus aperuit cor Lydiæ, ut attenderet iis quæ dicebantur à Paulo.* Vocatur sæpe in Scriptura, præsertim in Veteri Testamento, *inquisitio* voluntatis Dei; aut Dei ipsius, ut explicetur summum illud studium, quo ferri debemus ad voluntatem Dei cognoscendam, tanquam ad rem aliquam inveniendam, qua non possumus ullo modo carere. Esa.58.2. *Ut me quotidie requirant, & scientia viarum mearum delectentur: velut gens quæ justitiam facit, & jus Dei sui non derelinquit, rogent me jura justitiæ, accessu Dei delectentur.*

9. In hac attentione illa opus est prudentia, qua discernere possimus, quid illud sit quod Deus velit. Rom.12.2. *Ut probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa placens & perfecta.* Quod cum percipitur non est ulterius deliberandum, an bonum sit, aut observandum nec ne: ipsa enim Dei voluntas est ultimus terminus inquisitionis omnis religiosæ. Gal. 1.15,16. *Quando libuit Deo revelare filium suum in me,* —— *non contuli cum carne & sanguine.*

10. Intentio est applicatio voluntatis nostræ, ad voluntatis Dei jam perceptæ religiosam observationem. Psal.119.106. *Juravi quod præstabo, me observaturum jura justitiæ tuæ.*

11. Intentionis propositum tam forte ac firmum esse debet, ut sine ulla exceptione parati

simus

ſimus obſervare quicquid Deus juſſerit. Ier. 4. 25. 6 *Sit Iehova nobis teſtis verus & fidus, niſi prorſus ſecundum verbum cujus cauſa miſerit te Iehova ad nos; ita fecerimus. Sive bonum, ſive malum fuerit, voci Iehova Dei noſtri auſcultabimus.*

12. Ratione hujus intentionis lex ipſa Dei dicitur eſſe in corde hominis fidelis. Pſal. 40. 9. & 119. 11. Ier. 31. 33. Hebr. 8. 10.

13. Auditio hæc ut rectè ſe habeat, debet eſſe religioſæ obſervantiæ, ſubjectionem inferens interiorum actuum & inclinationum animi. Rom. 6. 17. *Ex corde auſcultaſtis ei forma doctrina cui eſtis traditi.*

14. Vt ſit autem verè religioſa, requiritur inprimis, ut oriatur ex fide, qua veritatis verbum eſſe credimus, quod Deus nobis revelat, & congruenter etiam erga illud afficimur. Hebr. 4. 2. *Non profuit illis auditus ſermo, ut qui fide contemperatus non fuerit apud illos qui audierant.* Luc. 24. 32. *Nonne cor noſtrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis.*

15. Per iſtam fidem nos inhæremus verbo. Pſal. 119. 31. Et verbum ipſum inhæret, atque inſeritur nobis ad ſalutem. Iac. 1. 21. *Inſititius ille ſermo.*

16. *Secundo* eadem auditio fluere debet ex ſpe illa, qua tanquam verbum vitæ amplectimur, quod Deus promittit, ex eo etiam vitam exſpectantes. Deut. 32. 47. Iohan. 5. 39. *Eſt vita veſtra. Vos videmini vobis in ipſis vitam æternam habere.*

17. Hac ſpe efficitur, ut fructum proferant fideles cum patientia. Luc. 8. 15.

18. Similiter & charitatem debet habere conjunctam, qua eidem verbo, vel Deo in illo verbo ſemetipſum nobis revelanti, ut ſimpliciter bono adhæremus. Pſalm. 119. 97. *Quam diligo legem tuam?* 2. Theſſ. 2. 10. *Non receperunt amorem veritatis, ut ſalvi fierent.*

19. Ratione hujus charitatis, verbum Dei copioſe habitat in fidelibus, Col. 3. 16. Ita ut transformētur etiam in ejus formam ac figuram, Roman. 6. 17.

20. Hujuſ-

20. Hujusmodi auditio verbi Dei est verus ac proprius Dei cultus. 1. Quia immediatè ac directè Deo defert spiritualem honorem; quamvis enim auditionis actus maximè propriè dirigatur ad nostram receptionem voluntatis divinæ, quia tamen in modo recipiendi conscientias nostras subjicimus Deo, idcirco deferimus ipsi honorem illum potestatis, ac veracitatis divinæ, in cujus agnitione religiosus ejus cultus exercetur. 2. Quia directum & immediatum exercitium continet fidei, spei, charitatis, in quibus cultus Dei maximè essentialiter consistit.

21. Hinc nullum verbum ac sententia humana misceri debet verbo divino, ac eodem modo cum illo proponi, ne istoc pacto colamus aliquo modo homines, Dei loco.

22. Auditioni huic maximè formaliter opponitur superbia illa, qua quis sic propriam suam excellentiam affectat, ut non velit subjici Dei voluntati. Quamvis enim ista superbia repugnet humilitati religionis, & observantiæ, vel obedientiæ in genere, illis tamen in istoc religionis actu maximè propriè videtur adversari: quia homo superbus, qua talis, adeo alienus est à semetipso subjiciendo alterius voluntati, tanquam legi, ut suam propriam voluntatem velit esse loco legis, Ier. 13. 15. *Audite, & auribus percipite, ne exaltetis vos: nam Iehova loquitur.* Ier. 5. 5. *Fregerunt jugum, diruperunt vincula.*

23. Superbiæ hujus quasi proprius actus est contemptus ille, quo quis vel Deum, vel Dei voluntatem, & ejus observationem nihili facit, 2. Sam. 12. 9. *Quare sprevisti verbum Iehovæ, faciendo quod malum videtur in oculis ejus?*

24. Hinc duplici causa superbia dicitur causa omnium aliorum peccatorum. 1. Quia omnia alia peccata referuntur aliquo modo ad excellentiam illam, quæ in superbia spectatur, tanquam ad

ad finem. 2. Quia superbia per contemptum abjicit à sese imperium verbi, cujus virtute sola cavetur peccatum.

25. Hinc in omni peccato aliqua ratio superbię invenitur, præcipuè verò in iis quæ ex deliberato consilio committuntur.

26. Hinc etiam auditioni verbi opponitur consultatio omnis cum mundo, carne, aut carnis prudentia, in iis quæ pertinent ad religionem, Rom. 8.7. Gal.1.16.

27. Sicut enim per superbiam recusant planè homines subjicere sese Dei voluntati: Sic per istas consultationes eorum quæ sunt à Deo aliena, quærunt sibi quasi alios Deos, quibus possint sese subjicere.

28. Maximè execrabilis oppositio ad auditionem verbi Dei, est in consultatione diaboli, Esai. 8.19. Deut.18.11.12.13.14.15. Vbi fides & spes quędam religiosa Deo soli debita, vel explicitè, vel implicitè, in Dei hostem transfertur.

29. Hinc est quod fides inprimis postulari solet in hujusmodi consultationibus, ab iis qui talium artium sunt magistri.

30. Fidei hujus vi, fœdus quoddam si non apertè, & expresè, tacitè saltem & implicitè, initur cum diabolo, cum quadam religione.

31. Quamvis autem non habeat quis intentionem directam diabolum consulendi, si tamen id faciat, quod vel ex natura sua, vel ex usu & applicatione quam habet, compellationem infert diaboli, ad ejus auxilium, vel consilium recipiendum, particeps ille fit ejusdem peccati.

32. Artes igitur omnes diaboli instinctu introductæ, ad arcana cognoscenda, sunt ista ratione damnandæ.

33. Damnanda est igitur omnis divinatio, quæ nec nititur certà Dei revelatione, nec naturæ cursu in rebus creatis à Deo instituto.

34. Dam-

34. Damnanda eſt omnis applicatio rerum aut verborum, vel ad prædictiones, vel operationes illas, ad quas, neque ex natura ſua, neque ex inſtitutione Dei ullam habent diſpoſitionem.

35. Quatenus auxilium diaboli iſtiuſmodi rationibus quæritur, continent in ſeſe invocationem quandam ejus, & ſic opponuntur invocationi Dei: ſed quatenus revelatio quædam exſpectatur, aut ſubmiſſio animi adhibetur ad ejus juſſa recipienda, & exequenda, eatenus opponuntur auditioni verbi divini.

36. Communio iſta cum diabolo igitur non eo tantum nomine eſt illicita, quia cum fraude & ſeductione conjungitur, ſed etiam quia ex natura ſua pugnat cum vera religione.

37. Cum diabolo enim civilem communionem aut ſocietatem non habemus: religioſam non poſſumus habere, ne quidem ut cum bonis Angelis habuerunt quidam olim, qui ſunt ſpiritus miniſtrantes in noſtrum bonum, à Deo in illum finem legati.

38. Quicquid igitur cum diabolo agimus, præter illa quæ pertinent ad ipſi reſiſtendum, tanquam hoſti animarum noſtrarum, ſpectat illud ad religionis veræ violationem, & eſt religio quædam perverſa.

39. Si videatur aliquandò ſubjici hominum imperio, virtute quarundam incantationum, eſt illa ſimulatio tantum ſubjectionis, ut illa ratione facilius poſſit hominibus imperare, non impedit igitur, ſed fucat ſolùm ſubjectionem illam religioſam, quæ ipſi ab hominibus in illa communione præſtatur.

40. Cum hujuſmodi peccatis communicant ex parte omnes illi, qui vocibus, figuris, & ſimilibus rebus nullius idoneæ virtutis, morbos vel in aliis curare ſatagunt, vel in ſe ac ſuis in illum finem talia admittunt.

41. Symna-

41. Sympathiæ & antipathiæ, ſpecificæque virtutes quæ in quibuſdam rebus inveniuntur, ab hujuſmodi incantationibus ex eo diſcernuntur: quod illis experientia communis omnium hominum ſuffragatur; iſtis autem nequaquam; in iſtis fides aliqua poſtulatur, in illis nulla.

42. Fortis imaginatio in multis forſan concurrit ad efficaciam talium mediorum; ſed illa etiam ſæpè ex religioſa quadam fide exoritur; neque quidquam efficere poteſt, in parentibus pro liberis, aut in hominibus pro pecudibus, ſine diabolica quadam operatione concomitante.

43. Qui maximè ſunt dediti auditioni verbi Dei, illi ut minimè curant hujuſmodi artes, ſic minimè fructum ex iis percipiunt.

CAP. IX.

De Oratione.

1. *ORatio eſt voluntatis noſtræ religioſa repræſentatio coram Deo, ut illa Deus quaſi afficiatur.*

2. *Eſt religionis actus*, quia ex natura ſua defert illi, qui oratur, ſcientiæ, potentiæ, ac bonitatis illã ſufficientiam & efficientiam, quæ propria eſt Dei.

3. Hinc ad alium neminem, præterquam ad Deũ ſolũ, dirigi poteſt, ſine manifeſta idololatria.

4. Oritur primò ex *fide* Rom. 10. 14. *Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderint?* Illa nempè, qua credimus Deum, primò, eſſe omniſcium, qui cuncta noverit, atque adeo internos noſtrorum cordium affectus ac motus; in iis enim præcipue orationis eſſentia conſiſtit: ſecundò, eſſe omnipotentem, qui poſſit facere quod velit in deſideriis noſtris implendis: tertiò, eſſe authorem ac largitorem omnis boni: quartò, probare & gratam habere noſtram orationem propter Chriſtum.

5. Hinc

5. Hinc omnes orationes nostræ offerendæ sunt Deo, in nomine ac mediatione Christi, virtute fidei justificantis. Iohan. 14. 13. 14. & 16. 23. *Quæcunque petieritis à Patre in nomine meo.*

6. Oritur etiam ex *spe* illâ, qua fructum optatum ex precibus nostris exspectamus à Deo. *Rom.* 8. 23. 26. *Suspiramus, adoptionem exspectantes. Spiritus intercedit pro nobis suspiriis inenarrabilibus.*

7. Oritur denique ex *Charitate*, qua bonitatem Dei cupimus, & participare & celebrare. Psal. 34. 4. 9. *Magnificate Iehovam mecum, & extollamus nomen ejus pariter. Gustate & videte bonum esse Iehovam: beatus vir ille, qui se recipit ad eum.*

8. Hinc Charitas etiam erga proximos necessariò requiritur ad orationem Deo gratam. *Oratio Dominica, petitione quinta.*

9. Differt oratio ab auditione verbi: quod auditio versatur circa voluntatem Dei, Oratio verò circa voluntatem nostram: in auditione verbi nos voluntatem Dei recipimus, in oratione verò nostram voluntatem offerimus Deo, ut ab ipso recipiatur.

10. Non est autem simplex voluntas aut desiderium, sed præsentatio voluntatis, aut voluntas exhibita & repræsentata coram Deo. Non enim sufficit ad orationem, ut aliquid cupiamus habere, sic enim homines prophani, quia maximè cupiunt habere, maximè etiam orarent, sed requiritur etiam desiderium illud à Deo obtinendi, & voluntas idem apud ipsum quærendi, ac tum demum hujus desiderii repræsentatio vel insinuatio coram Deo.

11. Hæc autem repræsentatio primo, & essentialiter fit in ipsa voluntate, quatenus ad Deum conversa per actum quasi protensum ipsi repræsentat suam inclinationem vel desiderium.

12. Hinc preces piorum vocantur in Script. *desideria*, Psal. 10. 17. & *suspiria inenarrabilia* Rom. 8. 26.

13. Secun-

13. Secundo in loco, & per modum signi, repręsentatio hæc fit ab intellectu, quatenus verbum internum concipiens exprimit coram Deo voluntatis affectus.

14. Hinc preces fidelium appellantur etiam *verba* ac *sermones*, quibus Deum alloquuntur non externè, primò, & præcipuè, sed internè. Hos. 14.2. *Sumite vobiscum verba, & revertimini ad Iehovam: dicite ei: condona, &c.*

15. Oratio igitur formaliter est actus voluntatis; simul tamen ad eam requiritur & *antecedens:* actus mentis, quo *quid, à quo, pro quo,* & *quomodo* sit orandum intelligimus; & *consequens*, quo orationem ipsam concipimus & exprimimus verbo quodam mentis.

16. Hinc una cum intentione vel actu, voluntatis *attentio* etiam requiritur in oratione, & ad Deũ quem oramus, & ad rem de qua eum oramus, & etiam ad orationem ipsam: non enim spiritu tantũ, sed intelligentia etiam debemus orare. 1. Cor. 14. 15. *Orabo spiritu, sed orabo etiam intelligentia.*

17. Hæc repręsentatio debet esse *submissa* & *humilis*; aliàs enim non esset precatio religiosa, à creatura subdita ad supremum Numen & creatorem directa, sed vel imperium superioris erga inferiorem, vel quasi familiaris collocutio, qualis est inter æquales, Gen. 18.27. *Ecce nunc cuperem alloqui Dominum, tametsi ego sim pulvis & cinis* Psalm. 95. 6. *Venite incurvemus nos, & procumbamus, flectamus genua coram Iehova qui fecit nos.*

18. Generalis *finis* orationis est, ut Deum quasi afficiamus aut commoveamus: unde est, quod fideles dicuntur precibus quasi potentia valere apud Deum. Gen. 32.28. Hos. 12.4.5. & quasi certare, Rom. 15.30.

19. Quamvis enim ab ipsa veritate non sit aliena differentia illa, quam nonnulli statuunt inter preces illas quæ ad homines diriguntur, & illas,

illas, quæ Deo exhibentur; quod qui homines orant, illos quos orant afficiunt, & aliquo modo disponunt ad id quod volunt; sed qui Deum orant, non tam Deum quam semetipsos afficiunt ac disponunt ad illa quæ volunt: sic tamen Deo visum est orationis vim & efficaciam nobis commendare, ut eadem se affici & quasi commoveri declaret; quia scilicet oratio nostra est medium quo intercedente, & non alias, Deus vult nobis multa communicare, undè etiam, qui aliquid à Deo precantur, dicuntur subsidiariam operam conferre ad illud efficiendum. 2. Cor 1. 11.

20. Non enim idcircò Deum oramus, ut illi nescienti nota faciamus desideria nostra, qui intelligit semper *è longinquo*. Psal. 139. 2. id est, cum nondum insederint animis nostris: neque ut eum antea nolentem in nostram sententiam flectamus, apud quem non est transmutatio aut conversionis obumbratio, Iac. 1. 17. sed ut, quod credimus eum velle, oratione nostra ab ipso impetremus, 1. Ioh. 5. 14. *Hac est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, si quid petierimus secundum voluntatem ejus nos audire.*

21. Hinc firmitas & immutabilitas providentiæ divinæ non tollit, sed stabilit preces fidelium, & certissima ejus apprehensio per fidem, veros fideles non segnes reddit, sed excitat magis ad orandum. 1. Chron. 17. 25. 26. 27. *Tu Deus mi, revelasti in aurem servi tui, te ædificaturum ipsi domum: idcirco judicavit servus tuus orandum esse coram te, &c.*

22. Hinc etiam orare debemus *instanter* & *continuò*, Instanter, quoniam oratio nostra est medium necessarium ad Dei gloriam, & nostrum bonum. Continuò, quia talis voluntatis dispositio nunquam est abjicienda, & actus ejus etiam quotidie est exercendus, prout occasio nobis offertur.

23. Orationis adjuncta sunt *confessio*, & *promissio* Deo facta: hæc duo enim semper in omni oratione Deo grata, & in singulis ejus partibus, vel expressè, vel implicitè adhibentur.

24. Quia

24. Quia enim oratione confugimus ad Dei misericordiam tanquam ad fontem omnis boni nobis vel communicandi vel communicati, eo ipso facto confitemur nos in nobismetipsis esse miseros & omni bono destitutos; quia etiam Deum nostris votis quasi afficere conamur, & commovere, idcirco etiam Deo nostros animos congruenter affectos circa easdem res profitemur, & in futurum afficiendos pollicemur, neque possunt hujusmodi affectiones à precibus nostris abesse, sine illusione quadam Dei.

25. *Confessio* est humilis & pœnitentialis agnitio culpæ, reatus, & miseriæ nostræ. Psal. 32. 5.

26. Finis & usus hujus confessionis est, primò, ut Deus justificetur, & gloriam habeat in suis judiciis. Psal. 51. 6. secundò, ut nos disponamur ad gratiam Dei obtinendam. Psal. 3. 25. tertiò, ut gratia concessa magis illustretur.

27. Modus est varius pro varietate peccatorum. *Ignota* enim generaliter sunt confitenda, Psal. 19. 13. *Nota* vero specialiter etiam pro cujusque natura & gravitate, Hezræ. 9. 14.

28. *Promissio* in oratione requisita, est testificatio propositi orationi convenientis.

29. *Propositum* hoc, est determinatio voluntatis ad illud serio conatu prosequendum, quod Deum oramus, ut fiat. Psal. 119. 106. 112. *Comp. cum seq. Versibus.*

30. Prosequimur autem illud, quod oramus, & mediis illis, quæ sua natura sunt ad illum finem necessaria, & aliis etiam, quorum determinatio ex circumstantiis contingentibus, & electione nostra dependet.

31. Posterioris generis promissio, distinctè & ex deliberato consilio Deo facta, per appropriationem quandam dicitur *votum*.

32. Hinc votum omne debet esse, primo, rei neque impossibilis, neque simpliciter necessariæ, sed

quæ

quæ liberè per Dei gratiam ordinariam præstari potest ad arbitrium nostrum: secundò, neque rei malæ, neque vanæ, sed quoad omnes circumstantias legitimæ ac bonæ: tertiò, ad Deum solum referri debet, ut objectum cui vovemus; & ad ejus honorē, ut finem primarium, quamvis ad nostram & aliorum ædificationem & usum posit ordinari.

33. Oratio, *quoad modum*, est vel *brevis ejaculatio desiderii*, ubi mens aut non penitus, aut non diu vacat orationi. Psal. 129. 8. Nehem. 2. 4. vel *continuata series orandi.*

34. Illa frequentior esse debet, ut quæ ordinariis negotiis non potest impediri; hæc autem statis temporibus ut solemnior, & non admittens aliarum cogitationum distractionem.

35. Vtraque autem est vel *mentalis* vel *vocalis.*

36. *Mentalis* est, quæ in voluntate, mente, & affectu perficitur sine ullo signo ex destinato consilio adjuncto. Nehem. 2. 4. 1. Sam. 1. 13.

37. *Vocalis* est, quæ internum animi desiderium verbis etiam expromit. Hos. 14. 2.

38. *Vox*, est sonus hominis articulatus ad internum animi affectum exprimendum, excitandum, continuandum & augendum: quamvis enim affectus antecedere debet vocem, & vox affectui conformari; dum tamen voce religiosè exprimitur, reflexionem quandam habet in ipsum animum, ex qua magis accenditur, & vires majores acquirit. Est etiam vox suo modo necessaria, ut corpus una cum animi in hac religionis parte possit exerceri.

39. Hinc igitur neque sermo usurpandus est, quem orans non intelligit, & quo suos conceptus exprimere non potest; talis enim repetitio verborum ignotorum non est propriè sermo humanus, quia non magis formatur ab internis conceptibus, quam verba illa, quæ à psittaco nonnunquam proferuntur, atque adeo non potest

test distinctè exprimere internos animæ affectus, in quibus oratio primariò consistit.

40. Neque etiam prolixus debet esse sermo, aut eadem sæpius repetens. Mat. 6. 7. nisi id fiat ex abundantia cordis: tum enim neque longæ preces, neque repetitiones variæ sunt vanæ aut inanes, sed maximè Deo gratæ, ut apparet satis ex probatis exemplis orationum istiusmodi, quæ in Scripturis commemorantur.

41. Neque denique talis cura habenda est verborum, quæ ulla ex parte minuere possit attentionem debitam, vel ad Deum, vel ad rem subjectam, vel ad effectum animi internum.

42. In oratione vocali, si sit solemnis, *gestus* etiam illi requiruntur, qui Dei majestatem, nostram vilitatem, & rei ipsius naturam decent.

43. Oratio vocalis, est vel in *prosa*, vel in *Metro*.

44. In metro *cantus* est conjunctus, atque idcircò major debet esse cura sermonis & toni quam in prosa.

45. Cantus autem *melodia* instituitur ad spiritualem quandam delectationem, qua animus detinetur in meditatione rei cantatæ.

46. Hic enim magis distincta meditatio intercedit inter verba & cordis elevationem, quam in aliis orationibus, ita ut proximus & immediatus fructus Psalmi cantati sit ædificatio nostra in fide, & observantia.

47. Quia tamen simul & consequenter ad rem cantatam elevatio cordis ad Deum requiritur, & finis etiam est illius meditationis, idcirco canere dicimur in corde nostro Domino. Col. 3. 16. & Psalmi cantati habent rationem precum.

48. Quia autem religiosa ista melodia habet rationem precum, idcirco minus consentaneum est, ut *Decalogus* & alia similia, quæ orationis naturam non participant, vertantur in metrum, & loco Psalmorum cantentur.

49. Quia

49. Quia verò cantus immediatè ſpectat ad noſtram ædificationem, & etiam lætitiam quandam animi ſua natura præ ſe fert, Iac.5.13. Idcircò iidē planè geſtus corporis in iſtiuſmodi exercitiis non requiruntur, qui aliis precibus conveniunt.

50. Oratio, ſecundò, eſt vel *ſolitaria*, vel *cum aliis*.

51. In illa, quæ cum aliis habetur, ſi proſa fiat, præit unus voce, & reliqui ſubſequuntur affectu, & fide, quam in fine declarare debent dicendo *Amen.* Neh.8.7. 1.Cor.14.16.

52. Hinc *alternatio* precum per antiphona; partium *diſtributio* inter miniſtrum & populum; & *repetitio* verborum à miniſtro propoſitorum ſubſequenti voce populi, non eſt approbanda.

53. In cantus autem melodia, quia facit ad mutuam noſtram ædificationem, attentionem, & affectus pios inter nos invicem excitandos, Col.3.16. Idcircò ſimul omnes conjungunt voces. 1. Chron.16.35. Marc.14.26.

54. In iſtis orationibus, quæ habentur cum aliis, ille ſermo debet uſurpari, qui ab aliis intelligitur. 1.Cor.14.

55. Hinc fracta illa *Muſica*, quæ intelligentiam excludit, abeſſe debet à ſacris exercitiis pietatis, ſaltem quæ cum aliis habemus.

56. Orationis ſpecies duæ ſunt, *Petitio* & *gratiarum actio*. Phil.4.6. *In omni re, precibus, & deprecatione, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.*

57. *Petitio* eſt oratio, de eo quod deeſt, ut impetremus. Mat.7.7. *Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulſate, & aperietur vobis.*

58. Deeſt ſemper quod petitur, vel ex toto, vel ex parte, vel in ſeſe, vel in ſenſu noſtro, vel denique quoad actum, vel quoad continuatam ejus durationem.

59. Hinc inopiæ ac indigentiæ noſtræ ſenſus,

una cum sufficientiæ apprehensione, qua nostra inopia possit elevari, necessariò requiritur ad petitionem rectè instituendam.

60. Virtus & efficacia petitionis non est in merendo,aut satisfaciendo, ut Pontificii volunt.

61. Impetrare propriè est medii vim habere, ad boni aliquid gratuito ab alio obtinendum.

62. Quamvis igitur omnia opera bona, vel omnis observantia, qua fluit à fide, vim aliquam habet benedictiones à Deo impetrandi, virtute promissionis illius, qua gratuitam mercedem iis constituit; unde & opus bonum à quibusdam dicitur, quamvis admodum impropriè, oratio realis, à vocali & mentali distincta: petitio tamen speciali ratione impetrat:non tantum qua est primaria pars observantiæ,sed etiam quia propria sua natura habet hunc finem & usum, quatenus formalis actus est fidei & spei, quibus omnia bona recipimus à Deo.

63. Hæc autem impetratio non propriè respicit justitiam Dei, sed misericordiam,& benignitatem ejus.

64. Hinc omne bonum quod petimus, non ex justitiæ,sed ex gratiæ manu recipimus.

65. Petitio quia maximè formaliter fluit ex fide ac spe, idcirco eadem ratione circa bona petenda versatur, qua virtutes illæ versantur circa sua objecta secundaria,id est, bona illa quæ apprehendunt à Deo nobis communicanda.

66. Hinc illa sola sunt absolutè petenda, quæ necessaria sunt ad Dei gloriam & nostram salutem: cætera verò cum tacita subjectione ad Dei sapientissimam dispositionem.

67. Hinc & modus, & tempus particulare hæc aut illa nobis communicandi, non debet à nobis in precibus nostris Deo præscribi, ut festinanter tamen audiat,fas est Deum orare.Psal. 102. vers.3. *Festinanter exaudi me.* Quia hoc facere promisit. Luc. 18.

Luc. 18. 8. *Vindicabit eos cito.* Festinationis autem opportunitatem definire, non est nostrarum partium.

68. Quia verò petitio fluit etiam ex charitate, hinc illa maximè sunt exoptanda, & precibus roganda, quæ maximè faciunt ad gloriam & bonitatem Dei celebrandam.

69. Hinc etiam non pro nobis tantum petimus, sed pro aliis etiam omnibus, qui nobiscum vel sunt, vel possunt esse participes ejusdem bonitatis divinæ. 1. Timoth. 2. 1. 3.

70. Patriarchæ & Prophetæ in suis benedictionibus, non solum bene precabantur, vota sua proferentes, sed etiam bene promittebant in nomine Dei; verba Hebraica utrumque solent continere, *det*, vel *dabit* Deus. Genes. 27. 30.

71. Quamvis igitur non liceat pro defunctis peculiariter orare: quia neque præceptum, neque exemplum in Scripturis laudatum, neque denique usum aut finem ullum habet talis oratio: nec pro omnibus & singulis viventibus collectivè orandum sit ut salvi fiant; quia contrarium novimus à Deo statutum; neminem tamen viventem in particulari debemus omnino rejicere ab orationis nostræ communione: neque propter inimicitias, neque propter conjecturas aut probabilia signa reprobationis.

72. Petitio duplex est secundum rationem objecti, vel rei quæ petitur: est enim vel *apprecatio*, vel *deprecatio*. Phil. 4. 6.

73. *Apprecatio* est, petitio de rebus bonis communicandis.

74. *Deprecatio* est, petitio de rebus malis amovendis. *Interpellatio* quæ hisce duabus adjungitur, 1. Timoth. 21. est peculiaris modus deprecationis, cum scilicet malum illud quod amoveri cupimus, ponitur in injuria quadam ab hominibus illata.

75. Ad deprecationem pertinent *querela* & lamentationes, tanquam ejus adjuncta.

76. *Querela* est doloris nostri significatio de miseriis, prout ab hominibus per injuriam immittuntur.

77. Querelis istiusmodi adjungitur aliquando imprecatio, qua mali aliquid optamus iis, qui sunt authores mali. Hæc autem ordinariè non ulterius est licita, quà ut habet vim deprecationis, ad malum aliquod gravius removendum, per illud malum quod ipsis optamus; imprecationes autē propheticæ fuerunt etiam prædictiones.

78. *Lamentatio* est doloris nostri significatio de miseriis illis, prout à Deo immittuntur.

79. Deprecationi aliquando accedit *jejunium*, tanquam adjunctum externum.

80. *Iejunium* est abstinentia à vitæ hujus adjumentis & solatiis, qua humilitas ostenditur quasi in reali confessione, & nos aptiores redddimur ad preces efficaciores habendas. 1.Cor.7.5. Ioel. 1.14. 15. 15. 16. Dan. 9. 2. 3.

81. Hinc jejunium per se consideratum, non est opus bonum, & pars obedientiæ nostræ erga Deum, sed quatenus disponit nos ad preces liberiores, ardentiores, & magis continuatas habendas.

82. Hinc etiam idem jejunandi modus, ac tempus non est omnibus & singulis æqualiter utile aut necessarium.

83. Hinc denique illa jejunandi ratio est maximè religiosa, quando totus animus ita attentus est ad Deum quærendum, ut eo ipso avocetur ab illarum rerum cogitatione & cura, quæ spectant ad vitam præsentem.

84. *Gratiarum actio* est oratio de iis quæ accepimus, ut honor eorum Deo tribuatur. Psal. 50, 15. 23. *Eripiam te ut honore afficias me. Qui sacrificat laudem, honore afficit me.*

85. Est

85. Est oratio vel precatio non minus quàm petitio, quia dum gratias Deo agimus, voluntatem nostram cum submissione religiosa coram Deo repræsentamus, ad ipsum quasi afficiendum aut commovendum; quamvis non eo fine propriè, ut nos aliquid à Deo accipiamus, sed potius aliquid acceptum ipsi referamus.

86. Est maximè propriè de iis quæ accepimus: quia beneficii sensu debemus prius affici, quam possumus ejus nomine gratias agere Deo.

87. Gratiæ tamen agendæ non sunt tantum de iis quæ actu & reipsa accepimus, sed etiam de illis, quæ fide & spe apprehendimus, partim quia ipsa promissio harum rerum est beneficium, quod aliquo modo jam dicitur conferri; & partim quia res ipsæ promissæ cum illa certitudine apprehenduntur, ut afficiant animum tanquam res præsentes.

88. Pertinet tamen ad gratiarum actionem illa etiam celebratio laudum Dei, quæ versatur circa illas perfectiones, quæ in Deo ipso sunt, & in operibus ejus elucent, sed cum respectu quodam ad illa, quæ accepimus, quatenus nempè perfectiones illæ sunt argumenta, vel bonum quod accepimus illustrantia, vel communicationem ejus confirmantia, Apoc. 4. 8. 9. *sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus ille omnipotens —— tribuebant illa animalia gloriam, & honorem, & gratiarum actionem ei qui throno insidebat.*

89. Hinc ad gratiarum actionem rectè instituendam, requiritur. 1. Cognitio benedictionum Dei. 2. Applicatio earum ad nosmetipsos per fidem ac spem. 3. Iusta illarum æstimatio, una cum affectu congruente.

90. Finis proprius gratiarum actionis est, honorem Deo tribuere eorum quæ accepimus. Psal. 50. 15. Si enim de bonis, quæ accepimus ita cogitemus, ut vel in ipsis acquiescamus, vel in nobisme-

ipsis gloriemur, vel secundis causis tantum adscribamus, gratiarum actio corrumpitur.

91. Hinc gratiarum actio est secundarius finis omnis petitionis religiosæ: qui enim rectè aliquid petit à Deo, non idcirco tantũ petit ut accipiat, nedũ ut in voluptates insumat, Iac. 4.3. Sed ut acceptũ referatur denuò ad gloriam Dei qui dedit. 2. Cor. 1. 11. *Vna conferentibus subsidiariam operam etiam vobis, per deprecationem pro nobis, ut donũ ex multis personis in nos collatũ per multos celebretur gratiarũ actione pro nobis.*

92. Hinc in omni petitione, vel expressè vel implicitè promittitur gratiarum actio, de illo beneficio quod petitur.

93. Hinc etiam nobilior in sese, & perfectior est gratiarum actio, quam petitio: quia in petitione sæpe bonum nostrum spectatur, sed in gratiarum actione Dei honor tantum.

94. Hinc Angelis & Spiritibus beatis gratiarum actio magis tribuitur in Scripturis, quàm petitio.

95. Per istum actum dicimur non tantum *laudare* & *celebrare* Deum, sed etiam *extollere*, *benedicere*, *magnificare*, *glorificare*, & similia: quæ omnia sic sunt intelligenda, ut declarationem denotent solam, non realem aliquam effectionem eorum quæ præ se ferunt.

96. Cum gratiarum actione, si solemnior sit, conjungi debet aliquando hilaris solemnitas. Esth. 9. 19. Sicut enim jejunium in deprecatione gravioris mali, humiliationem nostram & reddit majorem, atque etiam testatur; sic in lætitia solemni de singulari bono nobis communicato, hilaritas externa, si modo sit moderata & intra limites temperantiæ, eandem & majorem reddit, & magis testatam.

97. Mala qua mala, neque petitionis, neque gratiarum actionis possunt esse objectum. Afflictiones tamen, qua à Deo ita diriguntur, ut cooperentur

rentur in nostrum bonum, utramque rationem possunt subire.

CAP. X.

De Iuramento.

1. PEtitionis modi duo sunt ex occasione adhibendi, qui propter humanam infirmitatem sunt introducti, *Iuramentum & sors.*

2. Quia autem isti duo modi ex occasione tali sunt introducti, idcirco non debent usitatè frequentari, sed tum tantum adhiberi, cum necessitas humana flagitat, & gravis ac justa causa subest.

3. *Iuramentum est petitio divini testimonii ad nostri testimonii veritatem confirmandam.* Hebr. 6. 13. 16. *Homines per eum jurant qui est major: atque iisdem omnis controversiæ terminus est jusjurandum ad confirmationem adhibitum.*

4. Iuramentum factum est necessarium post lapsum generis humani, quia homo per peccatum perdidit, & fidem illam, quæ testimonio suo simplici adhiberi debebat, & illam etiam, quam aliorum testimonio debuit adhibere.

5. Infirmitas illa humana, in fide aliorum testimoniis adhibenda, tanta est, ut Deo etiam ipsi aliquo modo necessarium fuerit demittere sese ad sua testimonia jurisjurandi formula confirmanda. Heb. 6. 13. 17. Quod *ex abundanti* fuit respectu fidelitatis divinæ, sed non respectu humanæ infirmitatis.

6. Deus tamen cum non habet majorem quenquam, aut judicem superiorem, Heb. 6. 13. non potest propriè jurare, sed metaphoricè hoc ipsi tribuitur: quia omnis illa perfectio confirmationis, quæ in humanis juramentis reperitur, perfectissimè convenit testimoniis illis Dei.

7. Meritò autem *Dei testimonium invocatur ad veritatem confirmandam*; quia ille est summa veri-

tas;qui nec fallere nec falli potest. Hebr. 6. 18. *Fieri non potest ut mentitus sit Deus.*

8. Hinc in juramento religionis cultus Deo tribuitur, quatenus & veritatis author agnoscitur, & omnium nostrarum cogitationum conscius,ut cujus oculis nuda & aperta sunt, quæ omnibus creaturis sunt maximè arcana, & veritatis falsitatisque remunerator, atque rebus omnibus admirabili providentia consulit, ut Deus vivus. Deut. 6. 13. *Iehovam Deum tuum timeto, & ipsum colito,ac per nomen ejus jurato.*

9. Hinc per nullam creaturam jurare licet, sed per Deum solum,qui solus est omniscius, solus legislator & remunerator eorum, quæ pertinent ad conscientiam,& solus denique religiosè colendus. Matth.5.34.35.& 23.21.22. Iac.5.12.

10. Iuramenti tamen oratio tota non est propriè cultus Dei: quia non tendit directè ad honorem Deo tribuendum,sed ad veritatem confirmandam: sed petitio illa,quæ in juramento adhibetur, est cultus:atque illa ratione *jurare per verum Deum* notat aliquando in Script. *cultum verum*, Deut.6. 13. Esai.48. 1. & *ipsum juramentum* solet appellari cultus.

11. In ista petitione divini testimonii ille, qui jurat, vindictæ vel maledictioni divinæ semetipsum subjicit, si falsum testimonium det, id est, si sciens fallat. Hinc in omni juramento vel expressè vel implicitè imprecatio vel execratio continetur.Nehem.10.30. 2.Cor.1.13. *Ineuntes execrationem & juramentum. Testem Deum invoco in meam animã.*

12. Hinc illa formula jurandi, quæ in V. T. frequenter occurrit, *sic faciat mihi Deus, & sic pergat facere:* quibus verbis imprecatio generalis vel indefinita continetur, ut mali infligendi ratio Deo committatur.

13. Religio igitur juramenti tanta est, ut nullam admittat æquivocationem, aut mentalem reserva-

servationem: quæ in lusu aut loco leviore suum usum possunt habere, sed in religioso Dei cultu, sine impietate magna non possunt adhiberi. Hoc enim nihil aliud est quam Dei judicium ludibrio habere.

14. Hinc etiam nulla propriè dicta relaxatio, commutatio, vel dispensatio, & absolutio à juramento potest ab homine provenire: quamvis nonnulla juramenta, quæ vel ab initio fuerunt illicita, vel postea talia evadunt, possunt ab hominibus irrita pronunciari.

15. Quoniam testimonium est vel de re facta, vel futura, idcirco juramentum testimonium confirmans distinguitur in *assertorium*, & *promissorium*.

16. *Iuramentũ assertorium* est de re præterita, aut præsente. 2.Cor.1.23. *Iuramentum promissorium*, sub quo & *comminatorium* continetur, est de re futura. 1.Sam.20. 12. 13. 14.

17. *Iuramentum assertorium*, quia est de *re jam facta*, non obligat ad quicquam faciendum, sed tantum veritatem rei jam factæ confirmat.

18. Hæc autem assertio immediatè spectat judicium jurantis, illis argumentis nixum, quæ infallibilia solent haberi, ita ut juramentum tali judicio consentaneum, quamvis à re ipsa dissentiret, habendum esset pro vero: quia rem ipsam non spectat nisi tali judicio mediante: unde etiam Romani consideratissimo illo verbo *arbitror* utebantur, etiam tunc cum illa dicebant jurati, quæ comperta habebant.

19. *Iuramentum promissorium* habet in sese vim *juramenti assertorii*, quatenus testatur firmam intentionem animi præsentem: sed obligat insuper ad illud faciendum, quod perhibetur intendi.

20. Obligat autem eatenus tantum, quatenus quis semetipsum potest obligare, 1. ad illud quod & *de facto* & *de jure* potest præstare, atque adeo debet semper esse de re licita & posibili.

21. Tale juramentum obligat ad sui impletionem, quamvis juramentum ipsum quoad modum suum fuerit illicitum, aut res promissa damnum promittenti secum adferat. Iosuæ. 4. vers 19. Psal. 15. 4.

22. Si autem juramentum sit contra Dei mandata, non obligat: quia juramentum non debet esse vinculum iniquitatis.

23. Iuramentum tamen factum aliquo modo contra Dei promissa, obligat aliquando: ut cum Iudæi, quibus libertas fuit promissa, jurabant in subjectionem exterorum, in quorum potestatem venerant.

24. Iuramentum promissorium, quo aliquid promittitur homini tantum in ejus gratiam, desinit obligare, si ille cui factum est promissum, vel remittat, vel tollat fundamentũ illud quo nitebatur.

25. Iuramentum est licitum & honestum Christianis, 1. quia est legis naturæ, aut moralis, quę non est abrogata. 2. Quia pertinet ad honorem Dei, & charitatem erga proximum. 3 Quia exempla sunt laudata juramentorum adhibitorum etiam in testamento novo. 2. Cor. 1. 23. Apoc. 6. 10.

26. Christus Matth. 5. non damnat omne juramentum, sed temeraria, & obliqua, per creaturas facta.

27. Iacobus cap. 5. vers. 12. eosdem abusus jurisjurandi damnat, non omne jusjurandum, ubi sua repetitione verborum Christi, ostendit manifestè illa Christi verba, *ne juretis omnino*, unã sententiam efficere cum sequentibus. *neque per cœlum*, &c. atque adeò conjunctim, non divisim esse intelligenda.

28. *Amen Amen*, non est formula jurandi, sed graviter tantum asseverandi. Verba illa Hebr. 6. 14. *Certè benedicens benedicam tibi*, non continent formam, sed materiam solam jurisjurandi illius quod habetur Genes. cap. 22. vers. 16, 17. Neque ibi

com-

comparet vel Græcè, vel Hebraicè, *Amen*, ut quidam temerè autumarunt.

29. Interpretanda sunt verba juramenti, in foro conscientiæ, ad sensum jurantis, si simpliciter & candide egerit: sin minus, ad sensum ejus quem fallere voluit, aut cui juravit. In foro autem externo, verba jurantium accipienda sunt ut vulgò intelliguntur.

30. Perjurus non est propriè loquendo, nisi qui vel contra conscientiam suam jurat, vel sciens volens discedit ab eo, quod legitimè juravit.

31. Fides juramento licito confirmata, iisdem circumstantiis manentibus, etiam hostibus, latronibus, piratis, est servanda: si enim personarum ratio non faciat juramentum illicitum; invalidum facere non potest.

32. Iuramentum metu extortum, illa ratione non cessat obligare: quia actus illi, qui homini dicuntur metu extorqueri, si ex consilio proveniant, sunt simpliciter voluntarii, quamvis non sint absolute spontanei.

33. Qui non utuntur ratione, ita ut possint jurisjurandi naturam intelligere, non sunt capaces juramenti.

34. Petere juramentum ab eo qui juraturus est per falsos Deos, non est per se peccatū. Gen.31.53.

35. Iuramentum hominis Christiani præstitum de sua innocentia, quæ certis argumentis non potest redargui, finem debet imponere controversiis ad illam spectantibus. Exod.22.11. Heb.6.16.

36. Iuramentum simplex verbis tantum factum æque obligat ac maximè solemne.

37. Solemnitas illa quæ in quibusdam locis usurpatur, in tactu & osculatione libri, ejusdem planè generis est cum elevatione aut apprehensione manus, id est, significat consensum ad jurandum, & ipsum juramentum.

38. Positio manus sub femore juramentum exigen-

exigentis, Gen. 24. 2. non fuit in mysticam aliquam significationem Christi, sed in signum subjectionis.

39. Adjuratio est (propriè loquendo) qua quis alium adducit vel ad jurandum, Gen. 24. 8. vel ad religionem illam quæ est in juramento. Num. 5. 21. Matth. 26. 63. 1. Thess. 5. 27.

40. Pertinet igitur maximè propriè ad illos qui jus habent exigendi ab aliis juramentum, quamvis proportione aliqua extendatur etiam ad religiosam illam obtestationē, qua inferiores nonnunquam erga suos superiores, & pares inter sese utuntur.

41. Dæmones adjurare est imperium in ipsos exercere: atque adeò non licet cuiquam adjurationem erga illos exercere, nisi ad illam rem specialem potestatem acceperit à Deo.

42. Exorcismi illi qui baptismo præmittebantur, etiam tempore patrum, fuerunt superstitiosi.

43. Adjurationes vel exorcizationes rerum inanimatarum, & consecrationes earum ad operationes & usus supernaturales, quales in aquâ lustrali, templis, campanis, & similibus, Pontificii usurpant, sunt superstitiosæ incantationes.

44. Adjuratio hominis ad semetipsum accusandum de crimine aliquo objecto (quod fit in juramento illo quod dicitur *inquisitorium*, vel *ex officio*) neque fundamentum habet in Scripturis, & legi naturæ adversatur.

45. Neque est adjuratio indefinita, de respondendo ad omnia interrogata, simpliciter admittenda.

CAP. XI.

De Sorte.

1. SOrs est petitio divini testimonii per determinationem eventus, in mera contingentia manife-

manifestandi, ad controversiam aliquam dirimendam. Prov. 16. 33. *in gremium conjicitur sors: à Iehova autem est totum judicium ejus.* & 18. 18. *Contentiones cessare facit sors, & inter robustos dirimit.*

2. Petitionem dicimus: quia illam naturam habet, ut expectet usum illum cui inservit à Deo solo, & ad ipsius providentiam eo nomine immediatum habet respectum.

3. Per contingentiam definimus ut eorum vitemus errorem, qui sortis communem rationem statuunt in illo modo efficientis causæ, quo dicitur agere *fortuna*.

4. Multæ enim sunt causæ fortuitæ, quæ à sortis ratione sunt prorsus alienæ: ut cum aurum invenit, qui carbones effodiendo quærebat: multæ etiam sortes occurrunt, in quibus nulla est causa agens forma: ut cum pendet sors ex avium volatu, aut simili aliquo effecto, quod producitur à causa sua facultate agente.

5. Neque potest logicè defendi, jactum ipsum aleæ, aut simile aliquod effectum, ex quo pendet sortis ratio, esse semper præter intentionem aut scopum agentis, quod tamen ad casum fortuitum necessariò postulatur.

6. Non simpliciter autem in contingentia, sed in contingentia mera sortem collocamus: quia tres sunt gradus contingentium, aliis sæpe contingentibus, aliis raro, & aliis quantum nos intelligere possumus, æqualiter sese habentibus in utramque partem: in ceteris enim locus aliquis relinquitur conjecturæ ex arte: sed in mera contingentia nullus.

7. Non est igitur fortuitus modus causæ efficientis, qui dominari perhibetur in sortibus, sed vel illa fortuna cœca, quæ à prophanis hominibus facta est Dea, cœloque locata; vel Dei providentia singularis, illa ratione agens quæ nobis est occulta.

8. Cum

8. Cum autem in omni forte quæstionis aut controversiæ alicujus determinatio quæratur, & quæratur per meram contingentiam,in sese,& respectu nostri,planè indeterminatam,necesse est,ut ipsa determinatio ex natura ipsius rei (quæcunque fuerit actualis hominum intentio) quæratur semper à superiore Numine potestatem habente tales contingentias certo consilio dirigendi: atque adeò re ipsa sortis usus est appellatio semper vel ad Deum verum, vel ad fictum aliquod Numen, quod *fortunæ* nomine solet à multis designari.

9. Cum igitur Theologi nostri extraordinariam quandam providentiam Dei sortibus omnibus præesse docent, non ita sunt accipiendi, quasi vel sortibus utentes directè & distinctè semper talem providentiam spectarent,vel quasi talem semper Deus exerceat: sed quod sors ipsa, ex natura sua, respectum quendam habet ad singularem & extraordinariam Dei providentiam, in directione eventus merè contingentis: & isthoc sensu verissima est eorum sententia.

10. Cum enim in sorte judicium aliquod,ex omnium communi consensu exspectatur, & judiciũ ferendi potestas in eventibus contingentibus nulla est, neq; est alia fortuna judicans quam Dei certa providentia, necesse est ut judicium istud à Dei providentia singulariter exspectetur.

11. Neque potest ipsa contingentia mera, principalis causæ rationem habere, in quæstione aliqua dirimenda: neque potest homo, cui eventus ipse est merè contingens, illum dirigere ad talem finem assequendum; necesse est igitur ut talis directio à superiore aliquo directore exspectetur.

12. Huc accedit, quod talis sit ordo progrediendi in inquisitione humana, ut quum quæstionem aliquam cupiunt homines determinari, & hujus-

hujusmodi determinationis certa media non habent in sua potestate, eandem quærant à potestate aliqua superiore: cui progrediendi modo convenit planè sortiendi ratio.

13. Neque verò consistere potest, ut agens consilio, finem & scopum suum certum certa ratione intendens, vel fortunæ, vel contingentiæ meræ, quà talis est, actionem suam subjiciat: sic enim consilium esset sine cognitione: & indifferentia indeterminata medium esset causæ determinantis.

14. Exspectatio & respectus hujusmodi ad singularem Dei providentiam, manifestè docetur Prov.16.33. dum actio omnis hominis circa sortem in contingentia mera finiri affirmatur; *in gremium conjicitur sors*, & accurata discretione judicium totum ad Deum refertur, *à Iehova autem est totum judicium ejus*.

15. Quamvis enim omnia referantur aliàs in scripturis, ad providentiam Dei: cum tali tamen discretione, nihil solet ad eam referri, nisi habeat singularem quendam ad eum respectum.

16. Neque obstat quidquam, quod vox Hebraica מִשְׁפָּט solet aliquando aliud significare præter judicium: quia ex ratione materiæ subjectæ debet semper accipi: & sortibus judicium quoddam tribuitur ab omnibus qui earum naturam describunt.

17. Hinc igitur neque temerè, neque in rebus ludicris, aut leviculis debet sors adhiberi, neque in illis controversiis quæ aut vanæ sunt, aut per alia media ordinaria commodè dirimi possunt.

18. Neque igitur ordinariè, aut sine speciali revelatione adhibenda est ad divinandum, neque ad consultandum de jure, neque ordinariè de facto præterito, sed de futura divisione, aut electione utrinque licita, quæ aliter non potest com-

commodè ita determinari, ut illi quorum intereſt acquieſcere velint.

19. Sententia illorum qui luſorias ſortes defendunt, illa una ratione ſatis refutatur, quod (omnium hominum conſenſu) naturalem quandam aptitudinem habeat ſors ad providentiam divinam ſingulari modò conſulendam: fieri enim non poteſt, ut una & eadem actio, ſua natura, ſingulariter apta ſit ad uſum tam ſacrum, & ludis tamen & jocis ſimul ſit accommodata.

20. Ratio illa, qua contenditur, ſortis uſum licitum eſſe in rebus levibus & ludicris, quia in civilibus controverſiis illis quæ minoris ſunt momenti, legitimè uſurpatur, nullam habet conſequentiam: quamvis enim controverſiæ illæ civiles, in quibus locum habet ſors, ex ſeſe non ſint graves, ex conſequentibus tamen conjunctis, vel adhærentibus, admodum graves redduntur, quod de ludicris contentionibus non poteſt affirmari.

21. Animalium decimæ, Lev. 27. 32. ſacerdotalium ac Leviticarum adminiſtrationum ordines. 1. Par. 26. 13. 14. &c. Luc. 1. 9. gravia incommoda potuiſſent ſecum inferre, niſi divina aliqua ſententia fuiſſent determinata: & eo nomine ſortibus deſignabantur ex inſtitutione divina.

22. Ex natura ſortium non apparet, quod rebus leviſſimis maximè conveniunt: quamvis enim ſingularem Dei definitionem non licet nobis expectare, niſi antea fecerimus, quod in nobis eſt ad quæſtionem propoſitam ordinariis mediis definiendam, gravitas tamen illo conatu noſtro ab ipſa controverſia vel non removetur, vel ſorti non eſt committenda.

23. Natura ipſa ſortis eſt ſancta, ut juramenti: non opus eſt igitur ut ſpecialem ſanctificationem accipiat ab inſtitutione aliqua ſingulari: quamvis enim contingentia illa quę eſt quaſi materia ſortis non ſit ſua natura ſancta, ſicut neque panis, neque

que vinum ita debent æstimari ; in applicatione tamen ad suum usum, sanctitatem quandam induit, sicut verba juramenti, & elementa in sacramentis.

24. Liberum est quidem Christianis, creaturis uti ad illos fines, quibus aptæ natæ aut factæ sunt: sed mera contingentia nullam habet aptitudinem ex sese, ad quæstionem aliquam determinandam, neque ullam aptitudinem accipit ex consensu eorum, qui eadem utuntur in illum finem. In illis enim sortibus quæ extraordinariæ vocantur, & agnoscuntur à Deo, non ab hominibus pendere, idem consensus habetur, eodem modo, & sorti tamen nihil addit.

25. Adiaphoram esse sortẽ, nemo potest ostendere, nisi prius demonstraverit nullam in ea singularem esse ad providentiam divinam appellationẽ.

26. Quamvis etiam ludicrarum rerum materia non sit ad hoc aut aliud genus communium & indifferentium actionum adstricta, limites tamen illos habet sibi positos, ut in iis quæ singulariter spectant ad communionem cum Deo, nullum locum possit habere.

27. Vanum planè est, quod objicitur, sortem sæpius iteratam, varium eventum habituram : neque enim hoc est verisimile, si ritè possit sors iterari, neque omnis appellatio ad divinam providentiam necessariò secum infert singularem ejus operationem; & tamen Deus extra ordinem etiam variè aliquandò respondisse legitur eis à quibus fuit importunè tentatus. Num. 22. 12. 20. *Ne ito cum illis: surge abi cum eis.*

28. Vanius autem est multò, argumenti loco objicere, quod Deus non potest à nobis pro arbitrio nostro ad extraordinariam providentiam exercendam adduci. Hoc enim nihil obstante, possumus nos ad extraordinariam ejus providentiam, cum nobis libet, appellare.

29. Ludus

29. Ludus igitur aleæ, non ex circumſtantiis tantum, & per accidens., ſed ex natura ſua interna, & in ſe, cum religione putat.

30. Nomine autem aleæ comprehenduntur etiam omnes illi ludi, qui mera contingentia nituntur, quamvis ingenio, induſtria aut arte aliqua poſtea regantur, ut in taxillis, & chartis pictis.

31. Exercitia verò illa humana quæ arte nituntur, ſed caſui ex parte ſubjiciuntur in progreſſu, totò genere differunt ab aleâ.

32. Quod ex luſu aleæ concitari ſolent homines ad dejerationes, execrationes & blaſphemias, magis quam in aliis exercitiis, provenit hoc partim à natura ipſius ludi: quia ſorte ſæpius iterata, & ſæpius exſpectationem fallente, poteſtatem illam, quam ſorte moderari autumant, ſibi putant adverſari.

33. Eadem etiam ratione fit, quod hujuſmodi ludis finem aut modum imponere ægrè poſſint, qui iis utuntur: quia illi qui in contentione ſunt inferiores, nullam rationem habent de ſorte ſua deſperandi, atque adeò perſiſtunt in optati ſucceſſus pertinaci exſpectatione.

34. Hinc etiam incommoda, & damna illa quibus ludi alii reddi ſolent extrinſecè vitioſi, in alea, pendent ex parte, ab ipſa natura ludi.

CAP. XII.

De Tentatione.

1. AVditioni verbi & orationi ſingulari quadam ratione opponitur Tentatio Dei. Pſalm. 95. 7. 8. 9. *Hodie ſi vocem ejus audieritis, ne obduretis animum veſtrum, ut in contentione, ut in die tentationis in deſerto: ubi tentaverunt me majores veſtri: probaverunt me, &c.* quum enim in auditione

ditione verbi & oratione pia communionem habemus cum Deo, secundum illius voluntatem, si similem aliquam communionem quæramus, præter ipsius voluntatem, tum propriè dicimur ipsum tentare.

2. Tentare Deum est, illicito modo experimentum quærere perfectionis alicujus divinæ. Psalm. 95. 9.

3. Experimentum hoc aliquando est potentiæ Dei, Psalm. 78. 18. 19. *Tentantes Deum fortem cum animo suo ——— ac obloquentes contra Deum, dixerunt, an posset Deus fortis instruere mensam in hoc deserto?* quando nempè circumscribitur ab hominibus, & termini ipsi ponuntur eorum arbitratu: ut, si hoc aut illud fecerit quod ipsi volunt, tum omnipotens habeatur, alias nequaquam, ibid. v. 41. *Qui subinde tentarunt Deum fortem, & sanctum Israelis circumscripserunt.*

4. Aliquando est scientiæ Dei, ut quum homines clanculum aliquid faciunt, dubitantes, utrum Deus norit nec ne. Psal. 94. 7. *Dicentes, non respicit Iah; neque animadvertit Deus Iohakobi.*

5. Aliquando est præsentiæ Dei, Exod. 17. 7. *Tentaverant Iehovam, dicendo, estne Iehova inter nos, an non?*

6. Aliquando est providentię Dei, quum homines media ordinaria à Deo constituta relinquentes, exspectant tamen ut Deus ipsis prospiciat ex ipsorum voto, quamvis nihil tale promiserit. Matth. 4. 7.

7. Nonnunquam est iræ, justitiæ & vindictæ Dei, 1. Cor. 10. 22. *An provocamus ad æmulationem Dominum:* qualis tentandi ratio est in omni murmuratione & contentione adversus Deum, aut à Deo missos, 1. Cor. 10. 9. 10. *Neque tentemus Christum, Neque murmurate.* Vnde loci ejusdem nomina *Massa*, & *Meriba*, Exod. 17. 7.

8. Tentatio autem Dei, aliquando est ex intentione

tione expressa Deum explorandi, ut in sortilegiis illicitis, & quandocunque præsumitur de Deo, quod ipse non promisit.

9. Aliquando fit cum intentione tacita & implicita, quandò nempè illud agitur, quod ex se, vel sua natura tendit ad hoc, ut Deus exploretur, quamvis ille qui agit nihil tale cogitet.

10. Hoc autem dupliciter fieri solet. Primò, cum quis vult & expectat aliquid effici, & respuit interim media ad illud necessaria: ut in naturalibus faciunt, qui sanitatem aut vitæ continuationem volunt, & rejiciunt medicamenta, vel cibum: ut in supernaturalibus etiam illi, qui gratiam & vitam volunt, sed verbum Dei & sacramenta, cum similibus gratiæ ac salutis mediis negligunt. Secundò, cum quis exponit semetipsum periculo, sine urgente necessitate, à quo vel nullo modo, vel vix liberari potest, nisi à Deo per miraculum: ut in naturalibus faciunt sæpè qui ambiunt vanam gloriam mortem contemnendi: & in spiritualibus isti, qui peccati occasiones & irritamenta videntur quasi amare.

11. Fluit hoc peccatum aliquando ex dubitatione vel infidelitate: quia ille, qui tale experimentum Dei quærit, non satis fidit Dei verbo revelato, sed vult novam viam divinæ voluntatis cognoscendæ inire: atque sic opponitur auditioni verbi, quatenus fide à nobis est recipiendum.

12. Aliquando fluit ex desperatione, quum homines non expectantes Dei promissa, festinatione quadam inordinata præscribere Deo volunt, quando, & quo modo illorum expectationi satisfaciat: atque sic opponitur auditioni verbi, prout spem divinam in nobis fovet.

13. Aliquando etiam fluit ex vilipendio aut contemptu Dei: ut cum quis ludens & jocans experiri vult, an Deus semetipsum mani-

manifestare velit ex ipsius voto: atque sic opponitur auditioni verbi, prout charitatem & dignam æstimationem Dei in sese habet.

14. Fluit etiam ex arrogantia quadam aut superbia: qua nostras voluntates Dei voluntati subjicere recusantes, voluntatem ipsius nostræ libidini subjicere studemus.

15. Sæpissimè autem provenit ex præsumptione, qua quis confidit Deum hoc aut illud facturum, quòd nusquam promisit, aut saltem non promisit se eo modo & iis mediis facturum, prout illi expectant. Vnde etiam est, quod omnis tentatio Dei, à quibusdam refertur ad præsumptionem, atque arrogantiæ ratione opponitur orationi, qua nostram voluntatem Deo submissè repræsentamus, ut ab ipso perficiatur, prout illi placet.

16. Semper autem opponitur alicui actui Religionis, quo à Dei voluntate pendemus: quia, quum Deum tentamus, id agimus, ut Deus quasi pendeat ex nostra voluntate.

17. Singulare aliquod signum à Deo petere, sine singulari aliqua ratione, inspiratione, aut instinctu, est Deum tentare. Matth. 16. 1. *Pharisæi & Sadducæi tentantes, rogarunt eum, ut signum è cœlo sibi ostenderet.*

18. Signum tamen à Deo oblatum respuere, est ipsum tentare, *aut fatigare.* Isai. 7. vers. 11. 12. 13. *Pete signum. Non petam, neque tentabo Deum. Fatigatis Deum meum.* Signum à Deo petere humiliter, circa aliquid particulare necessarium, quod aliàs non est adeò sufficienter manifestatum, potest aliquando fidelis aliquis sine peccato. Genes. 15. vers. 8. *Quo agnoscam me hæreditario jure possessurum terram?*

19. Probationes aut purgationes maleficii alicujus suspecti, per experimenta ferri candentis, aquæ ferventis, & similium, sunt tentationes

Dei:

Dei: in iis enim miraculosa quædam virtutis divinæ ostensio exspectatur vel postulatur, ad veritatis occultæ probationem, sine justa ratione: quia alia media constituta sunt ad crimina hominum indaganda: quibus etiam deficientibus, possunt talia sine crimine ignorari.

20. Ejusdem generis sunt duella singularia, vel monomachiæ, quæ olim authoritate publica fuerunt permissæ, & adhuc nimis frequentantur: in iis enim justitia causæ singulari Dei providentiæ committitur decidenda, ex illo successu quem pro sua justitia daturus perhibetur, idque sine ulla certa justaque ratione.

21. Præter tentationes hujusmodi, quæ propriè spectant ad probationem, datur etiam tentatio quasi inductionis erga Deum, quandò ab illo postulatur vel exspectatur auxilium ad nefarium aliquid perpetrandum.

22. Inductiones tamen istæ commodè satis referri possunt ad tentationem probationis: quia exploratur in illis Dei voluntas. Ab aliis differunt in eo tantum, quod objectum illud circa quod voluntas Dei exploratur, est actio per se illicita, qua ratione honor Dei singulariter læditur ac violatur: quia una cum tentatione conjungitur etiam turpissima quædam illusio Dei.

23. Tentatio vel probatio Dei aliquando bonam in partem accipitur, & mandatur. Mal 3.10. *Probate me jam in hoc, ait Iehova exercituum.*

24. Hæc autem tentatio est actus fidei, in obedientiam aut praxin eorum quæ Deus præcipit ducentis, cum exspectatione fructus aut benedictionis illius, quam Deus promisit.

25. Debita ista tentatio Dei repellit omnes tentationes Diaboli.

26. Illicita illa tentatio Dei obnoxios nos reddit tentationi Diaboli; neque unquam superamur

mur ab ulla Diaboli tentatione, nisi nos Deum aliquo modo tentemus.

CAP. XIII.

De Cultu Instituto.

1. Cultus *institutus* est medium ex Dei voluntate ordinatum, ad cultum *naturalem* exercendum & promovendum.

2. Indicantur hujusmodi media omnia à Deo instituta, in secundo præcepto, per prohibitionem oppositorum mediorum omnium cultus ab hominibus excogitatorum, sub titulo *sculptilis, & imaginis:* quæ cum præcipua fuerunt olim hominum inventa cultum Dei depravantia, aptissimè ponuntur (per synecdochen in decalogo perpetuam) loco omnium humani ingenii commentorum ad cultum spectantium.

3. Non pendet in specie & immediatè cultus iste ex natura Dei, aut ex illo honore, quē vi creationis Deo debemus, sed ex liberrima Dei institutione.

4. Hinc ille cultus varius fuit pro varia Ecclesiæ constitutione, alius ante Christum exhibitum, & alius post.

5. *Est medium* relationem habens ad cultum naturalem, aliter non esset cultus, quia nulla alia ratione potest quis honorem illum Deo tribuere, qui ipsi debetur quoad essentiam actus, quam fide, spe, charitate, quibus recipimus à Deo cum debita subjectione, quæ nobis proponit recipienda, & cum eadem subjectione offerimus ipsi, quæ ad honorem ipsius à nobis possunt offerri. Quoniam verò actus speciali modo exercentur in iis quæ Deus instituit ad suum honorem, idcircò in istis etiam secundarius quidam Dei cultus, & participatio quadam prioris.

6. Habet autem ad naturalem illum cultum affectionem effecti, quod vi prioris existit, & medii

vel instrumenti, quo fides, spes, & charitas, quibus ille cultus continetur, suos actus exerunt; & causæ adjuvantis, qua promoventur; atque etiam adjuncti, cui subjiciuntur.

7. Cultus tamen maximè propriè dicitur, quatenus est medium & causa adjuvans cultus istius primarii.

8. Quia autem posito Dei præcepto, pendet, & fluit ex primario Dei cultu, idcirco suadetur sæpe & urgetur iis argumentis, quæ petuntur ab intima & maximè essentiali ratione Dei colendi, ut in præcepto secundo: *qui diligunt me, & observant mandata mea*, Deut. 10. 12. 13. *Quid Iehova Deus tuus petit abs te, nisi ut timeas Iehovam Deum tuum, ambules in omnibus viis ejus; & diligas eum, & colas Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo, ex toto animo tuo: observando præcepta Iehovæ, & statuta ejus?*

9. Non est igitur Catholicæ veritatis illa regula interpretandi Scripturas, quæ tradi solet à quibusdam; quod *officia illa omnia sunt moralia & immutabilia, quæ rationes morales & immutabiles habent sibi annexas*; nisi sic intelligatur, ut illa officia sequantur ex illis rationibus, nullo singulari Dei præcepto intercedente. Levit. 11. 44. *Ego Iehova sum Deus vester, ut sanctificetis vos, & sitis sancti, quia ego sanctus sum: ne ergo polluite vos ipsos ullo reptili.*

10. Hujus generis cultus nullus est legitimus, nisi Deum habeat authorem & institutorem. Exod. 23. 13. Deut. 4. 2. & 12. 32. *In omnibus quæ dixero vobis continete vos. Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo. Vnamquamque rem quam ego præcipio vobis, eam observantes facite: ne addito ei, neque detrahito ex eo.* 1. Chron. 16. 13. *Irrupit Iehova noster in nos, quum non requireremus eum ritè.*

11. Indicatur hoc illis verbis præcepti, *non facies tibi*, id est, ex tuo proprio cerebro, vel judicio. Quamvis enim particula illa *tibi* alias nonnunquã vel

vel redundat vel aliam vim habet: hic tamen, & redundantiam excludit accuratissimum horum præceptorum breviloquium, & vanitatem humanarum cogitationum excludi manifestum est ex aliis scripturæ locis eodem spectantibus: ut Amos 5. 26. *quæ fecistis vobis.* Num. 15. 39. *ne sequamini animum vestrum, & oculos vestros, quæ vos sequentes scortamini.*

12. Idem etiam declaratur universalitate illa prohibitionis, quæ in præcepto per distributionem explicatur: *eorum quæ sunt in cœlis supra aut quæ in terris infra, aut quæ in aquis infra terram.*

13. Nemo enim, præter Deum ipsum, vel intelligere potest, quid illi gratum erit, vel virtutem illam cultui alicui adjicere, qua efficax fieri possit, & utilis nobis: neque potest quicquam esse Deo honorificum, quod ab ipsomet non procedit tanquã ejus authore; neque denique potestatem hujusmodi cuiquam unquam datam legimus à Deo, ut cultum aliquem instituat suo arbitratu Matt. 15. 9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.*

14 Hinc implicitè & per interpretationem Dei ipsius, illum nobis Deum constituimus, & honorem Deo debitum deferimus illi, cujus authoritati vel institutis nosmetipsos subjicimus in religioso cultu.

15. Hac etiam ratione dicuntur homines aliquando colere Diabolum, quando illos cultus observant, quos Diabolus introduxit, 1. Corinth. 10. 20. Levit. 17. 7. Deut 32. 7.

16. Illum autem cultum, quem Deus constituit, eadem religione debemus observare, qua verbum aut voluntatem ipsius recipimus, & nomen ejus invocamus, Deut. 6. 17. 18. & 12. 25. 28. & 13. 18. & 28. 14.

17. Mediorum, quæ Deus jam instituit in isthoc genere, quædam propriè ac immediatè faciunt

ad exercendam & promovendam fidem, ſpem, & charitatem, ut *publica & ſolennis Verbi prædicatio; Baptiſmi ac Cœnæ Dominicæ celebratio, & precatio:* quædam vero ſunt media ad priora illa ritè præſtanda, ut *fidelium combinatio* in certos cœtus vel Eccleſias, *miniſtrorum* à Deo inſtitutorum *electio*, ordinatio, & miniſtratio, una cum *Eccleſiaſticæ diſciplinæ* cura.

18. Priora illa ſunt maximè propriè cultus Dei inſtitutus: cætera tamen ſunt etiam cultus, non tantum generali illa ratione, qua omnia cultus & religionis actus dicuntur, quæ ullo modo à religione fluunt vel imperantur, ſed etiam ſingulari ſua natura, quoniam adæquatus finis & uſus eorum eſt, ut Deus rectè colatur.

19. Hæc igitur omnia in genere & ſpecie, prout à Deo conſtituta ſunt, debent à nobis obſervari: Deus enim ſuo proprio cultu, toto, ac ſolo, à nobis eſt colendus; nihil hic addendum, detrahendum, aut mutandum. Deut. 12.32.

20. Futilis admodũ eſt illa diſtinctio, qua nonnulli ſuas additiones excuſare conantur quod *additio tantum corrumpens prohibetur, & non additio conſervans*; quoniam additio quævis æquè ac detractio expreſsè opponitur obſervationi vel conſervationi mandatorum Dei, tanquam corruptio. *Ibid.*

21. Similis etiam notæ eſt illa evaſio, qua *eſſentialium* tantum additionem prohiberi dicunt, non *accidentalium:* nam primò, quamvis ſint accidentia, vel adjuncta quædam cultus, nullus tamen cultus ſimpliciter dicendus eſt accidentalis, quia habet in ſeſe eſſentiam ipſam cultus. Secundò, ſicut minima mandata Dei etiam ad jota & apices, ſunt religiosè obſervanda, Mat. 5.18.19. ſic etiam additiones, quæ videntur minimæ, eadem ratione ſunt rejiciendæ. Tertiò, Moſes illa ipſa cautione, de *non addendo* aut *detrahendo*, obſignat etiam illas leges de *loco* cultus divini, de *modo*, de *abſtinentia*

à ſan-

à sanguine, & similibus, quæ ad cultum accidentalem necessariò referri debent, si quicquam tale sit. *Ibidem.*

22. Hæc observatio singulari ratione vocatur *obedientia*, quia per illam facimus quod rectum videtur in oculis Iehovæ, quamvis alia quædam rectiora videri possint in oculis nostris. Deuter. 12, 25. 28.

23. Cultui huic instituto opponitur, ut illicitus, *voluntarius* ille cultus, qui ab hominibus excogitatur. Matt.15.9. Col.2.23.

24. Peccatum, quod in cultu voluntario committitur, generali nomine dicitur *Superstitio.*

25. *Superstitio est*, qua Deo cultus indebitus exhibetur.

26. In superstitione enim Deus semper est objectum,& finis aliquo modo,sed cultus ipse est illicitus.

27. *Cultus indebitus* dicitur vel quoad modum aut mensuram, vel quoad materiam & substantiam cultus.Priore modo peccabant Pharisæi circa Sabbatum, cum observationem ejus urgebant, quoad externam cessationem, supra modum ac mensuram à Deo constitutam.Et posteriore modo iidem etiam peccabant suis propriis traditionibus observandis & urgendis. Marc.7.8.

28. Hinc superstitio dicitur excessus religionis, non in ordine ad formalem virtutem religionis, quia sic nemo potest esse nimis religiosus, sed in ordine ad actus, & media religionis externa.

29. Cujusmodi excessus non tantum est in exercitiis illis positivis, quæ in rerum usu versantur, sed etiam in abstinentia à quarundam rerum usu, ut à cibis, qui habentur immundi aut illiciti,& similibus.

30. Quælibet tamen abstinentia à rebus etiam licitis, quamvis illicitæ habeantur, non est propriè loquendo superstitio, nisi ex illa abstinentia

nentia cultus & honor aliquis singularis Deo intendatur.

31. Cultus iste indebitus vel propriè opponitur illi cultui, quo directè exeritur & exercetur cultus institutus,id est, auditioni verbi, sacramentorum celebrationi, & precationi, vel isti cultui, qui respicit media illius.

32. Auditioni verbi opponitur, primò, institutio per imagines ab hominibus excogitatas. Deut. 4.15.16.Esai.40.18.& 31.29. Ier.10.8.15. Hab.2.18. Secundò, traditionum venditatio, quatenus proponuntur ut regulæ religionis. Marc.7.8.

33. Institutio religiosa per imagines damnatur, primò,quia non sunt in istum finem à Deo sanctificatæ: secundò, quia neque Deum ipsum, neque Dei perfectiones possunt nobis repræsentare: tertiò, quia deprimunt animum & avertunt attentionem à spirituali contemplatione Dei: quartò, quia si semel admittantur in exercitia cultus; ipse cultus perversitate ingenii humani, ex parte saltem, ad illas transferetur: sicut indicatur illis verbis præcepti, *ne incurvato te iis, neque colito ea.*

34. Imaginibus homogeneæ sunt omnes illæ ceremoniæ, quæ ad mysticam vel religiosam significationem ab hominibus instituuntur.

35. Istiusmodi enim ceremoniæ neque per vim inditam à natura, neque per institutionem divinam, ullam habent determinatam vim docendi: per institutionem autem humanam, nullam possunt accipere, quia homo neque hoc imperando potest efficere, cum superat ejus authoritatem, neque impetrando, cum Deus nihil tale petenti promisit.

36. Neque quicquam authoritatis in istiusmodi ceremoniis instituendis ex eo possunt homines sibimet arrogare, quod ecclesiis omnibus mandatur, ut omnia *decenter & ordine* faciant. 1. Corint. 14. 40. Neque enim ordinis, neque decori ratio postu-

postulat, ut res aliquæ sacræ de novo instituantur, sed ut illæ, quæ à Deo sunt institutæ, eo modo adhibeantur, qui earum dignitati est consentaneus; neque pertinent ordo & decorum ad res sacras tantum, sed etiam ad officia civilia, in utrisque enim confusio & indecorum sunt vitia opposita debito illi modo, qui requiritur ad eorum justum finem & usum consequendum.

37. Sacramentis opponuntur, primò, sacrificia propriè dicta, sive cruenta sint, sive incruenta, ut Pontificii fingunt de sua Missa. Post Christum enim exhibitum, sacrificia vetera omnia sunt abrogata, neque novum aliquod est institutum, quia Christi sacrificio semel oblato, non opus est nobis aliis typis, quam illis qui pertinent ad exhibitionem & obsignationem Christi nobis donati, quod in sacramentis (sine sacrificiis) ex instituto Dei sufficienter præstatur.

38. Opponitur etiam sacramentis, novorum sigillorum & ceremoniarum gratiam aliquam Dei obsignantium ordinatio & usus; ejusdem enim est gratiam obsignare, cujus est dare.

39. Precationi opponitur relativus imaginum usus ille, quo ad illas, vel coram illis Deus colitur, quamvis cultus non referatur ad imagines ipsas, ut quidam loquuntur, *subjectivè*, sed *objectivè*, per ipsas ad Deum solum.

40. Hujus generis superstitio vocatur idololatria. Exod. 32.5. Psal. 106.20. Actor. 7.41.

41. Si quæ sunt idola, quæ in sese Dei loco coluntur, illa est idololatria quæ adversatur primo præcepto; cum autem Deus verus colitur ad imaginem, aut in imagine, hæc est idololatria quæ adversatur secundo præcepto.

42. Quamvis enim quoad intentionem colentis, non peccetur in objecto primario ac ultimo, tamen ex rei ipsius natura, peccatur semper in cultum Dei formalem, & interpretativè etiam

novus Deus pro objecto fingitur, qui istiusmodi cultu delectatur, & imagini etiam ipsi religiosus cultus tribuitur, quamvis non eo consilio illud fiat, ut in imagine cultus ille ultimò terminetur, sed per illam etiam ad Deum ipsum dirigatur.

43. Hinc non tantum idololatriam hujusmodi æquè fugere debemus, ac absolutam illam, quę est contra primum præceptum; sed etiam ipsa idola, & idolothyta, vel idolis dicata, & idolorum omnia propriè dicta monumenta. 1.Iohan.5.21. 1. Cor.8.10. & 10.18.21. 2. Cor.6.16. Num. 33. 52. Deut.12.3. Exod.23.13.

44. Superstitio secundi generis est in humanis Ecclesiæ formis, quales sunt Ecclesiæ visibiliter, integraliter, & organicè Oecumenicæ, Provinciales, ac Diœcesanæ, ab hominibus introductæ, sicut etiam in Hierarchia illis consentanea, ac religiosorum ordinibus, qui inter Pontificios repeniuntur, & in functionibus, ac censuris, quæ ab ipsis exercentur.

45. Intolerabilis est eorum hominum audacia, qui ut suis imaginibus consulant, secundum præceptum vel penitus omittunt, vel ita mutilandum esse docent, ut legendum sit jam sub Novo Testamento: *Non adorabis, nec coles ullam similitudinem, aut imaginem.*

CAP. XIV.

De Modo cultus divini.

1. Cultus adjuncta præcipue attendenda, duo sunt, *modus* qui tertio præcepto continetur; & *tempus* quod quarto præcepto imperatur.

2. Hæc autem duo ita sunt cultus religiosi adjuncta, ut secundaria quadam ratione definitionem & naturam ejus participent: quoniam eorum observatione non tantum promovetur honor ille

ille Dei, qui naturali & instituto Dei cultu consistit, sed etiam singularis quidam honor ipsi defertur, quatenus illius & imperio, & respectu directo, & immediato, cæteris adjungitur.

3. Modus cultus in genere est, legitimus usus omnium eorum, quæ ad Deum spectant.

4. Legitimus autem usus in eo consistit, ut omnia quæ pertinent ad cultum, ita tractentur, prout congruit majestati divinæ.

5. Cum enim tertio præcepto prohibetur, *ne assumas Dei nomen in vanum*, per *nomen* Dei omnia illa intelliguntur, quibus Deus nobis innotescit, aut semetipsum patefacit, sicut homines inter se invicem suis nominibus solent esse noti: ita ut nomen Dei omnia illa complectatur quæ pertinent ad cultum Dei, vel naturalem vel institutum. Act. 9. 15. *Vt portet nomen meum in conspectu Gentium.* Deut. 12. 5. *Locus quem elegerit Iehova, ad collocandum nomen suum ibi.* Mich. 4. 5. *Nos ambulabimus in nomine Iehovæ Dei nostri.* Mal. 1. 11. 12. *Magnum nomen meum erit in gentibus, &c.*

6. Cum autem *sumere nomen hoc in vanum*, sit vel *temerè* sumere, id est, aut sine ullo fine proposito, aut sine justo & idoneo fine: vel *frustra* sumere, id est, non eo modo qui requiritur ad finem justum, honorem scilicet Dei; simul etiam imperatur, ut nomen Dei *sanctificemus*, id est, ut eo modo rebus omnibus sacris utamur, qui eorum sanctitati & dignitati congruit. Isai. 1. 13.

7. Congruens iste modus est, cum illæ circumstantiæ adhibentur, quas religiosarum rerum natura postulat.

8. Circumstantiis definimus istum modum; quia essentialis modus virtutum & actuum religionis in ipsis virtutibus & actibus continetur, & in iisdem præceptis cū illis directè mandatur; sed accidentalis ille modus, qui est in circumstantiis, cum sit ab actibus religionis aliquo modo separa-

 bilis,

bilis, & tamen ad ipsos ut Deo grati sint, necessariò requiritur, tertio hoc præcepto singulariter imperatur.

9. Circumstantiæ istæ sunt vel internæ vel externæ.

10. Internæ sunt vel *antecedentes*, vel *concomitantes*, vel *consequentes*.

11. Circumstantiæ antecedentes sunt desiderium, & animi excitatio, vel præparatio, in justa meditatione eorum quæ pertinent ad rem illam sacram quæ est tractanda. Ecclef. 5.1.2. *Observa pedem utrumque tuum, quum adis domum ipsam Dei. Ne accelerès ore tuo, & animus tuus ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo.*

12. Hæc autem preparatio maximè propriè pertinet ad actus illos religionis, qui sunt solenniores: ipsa enim meditatio, qua animus excitatur, est religionis actus, sed ante se non requirit aliam etiam præparationem: sic enim progressus fieret in infinitum: actùs autem illi, qui sua natura sunt minus perfecti, viam facere debent ad perfectiores & solenniores.

13. Hinc ante auditionem verbi & precationem publicam, ac solennem, requiritur precatio privata, & ante precationem etiam privatam, si sit solennis, requiritur etiam meditatio aliqua eorum, quæ pertinent ad preces nostras, sive respectu Dei, quem precamur, sive respectu nostri, qui preces habituri sumus, sive respectu rerum ipsarum, quæ sunt petendæ.

14. Circumstantiæ *concomitantes* sunt *reverentia* & *devotio*.

15. Generalis quædam reverentia Dei necessaria est ad omnem obedientiam, quæ respicit authoritatem Dei mandantis; sed hæc propria est actuum religionis, quæ respectum habet ad sanctitatem illarum rerum circa quas versamur.

16. *Reve-*

16. *Reverentia* iſta duo continet. I. Iuſtam æſtimationem excellentiæ talium rerum. II. Timorem nimiæ familiaritatis, qua ſcilicet res tales indignè poſſint à nobis tractari.

17. *Devotio* duo continet. I. Promptitudinem quandam ſingularem, ad omnia illa præſtanda, quæ pertinent ad Dei cultum. Pſal.108.2.3. *Erecto animo meo ô Deus canam. Expergiſcar inde ab aurora.* II. Delectationem congruam in iis pręſtandis. Eſa. 58. 13. *Si vocaveris ſabbathum delicias.*

18. Hinc etiam major, & alius generis cura debet adhiberi in verbo Dei audiendo, quam in edictis principum recipiendis; Et in Dei nomine invocando, quam in ſupplicationibus, quas habemus hominibus quibuſcunque.

19. Circumſtantiæ conſequentes ſunt duæ. I. vim & quaſi ſaporem illius cultus in animis noſtris retinere. II. finem & uſum ejus omni conatu obtinere.

20. Circumſtantiæ externæ ſunt illæ, quæ pertinent ad ordinem & decorum. 1. Cor. 14. 40. *Omnia decenter & ordine fiant.*

21. Harum autem generalis regula eſt, ut eo modo ordinentur, qui maximè facit ad ædificationem. *Ejuſdem cap. verſ.* 26.

22. Hujus naturæ ſunt circumſtantiæ loci, temporis, & ſimilia, quæ ſunt communia adjuncta actuum religioſorum & civilium.

23. Quamvis igitur hujuſmodi circumſtantiæ vocari ſolent à nonnullis ritus & ceremoniæ religioſæ, aut eccleſiaſticæ, nihil tamen habent in ſua natura, quod proprium eſt religionis, atque adeo in iis non propriè conſiſtit cultus religioſus, quamvis ex eorum neglectu & contemtpu violatur aliquo modo ſanctitas cultus religioſi: quia communis illa ratio ordinis & decori, quæ æquè convenit religioſis actibus, atque civilibus, à religioſo cultu non poteſt ſeparari, quin aliquo

modo lædatur ipsius dignitas & majestas.

24. Hujusmodi igitur circumstantiæ, quæ sua natura sunt civiles aut communes, non sunt particulariter in Scripturis præceptæ, partim quia in communem hominum sensum incurrunt; & partim quia infra dignitatem & majestatem legis divinæ esset, ut talia sigillatim in illa præscriberentur. hac etenim ratione ridicula multa fuissent singulari lege cavenda: exempli gratia, ne in Ecclesiastico cœtu unus in alterius sinu sese collocaret, in alterius faciem conspueret, aut ne popysmos faceret in sacris actionibus. Habendæ tamen sunt tanquam ex voluntate Dei præceptæ. 1. Quia in genere præcipiuntur sub lege ordinis, decori, & ædificationis. 2. Quia pleræque earum necessariò sequuntur ex iis quæ à Deo sunt expresè constituta. Cum enim Deus constituit, ut fideles omnis generis convenirent, ad ipsius nomen & cultum celebrandum, consequenter etiam instituit ut idoneum & commodum aliquem locum habeant in quo possint convenire, & horam etiam assignatã qua simul possint adesse; cum etiam minister à Deo sit constitutus ad alios publicè instituendos, simul etiam constituitur, ut sedem & situm corporis illum habeat, qui tali actioni congruit.

25. Illa igitur quæ pertinent ad ordinem & decorum, non ita relinquuntur hominum arbitrio; ut possint quod ipsis libet sub illo nomine Ecclesiis obtrudere: sed partim determinantur generalibus Dei pręceptis, partim natura ipsarum rerum, & partim circumstantiis illis, quæ ex occasione sese offerunt.

26. Variæ enim ordinis & decori circumstantiæ tales sunt, ut nulla institutione publica accedente, debeant tamen à singulis observari, neque possunt ab hominibus prohiberi sine peccato.

27. Illæ autem constitutiones, quibus multæ hujus generis circumstantiæ solent determinari,

circa

circa locum, tempus, & similia, rectè ab optimis Theologis dicuntur esse partim divinę, partim humanæ: quia partim voluntate Dei nituntur, quoad summam & primariam earum rationem, & partim ex humana prudentia pendent, quoad particularem observationem eorum, quæ Dei voluntati conveniunt: ita tamen, ut si nullus sit error hominis in illa determinatione constituenda, cōstitutio illa habenda sit, quasi simpliciter divina. Vt enim illa hora diei conveniat Ecclesia ad Dei cultum, quæ omnibus circumstantiis consideratis est maximè conveniens, est Dei voluntas. Si igitur nullus sit error in circumstantiarum observatione, hora illa quæ ex earum consideratione justa conventui assignatur, agnosci debet, quasi à Deo constituta.

28. Specialis modus cultus Dei specialiter determinari debet, prout cujusque actionis religiosæ specialis natura postulat.

29. Huc pertinet rectus modus verbum Dei audiendi, nomen ipsius invocandi, sacramenta participandi, disciplinam ecclesiasticam exercendi, & omnia illa singularia præstandi, quæ pertinent ad cultum Dei, vel naturalem, vel institutum, Ezech. 33. 31. Matth. 13. 9. 1. Corinth. 11. 27. 29. Isai. 66. 5.

30. Quia autem in juramentis modus jurandi maximè solet spectari, idcircò (non sine omni ratione) referri solent à multis ad istum locum in tertio præcepto, quamvis ex sua natura pertineant ad primum. Levit. 19. 12. Matth. 5. 34. 2. Chron. 36. 13.

31. Modo huic debito adversantur in genere, 1. vitium illud quod à quibusdam *acedia* vocatur, quo quis res divinas aut spirituales fastidit. 2. Tim. 4. 3. quæ opponitur desiderio illi, quo appetere debemus res spirituales. 1. Petr 2. 2.

32. 2. *Pigritia* illa, qua quis alacritatem & laborem

-orem ad res divinas requisitum refugit, Roman. 12.11. quæ opponitur animi excitationi & fervori, quo res divinæ sunt prosequendæ, ibidem & Psal. 57. 8. 9.

33. III. *Neglectus* & *contemptus* rerum sacrarum, & earum *abusus* ad res turpes, ludicras & leves, quæ omnia opponuntur reverentiæ sacris rebus debitæ, Luc. 19. 46.

34. IIII. *Torpor* & evagatio mentis in exercitiis cultus. Hebr.5.11. Ezech.33.31. opponitur autem devotioni, qualis fuit in *Cornelio*. Act.10.2.

35. V. *Temeritas* ac levitas in usurpatione, vel nominis vel titulorum Dei, vel eorum quæ singularem aliquem respectum habent ad Deum. Ier. 23.34. Luc.13.1. opponitur autem prosecutioni illi finis justi, quæ cum reverentia in istiusmodi rerum usu debet adesse, 1.Cor.11.17.

36. VI. *Oblivio*, Iac.1.24.25. quæ opponitur perceptioni fructus, & permanentiæ virtutis, quæ religionis actus consequi debent.

37. VII. *Confusio*, quę ordini opponitur, & decoro. 1.Cor.14.33.

CAP. XV.

De Tempore Cultus.

1. TEmpus cultus maximè solennis, jam est cujusq; septimanæ dies primus, qui dicitur *Dies Dominica*, Apoc.1.10. 1.Cor.16.2.

2. *Dies Dominica* dicitur eadem ratione, qua sacra Eucharistiæ Cœna vocatur *Cœna Dominica*. 1. Cor.11. 20. quia scilicet & à Domino nostro Iesu Christo fuit instituta, & ad eundem etiam Dominum in fine & usu debet referri.

3. Vt aliquod tempus divino cultui tribuatur, necessarium est, dictante ratione naturali: tempore enim indiget homo ad omnes suas actiones, præsertim externas, neque potest convenienter

vacare

vacare divino cultui, nisi ab aliis operibus pro illo tempore vacet.

4. Hactenus igitur tempus cultus sub idem præceptum cadit cum ipso cultu. sicut enim quum Deus mundum universum creavit, tempus etiam dicitur simul concreasse; sic etiam, quum actiones religiosas præcepit & instituit, earum etiam tempus aliquod, aut circumstantiam necessariam simul præcepit & instituit.

5. Quod certus aliquis dies solenniori Dei cultui sit destinandus, hoc etiam juris est moralis naturalis, Ethnicis ipsis non ignotum, qui dies suos festos, statos & solennos, per omnia sæcula semper habuerunt.

6. Quod dies iste solennis unus saltem debeat esse in septimana, vel ex cyclo septenario, hoc positivi juris est, sed immutabilis planè institutionis, ita ut respectu officii & obligationis nostræ, eandem planè vim & rationem habeat, cum iis, quæ ex natura sua sunt moralis & naturalis juris, atq; adeò rectè à Scholasticis dicitur juris esse *moralis*, non *naturæ*, sed *disciplinæ*.

7. Institutionem istam non fuisse cæremonialem & temporalem, ex eo satis apparet, quod nihil habeat proprium Iudæorum, aut temporis legis cæremonialis. Nemo enim potest vel audet negare, quin talis determinatio potuerit saltem propter moralem rationem & utilitatem fieri: quia licet ratio naturalis non dictet illam ipsam determinationem, ut necessariam, dictat tamen, ut convenientem, quatenus consentaneum apprehendit, ut Dei cultus frequenter exerceatur, & istam determinationem, quoad frequentiam dierum, hac ratione convenientem esse non potest non agnoscere.

8. Idem etiam eo manifestum fit, quod ab initio creationis, quum nullus locus fuit ceremoniis ad Christum Redemptorem respectum habentibus

bus dies ſeptimus, vel unus è ſeptem cultui Dei fuit conſecratus. Geneſ. 2. 3.

9. Quod enim nonnulli contendunt, dictum hoc eſſe per prolepſin, aut anticipationem; vel quod ſanctificatus tunc temporis fuit dies ſeptimus in mente & propoſito Dei, non in executione; vel quod tunc poſitum fuit fundamentum illius ſanctificationis futuræ; non obligatio, aut lex ipſa: refutari hoc poteſt variis argumentis. Nam I. Anticipatio iſta nunquam cuiquam venit in mentem, qui præjudicio aliquo de obſervatione diei Dominicæ non fuit prius anticipatus. Iudæi veteres nunquam de illa ſomniarunt, quorum ſententia recepta fuit, feſtum hoc fuiſſe πάνδημον, καὶ τοῦ κόσμου γενέσιον, *omnium gentium, ab initio mundi*: *Phil*: περὶ κόσμου 14. In Novo teſtamento nihil tale docetur, vel indicatur. Autores ipſi ſententiæ illius, probabile eſſe concedunt, aliquam obſervationem diei ſeptimi ab initio creationis incepiſſe. *Suarez de dieb. feſt.* Interpretes optimi (Lutherus, Calvinus, &c) quos in illam partem peccaſſe, ut plus nimio tribuerint diei Dominicæ, nemo affirmabit: diem ſeptimum ab initio mundi fuiſſe ſanctificatum, ſimpliciter & candidè agnoſcunt. II. Hujuſmodi prolepſeos exemplum nullum dari poteſt in tota ſcriptura. Quamvis enim locorum quorundam appellationes prolepticè nonnunquam adhibeantur, præſertim in libro Geneſeos, de hujuſmodi tamen inſtitutione prolepticâ nulla omnino fit mentio, vel in illo libro, vel in ullo alio totius Scripturæ ſacræ. III. verba & phraſes ipſius loci contrarium evincunt, Gen. 2. 2. 3. bis enim conjungitur creationis perfectio, cum ſeptimi diei ſanctificatione, eodem planè modo, & phraſi, qua creatio, & ceterorum animalium, & ipſius hominis, conjungitur cum ipſorum benedictione. Gen. 1. 21. 22. 27. 28. IV. Neque propoſitum Dei, neque fundamentum nudum ipſius

rei

rei sufficit ad ejusmodi phrasin de *sanctificatione & benedictione* fundandam ac sustinendam. Hac enim ratione dici potuisset Deus aquam, panem, & vinum in sacramenta novi fœderis sanctificasse. ex quo promissionem dedit de conterendo capite serpentis per semen mulieris. Gen. 3. 15. tunc enim Deo propositum fuit, fœdus illud gratiæ hujusmodi sigillis obsignare, cujus etiam obsignationis fundamentum aliquod positum fuit, partim in ipsa promissione, & partim in earum rerum creatione, quæ ad hujusmodi obsignationem actu potuerint adhiberi. V. Ex hujusmodi fundamento, in creatione prima posito, regulam & legem perpetuam colligit propheta Mal. 2. 15. *nonne unum effecit? quid autem unum? quæsiturum semen Dei.* Sic itidem & nobis licet: nonne quievit Deus die septima? quid autem septima? sanctificaturus diem septimam Deo. VI. Hoc ipso niti videtur argumentatio Apostoli, Heb. 4. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. qua talis est: duplicis quietis fit mentio in vetere Testamento, quarum pii participes fuerunt in hac vita: una fuit sabbati, & altera terræ Chanaan: David autem Psalm. 95. quietem promittens, non loquitur de quiete sabbati, quia illa fuit ab initio mundi: neque de requie in terra Chanaan, quia illa fuit præterita, non *hodie* exspectanda: ergo tertiam quandam requiem intelligit, id est, æternam in cœlo.

10. Neque huic veritati quicquam obstat, quod septimi diei observationem primis Patriarchis, fuisse sollemnem in historia Geneseos non memoratur. nam I. Omnia & singula, quæ ab ipsis fuerunt observata per bis mille & quingentos annos, in tam brevi historia, qualis est illa Geneseos, neque potuerunt, neque debuerunt particulariter narrari. Post legem etiam de Sabbatho à Mose traditam, in libro Iudicum, & aliis quibusdam historicis, nulla fit mentio de ejus observatione. Neque certè

certè dubitare poteſt quiſquam ſanus, quin Patres illi ſancti ſtata quædam tempora habuerint cultui Dei ſollenniter deſtinata: quæ tamen non commemorantur in hiſtoria; nec ulla conjectura proferri poteſt pro alio aliquo die, præter ſeptimum, hunc in modum ſanctificato. 2. Si hoc ipſum concedatur, obſervationem hujus diei maxima ex parte fuiſſe neglectam, primam tamen inſtitutionem non magis hoc dubiam reddere debet, quam polygamia eorundem temporum, ſacras conjugii leges primo ipſi conjugio non coævas fuiſſe, poſſit monſtrare. 3. Ante promulgationem legis in monte Sinai obſervatio Sabbathi proponitur & exigitur, non tanquam res nova, ſed jam olim inſtituta: Exod. 16. 24. 30. quod quamvis de ſacrificiis, & aliis quibuſdam ceremonialibus obſervationibus poſſit etiam affirmari, in Sabbatho tamen propter rationes antea poſitas, reſpectus quidam haberi videtur ad primam illam inſtitutionem, quæ fuit hominis creationi coæva, quod indicatur etiam verſu 30. verbo illo præterito, *dedit vobis, &c.* 4. Apud ipſos Ethnicos veſtigia illa ſemper fuerunt obſervationis diei ſeptimi, ut plus quam probabile ſit, traditam ipſis fuiſſe iſtam obſervantiam à Patriarchis illis, quorum poſteri fuerunt. *Ioſephus lib. poſtr. contra Appionem, negat urbem ullam aut Græcorum, aut Barbarorum poſſe reperiri, quæ ceſſationem diei ſeptimi ab opere in ſuos mores non recepiſſet. Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromat. idē etiam demonſtrat:* ὅτι τὴν ἑβδόμην ἱερὰν ἐ μόνον οἱ ἑβραῖοι ἀλλὰ ϗ οἱ Ἕλληνες ἴσα. *Euſeb. de præparatione Euangelica lib. 13. affirmat, ſeptimum diem, non Hebræos tantum, ſed omnes ferè, tam Philoſophos, quam Poetas, ſacratiorem eſſe, cognoviſſe. Lampridius in Alexandro Severo, narrat eum ſeptimo die, quum in urbe eſſet, aſcendiſſe Capitolium & templa frequentaſſe. Neque ab hoc propoſito alienum eſt illud, quod ſeptimo die feriæ pueris in ſcholis ſolitæ fuerunt*

runt concedi. Lucianus in Pseudologista. Aulus Gellius lib. 13. cap. 2. Et Doctores quidam Ethnici Sabbathis tantum disputare solebant, ut de Diogene quodam refert Suetonius lib. 3. Hesiodus 2. dierum: ἑβδόμη ἐν ἱερὸν ἦμαρ. Linus ἑβδόματα καὶ ἢ τετελεσμένα πάντα τέτυκται, ἑβδόμη ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη.
V. Antecedens oblivio, vel incuria, & neglectus hujus diei, videtur tacitè perstringi voce illa hortatoria, quæ in principio quarti præcepti abhibetur. *Memento.*

11. Hujus autem institutionis jus, & autoritas moralis ac perpetua ex eo maximè declaratur, quod expressè præcipitur in decalogo. Hæc enim regula est certissima, & inter optimos omnes Theologos recepta; præcepta moralia à ceremonialibus & judicialibus in eorum traditione sic fuisse discriminata, ut omnia & sola moralia publicè fuerint coram toto populo Israelis, ex monte Sinai, ipsius Dei voce proclamata; & postea etiam proprio Dei quasi digito scripta, & rescripta, idque in tabulis lapideis, ad perpetuam & immutabilem ipsorum durationem indicandam. Christus etiam expressè testatur, nullum *jota* aut apicem hujus legis periturum Matth. 5. 18.

12. Non est quidem eodem planè gradu, & modo, moralis naturæ, quod in quarto præcepto mandatur, cum iis, quæ in cæteris ferè omnibus præceptis imperantur, utpote positivi juris non naturalis: unde etiam fit, cum priora tria præcepta fuerunt negativè proposita, vetando illa vitia, in quæ nos proclives sumus ex pravitate nostræ naturæ, ut quartum hoc præceptum affirmativè primò proponatur, indicando & imperando illud, quod hac in parte ad officium nostrum spectat, & postea negativè, illa vetando, quæ huic officio repugnant. Quæ eadem etiam (ex partè) est ratio admonitionis illius, quæ huic præcepto singulariter præfigitur, *Recordare diei Sabbathi.* id est: memen-

to obſervare iſtum diem, ut explicatur Deut. 5. 18. quia facilius in oblivionem poſſet abire, cum ſit poſitivi juris,quam alia multa,quæ ſunt magis naturalia. Ius tamen hoc poſitivum, quo nititur hæc inſtitutio, eſt jus divinum, & reſpectu hominum prorſus immutabile.

13. Qui præceptum iſtud quartum vertunt in Allegorias, de ceſſatione à peccatis, & à moleſtiis hujus vitæ, ac ſimilibus, & inde ſabbathum quadruplex,aut etiam quintuplex fingunt, pro more eorum qui allegoriis ludunt; ii nihil omnino tribuunt huic decalogi membro, quod non æquè & magis multò propriè convenit multis ceremoniis Iudaïcis, quæ jam ſunt prorſus abrogatæ.

14. Qui autem ceremoniale volunt eſſe hoc præceptum (quale etiam ſecundum volunt eſſe) præterquam quod ſatis refutantur ex iis,quæ ante dicta fuerunt, contraveniunt expreſſo ſcripturæ teſtimonio, quæ affirmat *decem verba* vel præcepta moralia in decalogo contineri,Exod. 34. 18. Deut. 4. 13. & 10. 4. cum illi novem tantum relinquunt, vel potius octo.

15. Qui illud tantum volunt eſſe morale in hoc præcepto,ut aliquot tempus,vel certi quidam dies, divino cultui aſſignentur, non magis moralē hanc inſtitutionem faciunt, quam fuit exſtructio tabernaculi ac templi inter Iudæos. Eo ipſo enim fuit omnibus hæc Dei perpetua voluntas indicata, locum aliquem commodum ſemper aſſignandum eſſe cœtibus Eccleſiaſticis, & publicis exercitiis cultus divini, ita ut hac ratione non magis detur morale præceptum de aliquo tempore cultus, quam datur de loco, atque adeo ne illud quidem, (quod ſolum in quarto præcepto relinquunt) *obſervabis dies feſtos*, magis debuit in decalogo poni, quam *templa frequentabis*.

16. Præterea,feſti dies anniverſarii, novilunia, & ſimiles inſtitutiones, quæ mere ceremoniales fue-

fuerunt, æquitatem istam generalem in sese etiam continent, & adhuc nos docent certos quosdam & accommodos dies cultui publico assignari debere. Hac denique ratione, Deus omnibus & singulis hominibus isthoc præcepto nihil quicquam mandaret. Cum enim institutio dierum ex hac sententia tantum mandatur immediatè, & non est penes privatos homines dies hos aut illos instituere ad publicum cultum; ipsis hoc pacto nihil omnino mandaretur, nisi ex arbitrio eorum, qui publicis muneribus funguntur; neque ipsis etiam specialiter quicquam mandaretur, sed tantum in genere, ut pro sua prudentia agant in segregatione dierum ad publicum cultum: ita ut si ipsis videatur, diem unum ex viginti, aut triginta huic usui assignare, non possint hoc nomine argui alicujus peccati in violatione hujus præcepti.

17. Si ceremoniale unquam quicquam fuerit in Sabbatho, quoad ipsam observationem diei, habendum est illud pro accessorio, aut extrinsecus accedente constitutione; præter naturam Sabbathi, & primam ejus institutionem; atque adeò nihil impedit, quin septimæ diei institutio fuerit simpliciter moralis: sic enim & ad alia quædam præcepta accessit ratio ceremonialis alicujus typi, ut in autoritate Patrum & Promogenitorum familiarum, quę pertinent ad quintum pręcepum, fuit adumbratio aliqua Christi, qui primogenitus est inter filios Dei.

18. Neq; tamen certo apparet ex Scripturis, ullā unquam fuisse propriè dictam ceremoniam, aut typum in observatione diei septimæ. Nam quod Heb. 4. 9. mentio fit Sabbathismi spiritualis typo antea præsignificati, sub ratione typi refertur tantum ad quietem promissā in terra Canaan, & per similium comparationē, ad quietem Dei, sed nullo modo, vel minima significatione refertur ad quietem

quietem imperatam in quarto præcepto, tanquam ad typum aut umbram.

19. Quod autem Exodi 31. 13. 17. & Ezech. 20. 23. Sabbathum appellatur *signum* inter Deum, & populum ipsius; non potest inde constitui typus, & futuræ alicujus gratiæ repræsentatio: quia 1. signū idem sæpè notat, quod argumentum, aut documentum, sicut etiam doctissimi interpretes annotant ad Exod. 31. *Signum est inter me*, &c. id est, *documentum*. Sic charitas nostra mutua signum est, quod sumus Discipuli Christi. Ioh. 13. 35. sed non est typus. 2. Sabbathum in istis locis non dicitur signum rei alicujus futuræ, sed præsentis, quemadmodum adjunctum omne visibile concomitans est signum subjecti præsentis: In observatione enim Sabbathi est communis & publica professio communionis illius, quæ inter Deum & nos intercedit: sicut igitur omnis professio solennis est signum illius rei, cujus fit professio, sic etiam Sabbathum communi ista ratione dicitur signum.

20. Atque hæc est maximè propria ratio, cur Sabbathi observatio tantopere urgetur, & ejus violatio tam severè vindicatur in Veteri Test. quia scilicet in Sabbatho fuit communis, & publica professio totius Religionis: hoc enim mandatum, prout clausula est prioris tabulæ legis, ita summatim totum cultum Dei complectitur, dum ad omnia ejus exercitamenta certum diem imperat. Esai. 56. 2.

21. Circa Sabbathi observationem fuerunt cæremoniæ multæ institutæ: sed ex istis Sabbathi observatio non magis reddebatur *cæremonialis*, quàm *judicialis* aut *politica* fuit propter judiciales illas leges, quibus tum temporis cautum fuit, ut cum omni religione celebraretur, Exod. 31. 14.

22. Accomodatio illa quarti præcepti ad singularem statum Iudaicum, quæ fuit in observatione diei septimæ ab initio creationis, præceptum ipsum

ſum non magis reddit ceremoniale, quam præceptum quintum ceremoniale facit promiſsio de terra Canaan populo Iſraelitico promiſſa, *ut ſis longævus in terra, quam tibi Dominus Deus tuus daturus eſt:* aut quàm omnia præcepta ceremonialia facit prefatio illa, *ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te è terra Ægypti.*

23. Poteſt quidem concedi arctiorem aliquam obſervationem Sabbathi illis temporibus fuiſſe imperatam, pædagogiæ & ſervitutis tempori accommodatam, quæ ſeculis omnibus non obtinet. hoc enim non impedit, quin obſervatio ipſa ſit planè moralis, & omnium ſeculorum communis.

24. Nihil tamen ex Scripturis adferri poteſt, quod unquam fuit circa ſtrictam obſervationem Sabbathi Iudæis imperatum, & non eadem ratione pertinet ad omnes Chriſtianos, præter accenſionem ignis. Exod. 31. 5. & cibi communis apparatum. Exod. 16. 14. At verò iſta præcepta videntur ſpecialia fuiſſe, & ex occaſione particulari data. De ignis enim accenſione non agitur, niſi in exſtructione tabernaculi, quam Deus voluit indicare operam non eſſe tam ſanctam, quin die Sabbathi poſſit ac debeat intermitti. Neque de cibi apparatu fit ulla mentio, niſi cum manna de cœlo fuit ex miraculo miſſa, quæ per miraculum etiam fuit die Sabbathi conſervata. Et ex hiſtoria Chriſti veriſimile admodum apparet, approbaſſe ipſum cibi apparatum ignis accenſione factum die ipſa Sabbathi. Invitatus enim à Iudæis ad convivia quę habebant die Sabbathi, non detrectavit adeſſe. Lucæ 14. 1.

25. Quod Sabbathi ratio aliquando referri videtur ad liberationem populi Iſraelis ex captivitate Ægypti, non vertit Sabbathum in ceremoniam. Nam I. Omnia præcepta referuntur aliquo modo ad eandem liberationem, ut apparet ex præ-

præfatione decalogi. II. Non apparet Sabbathum ipsum singularem aliquam relationem habuisse ad istam liberationem, sed illa tantum ratione mentionem fieri eductionis ex Ægypto. Deut. 5. 21. quod cum Israëlitæ servi antea fuerant in Ægypto, tempus hoc cessationis debuerint eo magis promptè ac libenter suis servis concedere.

26. Quod ultima dies hebdomadæ fuit olim observata, hoc divinitus fuit olim institutum à tempore creationis primæ, quia Deus illa die cessabat ab operibus creationis.

27. Quod mutatus jam sit dies ultimus hebdomadæ in diem primam, hoc non factum est authoritate humana, sed divina. Solus enim ille mutare potuit diem Sabbathi, qui Dominus est Sabbathi, id est, Christus. Marc. 12. 8. unde etiam dies illa prima, quæ successit, dicitur propriè *Dies Dominica.*

28. Si dies hæc Dominica concedatur Apostolicæ fuisse institutionis, authoritas tamen illa, qua nititur, nihilominus est divina; quia divino spiritu agebantur Apostoli, non minus in S. institutionibus, quam in ipsa doctrina Euangelii, vel verbo vel scriptis proponenda.

29. Cum etiam institutio ista nulla nitebatur singulari aliqua occasione, ad tempus tantum duratura, qua posit reddi temporaria, necessariò sequitur mentem institutorum fuisse, ut hujus diei observatio perpetui sit & immutabilis juris.

30. Verisimilius tamen est Christum ipsum in sua propria persona autorem fuisse hujus institutionis. I. Quia non minus fidelis fuit Christus in tota domo, vel Ecclesia Dei ordinanda quoad omnia generaliter necessaria & utilia, quam fuit Moses. Hebr. 3. 2. 6. Sed hujus diei observationem generaliter utilem esse & aliquo modo necessariam Ecclesiis Christi, nemo Christianus potest cum ulla ratione negare. II. Quia Christus ipse post resur-

resurrectionem discipulis suis in unum locum congregatis sæpius apparuit hac ipsa die. Ioan. 20. 19. 26. III. Quia Spiritum S. super ipsos effudit hac ipsa die. Actor. 2. IV. In praxi ecclesiarum tempore Apostolorum, cum mentio fit hujus observationis primæ diei, Actor. 20. 7.. 1.Cor. 16. 2. non commemoratur ut nuperum aliquod institutum, sed ut res dudum recepta inter omnes discipulos Christi. V. Apostoli in rebus omnibus illa tradiderunt Ecclesiis, quæ acceperant à Christo. 1. Cor. 11. vers. 23. VI. Non potuit ne unam quidem septimanam post Christi mortem differri hæc institutio, ita ut maneret firma illa lex de una die ex singulis hebdomadis sanctificanda secundum determinationem ipsius Dei: quam tamen legem perpetui juris esse fuit antea demonstratum. S. Sabbathum enim Iudaicum respectu determinationis quam habuit ad diem septimam, in Christi morte fuit abrogatum: quod enim Apostoli aliquamdiu postea die illa Sabbathi interfuisse leguntur cœtibus Iudæorum Actor. 13. vers. 14. & 16. 13. & 17. 2. & 18. 4. id eo nomine præcipuè fecerunt, quia tum optima fuit occasio Euangelium Iudæis prædicandi: sicut etiam postea maximè cupiebat Apostolus Hierosolymis esse die Pentecostes. Actor. 20. 16. quia tum temporis eo in loco maximus futurus erat Iudæorum concursus. VII. Si eò usque dilata fuisset diei Dominicæ institutio, dum Apostoli secessionẽ fecerant à Iudæis, & seorsim habuerant suos conventus, Act, 18. 6. 7. & 19. 8. ut quidam volunt, tum per totum temporis intervallum, quod inter Christi mortem, & separationem istam incercedebat, quod fuit ultra triennium, præceptum quartum neminem ad certæ alicujus diei observationem obligasset; quia dies Iudaica jam fuit abolita, & ex hac sententia, nulla nova fuit illi surrogata, atque ita

ita novem tantũ pręcepta fuissent in vigore per totum illud spatium. VIII. Ratio ipsa mutationis hujus idẽ confirmat, quæ omnibus consentientibus ad resurrectionem Christi refertur: quia nempe ista die creatio novi mundi vel mundi futuri. Heb. 2. 5. in quo omnia facta sunt nova, 2. Cor. 5. 17. fuit perfecta, ita ut Deus jam in Christo à mortuis resurgente cessaverit vel quieverit ab opere ac labore suo maximo. Sicut igitur in initio creationis, cum quievit Deus ab operibus suis, tum benedixit ac sanctificavit diem illam in qua quievit; sic etiam par fuit, ut illa ipsa die, qua Christus quievit à suis laboribus, eandem etiam diem ipsemet sanctificaret. Neque facilè ejiciendum est, quod ab antiquis quibusdam urgetur ex Psalm. 118. 24. *hac est dies, quam fecit Iehova*; eo enim loco agitur de resurrectione Christi, Christo ipso interprete. Matth. 21. 42. IV. Maximè etiam consentaneum fuit, ut ab illo instituerètur dies cultus sub N. T. à quo cultus ipse fuit institutus; & à quo omnis benedictio & gratia in omni cultu est expectanda. Rectè igitur Athanasius (hom. de semente) *diem sabbathi Dominus transtulit in diem Dominicam*

31. Qui diei Dominicæ observationem habent pro traditione non scripta, ii ex eo satis possunt refutari. I. Quod nulla una sit res tanti momenti, atque est diei Dominicæ observatio, ex communi sensu & consensu omnium ferè Christianorum, quæ pendet ex traditione non scripta. II. Aperitur hoc pacto janua ad varias superstitiones & humana commenta in Ecclesiam diei introducenda, vel statuminanda saltem, cum sunt introducta. III. Multos inter Pontificios pudet hujus commenti: quamvis enim omnes Papistæ, ad superstitiones suas palliandas, plus nimiò tribuere solent traditionibus Ecclesiasticis, in observatione tamen diei Dominicæ, illa impressio authoritatis divinæ apparet, ut non paucos eorum coëgerit illam

lam adscribere non humano alicui, sed divino juri. Bannes in 2. 2, q. 44. a. 1. autor supplementi ad summam Pisanam verb. *dominica*, Abbas in cap. *licet* de fer. n. 3. Ang. ver. *feria* n. 3. Silvester ver. *dominica* q. 1. 7. Alexander etiam 3. pontifex Rom. in jure ipso canonico, *de feriis* cap. *Licet* affirmat. *tam veteris quàm novi Testamenti paginas septimam diem ad humanam quietem specialiter deputasse* ist est (interprete Suarez de dieb. fest. cap. 1.) *utrumque Testamentum approbavit morem deputandi ad quietem humanam septimum quemque diem hebdomadæ: quod est formaliter deputare septimum diem, licet materialiter non idem dies fuerit semper deputatus: & hoc modo verum est, septimum illum diem in lege veteri esse S bbathum, in nova verò esse dominicam diem.* IV. Qui inter ipsos diem Dominicam annumerant traditionibus, pædobaptismum etiam, idq; cum majori specie, eodem loco & numero habent. Nostri autem omnes, qui de istis traditionum exemplis Pontificiis responderunt, contendunt semper, institutiones istas, & alias omnes quæ sunt ejusdem utilitatis & necessitatis, in Scripturis ipsis reperiri.

33. Quæ ex Scripturis contra solent afferri, Roman. 14. 5. Galat. 4. 10. Col. 2. 16. huic veritati nihil omnino repugnant. Nam I. in istis locis omnibus diei alicujus observatio ad usum religionis ex instituto Christi, non magis damnatur, àut negatur, quam certi alicujus cibi electio ad usum religionis ex ejusdem Christi instituto: at verò nemo Christianus adeò deseritur ab omni ratione, ut ex illis lòcis concludere velit, electionẽ panis & vini in Cœnâ Dominicâ ad usum religionis, vel esse illicitam, vel non à Christo institutam: neque igitur potest quidquam ex iis concludi, adversus observationem diei Dominicæ ex usu & instituto Christi. II. Apostolus ad Rom. 14. expresè loquitur de illâ ęstimatione dierum, quæ offensionem tum temporis pariebat inter Christianos

O stianos

ſtianos: at verò obſervatio Diei Dominicæ, quam Apoſtolus ipſe tum temporis in omnibus eccleſiis obtinuiſſe docet. 1 Cor. 16. 1. 2. non potuit ullam occaſionem præbere alicujus offenſæ. III. Maximè veriſimile eſt Apoſtolum illo in loco agere de ſelectione dierum ad certos cibos comedendos aut rejiciendos, quæſtio enim illius diſputationis proponitur verſ. 2. de cibis tantum: verſu autem 5. & 6. adjunguitur æſtimatio diei, tanquam eodem ſpectans, & poſtea per totum caput reliquum, de cibis tantum agitur, dierum nulla mentione facta. IV. In loco illo ad Galat. agitur expreſſe de illa tantum obſervationedierum, menſium, & annorum, quæ pertinebat ad ſervitutem infirmorum & *egenorum elementorum*, c. 4. 9. at verò præceptum aliquod Decalogi, aut Inſtitutionem aliquam Chriſti, illo cenſu habere, longe abfuit ab Apoſtolo, & ab ipſa religione Chriſtiana eſt prorſus alienum. V. Col. 2. ſpeciatim & diſertè agitur de Sabbathis illis quæ ejuſdem generis fuerunt cum noviluniis, & ceremonialis umbræ rerum futurarum in Chriſto: Sabbathum autem in Decalogo præſcriptum, & dies noſtra Dominica, alius prorſus ſunt naturæ, ſicut antea fuit demonſtratum.

34. Neque vero ex iſta ſententia imminuitur quidquam Chriſtiana libertas (ut ſine ratione metuere videntur quidam) non eſt enim libertas, ſed licentia non Chriſtiana, ſi qui liberari ſeſe putent ab obſervatione ullius præcepti Decalogi, aut ab inſtitutionibus Chriſti: & experientia etiam docet licentiam, & rerum ſacrarum non curantiam, magis magiſque invaleſcere, ubi Diei Dominicæ juſta ratio non habetur.

35. Neque etiam ſervituti ulli ſubjectus fuit Adamus ex eo quod diem ſeptimum ſingulari obſervatione ſanctificare tenebatur.

36. Sicut etiam Sabbathi veteris initium fuit à

veſpere:

vespere: quia & creatio incipiebat à vespere, quoniam massa communis creata fuit ante lucem; & cessatio diei ab opere Creationis incipiebat etiam à vespere; sic diei Dominicæ initium incipere videtur ab illius diei mane: quia resurrectio Christi fuit in primo mane, Marc. 10. 9. Ioh. 20. 1.

37. Ad hujus diei rectam observationem duo sunt necessaria: *quies* & quietis illius *sanctificatio*.

38. Quies quæ requiritur, est cessatio ob omni opere, quod exercitiis cultus divini poneret impedimentum. Abstinendum est igitur istoc die I. ab omnibus illis operibus, quę propriè vocātur *servilia*: quum enim istiusmodi opera nominatim olim exclusa fuerint in festis aliis omnibus sollemnioribus Lev. 23. 7. 8. 25. 23. 36. Num. 28. 25. multò magis exclusa fuerunt à Sabbatho.

39. Per opera autem *servilia* ridiculum planè est intelligere peccata, aut etiam opera bona mercenaria, vel propter mercedem (servorum more) facta (ut nonnulli faciunt allegorico quodam lusu:) peccata enim non certis quibusdam temporibus sunt prohibita, & illicita, sed semper & ubique: neque pertinet ad 4. pręceptum agere quidquam de omnibus peccatis prohibēdis, quamvis hoc aliquo sensu possit concedi, varia peccata aggravationem aliquam inde accipere, si die tam sancta perpetrentur. Isai. 58. 4. opera etiam illa mala quæ ex metu, vel ex spe planè servili fiunt, respectu illius modi, eandem naturam induunt cum aliis peccatis.

40. Servilia autem opera propriè sunt illa, ad quæ peragenda servi aut serviles homines solent adhiberi: ut sunt artificia mechanica & illa omnia ad quæ præstanda magnus labor corporis postulatur: *arare, fodere*, &c. 2. pręter hujusmodi opera prohibentur etiam istac die omnia opera *nostra*. sicut colligitur ex opposita concessione, quæ habetur in quarto præcepto, sex diebus operaberis & facies omne opus *tuum*.

 41. Vnde

41. Vnde colligere eſt verbis illis ſeq. *die Sabbathi ne facito ullum opus*, omnia illa opera prohiberi, quæ propriè vocantur noſtra, quamvis non ſint ſtrictè loquendo ſervilia, aut mechanica.

42. Illa autem ſunt opera noſtra, quę pertinent ad hujus vitæ uſus, id eſt, in rebus naturalibus & civilibus verſantur, & propriè ad lucrum & commodum noſtrum ſpectant, quo in genere ſunt illa, quæ ſua natura non ſunt ſervilia, ſed liberalia: ut ſtudia & exercitia artium liberalium, multò magis illa quæ ſunt liberorum & ſervorum communia, ut iter facere, civiles cauſas tractare, &c.

43. Sic enim uſurpatur iſta phraſis Eſa. 58. 3. *præſtatis id quod delectet, ut omnes labores veſtros exigatis*, id eſt, rerum veſtrarum ſollicitè ſatagitis, verſ. 13. *exercendo vias tuas*: Quia autem Eſaias in illo capite agit etiam & præcipuè de maleficiis, vel operibus illis, quæ omni tempore ſunt illicita, ut apparet ex verſ. 6. idcirco errare videntur pii quidam Theologi, qui ex iſtoc loco colligere ſolent, quodlibet verbum aut cogitationem humanam, vel humana ſpectantem, die Dominicâ uſurpatam, habendam eſſe pro peccato: non enim omnia dicta facta & cogitata humana die illa, de qua in eo capite agitur (ſive ſit Sabbathum proprie dictum, ſive jejunium ſolenne) aliena ibi judicantur, & eo nomine ſimpliciter reprehenduntur; ſed illa tantum, quæ lucrum & commodum noſtrum, vel ſimpliciter illicitum, vel piis exercitiis repugnans, ſolent ſpectare, ſicut apparet ex verſ. 3. & 6. De iſtis operibus ſervilibus & vulgaribus tam ſtricta lex habetur, ut die Sabbathi ne in ipſa quidem aratione & in meſſe, id eſt, temporibus illis, quæ ſunt humanæ vitæ maximè opportuna & quaſi neceſſaria Exod. 34. 21. neque in iis, quæ mediatè & remote ſpectant ad res ſacras, qualis fuit exſtructio tabernaculi Exod. 31. verſ. 13. pergere liceat, nedum ut vulgaris alicujus itineris ingreſſio,

Exod. 16.

Exod.16.aut mercatuum ac nundinarum frequentatio Nehem. 13. licita ſit.

44. Hic tamen excipiuntur. I. Illa omnia opera, quæ ſunt communis honeſtatis. Quum enim ut ſemper aliàs, ſic etiam præcipuè die illa, quæ divino cultui ſingulariter dicatur, honeſtè & decorè debeamus nos gerere & agere, illa omnia, quę ſimpliciter eò ſpectant, intelliguntur eſſe permiſſa. II. Quæ ſingulari aliqua neceſſitate nobis imponuntur, Matth. 12. 11. quo in numero tamen non ſunt illa habenda, quæ homines ſibimetipſis quaſi neceſſaria faciunt aut fingunt: ſed quæ Dei providentia ex improviſo neceſſaria & inevitabilia eſſe apparet, id eſt, quum talis urget neceſſitas, qualem ſcriptura ipſa probat ut ſufficientem cauſam vulgare aliquid agendi. III. Opera illa omnia directè ſpectant cultum & gloriam Dei Matth. 12. 5. Iohan. 5. 8. 9. in iſtoc enim caſu opera illa, quæ ſunt ſua natura ſervilia, tranſeunt in naturam operum ſacrorum, neque propriè ſunt opera noſtra, ſed opera Dei.

45. Quies iſta quamvis in ſe abſolutè conſiderata, non ſit, neque unquam fuerit pars aliqua cultus; prout tamen à Deo imperatur, tanquam neceſſarium quid ad ipſius cultum, & ad illum etiam refertur, eatenus eſt pars obſervantiæ illius quæ pertinet ad religionem & cultum Dei.

46. Sanctificatio hujus quietis ac diei eſt applicatio noſtrum ipſorum ſingularis ad Deum illo die colendum: quod innuitur illis ipſis phraſibus, *ſanctificavit illum diem*, & *Sabbathum eſt Iehova Deo tuo.*

47. Cultus hic publicus inprimis debet ſpectari, unde etiam eſt quod appellatur Sabbathum *Convocatio ſancta*, Levit. 23. verſ. 13. Actor. 13. verſ. 14. & 15. 23. & 16. 13. Quod autem publica illa convocatio Eccleſiæ & ante & poſt meridiem die Dominica debet haberi, apparet ſatis ex duplici

holocausto Sabbathi, matutino & vespertino, Num. 28. 9.

48. Sed reliqua etiam pars diei impendi debet exercitiis pietatis: quamvis enim holocaustum olim fuit peculiare Sabbathi; juge tamen aut quotidianum holocaustum cum libamine suo non fuit omittendum. Num. 28. 10.

49. Cultus etiam ipse publicus, quum maximè solenniter est celebrandus, postulat necessariò illa exercitia Scripturę lectionis, meditationis, precum, colloquiorum sanctorum, & contemplationis operum Dei, quibus & nos paratiores fiamus ad publicum cultum, & ille etiam in nobis verè efficax reddatur.

50. Institutioni hujus diei Dominicæ repugnant omnes dies festi, ab hominibus instituti, ita ut habeantur prò diebus sanctis sicut dies Dominica debet haberi.

51. Maximè enim consentaneum est cum prima institutione, & cum scriptis Apostolicis, ut unus tantum dies in septimana sanctificetur.

52. Iudęi nullos habuerunt dies festos ritè sanctificatos, nisi ex institutione divina.

53. Possunt autem dies qualescunque piè converti in occasiones cultum Dei proponendi.

54. Quum etiam Deus suis judiciis singularibus ad sollenniora jejunia vocat, dies illæ habendæ videntur quasi pro Sabbathis extraordinariis.

55. Repugnant etiam observationi diei Dominicę, omnes negationes, exercitia, convivia, ludi, & similia, quibus animus hominis hac die abstrahitur ab exercitiis religionis.

CAP.

CAP. XVI.

De Iustitia & Charitate erga proximum.

Hactenus de Religione: sequitur Iustitia, quæ Secunda Tabula continetur.

1. IVstitia est virtus, qua inclinamur ad debitum officium proximo præstandum. Sic officium liberorum erga suos parentes dicitur *justum esse*. Eph. 6. 1. & Dominorum officium erga suos servos vocatur *jus* & *æquum* Col. 4. 1. & omnia illa, quæ proximis debemus, *justè vivendo* præstantur. ad Titum 2. 12.

2. Iustitia autem in hoc loco non maximè generaliter accipitur, ut omne officium ad alterum designet: sic enim & religionem ipsam complectitur, nam justitia illa, quæ dicitur generalis, nihil aliud est quam virtus in genere, sicut antea fuit indicatum, cum inter generales affectiones virtutis Iustitiam primariam esse ostendimus: neque maxime particulariter intelligi debet, ut respiciat vel meriti vel accepti quantitatem, sic enim pauca tantum Secundæ Tabulæ officia continet, illa scilicet, quibus par pari refertur: sed media quadam ratione hic usurpatur, qua mutuum officium denotat inter eos, qui eodem jure tenentur, quo sensu totam Secundæ Tabulæ vim exhaurit.

3. Habet pro objecto *proximum*, id est, omnem illum sive hominem, sive etiam Angelum, qui nobiscum particeps est, vel esse potest, ejusdem finis, & beatitatis. Luc. 10. 36. 37.

Hinc neque homines sancti, qualescunque demum fuerint, neque Angeli ipsi possunt esse objectum idoneum religionis, aut cultus illius religiosi, qui Prima Tabula mandatur, sed Iustitiæ tan-

tum,aut officii illius proximo debiti,quod Secunda Tabula continetur: Vnde etiam illa argumenta ex natura rei petita omnem creaturarum adorationem excludunt: *Surge,nam ego ipse homo sum.* Actor. 10. 26. *Vide ne feceris:conservus enim tuus sum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum, qui observant verba libri hujus: Deum adora*, Apoc.22.9.

5. Istoc autem numero & nomine analogicè unusquisque includitur etiam suimetipsius respectu; quilibet enim sibimetipsi primùm proximus est,deinde aliis. Vnde etiam est, quod nullum singulare detur præceptum, quo homo ordinetur adversus semetipsum: dum enim rectè ordinatur ad Deum, & ad proximum, simul etiam ad semetipsum ordinatur; sed cum hac differentia,quod dispositio illa qua aptus redditur aliquis ad officium suum Deo & proximo præstandum,pertinet ad ejus perfectionem; sed eadem etiam officia & proximo & sibi (non autem Deo & sibi) debet præstare.

6. Quia verò modus ille, quo officia erga proximum sunt exercenda, est cum respectu & affectu ad eorum bonum; hinc eadem hæc virtus dicitur *Charitas* erga proximum.Matthæi 22. 29. Marc.12. vers. 31.

7. In ista Charitate inest semper *amor unionis, complacentiæ, & benevolentiæ*, sicut in Charitate illa, quæ est erga Deum;sed accedit etiam sæpe ratio misericordiæ, cum proximi miseria spectatur, quæ in Charitate erga Deum nullum habet locũ.

8. Hujus autem Iustitiæ obligatio, & Charitatis affectio, fluere ac derivari semper debet ex religione erga Deum. Religio enim cum honorem summum Deo tribuit, efficit, ut ipsius voluntati obedientia præstetur in iis etiam, quæ immediatè spectant ad creaturas; unde omnes illi, qui officium suum negligunt erga homines, Deum honorare negantur, sed potius *contemnere*, 1.Sam. 2. 30. Cha-

30. Charitas etiam erga Deum, quæ in religione continetur, sua natura producit Charitatem erga homines, quatenus aliquo modo participes sunt imaginis Dei, unde etiam Deum dicimur amare in hominibus, & homines in Deo, quæ una est ratio illius phraseos *dilecti in Domino.*

9. Hinc nihil homini propriè debetur, quod religioni adversatur. Actor. 4. 19. & 5. 29. *An justum sit, in conspectu Dei, vobis potius auscultare quã Deo, judicate. Obedire oportet Deo, potius quam hominibus.*

10 Hinc etiam religionis veritas non potest consistere cum neglectu Iustitiæ, & Charitatis erga proximum Iacob. 1. 27. *Religiosus cultus, purus, & incontaminatus apud Deum & Patrem, hic est, invisere orphanos, & viduas in afflictione.* 1. Iohan. 4. 20. 21. *Si quis dixerit, diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Hoc præceptum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat etiam fratrem suum.*

11. Hinc denique religio per justitiam optimè probatur & exploratur secundum frequentem usum Scripturæ. Quod tamen argumentum multo certius negationi quam affirmationi inservit, si de externis operibus & officiis justitiæ intelligatur: quia hujusmodi opera justitiæ possunt aliquando adesse, ubi vera religio deest; sed religione vera præsente, non possunt prorsus abesse.

12. Eadem etiam ratione opera injusta magis arguunt hominem impium, quam illa, quæ justa sunt, arguunt pium; unde opera carnis dicuntur esse *manifesta*, Gal. 5. 19. quod de fructibus Spiritus non affirmatur, vers. 22.

13. Charitatis hujus ordo talis est, ut, cum Deus sit primò & maximè ex Charitate diligendus, atq; adeo sit formalis quasi ratio Chatitatis hujus erga proximum, proximè post Deum nosmetipsos diligere teneamur, illa scilicet Charitate

 quæ

quę respicit verã beatitudinẽ;Deum enim ipsum amãdo unionis amore nosmetipsos immediatè diligimus,Charitate illa summa, quæ respicit beatitudinem nostram spiritualem; alios autem quasi secundariò, quos nobiscum participes esse volumus ejusdem boni; præterea alii possunt hac beatitudine privari sine nostra culpa, nosmetipsi autem non possumus; magis igitur tenemur eam & velle & quærere nobismetipsis, quam aliis.

14. Hinc est, quod dilectio nostra quasi regulæ aut mensuræ vim habet ad dilectionem aliorum, *diliges proximum tuum sicut teipsum.*

15. Hinc nunquam licet in alterius gratiam peccatum ullum committere, quamvis delictum nostrum videri possit exiguum; & summum bonum esse,quod alteri quæremus;qui enim sciens volens peccat,suam propriam animam odit.Prov.8.36. & 29.24. *Qui peccat in me, vim facit animæ suæ. Qui partitur cum fure, odit seipsum, & qui exsecrationem audiens, non indicat.*

16. Inter alios homines nemo quidem beatitudinis capax à Charitatis nostrę complexu est planè removendus; si enim Deum supra omnia diligamus, nullæ inimicitæ apud nos adeo valebunt, quin propter Deum inimicos ipsos diligamus Mat.5.39. Rom.12.17. 1. Thess.5.15. 1.Pet.3.9.

17. Inter homines autem ii magis quam cæteri sunt diligendi,qui propius ad Deum, & in Deo ad nosmetipsos accedunt. Gal.6.10. *Simus benefici erga omnes,maximè verò erga domesticos fidei.*

18. Quia verò fideles magis conjuncti sunt & Deo, & nobis etiam spiritualiter, quam nondum credentes, idcirco etiam magis sunt diligendi.

19. Hoc tamen sic est intelligendum, ut referatur ad tempus præsens & immediatum affectum; possumus enim alteri alicui idem bonum æquè aut magis etiam velle in tempore futuro, gratia Dei

Dei ac fide mediante; quo ſenſu affectio illa Apoſtoli circa Iſraelitas eſt accipienda, Rom. 9.3.

20. Si inter diligendos nulla ſit apparens diſparitas, neque reſpectu Dei neque reſpectu noſtri, tum æqualiter ſunt diligendi.

21. Si vero ulla diſparitas appareat vel in conjunctione ad Deum, vel noſmetipſos, tum ille, qui conjunctione aliqua excedit, magis eſt diligendus; hoc eſt, cum pariter circa omnes non poſſumus actum dilectionis exercere, magis tenemur dilectionem noſtram in illis collocare, quos Deus per ſingularem aliquam conjunctionem aut communionem nobis commendavit, quam in aliis. Quãvis igitur æquè velle debemus aliorum etiam ſalutem, hujus tamen voluntatis exercitium & cura præcipue debetur illis, qui nobis ſingulari aliqua ratione ſunt conjuncti; ſicut miles, quamvis omnibus commilitonibus bene cupere debet, illos tamen maximè curare tenetur, qui ſunt ejuſdem cohortis, & in eodem ordine proximè adjuncti. Hoc ipſum apparet in illo exemplo Pauli, qui Iſraelitarum ſalutem magis ardenter optabat, quam aliarum Gentium; cujus affectus hanc unam rationem reddit, quia fratres ejus fuerunt, & cognati ſecundum carnem. *ibid.*

22. In hac tamen charitatis prærogativa illa ſola bona conjunctis noſtris ſunt magis optanda, quæ propriè pertinent ad illam conjunctionem qua nos attingunt, ut ſpiritualia bona iis, qui ſpiritualiter nobis maxime ſunt conjuncti; & bona naturæ iis, quibuſcum habemus conjunctionem naturalem: non quod iſta genera bonorum ſunt à ſemet invicem in noſtris votis ſeparanda, ſed quod genus ipſum conjunctionis eſt quaſi nutus Dei, quo ab ipſo excitamur ad operam noſtram in hoc aut illo genere præcipuè collocandam.

23. Hinc ſequitur: primò, conſanguineos cæteris paribus magis eſſe diligendos, quã extraneos,

in iis, quæ pertinent ad hujus vitæ bona: & inter consanguineos maximè illos, qui sunt propinquiores.

24. Secundò, amicum aliquem insignem magis diligendum esse, quam consanguineum vulgarem, in iis saltem, quæ pertinent ad officium vitæ commune, quia talis potest esse amicitia, ut arctiorem efficiat conjunctionem, quam consanguinitas ipsa per se. Prov. 18.24. *Est enim amicus conjunctior fratre.*

25. Tertiò, parentes magis diligendos esse quam ullum amicum, quia major est conjunctio parentum, quam amicorum, quoad communicationem bonorum eorum, quæ nobis sunt maximè intima. 1. Tim. 5.4. *Si qua vidua liberos aut nepotes habet, discat prius in propriam domum pietatem exercere, & vicem rependere parentibus: hoc enim est honestum, & acceptum in conspectu Dei.*

26. Quartò, parentes magis diligendos esse quam liberos in iis bonis, quæ redundare debent ab effecto ad causam, cujus generis sunt honor, æstimatio, reverentia, gratitudo, & similia. Sed filios magis diligendos esse quam parentes, in iis, quæ derivari debent à causa in effectum; cujus generis sunt sustentatio, promotio, providentia, & similia.

27. Quintò, conjuges magis esse diligendos, quam vel parentes, vel liberos, in iis, quæ pertinent ad vitæ societatem, & unionem; maxima enim est illa conjunctio, de qua dicitur, *erunt in carnem unam.* Gen. 4.24. Matt. 19.5. *Idcirco relicturus est vir patrem suum, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, eruntque in carnem unam.*

28. Sextò, illos, qui bene de nobis meruerunt, magis diligendos esse quam alios: & inter illos, qui spiritualia nobis communicarunt, maximè esse diligendos. *Communicet qui instituitur in sermone, cum eo qui se instituit, omnia bona,* Gal. 6.6.

29. Septi-

29. Septimò, communitatem aut societatem integram magis diligendam esse, quam quodvis ejus membrum; quia major est conjunctio partis cum toto, quam cum alia parte; atque idcircò Principem aliquem, cujus vita ac salus bono communi est necessaria, vel maximè utilis, magis diligendum esse quam plebeum aliquem, aut varios ex plebe; imo in temporalibus magis quam nosmetipsos. 2.Sam.21.17. *Non es proditurus ultra nobiscum in prælium, ut non extinguas lucernam Israelis.* Lament. 4. 20.

30. Charitatis erga proximum duo sunt actus, *precatio* pro ipsis bono, & ejusdem *operatio.* Matt. 5.44. *Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui devovent vos, benefacite eis qui oderunt vos, & precamini pro eis qui vobis infesti sunt, & persequuntur vos.*

31. *Precatio* hæc, qua respicit honorem Dei, pertinet ad religionem in prima Tabula; sed qua respicit bonum proximi, pertinet ad justitiam & charitatem erga proximum in secunda.

32. Precari autem illa omnia debemus, quæ religio imperat, ut ipsi velimus, sive sint spiritualia, sive corporália.

33. Precatione hac includitur non tantum *petitio*, sed etiam *gratiarum actio*, qua Deum laudamus de bonis, quæ proximis communicavit. Rom. 1. 8. 9. 10.

34. Precationi huic opponitur *imprecatio* illa, quæ tendit in proximi malum, quæ dicitur *execratio.* Matth. 5.44.

35. *Operatio* boni erga proximum est, *conatus* circa ipsum tendens ad ejus bonum; unde etiam vocatur *benefactum*, Ibid. & *dilectio in facto.* 1. Iohan. 3. 18.

36. Distinguitur hæc operatio à precatione, quia quamvis precatio sit etiam conatus tendens in bonum proximi, non tamen immediatè versatur circa

palpo, recursus, participans, nutans, non obstans, non manifestans, id est, consensus præbetur peccantibus suadendo, defendendo, auxiliando, permittendo cum possumus impedire, & tacendo cum utiliter possumus indicare. Rom.1.32.

46. *Exemplum bonum* est repræsentatio operis boni, quo alii possint excitari ad simile quid præstandum. 1.Timoth.4.12. Tit.2.4.7. Matt.5.16. 1.Petr. 2.12.

47. Exemplo bono opponitur *scandalum* 1.Cor. 10.32.33. *Estote sine offendiculo, & Iudæis, & Græcis, & Ecclesiæ Dei.*

48. *Scandalum* est repræsentatio operis mali, quo alii possint vel excitari ad peccandum (unde προσκομμα dicitur vel *impingendi causa*) vel impediri aut retardari à benefaciendo (unde ἀσθένεια vel *infirmationis causa*,) & propriè scandalum vocatur 1. Corinth. 8. 9. 10. *Videte ne quo modo facultas illa vestra impingendi causa sit infirmis, &c.* Rom. 14. 21. *In quo frater tuus impingit, vel offenditur, vel infirmus est.*

49. In omni opere malo, quod aliis innotescit, scandali ratio inest. Mat.18.6. 7. 8. *Quisquis offendiculo fuerit. Si manus, pes, oculus facit ut tu offendas. Si peccaverit in te frater tuus.*

50. Inest etiam aliquando in opere per se licito, si ratione aliorum non expediat. 1 Cor.8.13. *Si esca offendiculo est fratri meo, non edam carnes in æternum, ne sim offendiculo fratri meo.*

51. Res autem media dicitur expedire vel non expedire, cum omnibus circumstantiis consideratis ad gloriam Dei & ædificationem proximi facit, aut non facit.

52. Nulla est authoritas humana, quę actionem illam reddere potest licitam, qua scandalum proximo datur,

53. Tum autem scandalum dicitur dari, vel cum peccatum aliquod manifestum perpetratur, aut saltem

ſaltem illud quod evidentem ſpeciem habet peccati admittitur, ita ut aliis innoteſcat: vel cum illud, quod ex Dei mandato non eſt nobis neceſſarium, & aliis tamen ſpiritualem perniciem adfert, temerè committitur: multo autem magis, ſi perverſio aut conturbatio proximi illo ipſo facto directè intendatur.

54. Si vero non ex conditione noſtri operis, ſed ex pura aliorum malitia offenſio ſequatur, tum dicitur ſcandalum acceptum, ut Phariſæorum, quod non eſt peccatum noſtrum, ſed eorum, qui offenduntur. Matth. 15. 12. 13. 14. *Noſti Phariſæos audito iſto ſermone offenſos fuiſſe? Omittite illos, duces ſunt cæci cæcorum.*

55. Quamvis autem ſcandalum hoc *acceptum* non poſſit à nobis vitari: *datum* tamen illud poteſt ac debet Deus enim non imponit ſuis unquam neceſſitatem quenquam offendendi.

56. Scandalum illud quo dicitur quis (metaphoricè) ſemetipſum offendere, aut occaſionem peccandi ſibimet præbere, analogicè refertur ad ſcandalum datum.

57. *Realis effectio* aut procuratio boni proximi eſt, cum nos ipſi præſtamus aliquid, quod per ſe tendit in bonum proximi, nulla ejus opera interveniente. Hebr. 13. 16. *Beneficentiæ verò & communicationis ne obliviſcimini.*

38. Quamvis autem omnes juſtitiæ actus Charitatem debent habere conjunctam, nonnulli tamen ſunt, in quibus juſtitiæ ratio magis elucet, & alii, in quibus Charitas dominatur.

39. Hinc illa diſtinctio oritur, qua quædam officia dicuntur eſſe juſtitiæ ſtrictè ſumptæ, & alia Charitatis; cujus differentiæ & formalis etiam diſtributionis Chriſtum ipſum habemus authorem, Luc. 11. 42. *Præteritis judicium & Charitatem Dei.*

60. Iuſtitiæ actus illi ſunt, qui habent in ſe rationem debiti, & æqualitatis reſpectu alterius.

61. Cha-

61. Charitatis actus illi ſunt, quibus bonum alterius ſpectatur magis quam noſtrum debitum.

62. Iuſtitiæ officia ſunt priora & ſtrictioris obligationis, quam illa, quæ ſunt Charitatis.

63. Hinc magis tenemur ſolvere debita noſtra, quam aliquid ex noſtro largiri, & qui alterum offendit, magis tenetur ad reconciliationem quærendam, quam qui eſt offenſus.

64. Iuſtitiæ hujus duplex eſt in multis ratio, quarum una reſpicit finem proximum, & verba legis obligantis, quæ juſtitia dicitur ſtrictiſſimo ſenſu; altera vero finem remotum & legis rationem, quæ dicitur æquitas vel ἐπιείκεια.

65. Partes hujus juſtitiæ duæ ſunt, quarum altera ſua unicuique tradit, & vocatur *juſtitia diſtributiva*; altera ſuum cuique reddit, & dici poteſt *juſtitia emendativa.*

66. Diſtributiva juſtitia rectè præſtari non poteſt, abſque recta dijudicatione rerum & perſonarum, decenteque comparatione rerum ad res, & perſonarum ad perſonas, ex qua oritur illa proportio, quæ Geometrica vocatur.

67. Iuſtitiæ diſtributivæ opponitur *acceptio perſonarum*, qua unus alteri prefertur in diſtributione bonorum debitorum ſine juſta ratione.

68. Iuſtitia emendativa eſt vel *commutativa*, vel *correctiva.*

69. Commutativa juſtitia eſt æqualitas redditi & accepti.

70. Correctiva juſtitia injuſtitiam aliquam preſupponit: eſtque vel *civilis*, vel *criminalis.*

71. Civilis præcipuè corrigit injuſtitiam rei.

72. Criminalis præcipuè corrigit injuſtitiam perſonæ.

73. Ad correctivam juſtitiam pertinet *vindicta* & *reſtitutio.*

74. Vindicta eſt actus juſtitiæ correctivæ, quo pœna infligitur illi, qui juſtitiam violavit.

75. Hujus

75. Hujus finis debet esse, peccantis emendatio vel cohibitio, aliorum quies & admonitio, atque adeò justitiæ conservatio & honor Dei. Deut. 13. 11. & 17. 13. & 19. 20. 21. 22. *Vt audiant omnes Israelita, & timeant, ne pergant facere secundum rem malam hanc in medio tui.*

76. Restitutio est actus justitiæ correctivæ, quo alter iterum statuitur in possessione rei suæ, qua fuit injustè privatus.

77. Hinc actio obligans ad restitutionem debet esse contra justitiam strictè sumptam, & non contra Charitatem solam.

78. Huic Iustitiæ opponitur *injuria*.

79. Charitati opponitur *malevolentia*, sive sit formalis per intentionem directam, sive virtualis per interpretationem.

80. Ad malevolentiam istam pertinet *discordia injusta*, quæ si erumpat in secessionem, præsertim in iis quæ spectant ad religionem, dicitur propriè *Schisma*.

CAP. XVII.

De Honore Proximi.

1. IVstitia erga proximum, vel afficit eum immediatè, vel mediantè alia aliqua actione.

2. Iustitia quæ immediatè afficit proximum, vel respicit gradum conditionis in quo proximus collocatur, vel conditionem ipsam absolutè consideratam.

3. Qua respicit gradum ejus, dicitur *honor*, qui in quinto præcepto imperatur: quod dicitur, *primum cum promissione*, Ephes. 6. 2. vel quia primum est tabulæ secundæ, vel quia primum & unicum est in tota lege, quod singularem & sibi propriam habet promissionem adjunctam.

4. Sup-

4. Supponitur hic & sancitur societas hominum inter sese, privata vel œconomica, & publica, vel politica, qua debent alii aliis inservire mutuis officiis justitiæ & charitatis conjuncti, ut religionem illam, qua Deum colunt, erga homines exerceant & ostendant.

5. Hinc solitaria illa vita, quam Eremitæ quidam sibimet ut angelicam elegerunt, & alii alias ob causas amplectuntur, tantum abest à perfectione, ut, nisi extraordinaria aliqua ratione (idque ad tempus tantum) suadeatur, legi ac voluntati Dei prorsus adversetur.

6. Quia verò societas humana fundamenti locum habet ad reliqua omnia justitiæ & charitatis officia, quæ in secunda legis tabula præcipiuntur, illa igitur scelera, quæ directè faciunt ad societatis hujus perturbationem, confusionem, & eversionem, graviora sunt peccata, quam singularium præceptorum violationes.

7. Quamvis autem societas politica à Deo sanciatur æquè ac œconomica, non tamen, ut hujus (una cum ecclesiastica) sic illius, certa aliqua forma est omnibus populis à Deo præscripta, sed eorum libertati relicta, ut (potestate eorum integra manente) illam instituant, quæ maximè facit ad religionem & justitiam inter ipsos constituendam.

8. Atque hæc una est ratio cur parentum tantum sit mentio in quinto præcepto: quia œconomica sola societas (quæ est plane naturalis) per omnia sæcula, omnesque gentes, una & eadem erat mansura: cui illa etiam accedit, quod hic est primus gradus, in quo fons & seminarium est omnis societatis: unde etiam aliorum omnium potestate superiore pollentium authoritas *patris* appellatione designatur & mitigatur. 2.Reg.2.12. & 5.13. & 13.14. Gen.41.8.43. 1. Sam.24.12. 1.Tim.5.1.

9. *Honor* est agnitio dignitatis, vel excellentiæ illius,

illius, quæ est in alio, cum ejusdem debita testificatione.

10. *Agnitio* simul dicitur & *testificatio*, quia neque in externa observantia sola, neque in interna consistit, sed in utraque.

11. Excellentiam respicere dicitur aut dignitatem, quia reverentia non afficimur, nisi ex apprehensione alicujus præstantiæ.

12. Hinc & vulgariter & maximè propriè officium illud honoris & reverentiæ nomine notatur, quod iis debetur, qui supra nos in aliqua eminentia collocantur: sed per synecdochen omne officium designat, quo respectus habetur ad gradum dignitatis, vel excellentiæ alterius, sive gradus ille sit inæqualis, respectu nostri; sive æqualis. Rom. 12.10. *Honore alii aliis praeuntes.* 1. Pet. 3.7. *Viri similiter habitent secundum Dei notitiam, vasi muliebri, ut infirmiori, tribuentes honorem*, secundum illud. 1. Petr. 2.17. *Omnes honorate.*

13. Primum autem locum obtinet inter illa officia, quæ proximo debentur. 1. Quia proximè accedit ad naturã religionis ac pietatis, qua Deum ipsum colimus, unde etiam *religio aut pietas*, non tantum apud profanos authores, sed etiam in ipsis scripturis aliquando vocatur. 1. Tim. 5.4. *discat prius in propriam domum pietatem exercere, &c.* 2. Quia vinculum & fundamentum est totius reliquæ justitiæ, quæ erga proximum est præstanda: Virtute enim hujus officii & graduum eorum inter homines, quos respicit, *quieta & tranquilla* vita agitur ab hominibus, *cum omni pietate* & veneratione. 1. Tim. 2.2. quæ etiam propria ratio videtur illius promissionis, quæ præcepto isti quinto adjungitur, *ut prolongent dies tuos super terram*, quia sine hujusmodi observantia mutua superiorum & inferiorum inter sese, non est expectandum, ut vita hominum in suo statu consistat.

14. Honor qua respicit notitiam vel opinionem alio-

aliorum de honorando, dicitur *fama*, Ecclef. 1. 7. aut *bonum nomen*. Phil. 4. 8.

15. Hinc honor, qua hominis bonum eft externum, non differt realiter à fama, fed ratione tantum.

16. Officium illud honorandi, quod omnibus debemus, eft illæfum confervare ftatum illum dignitatis, quem habent.

17. Huic officio illa vitia apponuntur, quibus læditur fama proximi·

18. Læditur autem fama proximi, cum diminuitur ifta æftimatio, quæ circa ipfum debet haberi. 1. Cor. 4. 13. *Infamati precamur*: 2. Cor. 6. 8. *Per gloriam & dedecus. per convicia & laudes.*

19. Diminuere poffumus, vel apud nofmetipfos tantum, malè de ipfo concipiendo fine jufta ratione: quod *judicium* dicitur *temerarium*. Matth. 7. 1. 1. Cor. 4. 3. vel apud alios etiam.

20. Apud alios diminuitur fama proximi, verbis, factis, geftibus, aut fignis aliis.

21. Hoc etiam fit aliquando *directè & formaliter* cum intentione lædendi, & alias *virtualiter* ac *indirectè*, vel ex natura ipfius rei, vel ex circumftantiis adjunctis.

22. Cum læditur fama alterius per imputationem mali culpæ vel pœnæ, fi fit in præfentia ipfius, dicitur vel *contumelia*, vel *derifio*, vel *convitium*; fi fit in abfentia ejus, dicitur *detractio*.

23. Detractio directè verfatur circa malum proximi, quatuor modis 1. Cum falfum crimen imponitur. 2. Cum crimen occultum fine jufta caufa detegitur. 3. Cum verum crimen nimis exaggeratur. 4. Quando factum non improbatur, fed intentio vituperatur.

24. Indirectè verfatur circa bonum proximi, modis etiam quatuor. 1. Negando illud bonum, quod proximo eft tribuendum. 2. Occultando. 3. Minuendo. 4. Frigide laudando.

25. Prio-

25. Priores modi isto carmine continentur:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

26. Posteriores isto.

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudatque remisse.

27. Restituitur fama per *retractationem*, aut *veniæ postulationem*, aut aliquando etiam per ejus *compensationem*.

28. Honoris officia sunt, alia imparium, alia parium.

29. Inter inæquales, *superiorum* est in benè merendo excellere: *Inferiorum* autem revereri, & gratias referre.

30. *Imparitas* est vel in simplici aliqua qualitate, vel in authoritate, ac potestate.

31. In simplici qualitate imparitas est, vel quoad ætatem, vel quoad bona.

32. Qui alios ætate superant, debent iis exempli gravitate præire. Tit. 2. 4. *Vt anus sapere doceant adolescentulas.*

33. Qui donis excellunt, debent eadem ad aliorum utilitatem promptè impertiri. Rom. 1. 14. *Et Græcis, & barbaris, tum sapientibus, tum insipientibus debitor sum.*

34. Qui alios superant potestate, ii sunt, qui jus habent alios gubernandi, unde etiam potestas *Iurisdictio* solet vocari; quorum est erga inferiores Iustitiam & Charitatem eminenti quadam ratione administrare, pro potestate illa, quam habent sibi commissam. Iob. 29. 14. 15. *Iustitiam induebam, & induebat me velut pallium, & cidarin judicium meum. Vt oculi eram cæco, & velut pedes claudo eram.* Colloss. 4. 1. *Domini, jus & æquum servis præstate.*

35. Iustitia hæc in charitate administratur, *protegendo* & *regendo*.

36. *Protectio* est potestatis applicatio, ad defendendos alios à malo. Iesai. 32. 2. *Et erit vir tanquam absconsio à vento, & latibulum ab inundatione,*

datione, *&c.* Quo etiam pertinet providentia illa, qua proſpicitur iis de rebus neceſſariis. 1. Timoth. 5. 8.

37. *Rectio* eſt poteſtatis applicatio ad promovendos alios in bono. Rom. 13.4. *Dei enim miniſter eſt tuo bono.* 1. Tim. 2. 2. *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & veneratione.*

38. Rectio hæc exercetur in *directione* & *remuneratione.*

39. *Directio* eſt propoſitio recti & boni, ut obſervetur, Eph.6.4. *Patres enutrite liberos veſtros in diſciplina & admonitione Domini.*

40. Ad iſtam directionem pertinet bonarum legum latio & promulgatio, in quacunq; hoc fiat hominum ſocietate.

41. *Remuneratio* eſt compenſatio obſervationis illius, quæ directioni præſtatur, vel denegatur. 1.Pet.2.14. *Tum ad ultionem facinoroſorum, tum ad laudem benè agentium.* Sic Rom.13.

42. Hic maximè elucet juſtitia *diſtributiva* & *emendativa:* quamvis enim eadem ſit juſtitia in aliis hominibus cum illa, quæ à ſuperioribus iſtis exercetur, maximè tamen elucet, ſi cum idonea poteſtate adminiſtretur.

43. Hinc vindictæ jus non aliis propriè convenit, quam iis, qui ſupereminent poteſtate. Rom. 13.4. 1.Pet.2.14. à quibus cum rectè exercetur, non eſt hominum, ſed Dei vindicta. 2.Par.19.6. *Videte quid ſitis facturi, non enim pro homine judicaturi eſtis, ſed pro Iehova, qui vobiſcum futurus eſt in rebus judiciariis*

44. Qui poteſtate ſupereminent, debent proſpicere commodis eorum, quibus præſunt. Quoad *animas* ut habeant media ſalutis, Eph.6.4. Quoad *corpus*, ut habeant victum, veſtitum, & habitationem idoneam.

45. Sunt autem vel *privati*, vel *publici*.

46. Privati ſunt *maritus* reſpectu uxoris, *parentes* reſpe-

respectu liberorum, & *heri* respectu servorum. Vbi maritalis potestas est æqualitate quadam delenita: herilis est merè imperiosa: paterna verò est quasi mixta.

47. Qui publica supereminent authoritate, sunt vel *ministri*, vel *magistratus*.

48. Inter magistratus autem & ministros ecclesiæ hoc interest, quod I. Magistratus, hujus potius quam alterius generis, institutio est ab homine: sed ministrorum est à Deo, quod in scripturis indicatur, quum magistratus potestas, quamvis sit à Deo ordinata, Rom. 13. 1. vocatur tamen *creatura humana*. 1. Pet. 2. 13. quæ quidem appellatio minimè convenit legitimis ecclesiæ ministris. II. Magistratus est ordinatio Dei creatoris, atque adeò ad omne genus hominum spectat: sed ministerium ecclesiasticum est donum & ordinatio Christi mediatoris, atque adeò non propriè & ordinario jure spectat nisi ad illos, qui sunt de ecclesia Christi III. Magistratus jurisdictionem habet cum imperio, atque adeo (si summus sit) justa ratione potest leges condere & abolere, atque jurisdictionem aliis mandare: sed ministri ecclesiastici (in sese considerati) sunt mandatarii meri, qui proprii nihil habent, sed quicquid legitimè agunt, id omne vice Christi mandantis agunt, atque adeo neque leges possunt ferre, neque aliis mandare potestatem illam quam acceperunt. IV. Magistratuum est policitis mediis, & potestate coërcita, procurare bonum commune, tam spirituale quam corporale omnium eorum, quos habent suæ jurisdictioni commissos. 1. Tim. 2. 2. ministrorum autem est ecclesiasticis mediis eorum bonum spirituale procurare, qui ipsis committuntur. Act. 20. 28. Heb. 13. 17.

49. Rebus verò ipsis, personis, aut causis, circa quas occupantur, non possunt accuratè distingui, nulla enim res, persona, aut causa, tam est ecclesia-

stica,

stica, quin aliqua ratione pertineat ad jurisdictionem magistratus; neque ulla est actio adeò secularis, (modo ab ecclesiæ membro præstetur) quin quatenus gratiam erga Deum respicit, pertinere possit ad ecclesiasticam cognitionem.

50. Exemptio igitur ecclesiasticorum (ut vocant) & hominum à jurisdictione civilis magistratus, sicut & observantiæ magistratibus & parentibus debitæ solutio, sub religionis & perfectionis prætextu, à Pontificiis introducta, perfectæ Dei legi, è regione planè adversatur.

51. Respectu rectionis, quæ à potestate superiorum proficiscitur, debetur ab inferioribus *subjectio* & *obedientia*. Hebr. 13. 17. *Obedite ductoribus vestris & obsecundate*.

52. *Subjectio* est authoritatis eorum agnitio. 1. Petr. 2. 18. Ephes. 5. 22.

53. *Obedientia* est præstatio eorum, quæ præscribuntur. Ephes. 6. 1. 5.

54. Obedientia hæc limitari semper debet secundum limites potestatis, quam habet superior præcipiens.

55. Hinc in iis non est obediendum hominibus, quæ sunt contra præceptum Dei: obediendũ enim est in *Domino*. Eph. 6. 1. & *ex timore Dei*. Col. 3. 22. Aut etiam aliorum hominum superiorum, qui in iisdem authoritatem habent majorem.

56. Hinc etiam obedientia illa non debet esse cœca, vel sine examine præcepti: sed inferior debet inquirere quantum ad materiam subjectam requiritur, an præceptum sit legitimum, conveniens, & obligans. Actor. 4. 19.

57. Si verò præceptum sit illegitimum, tum toleratio pœnæ cum injuria inflictæ, vim & locum habet obedientiæ. 1. Pet. 2. 19. 20.

58. Respectu boni, quod vel per dona, vel per potestatem superiorum communicatur, debetur ab inferioribus submissa gratitudo.

59. Gratitudo est studium compensandi beneficia accepta.

60. Est enim benevola quædam affectio respectum & proportionem habens ad beneficium alterius : ita tamen ut in ipso affectu non debeat contineri , sed in conatu etiam congruo manifestari.

61 Gratitudo quidem est omnium hominum officium commune , qui aliquo beneficio ab aliis fuerunt affecti , sed singularis quædā ratio est gratitudinis inferiorum erga superiores, quæ illa voce indicatur, cum *submissa* gratitudo vocatur.

62. Huc pertinet necessitatis eorum sublevatio, sive re , sive opera , sive consilio indigeant. Genes. 45. 9.

63. Gratitudo ista quæ respicit eos , quorum beneficio post Deum subsistimus , parentes nimirum, & patriam, aut qui eandem cum iis personā sustinent , dicitur pietas. 1.Tim.5.4.

64. Æqualium erga suos æquales omnes officium est,ut alii alios honore antevertant.Rom.12. 10. Ephes. 5.21.

65. Erga quosdam amore & communione conjunctiores est amicitia. Prov. 18. 24.

66. Honoris omnis proximo deferendi,præsertim vero illius,qui superioribus, & æqualibus debetur, principium est *humilitas*.

67. *Humilitas* hæc est virtus,qua ita moderatur quis existimationem sui de semetipso , ut non velit ullo in genere sibi quicquam tribui , supra id, quod ipsi congruit. Phil. 2. 3. *Ex animi submißione alii alios existimantes sibi præcellere.*

68. Humilitati opponuntur *superbia* ac *invidia*.

69. *Superbia* est inordinata affectatio propriæ excellentiæ.

70. Affectatio ista propriæ excellentiæ, si versetur circa bona quæ habemus , dicitur *jactantia :* si circa illa, quæ videri volumus habere, dicitur *arrogantia*,

gantia, si circa famam, aut existimationem, quam apud alios quærimus, dicitur *inanis gloria*: si circa dignitates, dicitur *Ambitio*: si circa aggressionem rerum, quæ proprias vires excedunt, dicitur *præsumptio*.

71. *Invidia* est tristitia de bono proximi, quia minuere videtur propriam nostram excellentiam. Numer. 10. 29.

72. Si enim tristitia sit de alterius bono, quoniam inde aliqua mala proventura videmus, vel aliis, vel nobis, non est *invidia*, sed *timor honestus*. Prov. 28. 28.

73. Si tristitiæ causa sit, non quod alter habet, bonum, sed quod nos non habemus, & bonum illud sit nobis optandum, tum non est *invidia*, sed æmulatio. Rom. 11. 14.

74. Si tristitiæ causa sit indignitas illius, qui fruitur illo bono, tum non est invidia propriè, sed indignatio. Prov. 29. 2.

75. Hi omnes tamen affectus, si modum excedunt, invidiæ nomine solent in scripturis designari. Psalm. 37. 1. 7. 8. Prov. 3. 31.

CAP. XVIII.

De Humanitate erga Proximum.

1. IVstitia quæ respicit conditionem proximi absolutè consideratam vel respicit personam proximi, vel externa ejus commoda.

2. Quæ respicit personam, vel vitam ejus respicit, vel puritatem.

3. Quę respicit vitam ejus est humanitas, & pręcipitur sexto mandato. Quum enim hic vitæ humanæ propriè cavetur, vel (ut Scriptura loquitur. Gen. 9. 5. 6.) *animæ hominis*, & *sanguini hominis*: totum illud officium de quo hic agitur *humanitatis* nomine rectè designatur.

4. De vita brutorum animalium non agitur propriè in isthoc præcepto: quippe quæ sunt in hominis potestate Gen. 9. 2. 3. neque habent communem cum homine societatem. Quia tamen justa dispositio erga vitam hominis respectum aliquem infert ad illam ejus imaginem quæ in aliis animalibus reperitur, & crudelitas adversus illa, inhumanam quandam dispositionem vel indicare solet, vel ad eam paulatim assuefacere: idcircò clementia & inclementia erga animalia bruta, pertinent etiam huc ut appendix quædam.

5. *Humanitas est virtus, qua inclinamur ad vitam proximi, & ejus tranquillitatem legitimis mediis conservandam.*

6. Hoc autem duplici modo prę̨statur, subsidio nempè ferendo, & noxis depellendis.

7. Quandoquidem verò duplex est hominis vita, quæ debet à nobis conservari, spiritualis & corporalis, hinc humanitatis officia alia sunt *spiritualia*, & alia *corporalia*.

8. Officium spirituale est omnia illa facere secundum potestatem nostram, quæ ædificationem proximi possunt promovere.

9. Hujus generis sunt *precatio, exemplum bonum, & admonitio*, quæ ab omnibus postulantur.

10. Hæc enim, quamvis immediatè quoad finem proximum sunt generalia officia Charitatis, mediatè tamen, & quoad finem remotum pertinent ad spiritualem vitam proximi conservandam. Iacob. 5. 20.

11. Similis est ratio cessationis ab officiis debitis ad salutem proximi spectantibus, consensus cū aliis in peccatis, & scandali ipsis dati, quæ sunt peccata officiis illis opposita, hæc enim lædunt semper vitam proximi spiritualem, Ezech. 3. 18. & 13. 19. & 33. 6. 8. Rom. 14. 15. 1. Cor. 8. 11.

12. Quamvis autem ut anima nobilior est corpore, sic vita etiam spiritualis majoris est pretii quam

quam corporalis; atque adeo peccata illa, quæ adversus spiritualem vitam proximi faciunt, graviora sunt (æquâ comparatione adhibitâ) quam quæ corpus lædunt, ad læsionem tamen proximi non tam realiter attingunt: quia læsio & mors ipsa corporalis inferri solet hominibus invitis ex necessitate coactionis: mors autem spiritualis uni ab altero non potest inferri, nisi aliquo modo volenti & consentienti, ita ut ipsius actio propria sit immediata ejus causa.

13. A Superioribus verò auctoritate ac potestate præditis postulatur etiam, ut ex potestate sua salutem inferiorum promovere studeant.

14. Officii erga vitam proximi corporalem, ut tranquilla ac tuta conservetur, varii sunt gradus.

15. Horum primus est in iis virtutibus, quibus alieni reddimur ab omni læsione proximi.

16. Hujus generis sunt *mansuetudo*, *patientia*, *longanimitas*, & *placabilitas* vel *condonatio injuriæ*.

17. *Mansuetudo* est virtus, quæ moderatur iram. Proverbiorum 17.17. 1. Corinth.13.4. Numerorum 12. 3. *Vir autem ille Moses mansuetus erat valdè præ omnibus hominibus qui erant in superficie terræ.* Galat. 5.22. *Fructus spiritus, iræ cohibitio, bonitas, lenitas.*

18. Huic opponitur & *lentitudo*, & *iracundia*.

19. *Lentitudo* est privatio iræ justæ. 1. Samuel.12. vers. 13.

20. *Iracundia* est inordinata iræ concitatio. Genes.49.7. *Maledicta ira eorum, quia vehemens, & furor eorum, qui sævus fuit.* Eccles. 7.9. *Ne perturbate spiritu tuo indigneris: nam indignatio in sinu stolidorum conquiescit.*

21. Iracundiæ gradus sunt, irritatio animi, excandescentia, & odium.

22. *Patientia* est virtus, quæ moderatur iram per injurias graves excitatam. Luc 21.19. Colo.1.11. 1. Thess. 5. 14.

23. *Longanimitas* est continuatio patientiæ, quamvis diu fuerit læsa. Proverb. 14. 29. & 15. 18. & 16. 32.

24. *Placabilitas* est virtus, qua injuriam nobis factam facilè condonamus. Matth.18.21.22. Luc. 17. 3. 4.

25. Secundus gradus officii hujus est in virtutibus illis, quæ vitæ conjunctionem fovent, *ut concordia, & benevolentia, qua conjunctam habent comitatem, affabilitatem, & æquanimitatem.*

26. *Concordia* est virtus, qua facilè cum aliis in iis, quæ bona sunt, consentimus. Phil.1.27.& 2.2. & 4. 2.

27. *Benevolentia* est virtus, qua volumus aliis omnia læta. 1.Cor.13.4. *Charitas est benigna.*

28. Istis opponuntur *discordia, dissidium, & inimicitia, &c.* Gal. 5. 20.

29. Tertii hujus officii gradus est in iis conatibus, quibus vita ipsa proximi defenditur, promovetur, & refocillatur.

30. Conatus defendendi, promovendi, & refocillandi vitam proximi omnia illa officia continet, quibus causæ conservantes possumus esse humanæ vitæ. Prov.20.10.

31. Istis opponuntur omnia illa peccata, quibus vita hominum læditur, ut *Sævitia, crudelitas,* & similia. *Ibidem.*

32. Hæc omnia continentur homicidii nomine.

33. *Homicidium est injusta hominis occisio.*

34. Illa autem occisio, atque etiam læsio est injusta, quæ vel non fit auctoritate justa, id est, publica, vel publicæ æquipollente; vel non ex justa causa; vel non ordine justo; vel ex intentione non justa. Istæ enim quatuor conditiones concurrere

semper

ſemper debent ad cædem juſtam ; earum una ſi deficiat, homicidium committitur.

35. Ad homicidium etiam revocari debet *ira temeraria*, quatenus tendit ad læſionem vitæ proximi. Matth. 5. verſ. 22. *quicunque fratri iraſcitur temerè, &c.*

36. Sed ex illis ipſis verbis obſervandum datur, omnem iram non damnari; illa enim ſola arguitur, quæ eſt *temeraria:* id eſt, quæ nullam juſtam cauſam habet, aut juſtum modum non obſervat. Alioquin iræ impetus, ut zelus Dei, ſæpe laudatur. Gen. 30. 2. Exod. 11. 8. & 16. 20. & 23. 19. Num. 16. 15. & 31. 14. 2. Regum 13. 19. & odium ipſum. Pſal. 138. 21. 22.

37. Peculiare hoc fere eſt in ſexto præcepto, ut illa, quæ prohibentur, poſſint aliquando (alia ratione) non malè, aliquando etiam rectè ac benè, ex obſervantia erga Deum fieri.

38. Sic qui caſu mero, cui ille cauſam non dedit, dum rei licitæ operam dat, ubi & quando eſt licita debita diligentia adhibita, alium occidit, non peccat. Deut. 19. 5.

39. Qualis etiam eſt ratio neceſſariæ defenſionis, modo vindictæ cupiditas abſit. Hæc enim eſt inculpata tutela cuique conceſſa.

40. Aliquando etiam obedientia Deo præſtatur occidendo. Deut. 13. 9. Quum ſcilicet id fit ex authoritate, & juſſu Dei. 1. Sam. 15. 18. 19.

41. Illius hominis ex deſtinato conſilio occidendi, cujus innocentiam habet notam, nemo poteſtatem habet à Deo, ex lege communi.

42. Neque ulla eſt poteſtas hominis, quæ cuiquam ſubditorum ſufficientem authoritatem adferre poteſt illum occidendi, quem innocuum, aut mortis immerentem eſſe novit.

43. Bellum igitur ex utraque parte nunquam poteſt eſſe juſtum, quia cauſa mortis non poteſt eſſe utrinque.

44. Neque in illo bello licitum est occisionem eorum intendere, qui non sunt aliquo modo participes hujusmodi causæ.

45. Si verò adsit legitima causa, una cum authoritate justa, & intentio, modusque abhibeatur justus, bellum ipsum, aut militia, non pugnat cum religione, justitia, aut charitate. Num. 31. 3. 1. Sam. 18. 16. & 25. 28. 1. Par. 5. 22. Luc. 3. 14. Rom. 13. 4. 1. Pet. 2. 14.

46. Iisdem etiam conditionibus observatis, licet iis, qui armis uti norunt. 1. Par. 5. 18. Psal. 143. 1. operam suam legitimis Ducibus offerre & addicere ad bellum gerendum. Luc. 3. 14. 1. Cor. 9. 7.

47. Vt quis semetipsum occidat lex nulla Dei permittit.

48. Licitum tamen & justum est aliquando ut aliquis exponat semetipsum certo periculo mortis.

49. Imo datur nonnunquam casus in quo quis offerre sese morti & potest, & debet. Ioan. 1. 12.

CAP. XIX.

De Castitate.

1. IVstitia, quæ respicit proximi puritatem, est *Castitas.*

2. *Castitas est virtus*, qua puritas personæ conservatur, quoad illa, quæ spectant generationem. 1. Thess. 4. 3. 4. 5.

2. Castitatis partes duæ sunt; *verecundia*, & *honestas.*

4. Verecundia est pars castitatis retrahens ab impuritate, quæ eodem etiam sensu dicitur *pudicitia.*

5. Honestas est pars castitatis ducens ad ea, quę puritatem decent.

6. Verecundia & honestas sunt radicaliter in interiore

interiore hominis electione, significativè verò in exteriore conversatione.

7. Hinc castitas præcipuè pudicitia nominatur, quatenus tollit externa signa impuritatis; & dicitur honestas, quatenus ponit externa signa puritatis.

8. Ad verecundiam præcipuè refertur *modestia*; ad honestatem *gravitas*.

9. Modestia est virtus, quâ intra metam cupiditas carnis continetur.

10. Gravitas est virtus, qua puritatis decorum observatur.

11. Castitas est *virginalis, conjugalis & vidualis*.

12. Hæc autem non est distributio generis in species, sed adjuncti in sua subjecta.

13. Eadem enim est charitas quoad essentiam in omnibus, sed accidentales quasdam differentias admittit secundum diversos status eorum, à quibus observatur.

14. Virginalis enim est, quæ à virgine custodiri debet, donec honestè contrahat matrimonium. 1. Corint. 7. 34.

15. Conjugalis est, quæ in conjugio servari debet. Titum 2. 5.

16. Vidualis, quæ à viduis. 1.Tim. 5.7.

17. Ad conjugalem castitatē refertur *conjugium* legitimè contractum & observatum. Matth. 19. 6. 1. Tim. 2. 14. Heb. 13. 4. 1. Pet. 3. 1. 2. 4.

18. Hoc enim interest inter cœlibatum, & conjugium, quod quamvis in cœlibatu possit ac debeat castitas observari, ipse tamen cœlibatus per se nihil facit ad castitatem: sed coniugium ex sua natura & puritatem quandam in sese habet, quatenus est institutio Dei, & ejusdem etiam institutionis virtute medium jam fit ad puritatem & castitatem conservandam.

19. Conjugium est unius viri & fœminæ ex legitimo consensu individua conjunctio, ad communica-

nicationem corporum, & societatem vitæ inter se mutuo.

20. *Est unius viri* cum una fœmina, Gen.2.22. Malach.2.15. Matth.19.4.5. 1. Cor.7.2. Lev.18. vers. 18.

21. Non potest enim perfectio illa amicitiæ, & officii mutui, quæ est conjugalis, haberi, nisi inter unum & unam.

22. Polygamia igitur etiam illa, quæ apud Patres antiquos fuit in usu, violatio semper fuit legum conjugii, neque dispensatione alia fuit olim à Deo tolerata, quam qua infirmitates & ignorantias hominum tolerare sæpe solet, & in bonum convertere.

23. Ad legitimum consensum requiritur primò, ut personæ conjungendæ sint idoneæ. Secundò, ut consensus ipse sit rei naturæ & legi Dei consentaneus.

24. Vt personæ sint idoneæ, requiritur 1. *Iusta distantia sanguinis*. Levit. 18.

25. Propinquitas enim carnis impedit matrimonium propter singularē quandam reverentiam propriæ carni debitam; cui repugnat consuetudo illa conjugalis, quæ phrasi illa significatur; *ne detegito nuditatem ejus*. Levit.18.6.7. *& seq*.

26. Distantia illa graduum, vel cognationis, vel affinitatis, quæ Levit.18. proponitur observanda, communis est & perpetui juris; illius enim violatio fuit inter abominationes eas, qua gentes ipsæ dicuntur polluisse terram, vers.27.28.

27. Non est tamen per omnia essentialis juris moralis, quin exceptionem admittat, vel ex mera necessitate urgente, ut in initio mundi; vel ex speciali Dei mandato. Deut.25.5.

28. Cognatio aut proximitas (ut appellant) spiritualis à Pontificiis introducta, inter baptizantem, aut compatrem, & filiastrum (ut vocant) aut filiastram baptizatam, quasi legitimi conjugii impedimen-

pedimentum est otiosum & tyrannicum superstitionis commentum.

29. Requiritur 2. Etiam in persona matrimonium contractura, *maturitas ætatis*, 1. Cor. 7. 36. quæ si deesset, alia minoris momenti pacta contrahere non posset, necdum istud tam grave.

30. Vt consensus iste sit rei naturæ conformis, prærequiritur, 1. *Parentum consensus*, si modo adhuc sint in eorum potestate. 1. Corinth. 7. vers. 36. 37. 38.

31. 2. *Consensus* etiam *personarum contrahentium* ex certo & deliberato consilio provenire debet, sine coactione, aut dolo malo.

32. Conjunctio ista dicitur *individua*, quia ex natura ipsius rei eosdem fines habet cum vita humana. Rom. 7. 1. 2. 3. 1. Cor. 7. 39.

33. Concubinatus igitur eorum, qui ad tempus contrahunt inter sese, non est conjugium à Deo institutum aut probatum, sed ejus turpis elusio.

34. Neque pendet ista perpetuitas ex voluntate tantum & fœdere personarum contrahentium, tunc enim utraque parte consentiente, posset pactum sic initum denuò rescindi, sicut fieri solet inter Dominum & servum: sed hujus fœderis regula & vinculum est institutio Dei, unde etiam in scripturis nonnunquam appellatur fœdus Dei. Prov. 2. 17.

35. Institutio ista Dei, qua individuam conjugum consuetudinem sancit, spectat bonum generis humani in ejus conservatione justa per certam educationem, & hereditariam liberorum successionem, quæ sine individua parentum conjunctione non potest constitui.

36. Conjugium igitur licitum non potest solvi ante mortem sine gravissimo reatu illius, qui est in causa.

37. Ne infidelitas quidē aut hæresis in alterutra

parte justam causam adfert separationis. 1. Cor. 7. 12. 13.

38. At verò si ab una parte separatio fiat cum obstinata pertinacia, pars altera in eo casu est liberata. 1.Cor.7.15.

39. Conjunctio ista est *ad communicationem corporum*, quia in conjugio quæritur primò semen Dei, Mala.2.15. & secundario remedium adversus cupiditates carnales,quę jam post lapsum in multis, qui singulare continentiæ donum non habent, ita sunt effrænes, ut eos (nisi hoc remedio occurratur ipsis) quasi incendant, id est, ineptos reddant ad officia pia,& præcipites dent ad illicitas & turpes commixtiones. 1.Cor. 7.2.9.

40. Hinc corpus viri dicitur esse in potestate uxoris, & corpus uxoris in potestate viri, ita ut debitā benevolentiam sibi mutuo reddere debeant sine fraudatione. 1.Cor.7.3.4.5.

41. Hinc etiam votum cœlibatus prout inter Pontificios obtinet,non est castitatis, sed diabolicæ præsumptionis votum,conscientiæ laqueus, & vinculum impuritatis.

42. Societas etiam vitæ,eaque maximè intima, ad mutuum solatium & auxilium,est inter conjugi fines: Cum enim vir patrem suum & matrem suam relinquere debet, & uxori suæ adhærere, Gen.2.24.& cum mulier dicitur facta in auxilium commodum homini, Gen.2.18. societas hæc auxiliaris non tantum ad propagationem generis humani spectat, sed & ad omnia officia hujus vitæ debet extendi.

43. Hęc omnia sunt inter virum & uxorem mutua, & pari jure debent coli quoad essentiam aut summam rei; ita tamen ut differentia illa gradus, quæ inter virum & uxorem intercedit (ut vir præsit, & uxor obsequatur) in omnibus istis observetur. 1.Pet.3.7. 1.Cor.11.7.8.9.10. Ephes.5.33.

44. Castitati opponitur *luxuria* strictiore sensu,

quo

quo notat illicitum usum eorum, quæ spectant ad generationem, quæ eodem sensu vocatur *impuritas*, *mollities* & *cupiditas mala*, Colos. 3. 5. *lascivia*, Rom. 13. 13. *morbus cupiditatis*, 1. Thes. 4. 3.

45. Luxuriæ annumerantur omnes causæ ejus adjuvantes, effecta & signa, vt *impudici aspectus*, Iob. 31. 1. Prov. 9. 13. 2. Pet. 2. 14. Matth. 5. 28. *nutus*, *oscula*, *amplexus*, *tactus*, *choreæ*, *spectacula*, *cantica*, *gestus*, & similia, Gal. 5. 15.

46. Ad luxuriæ causas adjuvantes referuntur *commessationes* & *ebrietates* Romanorum 13. 13. Ezech. 16. 49. Proverb. 23. 31. 33.

47. Ad affecta & signa ejus refertur *luxus* & *ornatus lascivus*, Prov. 7. 11. & *verborum obscœnitas*. Ephess. 5. 4.

48. Luxuriæ species sunt. I. *Scortatio*, quæ est commixtio soluti cum soluta. 1. Cor. 7. 16. sive sit *stuprum*, quod est propriè mulieris alias honestæ vitiatio; sive sit *fornicatio* propriè dicta, quæ est cum inhonesta, vel meretrice. II. *Adulterium*, cum altera saltem persona peccans est conjugata, vel desponsata. III. *Incestus*, cum propinqui carne miscentur: IV. *Raptus*, cum vis accedit ad luxuriam V. *Concubitus contra naturam*.

49. Adulterium maximè propriè & essentialiter adversatur conjugio, cujus vinculum & fœdus ex sua natura abrumpit, atque adeo propria & justa causa est *divortii*, quod propter alia multa peccata, quamvis sint graviora, non est admittendum.

50. Divortium justum vinculum ipsum conjugii dissolvit.

CAP. XX.

De Iustitia Commutativa.

1. IVstitia quæ respicit externa commoda proximi per appropriationem quandam dicitur justitia com-

commutativa, quia præcipuè versatur in commutationibus.

2. Iustitia hæc *est virtus quâ suum cuique in commodu externis tribuitur.*

3. Id autem suum cujusque dicitur, cujus legitimum habet Dominium.

4. Dominium est jus de re perfectè disponendi, quatenus leges permittunt. Matth. 20. 15.

5. Dominii perfecti duæ sunt partes, proprietas & usus fructus. Luc. 20. 9. & 10. 1. Cor. 9. 7.

6. Hæc autem aliquando separantur; ita ut proprietas sit penes unum, & usus fructus ad tempus sit penes alium.

7. Iustitia hæc exercetur in acquisitione & usu.

8. Acquisitionis justitia pendet ex causa Dominii.

9. Causa & ratio dominii dicitur titulus.

10. Titulus justus est justa occupatio, hæreditas, donatio, merces, vel contractus.

11. Iusta occupatio est rerum, quæ fuerunt antea nullius, & tamen alicujus fieri possunt, legitima apprehensio.

12. Res illæ nullius esse dicuntur, quæ non possidentur, nec dominio habentur ab ullo.

13. Hoc sensu omnia in initio mundi atque etiam post diluvium dicuntur fuisse communia: quia nullius hominis fuerunt possessione aut dominio peculiari: atque adeo in communi proposita cuilibet primo apprehendenti aut occupanti. Quo etiam spectat illa Dei benedictio erga genus humanum. Genes. 1. 29. *Implete terram, eamque subjicite, & dominamini in omnes bestias, & in volucres cæli, atque in omnes bestias reptantes super terram.* Quæ post diluvium etiam iteratur Gen. 9. 11. *fœtificate & augescite, ac replete terram.*

14. In eadem jam sunt conditione insulæ illæ Maris, & partes etiam Continentis, quæ nunquam fuerunt inhabitatæ.

15. Ejus-

15. Ejuſdem etiam ſunt juris illæ omnes res, quæ alicujus olim fuerunt, ſed poſtea eſſe deſierunt, quę res vacantes aut derelictę ſolēt appellari.

16. Res autem perditæ non ſunt iſtis annumerandæ; niſi adhibita debita diligentia ad earum verum dominum exquirendum; alias enim quamvis corporaliter ab alio non detineantur, jure tamen, voluntate & animo poſſidentur.

17. Hinc merces illæ quæ navis ſublevandæ cauſa in mare projiciuntur, aut ex naufragio aliquo in littus feruntur, non ſunt habendæ pro rebus vacantibus aut derelictis.

18. Ad occupationem iſtam refertur captivitas quæ eſt occupatio facta jure belli juſtè ſuſcepti.

19. Hæreditas eſt ſucceſſio in bona alterius, ex ipſius juſta voluntate. Levit. 25. 45. 46. Num. 27. 8. 9. 10. & 11.

20. Donatio eſt gratuita boni communicatio, 1. Reg. 10. 10. & 13.

21. Merces eſt remuneratio operæ præſtitæ.

22. Contractus prout ad iſtum locum ſpectat, eſt communicatio boni ex conventione obligante: cujus formula eſt, *do ut des*, vel *do ut facias*, vel *facio ut facias*, vel *facio ut des*.

23. Ad poſſeſſionem ex contractu referenda eſt. I. Emtio, quum res habetur ex certo pretio. II. Locati conductio, quum certa mercede uſus rei conceditur. III. Mutuum, quum res accipitur gratuitò in eodem genere denuò reddenda: & commodatum, quum in eadem ſpecie eſt reſtituenda, cui pignus & depoſitum poſſunt annumerari.

24. Circa res iſtas verſatur legitima occupatio, ſeu vivendi ratio omnium hominum præter illos qui publicis muniis fungūtur, de quibus antea dictum eſt ad quintum præceptum: iſtiuſmodi enim occupationes vitę, quamvis ex natura rei ſpectent ad bonū commune, & eò etiam debeant ab hominibus dirigi; ſimul tamen ſpectant etiam ad

ad bonum privatum in hujus vitæ commodis acquirendis, vel conservandis. Ephes. 4. vers. 28. 2. Thes. 3. 11. 12.

25. Ad hujusmodi occupationem aliquam exercendam tenentur omnes, qui in amplioribus muneribus non versantur, neque ad illa sese præparant. 1. Tim. 5. 13. Gen. 3. 19. secundum illud Apostoli, *si quis nolit operari, etiam non edito.* 2. Thes. 3. vers. 10.

26. Neque satis est ut quis operetur, nisi etiam *operetur quod bonum est.* Eph. 4. 28. id est, occupationem illam vitæ sequatur, quæ cum voluntate Dei & hominum utilitate consentit: studens *quieti*, & *sedulitati*, 1. Thes. 4. 11. 12. & 2. Thes. 3. 12. quibus opponitur ignavia, mendicitas voluntaria, artes futiles, curiosę, turpes: & rerum alienarum non necessaria cura quæ vocatur πολυπραγμοσύνη.

27. Ad quam autem singularem speciem occupationis quisque semetipsum applicare debeat, pendet illud partim ex dotibus & inclinationibus, quas habet internas 1. Pet. 4. 10. Et partim ex circumstantiis externis, quibus in unam vivendi rationem potius fertur quam in aliam.

28. Quia autem singularis quędam providentia Dei in istiusmodi rebus dirigendis versatur: idcirco singuli rectè dicuntur quasi nutu ipsius Dei, huic aut illi vitæ generi assignari.

29. Quamvis autem hujus providentiæ divinæ ratione istiusmodi occupatio vitæ specialis, hominis vocatio analogicè soleat à Theologis appellari: hoc ita tamen non debet accipi, quasi æquè separarentur à Deo homines vulgares ad suas occupationes, ac homo fidelis ad benè vivendum, aut Minister verbi ad opus Ministerii implendum: neque enim ullibi in Scripturis vel tale quid indicatur, vel titulus ipse vocationis occupationi alicui vulgari simpliciter ac propriè tribuitur.

30. Apostolus enim 1. Cor. 7. 20. quum vocatio-
nis

nis facit mentionem, nullam certam occupationem hujus vitæ designat (circumcisio enim & præputium, servitus & libertas non sunt occupationes vitæ, aut vocationes justæ) sed vocationem fideliũ distribuit quasi ex subjectis, dum alios ostendit vocari servos & alios liberos; sicut apparet ex vers. 24. ubi varietatem vocationis explicat ex vario illo statu aut conditione, in qua vocati reperiuntur: neque eo in loco præcipit, ut maneat quisque in eo statu, in quo fuit vocatus: servo enim permittit ad libertatem adspirare vers. 21. sed docet tantum liberi & servi nullam esse differentiam respectu Christi & vocationis Christianæ, vers. 22.

31. In hujusmodi possessionum defectu consistit paupertas; & in earum abundantia divitiæ. 1. Ioh. 3. 17.

32. Divitiæ legitimè partæ in sua natura quamvis non sint moralia bona, sunt tamen bona Dei dona. Prov. 22. 4.

33. Et paupertas rationem habet pœnæ vel afflictionis. Prov. 21. 17.

34. Nulla igitur perfectio est in abdicatione, aut desertione facultatum, nisi specialis Dei vocatio illud requirat. Actor. 20. 25.

35. Paupertas autem Euangelica, quæ est spiritualis, consistere potest cum divitiis magnis: ut in Abrahamo, Iobo, &c.

36. Proprietas etiam & distinctio Dominiorum, est ordinatio Dei, & ipsi probatur, Proverb. 22. 2. 2. Thess. 3. 12.

37. In isto Domini jure & acquirendo & utendo justitia commutativa versatur, cujus summa est, ut nostra non aliena possideamus, idque sine aliorum incommodo.

38. Fundamentum autem hujus justitiæ ponitur in eorũ quæ habemus legitima conservatione.

39. Ad istam conservationem requiritur parsimonia & frugalitas, Prov. 21. 15.

40. Parsi-

40. Parsimonia est virtus, qua honestos tantum & necessarios sumtus facimus.

41. Frugalitas est virtus, qua res nostras cum utilitate & fruge collocamus, Prov. 21. 17.

42. Hujus justitiæ perfectio ex charitate propriè fluens est in liberalitate.

43. Liberalitas est virtus, qua inclinamur ad commoda nostra cum aliis ex voluntate Dei gratuitò communicanda, 2. Cor. 8. 14. Rom. 12. 13. Levit. 25. 35. Psal. 37. 19.

44. Ad liberalitatem spectat non tantum libera donatio, sub qua comprehenditur debiti remissio: sed & mutuatio libera. Luc. 6. 34. & hospitalitas. Rom. 12. 12. 1. Pet. 4. 9.

45. In hac liberalitate, quum exercetur ex commiseratione calamitatis proximi, eleemosyna propriè sic dicta consistit.

46. Iusto dominii titulo opponitur furtum ampliore significatione.

47. *Furtum est ablatio injusta rei alienæ invito Domino.* Eph. 4. 28.

48. Ablatio comprehendit acceptionem, detentionem & damnificationem.

49. Res dicitur aliena quæ alterius est, vel quo ad proprietatem, potestatem, vel possessionem.

50. In variis casibus dominus, ex humanitatis jure, supponitur consentire in communicationem alicujus partis rerum suarum, quamvis consensum suum non sit actu testatus, tum autem furti ratio cessat. Deut. 23. 24.

51. Quandoquidē autem aliena res aufertur, vel occultè, vel per vim: hinc duæ sunt species hujus peccati, furtum nempe specialiter dictum, & rapina seu latrocinium. Exod. 22. 1. Hos. 6. 8. 9. Luc. 8. 21. 1. Cor. 6. 8. 9.

52. Ad furtum refertur omnis fraudulentia, quæ in emtionibus aut venditionibus adhibetur, aut in alia quacunq; illegitima rerū acquisitione.

53 Fur-

53. Furtum in republica, est *peculatus* cum res communitati debitę subtrahuntur, & *annona flagellatio*, cum frumentorum, aliarumve rerum emptio & venditio redditur carior æquo, per *monopolia*, aut similes artes.

54. Ad rapinam refertur oppressio Esa. 3. 14. & extorsio. Luc 3. 14. 1. Sam. 2. 12.

55. Parsimoniæ & frugalitati opponitur profusio, quæ est immoderata eorum quæ habemus communicatio.

56. Liberalitati opponitur avaritia, quæ est immoderata eorum, quæ habemus, cohibitio. Pro. 11. 24. vel eorum, quæ non habemus, aviditas, 1. Tim. 6. vers. 9.

CAP. XXI.

De Veracitate.

1. IVstitia, quæ proximum afficit mediatè, est *veracitas* & *contentatio*. Illa enim afficitur proximus, mediante ejus fide; & hac mediante opera vel actione aliqua nostra, ad antecedens aliquod præceptum spectante.

2. *Veracitas est virtus*, qua inclinamur ad veritatem observandam in testimonio dicendo, Mat. 23. 22. Ephes. 4. 25. Psalm. 15. 2.

3. De hac veracitate testimonii agitur propriè in nono præcepto, & non de iis tantum aut præcipuè, quæ spectant ad proximi famam. Fama enim pertinet ad honorem illum cujus ratio habetur in quinto præcepto, neque debet postponi divitiis & commodis hujus vitæ, de quibus agitur in octavo præcepto. Prov. 22. 1. neque pertinet testimonium verum aut falsum ad aliorum famam solum, sed ad possessiones etiam, & ad ipsam vitam. Proverb. 30. vers. 14.

4. Manifestum est etiam verba ipsa hujus præcep-

cepti, maximè directe spectare ad processum judiciorum Num. 35. 30. Deut. 17. 6. & 19. 15. in quibus de aliis rebus multis agitur præterquam de fama: quamvis extendi etiam debeant ad omnia testimonia, publica, privata, politica, & sacra 1. Cor. 15. 15. Ioh. 1. 7. 8. 15. 19. 32. 34.

5. Hinc actiones forenses non approbationem tantum, sed & directionem etiam habent ex isthoc præcepto: quod scilicet judicia debent semper niti testimoniis idoneis: (nisi adsit evidentia illa rei, quæ testimoniis non eget) vel saltem præsumptionibus validis & (ut vocantur) violentis, quæ testimoniis æquipollent.

6. Testimonii verba eo sensu semper debent adhiberi, quo intelliguntur, vel intelligi putantur ab iis, quibus testis fidem facere conatur sine æquivocatione, amphibologia, vel reservatione ulla mentali.

7. Veritas in testimonio triplex est. I. Cum illud, quod dicitur, conformatur ipsi rei, de qua agitur. II. Cum conformatur menti dicentis. III. Cum & menti & rei conformatur.

8. Secunda veritas est illa, quæ maximè propriè in testimonio, & veracitate spectatur: tertia tamen requiritur in iis rebus, quarum certam scientiam vel tenemur habere, vel profitemur.

9. Veracitas hæc vel est in *simplici assertione*, vel in *promissione*.

10. Assertionis veritas hactenus semper est necessaria, ut si quid asseramus, consentiat menti ac judicio nostro.

11. Aliquando etiam assertio ipsa est necessaria, cum vel justitia id à nobis postulat, vel charitas.

12. Iustitia postulat in judiciis publicis à *Iudice*, ab *Actore*, à *Reo*, à *Teste*, ab *Advocato*, *Notario*, & *Procuratore*: & extra judicium, cum singulari aliquo jure, testimonium ferre tenemur.

13. Charitas hoc postulat, cum bonum inde pro-

proximo accedit, sine nostro vel alterius æquivalente malo.

14. Veritas promissionis dicitur *fidelitas*. Matt. 23. vers. 22.

15. *Fidelitas* est virtus, qua inclinamur ad fidem datam constanter servandam.

16. Fidelitas hæc est justitiæ civilis, ac omnium pactorum & contractuum fundamentum: promissio enim reciproca est contractus.

17. veritati testimonii opponitur *mendacium*. Ephes. 4. 25.

18. *Mendacium propriè est testimonium*, quo quis aliter pronuntiat quàm sentit in corde. Actor. 5. 3. Vnde phrasis illa scripturæ de *duplici corde* hominis mendacis. Psal. 12. 3.

19. Quia verò pronunciatum non consistit in externis verbis tantum, sed præcipuè in eorum sensu; idcircò eadem verba, quæ uno sensu vera sunt, alio sensu mendacium fiunt. Matth. 26. 61.

20. *Ironia, fabulæ, joci, recitationes* etiam rerum falsarum, & similia, non sunt mendacia, quia non sunt testimonia; testimonia autem non sunt, quia fide ac authoritate dicentis non confirmantur.

21. Intentio fallendi, quamvis semper ferè testimonium falsum comitetur, non est tamen de illius essentia, neq; necessario requiritur ad mendacium; quamvis enim quis noverit illum, cum quo agit, non posse suo mendacio falli; si tamen intentionem falsum asserendi habeat in dicendo, nihilo minus mentitur quam si fallendi spem haberet.

22. Intentio nocendi auget quidem mendacii noxam: sed naturam ejus non constituit: si enim vel joco, vel ex obsequii & officii studio, sua fide confirmet quis, quod falsum esse novit, mendacium est; si non aliis, authori tamen ipsi, ex sua natura, perniciosum; ut in iis est, qui sunt adulationibus

onibus vel jactationibus dediti, aut vel monstrosis fabulis, vel fictionibus suis apud alios confirmandis delectantur.

23. Intentio falsum asserendi constituit mendacium, quamvis illud, quod dicitur, sit verissimum.

34. Mendacio annumeratur asseveratio rei incertæ pro certa, quamvis putemus esse veram.

25. Mendacii naturam participat etiam *taciturnitas* illa, qua quis non dicit verum, cum justitia vel charitas illud requirit.

26. Cum autem neque justitia neque charitas testimonium ferre jubet, tum sine peccato potest veritas, aut pars ejus aliqua celari. Ier. 38. 27.

27. Inter mendacia, illa sunt graviora, in quibus testimonium est magis solenne, ut in judiciis forensibus; quæ præcipuè respiciuntur in verbis noni præcepti: in rebus sacris, & similibus, Mat. 26. 59. 1. Cor. 15. 15.

28. Hinc *subscriptiones*, *testimonia*, aut *literæ commendatitiæ*, contra veritatem notam datæ, sunt turpia mendacia.

29. *Simulatio* illa; quæ in factis vel signis aliis ac non in verbis consistit, non est propriè mendacium; nisi eadem vel ex sua natura, vel ex certo aliquo instituto, vim ac usum habent sermonis: ut 1. Sam. 20. 20. 21. 22. Matth. 26. 49. quia istiusmodi facta & signa non verbalia, non habent certam & determinatam aliquam significationem, ita ut possint testimonii vim habere.

30. Hujusmodi igitur simulatio aliquando est licita, ut in stratagematis bellicis. Iosuæ 8.

31. Illicita autem redditur, cum ratione finis aut modi pugnat cum religione, justitia, vel charitate.

32. Fidelitati opponitur *perfidia* vel *infidelitas*.

33. In promissione admittitur mendacium, si non adsit intentio faciendi quod promittitur: infidelitas

delitas admittitur, si non adsit conatus idoneus ejusdem perficiendi: mendacium igitur & infidelitas possunt conjungi, & possunt etiam separari.

34. Quum juramento testimonium erga proximum confirmatur, tum juramentum est adjunctum illius testimonii: & quamvis in sese respiciat Deum solum; in illo tamen ejus usu, respicit etiam proximum.

35. *Perjurium* igitur in hujusmodi testimonio, est directè & immediatè peccatum contra reverentiam Deo debitam: sed mediatè violat etiam justitiam illam, quæ proximo debetur.

36. Asseveratio est modus testimonii; quo sinceritas testis, ac certitudo cognitionis, quam habet de re testata, declaratur, unde etiam non ineptè à nonnullis vocatur protestatio; quia testationem producit explicando.

37. Non est igitur in asseveratione, ut in juramento, secunda contestatio, ad priorem accedens, sed unius & ejusdem illustratio.

38. Neque est in asseveratione mera invocatio ulla Dei, quæ est essentialis juramento.

39. Non tamen convenit asseveratio nisi gravioribus testimoniis; est enim gradus quasi intermedius inter simplex testimonium, & jusjurandum.

40. Ab illis maxime asseverationibus abstinendum est, in communi sermone, quæ speciem aliquam habent juramenti.

CAP. XXII.

De Contentatione.

1. Contentatio est virtus, qua animus acquiescit in sorte à Deo concessa, 1. Tim. 6. 6. Hebr 13, 5. Phil. 4. 11.

2. Præci-

2. Præcipitur hæc contentatio in decimo mandato, ut ex verbis ipsis apparet, neque ullo modo consentaneum est, mandatum istud immediatè referre ad puritatem istam justitiæ internam & originalem, quæ fons est omnis obedientiæ; illa enim non generaliter præcipitur in uno aliquo mandato, sed in omnibus; neque magis pertinet ad secundam tabulam, quæ est conditio hujus præcepti, quam ad primam.

3. Quia tamen ex omnibus virtutibus, quæ in secunda tabula continentur, nulla est magis interna, aut justitiæ primævæ magis intima, quam contentatio, adeoque ab hac ad illam contemplandam & quærendam quasi manu ducimur; idcirco non incommodè ex occasione hujus præcepti de illa puritate solet agi.

4. Contentationi huic adjungitur *gaudium* de prosperitate proximi, tanquam de propria, Rom. 12. vers. 15.

5. In ista contentatione & gaudio, fastigium & perfectio consistit omnis charitatis erga proximum. Qua etiam ratione, contentatio est aliquo modo pietatis, & hominis pii perfectio. 1. Tim. 6. 6. *est enim quæstus magnus pietas* (μετ' αὐταρκείας) *cum contentatione*, vel producens contentationis perfectionem.

6. Hinc ultimo præcepto mandatur secundum ordinem illum, qui procedit ab imperfectiore ad perfectius, & à notiore ad minus notum.

7. Hoc enim est officium maximè perfectum, & nobis maximè à natura ignotum, ut quicquid concipimus & volumus, id cum proximorum bono sit conjunctum.

8. Quamvis igitur hoc sua natura primum locum obtinet inter officia erga proximum, ut cæterorum omnium fundamentum; quia tamen in homine corrupto ultimo existit, idcirco postremo in loco mandatur.

9. Con-

9. Contentationi opponitur *concupiſcentia.* Hebr. 13. 5.

10. Per concupiſcentiam autem non intelligitur vis & facultas concupiſcendi & appetendi,quę eſt naturalis: neque naturalis illius facultatis actus, vel operatio, quæ etiam eſt naturalis, & licita: neque tota inclinatio naturæ noſtræ, quæ eſt corrupta, quæ nullo uno præcepto ſingulariter damnatur,ſed tota lege: neque omnes actuales illæ cupiditates primæ, quæ ſunt inordinatæ,quarum magna pars religioni adverſatur, & prima tabula damnatur: neque denique omnes cupiditates,quæ tendunt in proximi detrimentum, illæ enim quæ deliberatum conſenſum & proſequendi propoſitum habent adjunctum, in ſingulis præceptis condemnantur:Sed illa cupiditas,qua animus primo inſtigatur, ac titillatur deſiderio bonorum quæ ſunt proximi,quamvis eadem illicitis mediis acquirere nondum in animum induxerit, 1. Reg. 21. 2. Marc. 10. 19.

11. Propter affinitatem aut conſanguinitatem illam proximam, quam primi iſti motus injuſtitiæ habent cum originali fomite, unde ſunt oriundi, cum illo ſolent à multis quaſi confundi. Sed I. Originale peccatum eſt quaſi habitus innatus, perpetuò inhabitans, eodem ſemper modo, dum iſtic vivimus, quoad exiſtentiam ſeſe habens: motus verò iſti ſunt actus tranſeuntes ex illo habitu proficiſcentes. II. Peccatum illud inhabitans, non magis eſt originale, quam generale principium omnium actuum vitioſorum: iſti autem actus, qui hoc in loco damnantur, circumſcriptionem habent manifeſtam, ut reſpicientes tantum ad proximum.

12. Apoſtolus ipſe Rom. 7. apertè explicat hoc præceptum per Synecdochen de operationibus peccati, *concupiſcentia* enim verſ. 7. eadem eſt cum *affectibus peccatorum* verſ. 5. & cum *concupiſcentia*

ſcentia à peccato effecta, verſ. 8. atque adeò neceſſariò diſtingui debet à *peccato inhabitante*, verſ. 7.

13. Neque miri quicquam eſt in eo, quod Phariſæi (quorum unus fuerat Paulus) non agnoſcebant primos concupiſcentiæ motus eſſe peccata, cum *idem adhuc pernegetur ab eorum germanis Pontificiis*.

14. Qui præceptum iſtud ultimum de concupiſcentia diſſecant in duo, ut unum ſit de concupiſcentia domus, & alterum uxoris, cum ſequentibus, illi hac in re. 1. ab omni ratione deſeruntur. 2. Præceptum ſecundum primæ tabulæ vel prorſus eradere coguntur, vel convertere ſaltem in ſupervacaneam appendicem primi, ut numerum decem verborum videantur aliquo modo retinere, vel potius (quod in multis eorum palam eſt) ut ſecundi præcepti vim obſcurantes, poſſint eam à ſe & ſuis ſuperſtitionibus cum aliqua ſpecie amoliri, decimum iſtud coguntur lacerare. 3. Quod nonum, quod decimum præceptum ſit, non poſſunt certò deſignare, quia in repetitione legis, Deut. 5. verſ. 27. concupiſcentia uxoris anteponitur concupiſcentiæ domus. 4. Diſtinctam injuſtitiam inter iſtas concupiſcentias, nullam poſſunt indicare, unde etiam fit, quod ipſimet in explicatione Decalogi, nonum & decimum præceptum conjungunt ſemper, vel potius confundunt. 5. Verba ipſa Decalogi expreſsè notant unum præceptum, cum unum prohibent actum. *Non concupiſces*, & unum objectum commune, *quicquid eſt proximi tui*.

15. Ad concupiſcentiam refertur ut cauſa, *inordinatus amor noſtrum ipſorum*, qui φιλαυτία vocatur, 2. Tim. 3. 2.

16. Hæc φιλαυτία eſt fons & origo aliquo modo omnium peccatorum, non tantum in proximum, ſed etiam in Deum ipſum, 2. Timoth. 3. verſ. 4.

17. Con-

17. Concupiſcentia hæc eſt illa, quæ à *Ioanne* diſtribuitur in illam, quæ eſt *carnis*, ea ſpectans, quæ pertinent ad *victum* & *libidinem*: in illam, quæ eſt *oculorum*, ea ſpectans, quæ pertinent ad *externam delectationem* & *utilitatem*: & in illam, quæ eſt *ſuperbiæ vitæ*, ea ſpectans, quæ pertinent ad *gloriam* & *pompam hujus mundi*. 1. Ioan. cap. 2. verſ. 1. 6.

18. Gaudio & complacentiæ in proſperitate proximi opponitur *invidia* vel *oculus malus*. Matth. 20. 15. & *ἐπιχαιρεκακία* vel *lætitia* de proximi malo, Pſal. 70. 3. 4. Obad. verſ. 12.

19. In iſthoc ultimo præcepto perfectio illa *juſtitiæ* præcipitur, quæ per totam ſecundam tabulam aliquo modo explicatur: ſicut & in primo primæ tabulæ præcepto, tota *religio* aliquo modó imperatur: ita ut in primo primæ tabulæ præcepto præcipuè contineatur primum & magnum illud mandatum, *diliges Deum ex toto corde*: & ſecundum illi ſimile, *diliges proximum tuum ut teipſum*, in ultimo præcepto tabulæ ſecundæ.

20 Ex iſta perfectione, quæ vel in uno aliquo iſtorum præceptorum elucet, manifeſtum eſt, integram & accuratam legis impletionem impoſſibilem eſſe etiam fidelibus, ex illa gratiæ menſura, quam habent in iſta vita communicatam. Cum enim (ut non malè dicitur) regula & menſura obedientiæ in affirmativis eſt, *diliges ex toto corde*: & in negativis, *non concupiſces*: quorum utrumque in iſthac vita nobis eſt impoſſibile, ſequitur neceſſariò, neminem accuratè ſatisfacere poſſe legi.

21. In hac vita cognoſcimus tantum ex parte 1. Cor. 13. 9. ex parte igitur tantum facimus. Primitias tantum ſpiritus accipimus. Rom. 8. 28. legem igitur planè ſpiritualem. Roman. 7. 14. non poſſumus accuratè obſervare. Geſtamus carnem adverſus ſpiritum concupiſcentem, Gal. 5. verſ. 17. abſque concupiſcentia igitur aliò inclinante ac

trahente non possumus obedire. Non sumus denique consummati, Phil. 3. 12. non possumus igitur consummatam obedientiam præstare: sed necesse semper habemus, petitionem illam in corde & ore habere, *remitte nobis debita nostra.*

13. Verè tamen ac rectè dicitur, quod *jugum Christi est facile, atque onus ejus leve.* Matth. 11. 30. & *mandata ejus non sunt gravia.* 1. Ioh. 5. 3. quia consideratur ibi lex. I. quatenus observatur à fidelibus, qui illa delectantur. Rom. 7. 22. Psal. 119. 14. 16. non quatenus debet observari; illa enim observatio adfert requiem animabus fidelium. Matt. 11. 29. quamvis imperfectio adhærens sit ipsis gravis & molesta. II. respectu spiritus, non respectu carnis. Matth. 26. 41. III. adjuncta remissione peccati & imperfectionis omnis, quæ conatibus nostris adhæret. IV. in comparatione literæ legis occidentis. V. adhibita etiam comparatione mercedis à Deo constitutæ obedientiæ inchoatæ imperfectæ: quo sensu afflictiones etiam omnes dicuntur *leves.* 2. Cor. 4. 17. facilitas igitur & levitas legis Dei, non est in ejus ad nostras vires proportione: sed in *gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitate Dei una cum communicatione Spiritus sancti*: quæ est cum omnibus legem Dei diligentibus.

Metho-

THEOLOGIA. *Lib.1. Cap.1. Pag.1.* **Partes** *ejus duæ sunt. Cap.2. pag.3.*

- *Fides in Deum.* Cap.3. pag.5. In quo considerantur ejus
  - Sufficientia: in ejus
    - Essentia cap. 4. pag. 9.
    - Subsistentia cap. 5. pag. 15.
  - Efficientia cap.6. pag. 20. Cujus modus Decretum consilii cap.7. pag.24. Species
    - Creatio cap. 8. pag. 33.
    - Providentia
      - Communis cap.9. pag.41.
      - Specialis, aut propria creaturæ intelligentis, cap.10. pag 46. Vbi hominis
        - Apostasia cap.11. pag.51. Ex qua
          - Reatus turpitudo, pœna mortis spiritualis inchoatæ, cap.12. pag.55.
          - Peccatum originale cap. 13. pag. 60.
          - Peccatum actuale. cap.14. pag.62.
          - Mors corporalis inchoata. cap. 15. pag. 66.
          - Mortis consummatio. cap.16. pag.68.
          - Propagatio peccati & mortis. cap.17. pag. 70.
        - Restitutio
          - Redemptio per Christum. Cujus
            - Persona. cap. 18. pag. 71.
            - Officium cap.19. pag.76. In quo
              - Humiliatio ad satisfactionem cap. 20. pag. 81. in
                - Vita cap. 21. pag. 84.
                - Morte. cap. 22. pag. 90.
              - Exaltatio cap. 23. pag. 40.

A

B

A

- Applicatio redemptionis ex foedere novo. cap. 24. pag. 100.
  - Vbi elucet *Praedestinatio*. cap. 25. pag. 104.
  - In applicatione est
    - Vnio per *Vocationem*. cap. 26. pag. 111.
    - Communio
      - Relativa in
        - *Iustificatione*. cap. 27. pag. 116.
        - *Adoptione*. cap. 28. pag. 122.
      - Absoluta in
        - *Sanctificatione*, cap. 29. pag. 126.
        - *Glorificatione*. cap. 30. pag. 132.
  - Applicationis
    - Objectum: Ecclesia
      - Mysticè considerata c. 31. p. 136.
      - Instituta cap. 32. pag. 141.
    - Modus per
      - Ministros
        - Extraordinarios. cap. 33. pag. 146. à quibus *Scriptura*. cap. 34. pag. 151.
        - Ordinarios ex Scriptura docentes. cap. 35. pag. 157.
      - Sacramenta cap. 36. pag. 165.
      - Disciplinam. cap. 37. pag. 169.
      - Modus iste varius
        - Ante Christum. cap. 38. pag. 173.
        - A Christo ad finem mundi cap. 39. pag. 178 & cap. 40. pag. 185.
        - In fine mundi. cap. 41. pag. 190.

- *Observantia.* Lib. 2. cap. 1. pag. 202. in
  - Virtute c. 2. p. 209.
  - Operibus bonis cap. 3. p. 222. estque
    - Religio c. 4. p. 226. Cujus actus
      - Cultus
        - Naturalis: cujus
          - Principia
            - Fides. cap. 5. pag. 232.
            - Spes. cap. 6. pag. 240.
            - Charitas. cap. 7. pag. 246.
          - Actus
            - Auditio verbi. cap. 8. p. 252.
            - Oratio cap. 9. p. 258. Cujus modi singulares
              - Iuramentum. cap. 10. pag. 271.
              - Sors. cap. 11. pag. 276.
              - Oppositum, Tentatio Dei. cap. 12. pag. 282.
        - Institutum, cap. 13. pag. 287.
          - Modus. cap. 14. p. 294.
          - Tempus. cap. 15. p. 300.
    - afficiens | Iustitia & Charitas erga proximum. c. 16. p. 319.
      - Immediatè
        - Absolutè
          - Quoad gradum: Honor. cap. 17. pag. 330.
          - Quoad personam
            - In vita Humanitas. cap. 18. pag. 339.
            - In paritate.: Castitas cap. 19. pag. 344.
          - Quoad commoda externa: Iustitia commutativa. cap. 20. pag. 349.
      - Mediatè
        - Veracitas. cap. 21. pag. 355.
        - Contentatio. cap. 22. pag. 359

FINIS.

Disputatio Repetita, & Vindicata
DE
FIDEI DIVINÆ VERITATE.

THESIS I.

ASSENSUS ille, quem intellectus præbet veritati sensu perceptæ, propter evidentiam rei; communi appellatione vocatur *perceptio*, *agnitio*, aut *experientia*. Qui præbetur veritati contingenti, propter rationẽ præcipuè probabilem, ab intellectu apprehensam, *opinio* vocatur. Qui veritati necessariæ, ex ratione immutabili præbetur, *scientia* dicitur. Qui autem veritati alicui accommodatur, propter testis alicujus auctoritatem, hic propriè vocatur *fides*.

II. Quia porrò testes, quibus fidem adhibemus, ex lege, & ordine communi sunt homines, vel Deus, idcircò sicut testimonium, sic etiam fides distinguitur, in *humanam* & *divinam*, prout nititur testimonio, vel humano, vel divino.

III. Quandoquidem verò homo omnis in testimonio suo potest esse mendax, idcircò fides humana non habet sua natura certitudinem infallibilem; quamvis sit fides humana, quæ moraliter loquendo, evidens & infallibilis censetur: ut *quod Roma sit, quod Indi sint*, &c. sed quia Deus est omnimodò verax, & veritas ipsa, idcircò fidei divinæ non potest subesse falsum; Quod istis rationibus demonstramus.

IV. I. Nulli virtuti aut perfectioni intellectuali, po-

li,poteſt falſum propriè & practicè ſubeſſe;ſi enim intellectus aſſentiatur falſo, hoc provenit ab imperfectione,non à perfectione;& hac ratione,opinio,& fides humana, excluduntur ex numero virtutum, ac perfectionum intellectus, quia poſſunt eſſe principium falſi aſſenſus : ſed fides divina eſt virtus & perfectio intellectus: ergo fidei divinæ non poteſt falſum ſubeſſe.

OPPONENS. I. *Cur tantum perfectioni intellectuali, cum falſum non tantum cadit ſub intellectum, ſed etiam ſub ſenſum?* II. *Falſum hoc etiam, quod non ſubſit,etiamſi poſt diſtinguemus, quomodo ſubſit. Maria ut videbat Chriſtum hortulanum fuiſſe,ita credebat,ſic qui Emaunta ibant, ut videbant diverſa ſpecie Chriſtum à Chriſto, ita credebant non fuiſſe Chriſtum. Dices : opinio hæc. Reſp. opinio eſt, cum res apparet ſub ſuâ ſpecie, & tamen putatur alia:at ubi ſub aliena ſpecie apparet,opinio non eſt. Nam ut videtur, ita eſſe judicatur: judicium enim intellectus ex ſenſu pendet. Iam diſtinguemus:ſubeſſe poteſt, non per ſe ſed per accidens, in quantum ſpeciem aliam aſſumit; quam quæ ipſius eſt, ut patet ex exemplis modo allatis.*

RESPONDENS. I. Quia quæſtio eſt de perfectione intellectuali,fide ſcilicet divina, idcirco de aliis perfectionibus non eſt quod philoſophemur. II. Falſum axiomaticum & complexum (de quo quæſtio inſtituitur)cadere ſub ſenſum, hoc neque ſub ſenſum neque ſub intellectum cadit.Verum & falſum præſupponit ſemper affirmatum & negatum, quæ ſenſu bruto & ἀλόγῳ non ſubjiciuntur. III.Si falſum ſub ſenſum cadit,hoc tamen nihil ad rem,niſi caderet etiam propriè & practicè ſub perfectionem ſenſus.IV.Diſtinctio(qua oſtenderetur) quomodo falſum ſubſit virtuti & perfectioni intellectus practicè & propriè,promittitur primò,& poſtea adumbratur & exhibetur, ſed applicatur nuſquam. V. Mariæ & diſcipulorum Emaunta tendentium conceptus de Chriſto, non fuit virtus,

tus, aut perfectio intellectus. V. Definitio quæ adfertur opinionis & ejusdem discriminatio, a judicio αὐτονόμῳ, neq; ratione neque authoritate nititur ulla. VII. Ostendatur species illa alia quam fidei divinæ objectum assumit.

Quæsitum est cur negatum fuit fidem sub perfectionem intellectualem cadere, cum falsum & verum etiam sub sensum cadunt? responsum fuit: quia agitur de fide.

OPPONENS. I. *Illi fidem non in intellectu sed in voluntate semper collocant: falsum ergo est ex ipsius sententia fidem esse perfectionem intellectualem.* II. *Non frustra hoc quæsivi. nam si perfectioni intellectuali non subest falsum, ergo vel nulli perfectioni subest, sub quam verum, vel saltem intellectuali. Si prius affirmet, ipsa Enstasis, à sensu ducta ipsum refellit: si posterius, tum ejus ratio danda, cur cuidam perfectioni subesse potest & non omni.* III. *Falsum est quod non cadat sub sensum verum vel falsum. Nam si ita est, ad quid ergo argumenta à sensu petita ad aliquid probandum, vel refellendum? Certè à sensus testimonio Christus veritatem corporis sui comprobat. Iam ergo video ad quid limitatio illa, nisi cadet propriè & practicè.* IV. *Exempla quæ à nobis allata sunt, ad evincendum quod sensui subesse potest falsum, jam examinat & dicit, promittere me distinctionem, quâ subsit aut subesse potest falsum perfectioni intellectus, & nunquam applicare, at hoc falsum. An non cum doceo, quædam mandari eo fine nobis, ut exploremur aut convincamur, & ea esse objecta per accidens fidei, non enim jubentur credi quod Deus ea fieri velit, sed fine alio: hæc per se esse objecta, quia Deus ea jubet credi, quia vult fieri?* V. *Dicit, conceptus Mariæ de Christo hortulano aut discipulorum de eodem peregrino non fuit perfectio intellectus. At non de hoc est quæstio, utrum conceptus fuerit sic perfectio? Sed an hæc fuerint objecta intellectus, ut hoc à me ostensum, nam & Maria credebat Christum hortulanum fuisse, & illi*

qui Emaunta ibant peregrinum. 3. *Iam examinat definitionem opinionis: dixi opinionem esse, cum apparet res sub propria specie & tamen alia putatur. Ad hoc ille, neque ratione neq; auctoritate nititur hac definitio. Resp de authoritate non multum laboramus. Ratio est hac, quia opinio oritur ex eo, si putem rem esse ut non est. Itaque error in me est, tamen non in re. At ubi judico rem talem qualis apparet, jam non est error in me sed in re. ex. gra, appareat mihi quis larvâ obtectus senis, ita ut larva ista non appareat, sed videatur genuina facies, ego rem concipiam sub ea specie sub qua apparet, non in me error est sed in re. Authoritatem insuper addo Keckermanni in suis Metaphysicis, falsum esse non tantum in conceptu sed in re, statuentis. Dices quid hoc facit ad rem? Resp. cũ opinio falsum sit subjecti nõ objecti, evadet hoc modo planũ judiciũ, quod Maria habuit de Christo, quẽ putabat hortulanũ, non fuisse opinionem. Porrò pergit: & quia dixi aliquod objectũ esse fidei per accidens, aliud per se, vult sibi ostendi distinctionem hanc. Sed illa jam superius ostensa.*

RESPONDENS. 1. Fides de qua agitur in ipsa thesi prima disputationis hujus, quæ impugnatur verbis disertis, collocatur in intellectu. 2. Facilius concipi potest, quomodo falsum practicè cadat, sub perfectione potentiæ tantum apprehendentis, quam potentiæ judicantis. Non cadit tamen sub perfectione aliqua, falli aut errari apprehendendo falsum pro vero (quod est propriè & practicè apprehendere falsum) quia talis actus provenit semper ab imperfectione non à perfectione. 3. Quæritur de vero & falso axiomatico logico (an detur aliud non jam inquiro) quod sub sensu ἀλόγῳ cadere non posse probatum fuit: quia talis sensus non potest componere & dividere, affirmare ac negare, quod tamen ad verum aut falsum concipiendum est necessarium. Opponens autem neque veri aut falsi axiomatici mentionem facit, neque ad rationem quidquam respondet: sed quæstiunculam tantum opponit: *ad*

quid

quid igitur argumenta à sensu petita ad aliquid probandum vel refellendum? quâsi omnia illa à quibus argumenta petuntur, conciperent verum & falsum. Certè omnia loca inventionis non sunt tantæ perfectionis. 4. Quæritur qua distinctione possit explicari, quomodo falsum subsit virtuti ac perfectioni intellectus. Resp. Oppon. *quædam jubentur credi nobis eo fine, ut exploremur, vel convincamur, & illa sunt objecta per accidens fidei: hæc autem per se esse objecta fidei, quæ Deus jubet credi, quia vult fieri.* Hæc vero est implicatio potius quam explicatio. Nam 1. Novo modo contra scripturam & rationem, restringit credenda ad illa quæ Deus vult fieri, vel non vult fieri. 2. Supponit (quod est in quæstione) Deum quædam jubere credi, tanquam futura, quæ tamen non sunt futura, id est, quædam falsa. 3. Distinctionem objecti per se & per accidens (saltem respectu fidei) pendere facit ex occulta intentione proponentis: quasi ratio objecti per se & per accidens non esset in re objecta, sed in fine objicientis, ita ut una & eadem res, posit esse objectum per se,& per accidens unius & ejusdem habitus aut actus, prout eventus postea consequetur, vel non consequetur, ex intentione proponentis. 4. Quomodo talis falsitas & error consistere posit cum perfectione fidei(quod fuit hoc in loco quæsitum)non magis ex hac distinctione quam ex alia qualibet vanissima declaratur. iv. Vtrum quæstio fuit de objecto intellectus simpliciter, vel de objecto perfectionis intellectus,facilè vidisset opponens, si nostras(ut appellat)nugas inspicere dignatus fuisset. Nam thesi. 4. vel arg. 1. quod hic impugnatur, totum medium vel tertium argumentum est, virtus aut perfectio intellectualis, cujus idcircò in Syllogismo & prosyllogismo ter aut quater fit mentio expressa.v.Ex larvato discursu,quem de opinionis natura proponit, sequitur, 1. Nullam opinio-

opinionem esse veram: quia opinio (scilicet) oritur ex eo, si putent rem esse ut non est. II. Nullum esse errorem in illo, qui Syllogismum sophisticum judicat esse verum ac solidum: quia (nempe) ubi rem judico talem qualem qualis apparet, jam non est error in me, sed in re. Istæ sunt Metaphysicæ notiones, quas Keckermanni Metaphysica non capit. 6. Postulatum fuit, ut ostenderetur nobis propria species objecti fidei divinæ, & aliena illa, quam aliquando assumit. Rejicit nos Opponens ad distinctionem, inter per se, & per accidens: & quia illa nihil facit, idcirco fingit postulatum fuisse de hac ipsa distinctione. Debuisset saltem tentare, an speciem genuinam ac assumptam possit invenire in eo quod falsum est, & tamen proponitur credendum tanquam verum. Vt congruant omnia, falsitatem oportet veram speciem objecti fidei statuere, & veritatē facere alienam illam speciem, sub qua falsum apparet.

V. Eadem est ratio fidei divinæ ad verum, quæ est charitatis divinæ ad bonum: sed charitas divina ita determinatur ad bonum, ut non possit ferri in malum; ergo nec fides divina potest ferri in falsum.

OPPONENS. *Nescitur hic elenchus. I. Obscurissimis enim vocabulis ludit charitatis divinæ. Nec enim facilè percipitur, quid hic intelligat, an amorem quo Deus nos prosequitur, an quo nos Deum prosequimur. Si rem expendas, necessariò intelliget, quâ nos Deum diligimus, idque ex eo quod nostra de fide agit. II. Nititur falsa hypothesi totus hic discursus (hac) si mens ipsius hac est, quod sicut se intellectus habet ad verum, sic voluntas ad bonum. Namque quod verum est, falsum esse non potest, Deo volente, quia Deus non vult contradictoria. At bonum quod est aliquid morale, potest esse malum, & malum bonum, si Deus istam permutationem facit. Ex. gra. si prohibeat occidere, malum hoc: si jubeat, uti jussit Abrahamo, malum est non occidere,*

cidere, & occidere bonum. Dices quid hoc ad solutionem argumenti? Respon. multum, nam quando Deus jubet credere falsum, tum etsi jubeat tamen non desinit esse falsum, quod falsum est: ut si jubet malum, hoc ipsum etsi sit malum, cum tamen jubet, esse malum desinit, & fit bonum, ut patet ex illo axiomate. Quadam justa sunt quia Deus vult, & quadam vult, quia justa sunt.

RESPONDENS. Intelligitur charitas nostra divina, quod etiam satis apparet. 2. Sicut quædam mala possunt in bona converti, sic etiam quędam falsa in vera; idem enim axioma, quod ante fuit falsum, fit verum, quando Deus vocat, quę non sunt tanquam sint. Rom. 4. 16. II. Vis argumenti manet intacta. Sicut enim malum, dum malum est, non potest esse objectum charitatis divinæ, sic neque falsum, dum falsum est, potest esse fidei divinæ objectum.

OPPONENS. *Respondet falsa esse posse vera. At ineptè hoc, nam si falsa possint esse vera, contradictoria possunt esse vera. At Deus contradictoria non potest: vanum ergo quicquid afferat contra exceptionem.*

RESPONDENS. Hoc est adversus stimulos calcitrare. Nihil enim dicitur, quod non ab illo ipso responso, quod petit, refellitur. Illis enim verbis: *quod antea fuit falsum, fit verum*, de contradictione satisfacit cuilibet intelligenti.

VI. Si fidei posset subesse falsum, tum fides esset principium deceptionis: sed hoc est absurdum: ergo.

OPPONENS. *Disputat perinde ac si statueretur ab istis, qui fidei dicunt falsum subesse, subesse semper & non aliquando tantum.* II. *Distinguo inter objectum proprium domesticum & per se, & objectum per accidens, externum & alienum, quale est falsum.* III. *Distinguo inter deceptionem, nam deceptio est vel cum commodo ejus qui decipitur, vel cum pernicie. v. g. credebant isti qui Emaunta ibant, Christum longius progressurum fuisse, quia scriptura dicit, simulabat se iturum lon-*

longius, fides tamen hæc non erat deceptionis principium, quæ ipsis incommodaret. Atqui videtur etiam principium esse deceptionis. Nam illorum reproborum fides si quæ esse possit, subesset falsum, dum jubentur credere in Christum (quod illi jubentur ut reddantur inexcusabiles) & tamen esset ipsis exitio. Resp. præsupponi hic, quod possunt habere fidem, quod falsum. Matth. 10. non potestis credere quia non estis ex ovibus meis.

RESPONDENS. I. Non ita disputatur: quia agitur de eo, quod fidei possit subesse, non de eo quod semper subest. II. Applicetur hæc distinctio prima ad quæstionem, aut ad argumentum. III. Secunda distinctio non habet alium sensum, quam si quis distingueret inter mendacium officiosum & perniciosum, & tum adderet, mendacium officiosum proponi nobis divina fide credendum, sed non perniciosum. 4. Talis fides vel opinio, qualem habuerunt discipuli Emaünta tendentes, de Christi ulteriore profectione, non est fides divina, imo potest esse cum pernicie credentium, ut sæpe accidit in stratagematis militaribus. V. Alienũ est ab omni Theologia, quod in fictitia objectione ponitur: fidem in Christum cuiquam futuram exitio, cui verè inest.

OPPONENS. *Duo priora objecta superius jam refutata. Ad tertium respondet, distinctionem istam, quam attulit perinde habere, ac si quis distingueret inter mendacium officiosum & perniciosum. At ipse Christi factum, quando se dissimulabat ulterius progressurum, statuit stratagema esse militare. En quo abeat! stratagema enim militare dolus bonus à Politicis vocatur: dolus ergo caderet in Christum, quod horribile auditu. Quid si verò dicam Deo attribui hoc in sacra Scriptura, quod seducat & errare faciat, & tamen nunquam quod mentiatur aut mentiri possit; quod si inquam hoc ostendam, jam vana responsio apparebit. Ostenditur autem hoc, ut aliis locis, ita* Ezech. 14. 9. & Esai. 63. 17. *quare (inquit Ecclesia errare fecisti de viis tuis? Domine indurasti*

cor

cor nostrum ne timeremus te. At inquis: ergo Deus author peccati? Resp. non magis certè quàm cum cœcitate percutit aliquem, quod quidem & ipsum facere certum est, & propter hoc peccati accusari nequit. Quod porro addit alienum ab omni Theologiâ, fidem in Christum alicui exitium esse posse, id fateor: sed nec hoc responsio ad objectionem vult, nam expreßè nego fidem in reprobos cadere, scilicet salvificam. Idcirco hic adversarius cum umbrâ suâ, quod ipsi non infrequens est, digladiatur.

RESPONDENS. I. Horrorem istum ad mentionem doli, quis non videt fingi tantum ab eo qui contendit, Deum decipere homines per affirmationem falsi, quasi esset verum. Facilè etiam deponi potest, si consideret stratagema licitum esse dolum bonum, non malũ, cujus generis dolus à Deo approbatur. Exod. 11. 2. Iud. 20. 35. & ab Apostolo exercetur. Actor. 23. 6. Sed tamen non dictum fuit à me, factum Christi fuisse militare stratagema: fidem tantum vel opinionem discipulorum similem dici opinioni eorum, qui stratagematis militaribus falluntur. II. Ex eo quod Deus aliquando dicitur seducere, sed non mentiri, falsitas responsi nullo modo apparebit, nisi ostendatur Deum seducere affirmando falsum pro vero: quod nunquã fiet. Præterea Opponens (secundũ suam distinctionem) debet ostendere, fidem divinam esse principium deceptionis, quæ est cum commodo decepti: ille verò cum hoc non potuit, ut videatur aliquid invenisse, phrases producit nemini ignotas, quibus Deus dicitur (aliquo sensu) seducere & errare facere, non cum commodo, sed (ex justo judicio Dei) cum pernicie eorum qui decipiuntur. Sic quidlibet ex quolibet facile potest probari. 3. Sibimet ipsi objecerat Oppon. (quasi non satis haberet ab aliis objectum) *At videtur fides etiam esse principium deceptionis qua est cum exitio: nam reproborum fidei, si qua esse posset, subesset falsum, dum jubentur*

credere

credere in Christum, & tamen esset ipsis exitio: cui objectioni nihil aliud respondet, quam *supponi hic, reprobos posse fidem habere*, quod ille negat. Hoc autem jure merito, ut grande paradoxum fuit notatum, *fidem in Christum cuiquam posse esse exitio cui verè inesset.* Insanam hanc assertionem satis à se remotam putat, si *neget fidem in reprobos cadere.* At verò quæritur de veritate hujus consequentiæ: *si reprobus crederet in Christum, esset hac fides exitio ipsi:* non de antecedente, utrum reprobus credere possit, nec ne. Qui consequentiam concedit (quod Opp. facit) ille manifestè concedit ex suppositione, fidem in Christum posse alicui cedere in exitium. Subterfugium est merum, dicere in hac propositione, si reprobus crederet in Christum, hoc cederet ipsi in exitium; supponi hoc, reprobũ posse credere in Christum. Quis puerum ferret affirmantem in illa triviali connexione, si Socrates esset quadrupes, supponi hoc, Socratem posse esse leonem?

VII. Si fidei subesset falsum, tum lex obligaret ad errandum: obligamur enim ad fidem divinam: sed posterius est absurdum: ergo.

OPPONENS. I. *Perinde agit ut in proximè praecedente Syllogismo.* I. *Ac si statueret à nobis objectum fidei adaquatum esse falsum.* II. *Ac si statueretur esse objectum proprium & domesticum & non per accidens.* III. *Nihil absurdi secuturum, si statuamus legem aliquando, quando Deo visum est, obligare ad errandum. Ecce exemplum.* Num. 14. *jusserat Israelitas credere, quod Deus daturus esset sibi terram promissam: nam propterea quod non crediderunt hoc, Deus jurat se illorum nullum prater Calebum & Iosuam in terram promissam introducturum, id est, eo quod non crediderint Deum facere hoc potuisse: non ingressuros autem fuisse patet ex eventu, &c.*

RESPONDENS. Prima duo responsa eadem facilitate negantur, qua affirmantur. Tertium illud.

legem

legem aliquando obligare ad errandum, videtur planè absonum: illud enim ad quod obligat lex, est bonum morale: sed errare non est bonum morale: ergo lex non obligat ad errandum. Exemplum impar est quęstioni probandę, nisi possit probari, Deum jussisse, ut omnes & singuli Israelitæ crederent absolutè, sine ulla exceptione, ac conditione, sibi in suis propriis personis terram promissam in possessionem cessuram. Cujus postulati probatio nunquam invenietur. Remonstrantes in collatione Hagiensi edit. Bran. p. 415. eadem ratione, ex eodẽ exemplo ineptè concludunt, promissiones omnes Dei non esse certas, quia scil. Israelitis illis terra Chanaan fuit promissa, qui in eam nunquam sunt ingressi.

OPPONENS. *Si in negatione nuda res sita esset, tum certè Corydon quilibet facilè palmam referret de præstantissimo quoquo Philosopho, plus enim ille negare poterit, quam hic probare. Sed missa faciamus hac: nam qua negat superius, sunt à nobis probata. Ad exemplum veniamus quo ista probavimus. Illud petitum ab Israelitis eductis ex Ægypto, qui tenebantur credere ingressum in terram promissam. Et tamen hoc falsum, quod eventus docuit. Hic ille, non inquit sine conditione ipsis terra promissa est. Certè sic est: sed conditio erat, ut crederent Deum hoc facturum fuisse.* Num. 14 vers. 11. 2. *Si cum conditione erat ipsis promissa terra: Ergo si credendum erat illis ipsam sibi cessuram in possessionem, credenda certè erit & conditio. Secundò inquit, Remonstr. utuntur hoc exemplo, ut incertas promissiones ostendant. At an ego hoc facio, qui doceo aliquando obligari aliquem ad falsum credendum? nihil minus. Itaque allegatio Remonstrantium non facit ad rhombum.*

RESPONDENS. I. Si satis sit accusassę, quis erit innocens? at satis est negasse crimẽ aut vitiũ objectũ, usq; dum fuerit probatum. Annon potest Corydon aliquis ęquè affirmando ac negando vincere Philosophos pręstantes. II. Credendũ fuit Israelitis

litis (si Opponenti credendum est) se crediturus: & sic tenebantur credere, cũ non crederent. Nunquam legimus in scripturâ de istiusmodi pręcepto. crede te incepturum credere. 3. Maximè pertinet ad Opponentem, quod de Remonst. fuit allegatum: quia cum Remonstrantes jure accusentur, quod ex hoc exemplo velint promissiones Dei reddere incertas, ille magis multo est accusandus, qui ex eodem fundamento concludit promissiones esse falsas.

VIII. Si falsum subesset fidei, tum subesset formali rationi ejus, id est veritati primæ: sed falsum non magis stare potest sub veritate, quam malum sub bono, aut non ens sub ente.

OPPONENS. *Ludit in fide, nam fides ea est, vel quâ creditur, vel quâ creditur: fides qua creditur, verbum Dei est, & ejus formalis ratio est veritas prima, unde etiam norma fidei vocatur, & ejus mensura qua creditur. Quod si dicat quod fidei qua credimus objectum sit veritas prima, tum Resp. distinguendo object. inter illud quod per se & per accidens object. per se est verum, ut ante ostendimus, per accidens non semper, ut in exemplis superioribus à nobis ostensum. Objicit ille quidem falsum non posse stare sub veritate. Sed nescio quorsum hoc, nisi forte velit, quod fides ut object. ejus verum est, sic ipsa vera est, ac proinde, quia ipsa vera est, non potest falli. Resp. fides non fallitur ratione objecti per se, sed ratione objecti per accidens fallitur, quia credit quod falsum est verum esse. Quod autem hoc ita sit, patet ex Apostolis euntibus Emaunta, qui credebant Christum ulterius progressurum esse, in quo tamen fallebantur. Item ex Israelitis qui antequam in terram promissam exploratores miserant, credebant datam iri ipsis in possessionem: Falsum hoc tamen, ut docuit eventus. Quod autem crediderunt, inde patet, quod versus ipsam proficiscebantur, eo fine, ut incolis pulsis eam possiderent.*

RESPONDENS. Lusus non videtur serio objectus: nam. I. Quod attinet ad distinctionem, inter

objectum per se, & per accidens, vellem eam primo explicari, & deinde ad quæstionem applicari. Illud certè quod proponitur nobis à Deo, in Euangelio, ad justificationem necessariò credendum, est objectum fidei per se, non per accidens. 2. Quis sensus eorum verborum? fides ratione objecti per accidens fallitur, quia credit quod falsum est verum esse, an omnis fides, quæ credit quod falsum est esse verum, fallitur ratione objecti per accidens? Ego certè hæc non capio. De exemplis postea respondebitur.

OPPONENS. *Distinctio ista satis probata & ad quæstionem applicata, insuper exemplo illustrata speciali Petri, quod planè omittit, quodque ipsi fuit solutu difficile: quod ne animadverteretur, dicere aliquid voluit, quod tamen ad rem nihil facit.*

RESPONDENS. Verba dantur: præterea nihil. Quod attinet ad Petrum, nullo modo probari potest, debuisse eum absolutè & immediatè credere, aquas ipsi non cessuras. Fides quæ necessariò requiritur ad miraculi vim recipiendam, est illa quæ declaratur. Matth. 8. 2. *Domine si velis potes me purgare.*

IX. Si falsum subesset fidei, tum assentiri veritati, esset ratio assentiendi falso: quia fidei divinæ ratio, est assensus, qui præbetur veritati Dei: sed illud est impossibile: quia unum oppositum non est propria causa sui oppositi: & ex vero nil nisi verum sequitur.

OPPONENS. *Eadem quæ ad præcedens argumentum. Objectum duplex per se & per accidens, proprium & extraneum: itaque non falsum statuimus per se, sed per accidens. Vt quando Deus jubet hæc & illa credere, explorat homines, quemadmodum jussit per aquas ad se accedere Petrum, dum enim hoc jubet, jubet simul hoc ut credat aquas non cessuras ipsi, sed instar terræ firmas mansuras, & tamen hoc falsum erat ex eventu, quod aquæ ipsi cessuræ fuissent: jubebat autem Christus hoc ut*

exploraret fidem ejus Matt. 14. 18. *debuisse autem eum credere patet ex* verſ. 31. *ubi ob hoc quod non credidit, reprehenditur.*

RESPONDENS. 1. Diſtinctio hæc recocta (objecti per ſe & per accidens) nullum terminum, qui in argumento reperitur, attingit: nihil enim dicitur in argumento de objecto, ſed de cauſa tantum. 2. Objectum per accidens malè vocatur, quod proponitur explorandi cauſa: finis proponentis non mutat rationem objecti propoſiti. Objectum per ſe eſt illud, circa quod adjunctum per ſe verſatur: ſed circa veritatem, quæ explorandi cauſa proponitur, fides poteſt per ſe verſari. De Petro dictum eſt.

OPPONENS. *Accuſat diſtinctionem ſed malè, nec ratio, qua eam ſubruere vult, cujuſquã momenti. Quod inquit, explorandi cauſa, proponitur, id eſt, objectum per ſe: finis enim, inquit, proponentis non mutat objecti naturam. Objectum per ſe eſt illud, circa quod adjunctum per ſe verſatur: ſed circa veritatem, &c. Inepta ratio prior, ex hac cauſa, quod ob finem diverſum res mutetur ſæpe, ut quæ una videatur, non ſit tamen: ita crucifixio Chriſti eſt opus Dei, & Iudæorum, ob fines diverſos, Dei opus bonum, Iudæorum ſcelus horribile: vide exemplum, item* Eſa. 10. *Ad Argumentum ſecundum reſpondeo minorem negando: ratio negationis eſt, quia verſatur circa hoc quod credat futura, cum tamen futura non ſunt, non enim eo fine proponuntur, quo fides ſeducat.*

RESPONDENS. Verba denuò dantur mera. Quærebatur de mutatione objecti Logici, per ſe, per accidens: Reſpondet Opponen. de mutatione rei moralis; Quærebatur de fine proponentis, an reſpectu alterius mutaret objectum: reſpondetur de fine agentis, quod reſpectu ipſius actionem mutet. Dicitur etiam conſideratiſsimè, *fide qua verſatur circa veritatem, credi futura, quæ non ſunt futura.* Hoc enim perinde eſt, ac ſi diceret, fide qua creditur verum, creditur falſum. In illa denique

nique chorda perpetuò oberrat Opp. quod nihil futurum posſit alicui proponi explorandi cauſa: quaſiDeus nō ſoleat aut poſſit explorare homines vero, ſed falſo tantum. Minor utcumque illa, *circa veritatem, quæ explorandi cauſa proponitur, fides poteſt per ſe verſari,* temerè admodum negatur: quia veritas à Deo propoſita (qualiſcunque fuerit arcana Dei intentio)eſt fidei divinæ objectum per ſe.

X. Omne teſtimonium divinum eſt verum: quia teſtis eſt verax, non mendax: ſed quicquid credere tenemur fide divina, eſt teſtimonium divinum, ergo quicquid credere tenemur fide divina, eſt verum. Totum hoc Argumentum & Theologicè & Logicè explicatur ab Apoſtolo, 1. Cor. 15. verſ. 14. 15.

OPPONENS. *Teſtimon. divinum verum eſt, ſi integrè proferatur. Sin minus, ſæpe fit, ut prout verba ſonant, & præ ſe ferunt, verum non videatur, non vitio teſtimonii, ſed vitio ejus cui datur, & qui illud non intelligit, niſi prout verba præ ſe ferunt. Ex. gratia, illud, quo die comederis morieris, verum eſt ſi integrè proferatur, hoc eſt, vel tu, vel alius pro te ſubſtitutus: at ſi complemento hoc omiſſo proferatur, tum non verum ſed falſum videtur, quia primus homo non eſt mortuus in ſeipſo, neque fideles moriuntur, neque experiuntur pœnam hanc in ſe ipſis.*

RESPONDENS. 1. In hoc argumento nihil omnino negatur, propoſitio eſt: omne teſtimonium divinum eſt verum. Reſpondetur: *ſi integrè proferatur: ſi vero non integrè proferatur, &c. fieri poſſe, ut verum non videatur:* nulla hic eſt contradictio inter eſſe verum, & verum alicui non videri. 2. Sententia quam nos impugnamus, ſtatuit aliquod teſtimonium videri verum, ſed eſſe falſum; defenſio hæc contra ſonat, aliquod teſtimonium videri falſum, ſed eſſe verum: quid ad rhombum?

OPPONENS. *Reſpondi ad argumentum diſtinctione adhibitâ, ut videre licet in mea refutatione, quid verò adver-*

adversarius ad hoc inquit? quid inquit ad rhombum? ostendi satis quid ad rhombum faciat; sed quia non vult intelligere hoc, ideo Syllogismum ipsius apponam, & responsionem meam ad illum aptabo. Syllogismus est talis: omne testimonium divinum est verum, sed quicquid tenemur credere fide divina, est testimonium divinum: ergo. Nego minorem, & rationem do negationis: quia tenemur credere non id tantum, quod est testimonium divinum, sed sæpe quod est pars ejus, quæ quoad verba attinet, alium sensum præ se fert ac ipsum testimonium. En exemplum de Adamo, cui comminatus Deus mortem, si de fructu vetito comederet: hoc non erat testimonium integrum: sed pars ejus, ut à me explicatum in disceptione cum ipso habita. Nam si fuit testimonium integrum, & omne verum est, tum hoc futurum fuisset, quod tamen falsum. Objectio: imò fuit integrum testimonium, sed conditionale. Resp. retorquendo, si conditionale fuit, non fuit integrum si reticebatur conditio.

RESPONDENS. Præter vitium antea notatum. hæc porrò veniunt observanda. I. Quod pars testimonii divini arguatur falsi: quum tamen ne unum ἰῶτα aut unus apex testimonii divini sit transiturum ut falsum, teste Christo. Matth. 5. 18. II. Quod aliquid credendum fingatur fide divina, quod non sit testimonium: cum tamen nihil credi possit fide divina, nisi quod Deus testatur verum esse; & omne id quod Deus verum esse testatur, esse ejus testimonium, pueri norunt, qui relationem intelligunt inter testem ac testimonium. III. Quod comminatio illa (quo die comederis morte morieris) negetur esse integrum testimonium: quum tamen sit integrum axioma authoritate testis confirmatum. IV. Quod promissio Salvatoris constituatur pars comminationis legalis: *si non feceris, vel tu morieris, vel alius (id est salvator) pro te.*

XI. Fidei, quę obsignat Deum veracem esse, falsum non potest subesse: sed omnis fides divina obsignat Deum veracem esse. Ioh. 3. 33. Ergo.

OPPO-

OPPONENS. *Negatur consequentia. Ratio datur exemplo Mosis, qui obsignaturus erat Deum veracem esse si credidisset, ad unum ictum baculi prosilituras aquas, at falsum hoc. Secundò obsignat Deum veracem, quia credit firmissima quæ promittit, & quæ mandat, sive illa intelligat, sive non, quod / t circa mandata explorationis & convictionis.* Heb.11. 17.18.

RESPONDENS. Ratio consequentiæ est,quia fides Deum veracē esse obsignat, quatenus assensu suo confirmat verum esse,quod Deus testatur; sed si aliquando fidei subesset falsum, non semper verè & infallibiliter confirmaret verum esse, quod Deus testatur..

OPPONENS. *Negavit consequentiam rationem negationis dando, & quid ille ad hæc? probare vult, negationis ratione non refutata. Ad hoc plane ineptum in disputatione, nam qui ea quæ negantur improbare vult, subruere debet prius rationem negationis, ostendendo vel ad rem non facere, vel falsam esse. Objectio: at ostensum est ab ipso, de ictu baculi Mosis nihil in sacris literis. Responsio: ita est, sed argumentum à nobis correctum hoc pacto: Moses tenebatur ad alloquium, quod facturus erat ad petram credere aquas prosilituras fuisse, falsum eventus ostendit.*

RESPONDENS. Lex gravis & dura est, quæ postulat exemplum controversum toties refutari, quoties obtruditur ad illam ipsam controversiam probandam cui subest.Sed quare non ostendit Oppon. quomodo fides nostra posit verè obsignare Deum esse veracem, si falsum sit,quod ille exhibet nobis fide obsignandum ? De Mosis exemplo postea seorsim erit agendi locus.

XII. Verbum Dei,& quod sequitur ex verbo Dei, est verum : sed quicquid credere tenemur,est verbum Dei,aut ex eo deducitur; ergo est verum,

OPPONENS. *Resp. idem datur quod ad arg.7.*

RESPONDENS. Verbum igitur Dei & quod ex eo deducitur est objectum fidei per accidens:

 liben-

libenter profectò scirem quodnam sit objectum fidei per se.

OPPONENS *Contra distinctionem à nobis allatam, qua quia probata est, & ipsius rationes contra ipsam allatæ, refutatæ, idcirco nihil addi debere judicamus.*

RESPONDENS. At vero tam horrida hæc est sententia: verbum Dei esse objectum fidei per accidens, aut esse aliquomodo falsum, ut dilucidam authoris sui explicationem flagitare videatur: idque eo magis, quia primaria nostra quæstio est, an illud quod proponitur homini ad ejus justificationem, id est, verbum Euangelii, sit ullo respectu falsum.

XIII. Qui non credit Deo, (id est, qui fidem divinam non admittit) mendacem facit Deum: 1. Iohan. 1. 10. At verò non credendo falsum, nemo facit Deum mendacem; sed potius credendo falsum, tanquam à Deo profectum aut etiam credendo falsum à Deo proficisci. Deus enim omniscius non magis potest falsum asserere, quam mentiri.

OPPONENS. I. *Negamus minorem: nam Moses non credendo falsum, faciebat Deum mendacem, dum non credebat ad unum ictum aquas prosilituras. II. Disting. minorem, si constet quod falsum sit, sed talia quæ jubentur non ut fiant, sed ut homines explorentur, aut convincantur, non constat esse falsa. Quod addit, tanquam à Deo profectum, sciendum si credat aliquis falsum à Deo proficisci, tum utique sequetur hoc, at non continuò sequitur: nam potest aliquis credere hoc, aliquando se teneri credere, falsum, non à Deo falsum proficisci: ut tenetur ad impossibilia sæpe, nec tamen Deus per præcepta impotentiæ auctor.*

RESPONDENS. I. Assumptio sic probatur: Deus tunc solum ab hominibus fit mendax, quando quod ipse verum esse testatur, isti putant esse falsum: sed non credendo falsum, nemo putat illud esse falsum quod Deus verum esse testatur: ergo nemo

nemo non credendo falsum facit Deum mendacem. II. Limitatio illa (*si constet quod falsum sit*) nihil juvat. quod enim Deus proponit credendum, & jubet credere illud esset credendum, quamvis omnia nobis constarent ab initio, quæ postea patent ex eventu. Obligatio ad fidem non pendet ex ignorantia nostra, sed ex auctoritate Dei. III. Ad propositionem illam quæ hic agnoscitur vera (*si credat aliquis falsum à Deo proficisci ille facit Deũ mendacem*) liceat mihi (cum bona pace non accusationis sed disputationis causa) sic assumere, *sed Opponens credit falsum à Deo proficisci*: credit enim Deum aliquid proponere credendum quod falsũ est: ergo. IV. Responsum etiam exspectabo ad illud argumentum: Deus omniscius, non magis potest falsum asserere, quam mentiri, sed nullo modo potest mentiri: ergo nec falsum asserere.

OPPONENS. *Quod ad considerationem theseos octava fecit, hic & jam facit, ut negationem probet ratione à me assignata missa, proinde & hic agit contra leges legitima disputationis. At objicit hic. I. Inquit limitatio ista si constet quod falsum sit nihil juvat: quod enim Deus proponit credendum & jubet credere, illud credendum esset, quamvis omnia nobis constarent initio, qua postea patent ex eventu. Resp. credendum esse eo fine, quo jubet verum esse, v. gra. si Petro constitisset de eo quod Christus ipsum juberet in mari venire explorationis ergo, non quod hoc absque omni plane periculo futurum esset, utique hoc verum tenebatur credere, hac ratione & certe non aliâ. Quod addit, obligatio ad fidem non pendet ex ignorantia nostra, sed ex authoritate Dei: nihil ad rem facit: hoc enim & ego assero. Sed de hoc non quaritur, sed de hoc: utrumne quod Deus jubeat, etiamsi quo fine hoc jubeat, non doceat, credere teneamur & velle? & utrum omne quod jubet, hoc velit. II. Objicit ad propositionem, qua hic agnoscitur vera: si credat aliquis falsum proficisci à Deo, ille facit*

 Deum

Deum mendacem: sed Oppon. credit à Deo proficisci falsum: ergo. Resp. Opponens se expedivit hic: nam negavit minorem, ratione assignata hâc: quemadmodum Deus jubendo impossibilia, nobis non est causa impotentiæ, ita jubendo credere falsa, non est mendax, quæ ratio fuerat refutanda, non silentio prætereunda, quod ab ipso tamen factum est. IV. Objicit arg. Deus omniscius non potest magis falsum asserere, quam mentiri: sed nullo modo potest mentiri: ergo nec falsum asserere. Resp. aliud est falsum asserere, aliud nos debere falsum credere, id quod ostendo: aliud esset si Deus dixisset, quod omnes Isralitæ ex Ægypto egressi terram promissam fuissent ingressuri, & aliud si jussisset ut crederent Deum illis terram promissam daturum fuisse, itaque Respondens negat minorem.

RESPONDENS. I. Præteritionis exempli controversi, toties inculcati, controversi, & seorsim tractandi non est quod causam dicam apud intelligentes, sed cur legi, quam fert & urget, non paret Opponens ipse? Hoc enim loco, integro Syllogismo, de re gravissimâ, semel tantum proposito, nihil opponit: illi sc. quo concluditur, neminem facere Deum mendacem non credendo falsum; quia non habet pro falso, quod Deus verum esse testatur. II. *Credendũ esse aliquid eo fine, quo Deus jubet, verũ esse, hac ratione & non alia:* novum est & mirabile schema. Nam. I. axiomatis veritas non distinguitur aut variat, ratione finis. Vna & eadem sententia non magis potest esse vera respectu unius finis & falsa respectu alterius, quam vera respectu unius efficientis, subjecti, adjuncti, & alterius respectu, falsa. II. Nõ quæritur de fine aut efficiente, subjecto, adjuncto, sed an sententia credenda pronunciet uti res est, necne, id est, utrum vera sit in sese, an falsa. Opp. concedit esse falsam; sed credendam tamen, quia non constat quod falsa sit. Quid igitur si constaret? respondet, credendum tum esse certo fine, quatenus sc. est vera. sed quare creden-

credenda est alio fine, aut sensu, dum non constat de eventu? quia Deus ita proponit, & credi jubet. Annon igitur apertè concedit Opp. Deum aliquid proponere credendum, & jubere credi, quod non esset credendum, si de eventu nobis constaret? III. In exemplo fidei hujus variantis, sibimetipsi non constat Opp. nam supra ad th. 9. contendit absolute, *credendum fuisse Petro, aquas non cessuras ipsi, sed instar terræ firmas mansuras.* Iam vero dicit: si *Petro constitisset de eo, quod Christus ipsum juberet ad se in mari venire explorationis ergo, hoc verum esse tenebatur credere.* Illud alterum credendum, de aquis instar terræ firmis, jam non comparet, obligatio igitur Petri, ad prius illud credendum ab ejus ignorantia pendebeat. III. Adhuc nulla facta est mentio hujusmodi quæstionis in thesibus nostris: (*utrum teneamur credere Deum velle quod jubet*) neque juvat quidquam causam Opponentis, nisi per *velle* Dei intelligat efficacem ejus voluntatem, quam sequitur semper opus illud quod vult: hoc autem sensu, non dicet ipse, Deum velle omnia in omnibus, quæ ipsos facere jubet. IV. Videndum jam, quomodo se expediat Opp. à crimine capitali. Arg. fuit hujusmodi: *Qui credit aliquid falsum à Deo proficisci, facit Deum mendacem: Sed Opp. credit aliquid falsum à Deo proficisci, dum credit Deum aliquid proponere credendum quod est falsum. Ergo Opp. facit Deum mendacem.* Propositio est confessio Opponentis. Assumptio, quam dicit se negasse, confirmata fuit hac ratione. qui credit Deum aliquid proponere credendum, quod est falsum, credit falsum à Deo proficisci: sed Opponens facit prius: ergo & posterius. Hoc argumento (contra suas leges) prætermisso, reddit rationem suæ negationis, à simili, quod non quadrat. *Sicut* (inquit) *Deus jubendo impossibilia, nobis non est causa impotentiæ, ita jubendo credere falsa, non est mendax.* Sed I. Minor

nor negata fuit: *Oppo: cred t falsum à Deo proficisci:* Hic nulla sit mentio *mendacis*, sed profectionis falsi à Deo: in ratione vero opposita, nihil dicitur de falso à Deo proficiscente, sed de mendace. II Nulla est proportio terminorum in ista comparatione: *jubere impossibilia, causa impotentia. jubere credere falsa, mendax:* ut conveniant omnia, ultimus terminus debet esse, *causa falsum credendi*: nam causa credendi falsa, respondet causæ impotentiæ. Sed sic appareret statim fallacia comparationis: non enim est eadem ratio harum connexionum: *jubet impossibilia: ergo est causa impotentia: Et jubet credere falsa: ergo est causa credendi falsum.* Iussio namque non est causa cur illud quod jubetur non fit: sed est causa, quod sit, quando fit. Nebulis istis discussis, quid sit in re ipsa, quilibet potest videre: Opponentem scil. ex sua propria confessione facere Deum mendacem. V. Simili plane modo declinat vim alterius arg. *Deus omniscius non magis potest falsum asserere, quam mentiri: sed non potest mentiri: ergo nec falsum asserere.* Respondet Oppon. aliud esse falsum asserere, aliud nos teneri falsum credere. Hoc quidem verum est: sed nulla ex parte labefactat vim argumenti. Nam quisquis dicit, nos teneri fide divina, vel propter assertionem & authoritatem Dei, falsum credere, is manifestè docet Deum falsum asserere. Neque ulla est realis differentia inter ista duo: *Deus dixit quod omnes Israelitæ ingressuri essent terram promissam: & Deus jussit, ut omnes Israelitæ absolutè crederent, fide divina, quod ingressuri essent in terram promissam:* Deus enim nihil jubet nos credere fide divina, quod ipse non dicit.

XIV. Nisi vera esset hæc prositito, *quicquid est de fide est verum*: nulla esset consequentia illa: *hoc est de fide: ergo est verissimum.* Quam tamen qui negaret, non esset pro Christiano habendus.

OPPONENS. *Negatur consequentia, est enim ignoratio*

ignoratio Elenchi: nam nos non dicimus falsum fidei objectum per se, sed per accidens, ac proinde non negamus esse de fide, nam particula de *notat copulam essentialem inter rem & rem.*

RESPONDENS. 1. Consequentiæ ratio est, quia in hoc enthymemate; *hoc est de fide, ergo est verissimum*, subintelligitur illa propositio: *Quicquid est de fide, verum est.* Nisi autem propositio subintellecta sit vera, nullius enthymematis consequentia valet. 2. Ratio negationis nullum habet sensum nos dicimus falsum esse objectum fidei per accidens: ergo non negamus illam consequentiam: idcircò enim per illud accidens negatis. 3. Nullam emphasin ponimus in illa particula, De: sed illud omne intelligimus esse, *de fide*, quod Deus revelavit credendum.

OPPONENS. *Respondeo distinguendo: quod Deus revelavit ad credendum, vel ideo ut fieret, vel explorationis vel convictionis ergo: si priore modo intelligatur, vera propositio, secus falsa: ut exempla à nobis allata complurima probant.*

RESPONDENS Misera illa distinctio. Nam I. Multa Deus revelavit credenda, quæ non revelantur ut fierent (sicut patet omnibus qui vel Symbolum Apostolicum norunt) & tamen sunt verissima. II. Nulla fit mentio in argumento de *revelatione*: distinguitur igitur extra argumentum. III. Contradictio est manifesta, ut aliquid *à Deo* reveletur ad credendum, & tamen non sit de fide; aut *de fide*, & tamen non verum.

XV *Object. I. Abraham tenebatur credere Deum velle ut filium offerret, & immolaret: & tamen falsum hoc erat.* Solutio. Deus dicitur velle, & quod præcipit, quamvis non decernat futurum, sicut voluit Adamum abstinere à vetito fructu: & quod decernit, quamvis illud non præcipiat, sicut voluit filium suum crucifigi. Priore modo tenebatur Abraham credere, Deum velle ut filium

ſuum immolaret, quod verum fuit: poſteriore modo, non tenebatur credere, Deum id velle, quia non fuit ipſi revelatum à Deo.

OPPONENS. *Dicit ſicut voluit Adamum abſtinere à vetito fructu: ita voluit Abrahamum occidere filium ſuum &c. retorquemus arg. ſi ita voluit Abrahamum credere, ut voluit Adamum abſtinere à vetito fructu, tunc certè voluit Abrahamum credere, ut filium offerret: ratio: quia Adamus tenebatur credere hoc: quod patet, quia diſtinctio iſta non potuit eſſe nota illi, hoc eſſe ſui officii, & Deum aliud velle, nam ex eventu cognita tandem eſt.*

RESPONDENS. Nihil eſt quod poſtulat reſponſum præter illud unum: *Adamus tenebatur credere, ſe abſtenturum à fructu vetito, quia eventus non fuit ei notus.* At verò illud quod obligat ad fidem, non eſt ignorantia eventus. Deus jubet Paulum prædicare Euangelium ad converſionem auditorum: an igitur tenetur abſolutè Paulus credere, omnes auditores converſos iri, quia neſcit eventum?

OPPONENS. *Nihil reſpondet; dixi ego Adam tenebatur credere Deum velle hoc, ut abſtineret à fructu vetito, eo quod ignorabat diſtinctionem hanc: tenebatur ratione officii & non eventus: ratio quia diſtinctio hæc ipſi nota non erat. Adverſarius objectat, ignorantia neminem obligat ad fidem. Fateor: ſed dum nobis unum revelatur, & alterum non, tenemur hoc unum credere, & tantummodo unum hoc, etſi alterum quod nos fugiat; dari poſſit. E. gr. juſtificationem ex lege dari tenebamur credere in ſtatu integritatis, & tantummodo hanc, etiamſi dari poterat ex fide, ut jam datur, quia, ſcilicet, hoc nobis non fuit revelatum.*

RESPONDENS. Diſtinctio inter illa duo: *teneor credere hoc eſſe officium meum*, & *teneor credere hoc abſolutè eſſe futurum*, non fuit Adamo ignota. Eſt enim talis, qualem ratio recta facilè percipit, quando mandatum ſolum traditur, & de eventu nihil affirmatur: Adamo autem revelatum fuit man-

mandatum, & nihil prædictum de eventu. Confirmatur hoc, non refutatur ab Opponente, illa sua Regula: *teneri nos dum unum revelatur, & non alterum, credere tantummodo unum hoc, etsi alterum quod nos fugit dari possit.* Revelatum. n. fuit Adamo, Deum voluisse hoc officium ipsi imponere, ut abstineret à fructu vetito: sed voluisse Deum absolutè efficere ut ab eodem abstineret, neque ulli, neque nobis fuit revelatum. Sic etiam tantum revelata fuit ipsi justificatio ex lege: sed non fuit ipsi revelatum, quod nulla alia futura esset justificationis ratio post lapsum. Nulla igitur fuit causa, aut ratio, cur crederet nullam aliam justificationem futuram, nisi defectus revelationis, & ignorantia, justa sit causa fidei divinæ. Latum discrimen est inter ista duo: *hoc tantum credere quod est revelatum*; & *credere hoc tantum, & nihil aliud futurum.* Adamus tantummodo tenebatur credere se victurum si faceret hoc: sed non tenebatur credere hac tantum ratione Deum velle ipsi vitam largiri.

XVI. *Instant.* 1. *Quare ergo jam jam jugulaturus erat filium?* Resp. Quia hoc officium impositum ipsi fuit à Deo. *Instant.* 2. *Qua alacritate potuit hoc facere, si non credidisset se effecturum quod aggredi. batur.* Resp. Eadem alacritate, quâ Ioab aggrediebatur hostes, 2. Sam. 10. 12. *Confirmemus nos, Iehova autem faciet, quod bonum videbitur in oculis suis.* Petrus tenebatur vigilare, & orare cum alacritate, ne Christum abnegaret, etiam cum prædictum ipsi fuit, quod esset Christum abnegaturus. *Inst.* 3. *Quomodo igitur potuit explorari fides Abrahami?* Resp. Si non obstantibus omnibus illis quæ potuerant eum avertere ab implendo tali præcepto, compararet sese ad observationem ejus, eventum Deo certa fide commendans.

OPPONENS. *Discrimen fuit inter Ioabi & Abrahami factum, quia hic mandatum, ibi nullum.* II. *Discrimen*

crimen datur in exemplo Petri: quod debuerit, ille ait, quod potuerit, nostra ait responsio, III. *Instan. dicit quod hic explorari potuit si se accingeret ad mandatum exequendum. Aliter scriptura Ebr. 11. quia certo persuaserat sibi se interfecturum Isaacum, eumque interficiendum à se, ac proinde dicit, obtulit per fidem tantum.*

RESPONDENS. I. Mandatum non minuit alacritatem. II. Ioabo defuisse mandatum omne, debet probari. III. Petrus & debuit & potuit, si voluisset, alacriter vigilare. De *Ebr.* 11. postea.

OPPONENS *Quæ dicit non merentur responsum, conferantur cum meis.*

RESPONDENS. Si benè conferantur omnia, tum apparebit. I. Mandatum Dei non minuisse alacritatem Abrahami; atque adeo nullum discrimen posuisse inter eum & Ioabum, quoad alacritatem: quod tamen fuit subterfugium Opponentis. II. Affirmari ab Opp. sine ullo fundamento, Ioabum sine mandato pugnasse. III. Nullam causam ab ipso afferri, quare Petrus non potuerit (si voluisset) cum alacritate vigilare. IV. Petitio principii, in glossa illa, quæ gratis induitur verbis Apostoli. Hebr. 11.

XVII. *Object.* 2. *Quæ Deus mandat, si non revelaverit, illud se mandare eo fine, non quod illa velit, sed quod nostri officii admoneat, tenemur nos credere eum illa velle.* Sol. I. Non tenemur credere voluntatem Dei aliquid decernentem, ex eo quod non revelavit, sed ex eo quod revelavit. II. In mandato non revelatur Dei voluntas, decernens sed mandans, & quod mandatur sæpè non præstatur. III. Si ex mandato sequatur, Deum hoc vel illud, quod mandat, decrevisse, tum ex hac hypothesi sequitur: *Deus omnia, quæ mandat, decrevit fieri:* sed hanc hypothesin falsam esse, tot sunt argumenta, quot sunt in mundo peccata: ergo consequentia nulla est. *Inst. Mandatum cum eventu, testatur de decreto: ergo & ante eventum idem testatur*

ex parte

ex parte, ſaltem ex mente Dei. Reſp. I. Eventus æquè ſine, ac cum mandato, de decreto teſtatur. II. Mandatum quod eventu perficitur, nulla ex parte, amplius aliquid de decreto Dei teſtatur, quã illud, quod non perficitur. III. Si illud quod eventu nõ perficitnr, vel ex parte teſtaretur de eventu decreto, tum neceſſe eſſet ut teſtimonium illud eſſet falſum, ſaltem ex illa parte.

OPPONENS. *Vult negare quod non teneamur credere, Deum velle quod nobis imperat, etſi non revelet quo fine. At locus clariſſimus eſt.* Deut. 29. *ea quæ occulta ſunt*, &c. *unde tale argumentum extruimus: Quæ tenemur credere fore, ea tenemur credere Deum velle: at quæ in præceptis proponit, tenemur credere fore, ſi non revelet quo fine proponat: ergo. Major certa, quia qui credit dari ut fiant, ille credit fore, qui fore credit, credit velle Deum: quia nihil fit, quod non vult.* Thren. cap. 3. verſ. 37. *Dices, videbatur ſaltem Deus teſtari tunc temporis Iſaacum moriturum: negat ex eo Abrahamum teneri credere quod Deus vellet, ut immolaret: ſed nos probavimus hoc ad ſecundum Corollarium.*

RESPONDENS. Ad illud quod aſſumitur in objectione, *quæ in præceptis Deus proponit, tenemur credere fore*, ſatis eſt in ipſa theſi reſponſum. Probatio illa *(qui credit dari ut fiant, credit fore)* falſa eſt, ſi intelligatur per *ut* finis operis aut præcepti, ex natura ſua: ſi vero finis operantis, aut interna & efficax intentio Dei intelligatur, reſpectu eventus, tum falſa eſt propoſitio ſubintellecta: quæ Deus præcepit (ſi non revelat quo fine proponat) tenemur credere proponi ut fiant.

OPPONENS. *Diſtinguit inter finem operis & operantis, ut locum ex* Deut. 29. *eludat: ſed fruſtra eſt: nam ego hic urgeo finem operis, & ita concludo: aut nobis nunquam credendum, Deum velle quidquam quod jubet, ſed tantum hoc eſſe noſtri officii, & ita falſum erit credendum: aut omnia quæ jubet, & itidem ſic falſum creden-*

credendum. Hic effugium nullum in quamcunq; partem inclines: sive enim hoc dixeris, sive illud, in istud quod fugis, incurris.

RESPONDENS. Captiuncula hæc, cui adeò confidit Opp. est planè araneosa tela. Nam 1. Distinctio illa non est sufficiens, vel necessaria: *aut nunquam credendum Deum velle quod jubet, aut semper illud credendum de omnibus quæ jubet.* Datur tertium: credendum, Deum velle efficaciter procurare illud quod jubet, quando revelat, se illud facturum: quod neque semper fit, neque nunquam. 2. Consequentia prioris partis est ridicula: *si nunquam credendum, Deum velle quod jubet, sed tantum credendum hoc esse nostri officii, tum falsum erit credendum.* An ille qui non credit aliquid veri, eo ipso quod non credit, credit falsum? multa sunt vera nobis ignota, de quibus neque veri, neque falsi aliquid credimus, aut assensu aliquo affirmamus.

XVIII. *Object.* 3. *Videbatur saltem Deus testari, Isaacum tum temporis moriturum.* Solut. Abrahamus non tenebatur credere, verba Dei testari illud, quod non testabantur, sed tantum videbantur testari: hæc enim fuisset fides & conscientia errans, quam non assumere, sed deponere tenemur.

XIX. *Object.* 4. Isai. 38. & 2. Reg. 20. *Ezechias tenebatur credere, se ex illo morbo moriturum, ex quo evasit: sed hoc erat falsum.* Sol. verba illa, *morieris tu & non vives.* 1. Vt comminationem continebant, intelligi & credi debuerunt cum exceptione humilis deprecationis. Ierem. 18. 7. 8. 2. Quatenus prædictionem continebant, intelligi debuerunt, & credi, secundum ordinem causarum naturalium, cum exceptione miraculosæ Dei operationis, ad eum à morte liberandum: utroque modo verum fuit, quòd Ezechias credere tenebatur fide divina.

OPPONENS. *Movet objectionem, quam non solvit. Nam non omnis comminatio credi debet cum conditione:*

ditione: alioquin quod Deus minatus fuit filiis Eli, credendum cum conditione: quod tamen falsum. Si incertum est, quando cum conditione, quando sine conditione; ubi Deus conditionem expressam non addit, tum certè debemus credere minis Dei: sed verum prius: ergo & posterius. Ratio consequentiæ: quia fides nostra per auditum est, auditus autem per verbum Dei.

RESPONDENS. Verba Dei Ier. 18. sunt: *quo momento eloquar contra gentem & contra regnum, me convulsurum, & demoliturum, & perditurum esse, si convertatur gens illa à malo suo, contra quam loquutus fuero, pœnitebit me quoque ejus mali, quod cogitaveram facere ei.* Quæro, annon hoc ex ordine teneamur credere de omni comminatione? In illum certè finem proponitur à prophetâ. Oppon. tamen hæc satis audacter negat, & sine ullo testimonio, vel divino, vel humano, ponit regulam novam, *ubi Deus expressè conditionem non addit, tum certè tenemur credere minis Dei*: credere autem minis Dei, ut sensus constet, necessariò sic accipitur, ut sit, credere sine ulla conditione, mala denunciata inevitabiliter secutura. Non debet certè ita defendi fides falsi, ut sacræ Scripturæ fides derogetur. Ad illud, quod objicitur de filiis Eli, respondeo: elapso jam tempore conditionis præstandæ, comminatio illa, quæ ante fuit conditionalis, & promissionem conditionalem habuit conjunctam. 1. Sam. 2. 30. evasit prædictio absoluta.

OPPONENS. *Inepta ista est hypothesis, quod omnes minæ conditionales: minæ enim de conditione, si illa non impleatur, an sint conditionales: qualis illa salvatoris* Luc. 13. 3. *(plures occurrunt) ne dicas: nam ita conditiones conditionum texes in infinitum.*

RESPONDENS. Facilè est cuilibet fingere sibi hypothesin ineptam. Dictum fuit ex ordine credendum esse de omni conditione, illud quod propheta generaliter docet: Thesis est clara, quæ si possit negari, quorsum fingitur hypothesis nova? si

S non

non poſſit, manus dentur veritati. Quod adverſus prophetæ theſin objicitur, *minas de conditione (qualis illa ſalvatoris* Luc. 3. 13. *niſi reſipiſcatis peribitis) non eſſe conditionales*, nullũ omnino habet ſenſum. Tales namque minę non minantur conditionem: ſed malum denunciatum, & ex illâ conditione ſuſpenſum, atque adeò ſunt non implicitè, ſed explicitè conditionales. Non minatus eſt Deus Galilæis reſipiſcentiam, neque reſipiſcentiæ privationem, ſed perditionem, ex illa conditione, ſi perſtarent in impœnitentia. Nova igitur hęc hypotheſis, minas de conditione, à conditionalibus differre, nihil aliud habet, quam ſi quis diceret, comminationem ex conditione factam, non eſſe conditionalem.

XX. *Object. 4. Reprobi, quibus prædicatur Euangelium, tenentur credere, Chriſtum eſſe mortuum pro ſe: ſe eſſe redemptos per Chriſtum: ſed hoc eſt falſum.* Sol. 1. Reprobi illi, quibus Euangelium prædicatur, nihil tenentur credere, quod in Euangelio non revelatur: ſed nihil in Euangelio revelatur de ipſis, magis quam de omnibus aliis hominibus, quod attinet ad redemptionem per Chriſtum: ergo nihil magis tenentur credere de ſua, quam de omnium hominum redemptione. 2. Dicimus cum Polano, *Syntag. l. 6. c. 18.* Nullum omnino hominem, ſive reprobum, ſive electum, antequam converſus ſit ad Chriſtum, teneri abſolutè credere, Chriſtum pro ſe mortuum eſſe quoad efficaciam. Hoc enim non ſcribitur in Euangelio de quoquam ſingulariter: neque poteſt ex Euangelio per legitimam conſequentiam deduci, ullo alio modo, præter converſionem & fidem, atque adeò, neque de ullo alio homine, quàm de converſo, & fidem habente.

XXI. *Inſt. 1. Damnantur increduli, quia non credunt.* Sol. Damnantur propriè quia non credunt Euangelio: quia non credunt Chriſtum eſſe ſufficientem redemptorẽ omnibus qui recipiunt eum: quia

quia non credunt sibi necessarium esse, ut Christum recipiant, aut ad eum accedant: quia denique non credunt in Christum, id est, quia non accedunt ad eum, non apprehendunt eum, non recipiunt eum, non acquiescunt in eo: quæ omnia facere tenentur: sed non damnantur, quia non credunt Christum esse mortuum pro se, quoad efficaciam mortis ejus.

XXII. *Inst. 2. Hæc duo sunt unum & idem: credere in Christum: & credere Christum esse mortuum pro se quoad efficaciam.* Sol. Sunt quidem hęc duo, (suâ naturâ) inter se connexa & conjuncta: unde etiam fit, quod à multis soleant confundi: sunt tamen duo actus distincti. Apparet hoc ex isto Syllogismo Euangelico: *Quicunque credit in Christum, ad illum pertinet efficacia mortis Christi: sed ego credo in Christum: ergo efficacia mortis Christi pertinet ad me.* Assumptio hic est credere in Christum: & conclusio inde consequens, est credere Christum esse mortuum pro me efficaciter.

XXIII. Differunt autem isti actus, 1. objectis: quia prior versatur circa ens (ut loquuntur) incomplexum Christum, causam salutis: sed posterior circa axioma de Christo, quod me redemit. 2. Subjectis: quia prior est propriè in corde aut voluntate: sed posterior propriè in intellectu. 3. Temporis respectu: quia prior Christum ut pręsentem apprehendit: sed posterior præteritam Christi & Dei intentionem. 4. Naturâ: quia prior facit unionē inter Christum & nos, sicut conjugalis contractus facit conjugium: sed posterior agnoscit tantum illud quod factum est. Hæc omnia liquido apparent, per oppositionē il[illegible]m quæ in Scripturis inculcatur inter illam fiduciam in Deo, & in creatura collocatam. Sicut enim fiduciam habere in creatura, non est propriè factum præteritum, aut intentionem facti agnoscere, sed statuere eam brachium, aut baculum, eidem innitendo, Ierem. 17. 5.

 Esa.

Esa.36.6.& 31.1.sic etiam fiduciam habere in Deo, & in Christo, non est propriè agnoscere quid fecerit, & qua intentione, sed ipsi inniti, & devolvere se totum, suamque salutem in ipsum, Psal.37.5.

XXIV. *Inst.* 3. *Credere Christum esse mortuum pro se tenentur omnes aliquo modo: quia est officium pium, quod facit ad gloriam Dei, & hominum salutem.* Sol. Eodem sc.modo, quo tenentur credere, se esse electos, justificatos, participes adoptionis, sanctificatos, & glorificatos: id est, non immediatè, antequam sint conversi, sed postea: quia hi sunt fructus conversionis qui non possunt percipi nisi à conversis, neque possunt ab aliis verè & cum fundamento credi. Tenentur omnes quibus Euangelium prædicatur, accedere ad Cœnam Dominicam: non tamen immediatè, sed postquam conversi Ecclesiæ se adjunxerint, ac baptizati fuerint, &c.similis & hic obligandi ratio.

OPPONENS. *Arg.* 5. *Est vulgare illud. Quod quisque tenetur credere, verum est. Atqui qui audit Euangelium prædicari, tenetur credere Christum pro se mortuum esse. Ergo. Minorem ille negat thesibus* 20.21.22. *& dicit, obscurè, & tenebricosè satis, aliud esse credere in Christum, & aliud, credere Christum pro se esse mortuum. nemo tenetur credere Christum esse mortuum pro se, nisi prius credat in Christum. Si hac rectè ex scriptura expendantur, vana deprehendentur: nam sic contra hoc argumentatur: non prius credendum, Christum pro se esse mortuum, quam credere in Christum: Credere autèm in Christum est nihil aliud, ut ipse fatetur thes.* 13. *quam fidere Christo vel fiduciam habere. Hinc jam aut fiduciam habemus in Christo, quia in Christo promissiones omnes factæ sunt etiam & amen absolutè & simpliciter; aut quia nobis factæ sunt. Non prius: nam diaboli credunt etiam promissiones in ipso factas amen, sed quia sibi factæ non sunt. Ergo posterius, quia mihi promissiones factæ. Si ergo quia mihi hæc promissio facta: Christum non pro mundi tantum, sed pro meis mortuum fuisse:*

fuisse: Ergo verum est eum non tantum pro mundo, sed & pro me mortuum esse. Quia igitur Christus pro me mortuus, ideo fiduciam in ipso habeo: non autem ideo mortuus est, quia fiduciam in ipso habeam. Ut rem clarius dicam, nam digna est consideratione, ita argumentamur. Aut fiduciam in eum habeo, quia morte placavit Deum hominibus, quia quos placavit, eos etiam conservat, aut quia non tantum hominibus, sed & mihi morte sua placavit Deum, & me etiam redemit. Non illud, quia caderet in diabolos & reprobos. Ergo posterius. Ideo in Christum ego fiduciam loco, quia morte sua mihi reconciliavit patrem, non autem reconciliavit patrem quia in eum confido. Quod ergo putabat unicum præsidium suæ causæ, hoc clarissimè quilibet, si attendat rectè ad Scripturam, per Scripturam facilè evertet, ut quæ clarè statuit, fiduciam oriri in Christum, ex eo, quia Christus nobis factus est sapientia, justitia, sanctificatio, redemptio. Ita ergo nihil responsum videmus ad argumentum hoc.

RESPONDENS. 1. De obscuritate & tenebris thesium 20.21.22.23. si quis conqueratur, habet authorem præsentem & paratum easdem sibi explicare. 2. Illam disjunctionem, *aut fiduciam habemus in Christo, quia promissiones omnes factæ sunt in Christo amen absolutè & simpl. aut quia nobis factæ sunt*, nego esse sufficientē: fiduciam enim habemus in Christo, quia Deus promisit eos qui credunt in eum non perituros, sed habituros vitam æternam; & simul declaravit, nullam aliam esse viam ad salutem perveniendi, ac insuper mandavit, ut in illum credamus.

OPPONENS. *Ad quintum respondet, istam distinctionem, qua totus discursus ejus refutabitur, Credo in Christum, vel quia promissiones in eo factæ absolutè, vel quia mihi factæ, insufficientem esse, & addit membrum tertium, vel quia Deus promittit in Christum credenti vitam æternā. At non sic effugiet: nam quare Deus promittit mihi in ipsum credenti vitam æternam? an*

quia Servator est absolutè? an quia meus Servator est? nō prius: nam ita & multis reprobis, & ipsi diabolo vita æterna daretur. Ergo posterius. Credere ergo in Christum, præsupponit mediatorem & servatorē meum esse, ac proinde prior est actus, credere Christum mortuum pro me, quam in ipsum credere, sive in ipsum fiduciam collocare.

RESPONDENS. Nihil novi hic adfertur. Ad quæstionem illam: *quare Deus promittit mihi in Christum credenti vitam æternam?* non alio modo respondendum est, quam ad illam: *quare Deus Euangelium in Christo patefecit?* quia scil. ex abundante sua gratia voluit. Nemo verò non videt, inter illa duo, *servator absolutè*, & *servator ex certa intentione meus*, medium quoddam esse, servator scil. idoneus ad quemlibet hominem atque adeò ad me, si in ipsum credam servandum; qui humanam naturam assumsit, non angelorum: qui denique hominibus, non dæmonibus proponitur, cum mandato ut in ipsum credant, & promissione salutis per ipsum consequendæ, hominibus credentibus, non dæmonibus facta.

Summa defensionis nostræ in hoc argumento talis est: Euangelium non est falsum. Quicquid circa mortem Christi tenentur homines credere ad salutem, est Euangelium. Ergo nihil quod homines tenentur credere circa mortem Christi ad salutem, potest esse falsum.

Examen exemplorum quæ ubique ad nauseam usque fuerunt objecta.

OPPONENS. *Arg. 1. Adam tenebatur credere in statu integritatis vitam æternam sibi obventuram. At hoc falsum. Ergo tenebatur credere falsum: Responsio quæ datur, argumentum non tollit,* conditionaliter debebat credere: *Nam quæstio iterum potest institui de conditione, utrumne illa credenda fuit adimpletum iri nec ne: si non credenda erat, nec hoc quod à conditione pendebat, erat credendum; si credenda erat, ergo & hoc quod ad conditionem sequebatur.*

RESPON-

RESPONDENS. Ad ultimum profyllogifmum refpondetur. Confequentia illa eft falfa. *Si non credenda erat conditio, nec hoc quod à conditione pendebat, erat credendum.* Conditiones omnes rerum credendarum non funt credendæ, fed vel faciendę vel cavendæ. Credendum erat Adamo, vitam fecuturam ex obedientia, & ex inobedientia mortem: fed obedientia fuit præftanda, & inobedientia cavenda, fecundum naturam conditionum fidei legalis.

OPPONENS. *Ad argumentum refpondere conatur, & dicit conditiones non credendas effe, fed faciendas. Ineptè, nam fi vita æterna credenda erit: credenda erit & conditio, cum conditio fe habebit ut medium ad vitam æternam; aut fi hoc credi non debuit, nec vita æterna credi debuit. Videat fimili argumento quàm benè quadret hæc refponfio: Objiciatur Arminianis: Si perfeverantia fidei non eft credenda, nec vita æterna erit credenda: Abfurdum pofterius: Ergo & prius. Hic ex D. Amefii præfcripto, promptum erit refpondere adverfario, perfeverantia non eft credenda, fed præftanda: nam* Apoc. 2. Iof. 26. *dicitur. qui vicerit, & obfervaverit ufque ad finem,* &c.

RESPONDENS. Refponfum fuit, non omnes conditiones rerum credendarum effe credendas. Probat contrarium primò generaliter, *quia medium omne ad vitam æternam eft credendum.* Refpondemus negando: quia fic ipfum credere effet credendum, & illud etiam credere infuper credendum, & fic porrò in infinitum. Altera probatio quæ petitur ab exemplo perfeverantiæ, non probat omnes, fed aliquam tantum conditionem effe credendam, illam fc. quam Deus promifit fe daturum, ficut perfeverantiam verè credentibus promifit. Exigua certè effet confolatio fidelium, fi aliam non haberent promiffionem de confervatione in fide, quã habuit Adamus de præfervatione à lapfu.

OPPONENS. *Arg. 2. Ab homine lapfo. Comminatus eft Deus, ut fi de fructu vetito comederet, morere-*

tur. Postquam ergo peccavit, quæritur an tenebatur credere sibi moriendum fuisse, necne? Ego affirmo; quia clarissima comminatio exstabat, cui credendum erat. Dices, credenda erat comminatio, sed cum exceptione, nisi misericordia ipsi fuisset exhibita, id quod factum. Resp. atqui istam neque ex verbo Dei haurire potuit, cum nullum esset, aut saltem cum Euangelium nullum esset, cujus particula esset futura talis exceptio. Neque ex natura Dei haurire potuit, nam utut scire poterat esse Deum natura benignum, tamen latere ipsum non potuit, esse etiam justissimum, & quidem ita, qui non condonaret sonti, sive nullo pacto absolveret eum: Vide hac de re Exod. 34. 7. Deut 29. 20.

RESPONDENS. Ad prosyllogismum respondeo: ex gratia, misericordia, & sapientia Dei, quæ fuit cognita Adamo, potuit ille scire, Deum potuisse invenire viam justitiæ suæ satisfaciendi, sine æterna perditione generis humani. Tenebatur igitur credere se, si peccaret, obnoxium fore æternæ morti: sed de eventu postea ex libera dispensatione Dei secuturo, nihil distinctè credere tenebatur.

OPPONENS. *Ad secundum conatur respondere, sed nihil tamen respondet. 1. dicit, tenebatur credere, si peccaret, obnoxium se futurum morti æternæ: sed de eventu nihil distinctè tenebatur credere. Contra 1. Ergo nec Diaboli, postquam peccassent, tenebantur de eventu quicquam distinctè credere, quod est absurdum. 2. dicit ad thesin 19. elapso jam tempore conditionis præstandæ comminatio illa quæ ante fuit conditionalis, & promissionem conditionalem habuit conjunctam, evasit prædictio absoluta. At quanto nos melius, conditione præstita, hoc est, violata lege Dei per Adamum, omnino comminatio evasit, quæ antea fuit conditionalis absoluta. Si ergo filiis Eli credendum erat comminationibus Dei absolutè; quia quæ erant conditionales, evaserunt, absoluta: Ergo & Adamo, comminatio credenda erat absolutè.*

RESPONDENS. 1. Ne Diaboli quidem tene-

ban-

bantur quicquam credere absolutè de eventu, antequam ipsis fuit absolutè revelatum; Adamo autem non fuit revelatus eventus totus, ante lapsum 2. Comminationem mortis credendam fuisse Adamo absolutè, violatione legis posita, non fuit negatum, sed illa comminatio quæ faciebat Adamum morti subjectum, non excludebat illam liberationem, quæ per Christum consequebatur.

OPPONENS. *Arg.* 3. Num. 20. *hunc in modum: Moses tenebatur credere, ad primum ictum petra, aquas prosilituras fuisse, Atqui hoc erat falsum. Ergo tenebatur credere falsum. Quod tenebatur credere prosilituras aquas ad primum ictum, manifestè patet ex vers. 12. Vbi pœna propter hoc ipsum, & Moysi & Aaroni infligitur: quod verò non prosilitura fuisset aqua primo ictu, patet ex eventu: nam ex eventu judicandum dè voluntate Dei. Thren.* 3. 37.

RESPONDENS. 1. Duplex est Historia de eductione aquæ ex petra. Prior. Exod. 17. posterior Num. 20. In posteriore nihil omnino dicitur de petra percutienda: in priore nihil de percutienda semel, aut bis percussa. Nihil in alterutro loco de aquis ad ictum primum prosilituris.

OPPONENS. *Esto quod non fuerint jussi percutere petram Moyses & Aaron: jussi tamen sunt alloqui, & ad alloquium credere aquas prosilituras, quod tamen falsum futurum erat: nam ex eventu judicandum fuit, quid esset certo futurum: non autem futurum erat, ut ad alloquium aquæ prosilirent: quia non evenit etiam hoc, nam certa rerum futuritio pendet ex voluntate Dei. Voluntas autem Dei cognoscitur ex eventu.*

RESPONDENS. 1. Conceditur, hanc objectionem temere fuisse conceptam. 2. Magis adhuc temerè asseritur, falsum esse, aquas prosilituras fuisse ex petra, si Moses eam allocutus fuisset secundum Dei præscriptum. Hoc enim est apertum Dei testimonium & promissionem arguere falsi. Neque juvat quicquam quod additur; *Certa*

rerum

rerum futuritio pendet ex voluntate Dei: voluntas autem Dei cognoscitur ex eventu. Falsum est enim, omnem, aut totam Dei voluntatem cognosci ex eventu. Eadem planè sophistica, posſit Opponens dicere: falsum est Adamum victurum fuiſſe, ſi in obedientia perstitiſſet: aut Simonem Magum salvum futurum fuiſſe, ſi verè crediſſet in Christum. quia scil. voluntas Dei circa futuritiones istas, non cognoscitur ex eventu. Labes & pestis religionis in futili argutia continetur

OPPONENS. *Arg.* 4. *Hebr.* 11. *Abraham credebat filium ſuum moriturum, ergo credebat falſum. Reſp. Adverſ. Credebat, ſed non fide divina. Quod autem fide divina ſic probo, ex verſ.* 12. *Qua fide credidit reſurrectionem, illa etiam credidit mortem: nam reſurrectio includit mortem; At credidit fide divina reſuſcitatum iri. Ergo. Reſpondet Adverſ. ad hoc, ſecundo corollario, & dicit, cum officium nobis imponitur, cujus implendi, & poteſtatem habemus, & voluntatem, fieri non poteſt, quin putemus illud ipſum, quod jubetur pariter eventurum: & porro addit, ſic eſt etiam probabile, Abrahamum tum temporis crediſſe filium ſuum moriturum. Ubi notanda contradictio in verbis: nam primo dicit, non fieri poſſe quin putemus: poſt addit, probabile eſſe: nam ſi fieri non poſſit quomodo probabile; aut ſi probabile, quomodo fieri non poteſt, ut putemus?* II. *Ad argumentum nihil reſpondet, niſi fortè velit ratiocinationem Abrahæ, fidei non fuiſſet effectum. Atqui analyſis loci oſtendit rem ita eſſe.*

RESPONDENS. In prosyllogismo. I. manifestè falsum est illud: *qua fide crederet reſurrectionem, illâ etiam crederet mortem.* Alia enim est fides qua credimus liberationem à peccato & morte, & alia qua credimus peccatum: ibi est aſſensus intellectus tantum, hic est fiducia voluntatis. III. falsum etiam reſurrectionem includere mortem, ſicut enim justificatio præſupponit, non includit mortem. III. Falsum est Abrahamum absolutè ſine ulla conditione

ditione credidisse Isaacum tum temporis resuscitatum iri. Credidisse dicitur in Scripturis, *Deum potentem esse qui ex mortuis excitaret ipsum*; & nihil ultra. IV. Contradictio quæ notatur in corollario, nulla est; *fieri non potest quin putemus*; scil. moraliter non absolute, aut (ut loquuntur) Metaphysice; *& probabile admodum est hunc aut illum credere*, optime inter se consentiunt.

OPPONENS. *Ad quartum, Negat eadem fide credidisse, Abrahamum, Isaacum moriturum fuisse & iri resuscitatum. Alia enim est fides, qua credimus liberationem à peccato & morte, & alia, qua credimus peccatum. Inepte & hoc, nam quemadmodum resurrectio duplex, una ad vitam, altera ad mortem,* Ioh. 5. *Ita est & mors duplex, una quæ est via ad vitam æternam, alia quæ est via ad mortem æternam Quemadmodum ergo non omnis resurrectio credenda est fide salvifica, sed ea tantum quæ est ad vitam, ita non omnis mors credenda est non tantum fide historica, sed etiam ea, quæ est via ad mortem æternam II. quod notat in hoc arg. meo, quod dixerim resurrectionem includere mortem, & inquit. non includit, sed præsupponit. Dico ego τὸ includere in lata significatione accipi, prout notat præsupponere, aut inferre, prout vox hæc accipitur aliquando. Notum id Goclenio. Sed parum facit ad rem: sit ita, argumento tamen nihil decedit. III. Ait falsam esse, Abrahamum absolute credidisse Isaacum resuscitatum iri; at verba hæc ista urgent: in similitudi e recepit eum: nam si conditionaliter credidit, non erat necesse, ut illud adjiceret Sp. S. in similitudine recepit eum, quandoquidem ea quæ creduntur conditionaliter, conditione non impleta, non fiunt: sicuti m le dicerentur Ninivitæ in similitudine periisse, quod crederent Deum se perdere potuisse: quia fides illa conditionata fuit, ex conditione non adimpleta, eventum non habuit. IV. Contradictionem elevare vult ipsi objectam, distinctiuncula aliqua, distinguendo scil. moraliter & metaphysice: sed verba ista sunt: exprimat nobis ista, notione aliquā cōmuni, aut exemplū istiusmodi*

modi loquendi adferat ex authore aliquo probato, alias hæc pro fictis habebimus.

RESPONDENS. I. In exceptione prima conclusio illa, *non omnis mors credenda est, non tantum fide historica, sed tantum ea, quæ est via ad mortem æternam:* quid ad rem faciat, aut quem sensum habeat, non video. Voluit forsan dicere (sicut comparationis proportio postulat) omnem mortem non esse credendam fide historica, sed tantum illam, quæ est via ad mortem æternam. Sed neque sic sani quidquam habet: quia mors non est per se medium vitæ, atque adeo non potest esse objectum fidei salvificæ, quæ fertur in vitam, sed historicæ tantum, quæ salvificæ inservit. 2. Vis objectionis stat, aut cadit, cum stricto sensu hujus vocis, *includit, Eadem fide creditur mors, qua resurrectio creditur; quia resurrectio præsupponit mortem.* Ista consequentia esset nimis absurda: est enim ac si quis diceret: eadem fide credendum est peccatum, quo creditur in Deum justificantem peccatores, quia talis justificatio præsupponit peccatum. Quando igitur Opp. dixit resurrectionem *includere* mortem, vel stricte accepit vocem *includere*, vel omnem sensum ex objectione sua excludebat. 3. Verba illa Ebr. 11. 10. *ex mortuis illum similitudine quadam recepit*, nihil aliud significant, quā quod Isaac fuit similitudine quadam mortuus, quia Domino fuit oblatus, & traditus morti, ac proinde Abrahamus eum receperit, quasi ex statu mortis. 4. Differentia sensus moralis, & absoluta, in ista phrasi, *fieri non potest*, adeo est ubique obvia, ut disputatorem non dicam acutum & exercitatum, sed vulgarem non debeat latere. Fieri non potest (moraliter loquendo) ut pater proprium suum filium, ad omne obsequium paratum, odio prosequatur: absolutè tamen potest fieri.

FINIS.